

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KONYA'DAKİ ARKEOLOJİK KÜLTÜR VARLIKLARININ
TURİZME KAZANDIRILMASI**

Hasan Ali ERDOĞAN

DOKTORA TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Mehmet TEKOC AK

Doç. Dr. Yasin BİLİM

KONYA - 2019

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KONYA'DAKİ ARKEOLOJİK KÜLTÜR VARLIKLARININ
TURİZME KAZANDIRILMASI**

Hasan Ali ERDOĞAN

DOKTORA TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Mehmet TEKOC AK

Doç. Dr. Yasin BİLİM

KONYA - 2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı	Hasan Ali ERDOĞAN
Numarası	124103001001
Ana Bilim / Bilim Dalı	ARKEOLOJİ
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tezin Adı	Konya'daki Arkeolojik Kültür Varlıklarının Turizme Kazandırılması

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Doktora Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	HASAN ALİ ERDOĞAN
	Numarası	124103001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	ARKEOLOJİ
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	PROF. DR. MEHMET TEKOCAK
Tezin Adı	Konya'daki Arkeolojik Kültür Varlıklarının Turizme Kazandırılması	

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Konya'daki Arkeolojik Kültür Varlıklarının Turizme Kazandırılması başlıklı bu çalışma 25/12/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç. Dr. Mehmet TEKOCAK	Danışman	
Prof. Dr. Erlekin M. Oskay	Jüri Üyesi	
Doç. Dr. Mevlut ELUŞDUK	Jüri Üyesi	
Doç. Dr. Cahit Can ÖZCAN	Jüri Üyesi	
Doç. Dr. Fatihullah Berk	Jüri Üyesi	

Not: Tezlerde ıslak imzalı suretleri yer almalıdır.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖNSÖZ

Bilindiği üzere Türkiye sahip olduğu yer üstü, yer altı ve su altı arkeolojik kültür varlıkları ile dünya kültür mirası atlasında önemli bir yere sahiptir. Konya ve yakın çevresi de bu bağlamda hem küresel hem de ulusal kültüre ışık tutacak önemli potansiyeli ile bilim dünyasında yeterince dikkat çekmektedir. Ancak bölge, dünyada hızla gelişen ve son zamanlarda çok ciddi bir sektör haline almış olan kültür turizmi açısından yeterli ilgi görmemektedir. Arkeolojik kültür varlıkları ve alanlarının tespit edilmesi, ortaya çıkarılması, korunması ve sürdürülebilir bir turizm ürünü haline dönüştürülmesi çok disiplinli bir ekip çalışması sistemi içinde mümkün olacaktır. Bir kazı başkanı arkeologun aynı zamanda bir reklamcı, pazarlamacı veyahut bir film senaristi olması beklenebilir. Arkeoturizm planlaması ve yönetimi bu sistemde hangi aktörlerin neyi, nasıl ve ne zamanda yapması gerektiğini yürütmesi açısından önemlidir. Dünya’da ve Türkiye’de yeni yeni gelişmekte olan arkeoturizm alanı, hem bir arkeolog, hem de bir turizmcisi ve iletişimci bakış açısıyla değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Konya’daki arkeolojik kültür varlıklarından hareketle, ben arkeoturizm planlaması ve yönetiminin bir iletişimci, bir arkeolog ve bir turizmcisi bakış açısıyla nasıl yürütülebileceğini çalıştım.

Bu çalışmanın her aşamasında ve özellikle de arkeoloji alanında benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mehmet TEKOCAK’a ve ikinci danışmanım Necmettin Erbakan Üniversitesi Turizm Fakültesinden Doç. Dr. Yasin BİLİM hocama çok teşekkür ederim. Tez izleme jürimde yer alarak tezimin yürütülmesinde kıymetli katkılar sağlayan Prof. Dr. Ertekin DOKSANALTI’ya, Doç. Dr. Ceyhun Can ÖZCAN’a ayrı ayrı teşekkür ederim. Çalışmalarımında her türlü desteği bana sunan İl Kültür Müdürü Mustafa Çıpan’a, Büyükşehir Belediyesi Turizm Şube Müdürü Coşkun Bilgi’ye ve nezdinde Kudép Bürosu çalışanlarına çok teşekkür ederim. Yoğun programlarına rağmen çalışmamın röportaj kısmına zaman ayırıp katılan ve değerli bilgi ve tecrübelerini

benimle canlı olarak yüz yüze paylaşan katılımcılardan Selçuk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN'e, Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Necmi UYANIK'a, Büyükşehir Belediye Başkanı Uğur İbrahim ALTAY'a ve Beyşehir Belediye Başkanı Adil BAYINDIR'a teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca deneysel çalışmamda Selçuk Üniversitesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi'nin ilgili fakültelerindeki arkeoloji, sanat tarihi, tarih, turizm, pazarlama, reklam, halkla ilişkiler ve radyo-sinema-televizyon bölümlerindeki akademisyen hocalarıma çok teşekkür ederim.

Son olarak bugünlere gelmemde en büyük pay sahibi olan başta annem Fatma ERDOĞAN ve babam Hilmi ERDOĞAN olmak üzere tüm aile fertlerime ve beni tez sürecinde sabırla bekleyen ve zaman ayırmamı isteyen, oyun vakitlerinden çaldığım canım oğullarım, Ege Erdem ERDOĞAN ve Hilmi Doruk ERDOĞAN'a teşekkür ederim. Elbette bu süreçteki her türlü sıkıntı, zorluk ve umutsuzluklarımın her aşamasında varlığımı hep yanımda hissettiğim ve bana her türlü desteği sağlamada en ufak tereddüt yaşamayan eşim Aslıhan ERDOĞAN'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Hasan Ali ERDOĞAN

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasan Ali ERDOĞAN
	Numarası	124103001001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji Anabilim Dalı / Arkeoloji Bilim dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans () Doktora (X)
	Danışmanı	Doç. Dr. Mehmet TEKOCAK Doç Dr. Yasin BİLİM
Tezin Adı		Konya'daki Arkeolojik Kültür Varlıklarının Turizme Kazandırılması

ÖZET

Dünyada farklı kültürlerle olan ilgi kimi zaman insanın kendi farklılaşmış kültürünün özünü oluşturan geçmişine yönelik olabilmekte, kimi zaman ise farklı kültürlerle ve o kültürleri ortaya çıkaran geçmişin kültürel izlerine yönelik olmaktadır. Arkeolojik kültür varlıkları, son zamanlardaki turistik faaliyetlerin temel gerekçeleri arasında çok ciddi düzeyde yer bulan kültür varlıkları arasında hiç şüphesiz önemli bir yer tutmaktadır. Yüzlerce yıllık geçmişe dayanan bu durum, arkeolojik varlıkların yenilenemeyen, oldukça hassas ve emsalsiz olmaları sebebiyle ancak arkeoloji ve turizm bilimlerinin koordinasyonunda çalışılarak ele alınması gerekmektedir. Hem arkeoloji hem de turizm alanında çok disiplinli bir çalışmayla yürütülen bu tez çalışmasında Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi örneğinden hareketle, ören yerleri, anıtlar ve sitler gibi arkeolojik kültür varlıklarının birer turizm destinasyonuna dönüştürülmesinin şekil ve yöntemlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, literatür taraması ve yarı-yapılandırılmış mülakat (interview) gibi nitel araştırma yöntemi kullanılarak bir ampirik çalışma yürütülmüştür. Araştırmada Konya ve yakın çevresinin arkeolojik kültür varlıkları açısından oldukça zengin olduğu, ancak bu durumun arkeoturizm girdisine dönüştürülemediği, Çatalhöyük ve Zengibar Kalesinin etkin bir turizm planlamasının bulunmadığı gibi bulgulara ulaşılmıştır. Arkeolojik çalışmalar yürütülürken, varlıkların önemi, konumlaması, restorasyon ve restitüsyon çalışmalarının yapılarak öykülerinin doğru ve etkileyici bir şekilde ortaya konulması, buraların kırılğan birer turist destinasyonu olacağı akılda tutularak da planlanması gerekliliği ve aynı şekilde turizm destinasyon çalışmaları yürütülürken, bu varlıkların korunması ve sürdürülebilir bir destinasyon olarak doğru ve etkileyici bir şekilde planlanması, buraların geçmiş medeniyetlerin bize bıraktığı yenilenemeyen ünik varlıklar olduğu akılda tutularak yapılması gerekliliği de varılan sonuçlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Turizm, Arkeoloji ve Turizm İlişkisi, Arkeoturizm, Arkeolojik Kültür Varlıkları Turizmi

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Student's	Name Surname	Hasan Ali ERDOĞAN
	No	124103001001
	Department/ Discipline	Archeology / Archeology Bilim dalı
	Program	Tezli Yüksek Lisans () Doktora (X)
	Advisor	Assoc. Prof. Mehmet TEKOCAK Assoc. Prof. Yasin BİLİM
Tezin İngilizce Adı		Making Archaeological Heritage Assets in Konya Tourist Destinations

SUMMARY

The interest to different cultures can sometimes be to man's own past, constituting the essence of his differentiated culture and this interest can sometimes be to different cultures and their cultural traces of the past that created them. Archaeological assets undoubtedly have significant places among the cultural assets as the main reasons for many recent touristic activities. Dating back hundreds of years, this situation needs to be handled only through coordinated works of archeology and tourism informatics since these quite sensitive and incomparable assets cannot be renewed. Conducted with a multidisciplinary study in both archeology and tourism, this thesis aimed to determine the ways and methods of converting archaeological cultural assets such as historical areas, monuments and archaeological sites into tourism destinations. Literature screening and qualitative research method as semi-structured interview were used and hence an empirical study was conducted. It was found that Konya and its environs are very rich in terms of archaeological cultural assets, but this situation cannot be turned into an archaeotourism input, and that Çatalhöyük and Zengibar Castle do not have an effective tourism planning. While archaeological studies are carried out, the importance, positioning, restoration and restitution of the assets with accurate and impressive stories should also be done by keeping in mind that these assets will be fragile tourist destinations, and likewise while tourism destination plans are carried out, the protection and planning of these assets impressively and correctly as sustainable tourist destinations should be done through keeping in mind that these are nonrenewable and unique assets left to us by past civilizations.

Keywords: Archeology, Tourism, Relations of Archeology and Tourism, Archeotourism, Archeological Cultural Heritage Tourism

KISALTMALAR

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AKV	:Arkeolojik Kültür Varlıkları
AMS	:Karbon Tarihlemesi (Accelerator Mass Spectrometry)
AVAGEM	:Arkeolojik Varlıklar Genel Müdürlüğü
BAK	:Bilimsel Akademik Katılımcı
BITS	:Uluslar arası Sosyal Turizm Bürosu
ÇEKÜL	:Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
DMA	:Dünya Mirası Alanları
ICAV	:Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organisation)
ICCROM	:Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarım Çalışmaları Uluslararası Merkezi (International Centre for Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property)
IATA	:Uluslar Arası Hava Taşımacıları Derneği (International Air Transport Association)
ICOM	:Uluslararası Müzeler Konseyi (International Council of Museums)
ICOMOS	:Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council of Monuments and Sites)
ICVB	:İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu
GEEAYK	:Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
KAİP	:Koruma Amaçlı İmar Planları
KENTGES	:Kentsel Gelişim Stratejisi
KOP	:Konya Ovası Projesi
KOPAL	:Konya Ovası Paleo Çevresel Araştırma (Konya Basin Palaeo-environmental Research Programme)
KUDEB	:Koruma Uygulama Denetim Büroları
KÜMİD	:Kültürel Mirasın Dostları Derneği
MÖ	:Milattan Önce
MS	:Milattan Sonra

OECD	:Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü (The Organization For Economic Cooperation And Development)
PATA	:Pasifik Bölgesi Seyahat Derneği (Pacific Asia Travel Association)
SADAM	:Selçuklu Akademik Düşünce ve Araştırma Merkezi
STK	:Sivil Toplum Kuruluşu
TAÇ	:Turizm Anıt ve Çevre Değerlerini Koruma Vakfı
TASK	:Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı
TKB	:Tarihi Kentler Birliği
TMMOB	:Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOD	:Turistik Otelciler Derneği
TUGEV	:Turizmi Geliştirme ve Eğitim Vakfı
TURÇEV	:Türkiye Çevre Eğitim Vakfı
TUROB	:Türkiye Otelciler Birliği
UNCTAD	:Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma örgütü
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNWTO	:Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
WATA	:Dünya Seyahat Acenteleri Birliği (World Association of Travel Agencies)
WHS	:Dünya Kültür Mirası Bölgesi (World Heritage Sites)
WMF	:Dünya Anıtlar Fonu (The World Monuments Fund)
WTO	:Dünya Turizm Örgütü
XRD	:X-ışını kırımını
YFK	:Yatırımcı Faydalanıcı Katılımcı
YHK	:Yerel Halk-Yerel STK Katılımcı
YİK	:Yönetici İdareci Katılımcı

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Türkiye Genelinde Sit Alanlarının Dağılımı	10
Şekil 2.1. Konya Havzası	52
Şekil 2.2. Türkiye’de Çatalhöyük’ün yerini ve konumunu gösteren harita.....	63
Şekil 2.3. Çatalhöyük Rekonstrüksiyon	67
Şekil 2.4. Çatalhöyük Oda Taslağı	69
Şekil 2.5. Yapının kuzey ve doğu duvarları üzerindeki resmin bütünsel çizimi	73
Şekil 2.6. Hodder’ın Tabaka V– Mellaart’ın Av tapınağından büyük boğa ve insan betimlemeleri	79
Şekil 2.7. Tabaka X’deki en erken odanın rekonstrüksiyonu.....	90
Şekil 2.8. VII. 8’in kuzey ve doğu duvarları	90
Şekil 2.9. VI. A.10’un kuzey ve batı duvarları, tamamlanmamış biçimiyle	91
Şekil 2.10. Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Alanı Sınırı.....	99
Şekil 2.11. 2016-2017 yılları kazı dönemi dışında toplanan çevresel veriler.....	102
Şekil 2.12. Cilicia, Isauria ve Lycaonia	107
Şekil 2.13. Zengibar Hâlihazır Harita.....	114
Şekil 2.14. Davis’in İsaura Kent Planı	115
Şekil 2.15. Marcus Aurelius Zafer Takı’nın rekonstrüksiyonu.....	128
Şekil 2.16. Severus Zafer Takı’nın rekonstrüksiyonu.....	128
Şekil 3.1. Motivasyon: davranışın altında yatan ve onu yönlendiren faktörler	145
Şekil 3.2. Seyahat talebinin psikolojik belirleyicileri.....	147
Şekil 3.3. Turizmin Bileşenleri.....	153
Şekil 3.4. Sürdürülebilir Turizm Değerleri ve İlkeleri	184
Şekil 3.5. Turizm Pazarlaması Karması Elemanları.....	185
Şekil 4.1. Ulusal ve uluslararası toplam ziyaretçi sayısı, 2010-2016	196
Şekil 4.2. Ziyaretçi sayılarının yıllara göre karşılaştırması, 2010-2016.....	197
Şekil 4.3. Ulusal ve uluslararası ziyaretçi sayıları birlikte, Ocak-Temmuz 2010-2017	197
Şekil 4.4. Ulusal ziyaretçi toplamı, 2010-2016	198
Şekil 4.5. Ulusal ve uluslararası sayılar, Ocak-Temmuz 2010-2017	199

Şekil 4.6. Toplam uluslararası ziyaretçi sayısı 2010-2016.....	199
Şekil 4.7. En iyi 10 ülke, 2016. ‘Yabancı’ (site korumaları tarafından kodlandığı gibi) bilinmeyene eş tutulmuştur.....	200
Şekil 4.8. İlk 10 ülke, 2010'dan Temmuz 2017'ye kadar.....	201
Şekil 4.9. İlk 10 ülke, Ocak-Temmuz 2017.....	201
Şekil 5.1. Araştırma Akışı	208
Şekil 5.2. Mülakat Sürecinin Aşamaları	213
Şekil 5.3. Konya'nın turizm potansiyeli içinde arkeolojik kültür varlıklarının potansiyelinin konumlandırılmasına dair verilerin değerlendirmesi	271
Şekil 5.4. Çalışmanın örnekleme Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi'nin konumlandırılmasına dair veriler	272
Şekil 5.5. Konya ve yakın çevresinde arkeoturizmin konumlandırılmasına dair veriler	273
Şekil 5.6. Konya ve yakın çevresindeki neolitik dönemden günümüze uzanan zengin arkeoturizm potansiyeline rağmen bölgenin yeterli yerli ve yabancı turist çekememesinin nedenlerinin konumlandırılmasına dair veriler	274
Şekil 5.7. Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm faaliyetlerinin istenilen düzeye ulaşmamış olmasında YİK (Yönetici-İdareci Katılımcı) grubu paydaş durumu konumlandırılmasına dair veriler.....	275
Şekil 5.8. Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm faaliyetlerinin istenilen düzeye ulaşmamış olmasında YFK (Yatırımcı-Faydalanıcı Katılımcı) grubu paydaş durumu konumlandırılmasına dair veriler.....	277
Şekil 5.9. Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm faaliyetlerinin istenilen düzeye ulaşmamış olmasında YHK (Yerel Halk-STK Katılımcı) grubupaydaş durumu konumlandırılmasına dair veriler.....	278
Şekil 5.10. Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm faaliyetlerinin istenilen düzeye ulaşmamış olmasında YHK(Yerel Halk-STK Katılımcı)grubupaydaş durumu konumlandırılmasına dair veriler.....	279

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. 2017 yılı sonu itibariyle Türkiye genelinde illere göre sit alanları (ilk 5 il)	13
Tablo 1.2. UNESCO Dünya Miras Listesinde Türkiye.....	20
Tablo 1.3. Dünya Miras Geçici Listesindeki Türkiye Varlıkları.....	21
Tablo 2.1. Konya'nın Önemli Arkeolojik Kültür Çekicilikleri.....	55
Tablo 3.1. Sürdürülebilir arkeolojik kültür varlıkları turizmi bileşenleri.....	186
Tablo 4.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı Müze ve Örenyerleri 2016 Yılı Ziyaretçi İstatistikleri Türkiye Sıralaması İlk Beş İl	189
Tablo 4.2. Kültür ve Turizm Bakanlığı Müze ve Örenyerleri 2016 Yılı Ziyaretçi İstatistikleri- Konya Sıralaması.....	189
Tablo 4.3. 2017 yılı illere göre toplam ziyaretçi istatistikleri (ilk 8 şehir).....	190
Tablo 4.4. Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Müze ve Örenyerleri 2017 Yılı Ziyaretçi İstatistikleri.....	191
Tablo 4.5. Konya'da Düzenlenen Arkeolojik Kültür Varlıklarına Yönelik Etkinlikler.....	192
Tablo 4.6. Konya'ya Gelen Turist Sayıları ve Turizm Gelirleri	193
Tablo 4.7. Konya Müze ve Ören yerlerini Ziyaret Eden Turist Sayıları (2011-2016).....	193
Tablo 5.1. Katılımcı Belirleme	210

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1. Çatalhöyük ve diğer Neolitik Çağ Yerleşmeleri	61
Resim 2.2. Çatalhöyük genel görünüm	62
Resim 2.3. Çatalhöyük Kazı Alanı	65
Resim 2.4. 89 No'lu Yapı.....	66
Resim 2.5. 119 Numaralı Mekan.....	70
Resim 2.6. Bina 49'da Kuzeydoğu Platformunun Altında Bulunan Bir Çocuk İskeleti.....	71
Resim 2.7. İnsitu olarak yerinde çekilmiş bir fotoğraf	72
Resim 2.8. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenen kuzey duvar çizimi.....	74
Resim 2.9. Kuzey Bölgesi Kazı Alanı	74
Resim 2.10. Çatalhöyük Kazısından Hayvan Başı	75
Resim 2.11. Kabartmalı Leopar duvar resmi (VI. B. 44)	76
Resim 2.12. Bosprimigenius boynuzları sıvanarak oluşturulan boğa başları.....	76
Resim 2.13. VI.8'in doğu duvarındaki süslemelerinden üçüncü evresinde duvara iki sıra halinde yaban domuzlarına ait çene kemikleri sokulmuştur.	77
Resim 2.14. VII.23'ün doğu duvarındaki Mellaart'a göre gebe tanrıça kabartması, Hodder'a göre gebe kadın kabartması beyaz zemin üzerine kırmızı, turuncu ve siyah renkli zengin bir desenle bezenmiştir.	77
Resim 2.15. VII.21'in batı duvarındaki oluklar ve boyalı motiflerle bezenmiş kilim deseni. Dokumanın dikişli kenarını taklit eden üstte yer alan dikişlerin izleri beyaz, pano ise siyah ve kırmızıdır.....	79
Resim 2.16. Tabaka II'de ele geçen Mellaart'a göre Tanrıça, Hodder'a göre Yaşlı Çatalhöyük Kadını	80
Resim 2.17. Tabaka VII. 8'in kuzey duvarını daha küçük boyutlu, en az beş akbaba ve başsız cesetlerin tasvir edildiği duvar resmi renklendirir.....	82
Resim 2.18. A.III.8'de kilim desenleri	83
Resim 2.19. A.III.8'de kilim deseninin orijinal görüntüsü.....	83
Resim 2.20. VI. A. 50'de devetüyü zemin üzerine kırmızı, siyah ve beyaz renklerle işlenmiş kilim deseni.....	84

- Resim 2.21. Doğum yapar durumda birkaç kadın figüründen oluşan bir pano.
VI. A. 66 doğu duvarında bir sekinin üzerinde kırmızı ağız, kulaklar ve kıllara sahip olan, ancak boynuzu bulunmayan iri bir boğa başı yer alır. Başın kuzeyindeki turuncu, beyaz ve leylak renkli karmaşık simgeler ile kadın, bir okçu ve yukarı kalkmış kol ve bacakları ile panonun tüm çizimi..... 84
- Resim 2.22. VI. B. 8.'de duvar çizimlerinde desenler. Kırmızı zemin üzerine boyamadan bırakılmış beyaz el desenlerinin yukarısında üst üste yapılmış iki duvar resmi yapılmış iki dizi, dört parmaklı siyah ve kırmızı veya gri ve pembe el, kırmızı bal peteği desenini çevreler..... 85
- Resim 2.23. Şölen Sahnesi 86
- Resim 2.24. Boğa ve Geyiklerin betimlendiği bir Şölen Sahnesi 86
- Resim 2.25. Boğaların betimlendiği bir Şölen Sahnesi 87
- Resim 2.26. A. III. 1'in doğu duvarında figür. Dans sahnesinin güney kesiminden bir parçada görülen avcı beyaz kuşak ve siyah benekli pembe leopar postu giymiş. Avcının boynunda bir pandantif, elinde ise bir yay bulunur. 88
- Resim 2.27. III. Tabakasındaki A. III. I'de Avcılar ve Geyikler. Leopar postundan giysiler giyinmiş dans eden avcılar ve birkaç geyikten oluşan uzun bir sahne 88
- Resim 2.28. Geyik Avı Sahnesi. A.III.13.Numaralı odanın kuzey duvarında bulunan tümü kırmızı boya ile geyik avı sahnesi. Bir erkek geyik ve yavrusu, yanında köpeği olan bir okçu tarafından kovalanıyor. Okçu tam okunu attığı anda betimlenmiştir. 89
- Resim 2.29. VII. 8 öncüsü olan VIII. 8'de siyah akbabalar. Siyah akbabaların yer aldığı, benzer bir duvar resmi çok tahrip olmuş biçimde bulunmuş. İki yırtıcı kuşun arasında başsız bir insan vücudu yatıyor olmasına karşın, bu sahne diğerinden farklıdır; çünkü bir adam sapanıyla kuşların saldırısını engellemeye çalışmaktadır. 92
- Resim 2.30. Koşan Figürler. A.IV.1'in kuzey duvarındaki merkezi dikme üzerinde yer alan, kısmen üzerindeki boya katmanları nedeniyle belirsizleşmiş uzun başlı, koşan figürler ve bir boğanın görüldüğü duvar resmi..... 93

Resim 2.31. VII.8'in Kuzey batı köşesinde, yukarıda siyah ve kırmızı aşağıda ise kırmızı ellerin, büyük olasılıkla kırmızı boyanmış ağları temsil eden bir dizi deseni çerçevelediği daha erken bir pano yer alır.....	94
Resim 2.32. VII.8'in Kuzey batı köşesinde yer alan betimlemenin çizimi.....	95
Resim 2.33. Çatalhöyük Yerleşim Planı.....	95
Resim 2.34. Çatalhöyük Bitki Kalıntısı Buluntuları	98
Resim 2.35. İsauro	108
Resim 2.36. Zengibar Kalesi Genel Görünüm	109
Resim 2.37. Zengibar Kale Kent Planı	117
Resim 2.38. Güney Sur Duvarları	118
Resim 2.39. Güney Sur Duvarından Detay	119
Resim 2.40. Batı surları ve batı yönünde bir kule	121
Resim 2.41. Kuzey yöndeki kulelerden biri	122
Resim 2.42. Yıkıntılar detay.....	123
Resim 2.43. Zengibar Kalesi sütunlu cadde	125
Resim 2.44. Stoa.....	126
Resim 2.45. Zengibar Kalesi Hadrianus Zafer Takı	127
Resim 2.46. Zengibar Kalesi, bazilikal planlı bir kilise	131
Resim 2.47. Güney Nekropolü anıt mezar	132
Resim 2.48. Güney Nekropolü mezar stelleri.....	133
Resim 2.49. Güney Nekropolü lahit mezar	134
Resim 2.50. Güney Nekropolü oygu tekne mezar.....	135
Resim 2.51. Batı Nekropolü oygu tekne mezar.....	135
Resim 2.52. Batı Nekropolü tonozlu mezar	137
Resim 2.53. Kuzey Nekropolü arcosollü mezarlar.....	138

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
SUMMARY	vi
KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
RESİMLER LİSTESİ	xii
İÇİNDEKİLER	xv
GİRİŞ	1
Konu	3
Amaç	3
Önem	4
Sayıtlar	5
Sınırlıklar	5
Tanımlar	6
Yöntem	6
1. BÖLÜM	8
ARKEOLOJİ, KÜLTÜREL MİRAS VE KORUMA POLİTİKALARI	8
1.1. Arkeolojinin Tanımı	8
1.2. Arkeolojik Değerler	9
1.2.1. Sitler	10
1.2.2. Ören Yerleri	13
1.2.3. Anıtlar	14
1.3. Kültürel Miras	14
1.3.1. Kültürel Mirasla İlgili Uluslararası Kurumlar ve Düzenlemeler	16
1.3.1.1. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO)	16
1.3.1.2. Avrupa Konseyi (Council of Europe)	16

1.3.1.3. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council of Monuments and Sites (ICOMOS)	17
1.3.1.4. Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarım Çalışmaları Uluslararası Merkezi (International Centre for Study of the Presevation and Restoration of Cultural Property – ICCROM)	17
1.3.1.5. Uluslararası Müzeler Konseyi (International Council of Museums – ICOM)	17
1.3.1.6. Dünya Anıtlar Fonu (The World Monuments Fund – WMF)	18
1.3.2. Türkiye’de Kültürel Miras	18
1.3.3. Dünya Kültür Mirası Listesi'nde Türkiye	20
1.3.4. Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasından Sorumlu Kurumlar	23
1.3.4.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı	23
1.3.4.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü	24
1.3.4.3. Yerel Yönetimler	24
1.3.4.4. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	25
1.3.4.5. Sivil Örgütler	26
1.3.5. Kültürel Mirası Koruma Politikaları ve Alan Yönetimi	27
1.3.5.1. Dünyada Alan Yönetimi	28
1.3.6. Koruma Alanlarının Yönetiminde Temel Yaklaşımlar	30
1.3.6.1. Üslup Birliği Akımı	32
1.3.6.2. Romantik Akım	33
1.3.6.3. Tarihi Restorasyon Akımı	34
1.3.6.4. Çağdaş Restorasyon Kuramı ve Atina Konferansı	34
1.3.7. Koruma Politikaları ve Alan Yönetimi ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler	35
1.3.7.1. Atina Sözleşmesi	36
1.3.7.2. Venedik Tüzüğü	36
1.3.7.3. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi	36
1.3.7.4. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Sözleşme	37
1.3.7.5. Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü–1987)	37
1.3.7.6. Geleneksel Mimari Tüzüğü (1999)	38
1.3.7.7. Viyana Memorandumu	38
1.3.7.8. Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi	38

1.3.7.9. Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlere İlişkin Sözleşme	38
1.3.7.10. Uluslararası Çalınmış ve Kanunsuz Şekilde İhraç Edilmiş Kültürel Varlıkların Geri Verilmesi Sözleşmesi	39
1.3.7.11. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme	39
1.3.7.12. Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi	39
1.3.7.13. Kültürel İfade Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Sözleşme	40
1.3.7.14. Avrupa Kültür Sözleşmesi	40
1.3.7.15. Arkeolojik Mirasın Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi	40
1.3.7.16. Avrupa Mimari Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme	40
1.3.7.17. Toplum İçin Kültür Mirasının Değeri Çerçeve Sözleşmesi	40
1.3.8. Türkiye’de Koruma Politikaları Tarihiçesi	41
1.3.9. Türkiye’de Alan Yönetimi	42
1.3.9.1. Yönetim Alanı	43
1.3.9.2. Yönetim Planı	43
1.3.9.3. Türkiye’de Alan Yönetimi İle İlgili Kanunlar:	44
1.3.10. Günümüz Türkiye’sinde Koruma Politikaları	45
1.3.11. Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasındaki Sorunlar	48
2. BÖLÜM	51
KONYA BÖLGESİ, ÇATALHÖYÜK VE ZENGİBAR KALESİ ARKEOLOJİSİ	51
2.1. Bölgenin Konumu ve Coğrafyası	51
2.2. Bölgenin Tarihi ve Arkeolojisi	52
2.3. Konya Bölgesi’nde Öne Çıkan Arkeolojik Kültür Varlıkları	54
2.4. Çatalhöyük	60
2.4.1. Çatalhöyük Yeri ve Konumu	61
2.4.2. Keşif, Araştırma ve Kazılar	63
2.4.3. Çatalhöyük Kazılarında Ele Geçen Bazı Eserler	71
2.4.3.1. Antik Çatalhöyük Haritası	72
2.4.3.2. Kültürel Mekânlar ve Kabartmalar	74
2.4.3.3. Duvar Resimleri	78
2.4.3.4. Çatalhöyük’te Yaşam	96
2.4.3.5. Çatalhöyük’ün Korunması ve Yönetimi	98

2.4.3.6. Çatalhöyük Korunumu	101
2.4.3.7. Çatalhöyük Alan Yönetimi Çalışmaları	102
2.4.4. Çatalhöyük'ün Önemi.....	106
2.5. Zengibar Kalesi	107
2.5.1. İsauria Bölgesi ve Zengibar Kalesi (İsauria) Yeri ve Konumu	107
2.5.2. Zengibar Kalesi Tarihi Coğrafyası	109
2.5.3. Keşif ve Araştırmalar.....	113
2.5.4. Zengibar Kalesi'ndeki Mevcut Eserler	117
2.5.4.1. Surlar.....	118
2.5.4.2. Kuleler	120
2.5.4.3. Kapılar	123
2.5.4.4. Sütunlu Cadde	124
2.5.4.5. Exedra	125
2.5.4.6. Stoa	125
2.5.4.7. Zafer Anıtları.....	126
2.5.4.8. Taş Ocakları	129
2.5.4.9. Kent İçindeki Dini Yapılar	130
2.5.5. Zengibar Kalesi'nin (İsauria) Önemi	138
3. BÖLÜM.....	140
TURİZM VE ENSTRÜMANLARI	140
3.1. Turizm ve Turist	140
3.2. Turizm Türleri ve Turistik Ürünler	154
3.2.1. Katılanların Kişi Sayısına Göre Turizm Türleri.....	154
3.2.2. Seyahat amaçlarına göre turizm türleri:.....	154
3.2.3. Seçilen zaman açısından turizm türleri.....	155
3.3. Kültür, Arkeoloji ve Turizm İlişkisi (Arkeoturizm)	159
3.4. Arkeoturizm ile İlgili Örgütsel Yapı.....	169
3.4.1. Arkeoturizm ile İlgili Küresel Örgütler	170
3.4.2. Türkiye'de Arkeoturizm ile İlgili Örgütler.....	171
3.4.2.1. Kültür Bakanlığı.....	172
3.4.2.2. TÜRSAB.....	172
3.4.2.3. TUROB (Türkiye Otelciler Birliği).....	173

3.4.3. Bir Turizm Ürünü Olarak Arkeolojik Kültür Varlıkları	173
3.4.4. Arkeoturizm Planlaması	177
3.4.4.1. Örgütlenme ve Yapılanma Faaliyetleri	178
3.4.4.2. Tanıtım Faaliyetleri	179
3.4.4.3. Pazarlama Faaliyetleri	180
3.4.4.4. Sürdürülebilir Turizm Faaliyetleri	182
Sosyal Hedefler	
* toplum yararı	
Ekonomik Hedefler	184
* yerel ve diğer paydaşlara fayda	184
* katılım	184
* eğitim	184
* sağlık	184
* kapasite geliştirme	184
* ziyaretçi memnuniyeti	184
Adaletli Koruma	184
* kaynak yararı	184
* kaynak etkinliği	184
* kaynak değerinin kabulü	184
* arz ve talep eşlemesi	184
Çevre ve Kaynak Hedefleri	184
Kaynak: Azam (2019); (Hall,2000'den akt. Gürcan, 2008: 64)	184
4. BÖLÜM	188
KONYA BÖLGESİNDE ARKEOTURİZM	188
4.1. Konya Bölgesinde Turizm ve Arkeolojik Kültür Varlıklarının Turistik Ürün Olarak Değerlendirilmesi	188
4.1.1. Çatalhöyük Turizm Değerlemesi	194
4.1.2. Çatalhöyük'ün Turizm Açısından Önemi ve Tanıtım Faaliyetleri	194
4.1.3. Çatalhöyük için Ziyaretçi Demografisi ve Sayısı	196
4.1.4. Çatalhöyük'te Turizmin Mevcut Durumu	202
4.1.5. Çatalhöyük'ün Arkeoturizmdeki Payının Arttırılması Amacıyla Gerçekleştirilen Çalışmalar	204
4.1.6. Zengibar Kale Turizm Değerlemesi	205
5. BÖLÜM	206

KONYA'DAKİ ARKEOLOJİK KÜLTÜR VARLIKLARI TURİZMİ (ARKEOTURİZM) ÜZERİNE BİR AMPİRİK ÇALIŞMA	206
5.1. Giriş	206
5.2. Araştırma Soruları	208
5.3. Katılımcılar	209
5.4. Veri Toplama	211
5.5. Mülakat (Röportaj)	212
5.6. Veri Analizi	214
5.7. Sınırlıklar	216
5.8. Bulgular	217
5.8.1. YİK Grubu Nitelikleri	217
5.8.1.1. Konya'nın Turizm Potansiyeli İçinde Arkeolojik Kültür Varlıklarının Konumlandırılmasına Dair Veriler	217
5.8.1.2. Çalışmanın Örnekleme Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi'nin Konumlandırılmasına Dair Veriler	219
5.8.1.3. Konya ve Yakın Çevresinde Arkeoturizmin Konumlandırılmasına Dair Veriler	220
5.8.1.4. Konya ve Yakın Çevresindeki Neolitik Dönemden Günümüze Uzanan Zengin Arkeoturizm Potansiyeline Rağmen Bölgenin Yeterli Yerli Ve Yabancı Turist Çekmemesinin Nedenlerinin Konumlandırılmasına Dair Veriler	222
5.8.1.5. Konya ve Yakın Çevresinin Zengin Potansiyeline Rağmen, Bölgedeki Arkeoturizm Faaliyetlerinin İstenilen Düzeye Ulaşamamış Olması Konusunda YİK'a Göre Paydaşların Durumunun Konumlandırılması	225
5.8.2. YFK Grubu Nitelikleri	229
5.8.2.1. Konya'nın Turizm Potansiyeli ve Arkeolojik Kültür Varlıklarının Konumlandırılmasına Dair Veriler	229
5.8.2.2. Çalışmanın Örnekleme Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi'nin Konumlandırılmasına Dair Veriler	231
5.8.2.3. Konya ve Yakın Çevresinde Arkeoturizmin Konumlandırılmasına Dair Veriler	232
5.8.2.4. Konya ve Yakın Çevresindeki Neolitik Dönemden Günümüze Uzanan	234

Zengin Arkeoturizm Potansiyeline Rağmen Bölgenin Yeterli Yerli ve.....	234
Yabancı Turist Çekememesinin Nedenlerinin Konumlandırılmasına Dair	234
Veriler.....	234
5.8.2.5. Konya ve Yakın Çevresinin Zengin Potansiyeline Rağmen, Bölgedeki	238
Arkeoturizm Faaliyetlerinin İstenilen Düzeye Ulaşlamamış Olması Konusunda.....	238
YFK'a Göre Paydaşların Durumunun Konumlandırması	238
5.8.3. YHK Grubu Nitelikleri.....	245
5.8.3.1. Konya'nın Turizm Potansiyeli ve Arkeolojik Kültür Varlıklarının.....	245
Konumlandırılmasına Dair Veriler	245
5.8.3.2. Çalışmanın Örnekleme Çatalhöyük ve Zengibar Kale'nin.....	246
Konumlandırılmasına Dair Veriler	246
5.8.3.3. Konya ve Yakın Çevresinde Arkeoturizm Konumlandırılmasına Dair.....	247
Veriler.....	247
5.8.3.4. Konya ve Yakın Çevresindeki Çok Eski Dönemlerden Günümüze Uzanan	248
Zengin Arkeoturizm Potansiyeline Rağmen Bölgenin Yeterli Yerli Ve.....	248
Yabancı Turist Çekememesinin Nedenlerinin YHK'a Göre.....	248
Konumlandırılmasına Dair Veriler	248
5.8.3.5. Konya ve Yakın Çevresinin Neolitik Dönemden Günümüze Uzanan Zengin	250
Potansiyeline Rağmen, Bölgedeki Arkeoturizm Faaliyetlerinin İstenilen	250
Düzeye Ulaşlamamış Olması Konusunda YHK'a göre paydaş durumu.....	250
konumlandırması	250
5.8.4. BAK Grubu Nitelikleri	253
5.8.4.1. Konya'nın Turizm Potansiyeli ve Arkeolojik Kültür Varlıklarının.....	253
Konumlandırılmasına Dair Veriler	253
5.8.4.2. Çalışmanın Örnekleme Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi'nin	254
Konumlandırılmasına Dair Veriler	254
5.8.4.3. Konya ve Yakın Çevresindeki Arkeoturizmin Konumlandırılmasına Dair	255
Veriler.....	255
5.8.4.4. Konya ve Yakın Çevresindeki Neolitik Dönemden Günümüze Kesintisiz.....	257
Uzanan Zengin Arkeoturizm Potansiyeline Rağmen Bölgenin Yeterince	257
Yerli ve Yabancı Turist Çekememesinin Nedenlerinin Konumlandırılmasına.....	257
Dair Veriler.....	257

5.8.4.5. Konya ve Yakın Çevresinin Neolitik Dönemden Günümüze Uzanan Zengin	260
Potansiyeline Rağmen, Bölgedeki Arkeoturizm Faaliyetlerinde İstenilen.....	260
Düzeeye Ulaşlamamış Olması Konusunda BAK'a Göre Paydaş Durumu	260
Konulandırması	260
5.9. Değerlendirme	270
6. BÖLÜM.....	281
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	281
KAYNAKÇA	291
ÖZGEÇMİŞ.....	315

GİRİŞ

Günümüzün modern küresel insanı, teknoloji ve bilim dünyasında ileriye dönük birçok kayda değer ilerlemelere imza atmıştır. Bu gelişmeler çoğunlukla insanın geleceğe dair bilinmezi ortaya çıkarma çabasından kaynaklanmış ve aynı merak ve çaba ile insanoğlu yazının icadıyla birlikte birçok veriyi de kayıt altına almıştır. İnsanoğlunun ecdadının yapıp ettikleri yazının icadının öncesinden bu güne kadar uzayan sürede bilinmezleri ve gizemiyle belirsizliğini korumaktadır. Oysa insanoğlu ne olduğunu, nereden geldiğini, mevcut gelişmişlik düzeyinin hangi aşamalardan geçerek bu hale eriştiğini de merak etmiş, bunların bilimsel çalışmaları için ayrı bilim dalları kurma ihtiyacı duymuştur. Bu bilim dalları arasında, geçmiş medeniyet kalıntılarını inceleyerek insanlığın merakını gidermek ve geçmişe dair güven ve hakikati inşa etmek suretiyle geleceğe ışık tutmak arkeoloji biliminin esas amaçları arasına girmiştir. Arkeoloji biliminin ortaya çıkardığı bulgular, insanların geçmişe dair farkına varma, inceleme ve öğrenme ihtiyaçlarına yanıt olma özelliği taşımaktadır. Bu yönüyle arkeolojik bilimsel çalışmalar ve bulgular sadece arkeologlar arasında kalmayıp kitlesel ölçekte insan topluluklarının erişimine de sunulmaktadır. Arkeoloji bilimi vasıtasıyla ölçülebilir ve sınanabilir hale gelmiş olan mutlak geçerli bilgiler, kitlelerde merak uyandırmış ve gelişmeleri yerinde görmek ve hayretini gidermek için onları seyahat etmeye zorlamıştır. Tüm bu gereksinimlerden ötürü arkeolojik bulgular turizm olgusu ile ilişkilendirilmiştir. Bugün tüm gelişmiş ve gelişmekte olan dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de kültür altyapısı, tarihi alan gezileri ve müze ziyaretleri gibi faaliyetlerle arkeoloji ile iç içe girmiş ve hatırı sayılır bir sektör haline gelmiştir. Buna rağmen, ülkemizde arkeoloji ve turizm ilişkisi bilimsel olarak hak ettiği ölçekte çalışılmamış ve buradan elde edilen sosyal ve ekonomik katma değer arzu edilen düzeye ulaşamamıştır. Dolayısıyla, günümüz Türkiye’inde turizm faaliyetinin arkeolojik kültürel mirasa herhangi bir olumlu etkisinin olduğunu düşünmek pek doğru bir davranış gibi algılanmamaktadır. Turizmin olumlu katkısının tam tersine olumsuz etkileri de oldukça fazladır denilebilir. Türkiye arkeolojik değerler açısından dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer almaktadır. Eğer Türkiye, milli kültürün yanı sıra evrensel kültür değerleri açısından da oldukça önemli arkeolojik değerlerini bilimsel çalışmalarla arkeoloji turizmine daha etkin bir şekilde kazandı-

rılabilirse, bu alanda elde edeceği sosyal ve ekonomik kazançlar, sadece turizm paydaşları boyutunda değil, aynı zamanda hem yerel halk, hem bölge insanı ve hatta ülkeler çapında çok ciddi bir boyut kazanabilir. Dört bir yanı arkeolojik kültür varlıkları ile dolu olduğunu düşündüğümüz Türkiye, bu sayede sadece gelir elde etmekle kalmayacak, aynı zamanda dünya kültür mirasının en önemli alt birimi olan arkeolojik kültür varlıklarını kitlelere tanıtacak, hem dünya genelinde bir bilinçlenmeye, hem de bilim dünyasında çok ciddi gelişmelere zemin hazırlamış olacaktır. Ancak Türkiye'de kültür varlıklarının neler olduğu, kültür varlıklarının korunması, turizme kazandırılması ve sürdürülebilir bir turist destinasyonu haline dönüştürülmesi konusunda yapılan bilimsel çalışmalar sınırlı kalmış ve yeterli olamamıştır. Zaten sayıca az olan bu çalışmaların çoğu da uygulamaya konulamadan kağıt üzerinde kalmıştır.

Kültürel mirasın etkin şekilde yönetilmesi ve kültür varlıklarının sürdürülebilir bir şekilde insanlığın hizmetine sunulabilmesi ancak sektördeki paydaşların birbiriyle etkili bir şekilde irtibat halinde bulunmaları ve koordineli bir şekilde ortak amaç belirleyerek bu doğrultuda bütünleşik faaliyetler gerçekleştirmeleri ile mümkün olacaktır.

“Bir arkeolog (arkeolojiyi bir yükseköğretim kurumunda bilimsel olarak çalışan kişi) gözüyle arkeolojik varlıklar turizme nasıl kazandırılmalıdır?” sorusu arkeolojik değerlerin turizme bilimsel olarak kazandırılması çalışmasında yöneltilecek ilk soru olmalıdır. Bu değerlerin tespit edilmesi, tanımlanması, özelliğinin ve öneminin ortaya çıkarılması, belgelenmesi, kataloglanması, envantere alınması ve korunarak sürdürülebilir bir şekilde kitlelere cazibe noktası olarak sunulması ancak arkeologların yetki, kontrol ve denetimi ile mümkün olacaktır.

“Bir turizmci (turizm bilimini bir yükseköğretim kurumunda bilimsel olarak çalışan kişi) gözüyle arkeolojik varlıklar turizme nasıl kazandırılmalıdır?” sorusu arkeolojik değerlerin turizme bilimsel olarak kazandırılması çalışmasında yöneltilecek ikinci soru olmalıdır. Turizmci, arkeolojik ürünün özelliği, önemi, coğrafi durumu (ulaşım, iklim ve demografi), kaldırma kapasitesi ve görsel-algısal zenginliği ile değerlendirdikten sonra, ürünün konumlandırmasını yapacak turizm faaliyetinin ekonomisini de belirleyip reklam ve halkla ilişkiler faaliyetleri ile pazarlaması alanlarını planlayacaktır. Bu yö-

nüyle, Ekin, Ören ve Varol'a göre "paydaş" olarak adlandırılan kişi ya da gruplar, hissedarları, turizm çalışanlarını, turizm tedarikçilerini, turistleri, yerel halkı, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerini, hükümeti, faaliyetleri ile turizm sektörünü etkileyen ve sektörün faaliyetlerinden etkilenen tüm kesimleri içermektedir.

Konu

"Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının turizme kazandırılması" araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Teze konu olarak Konya bölgesinin seçilmesi ise bölgesel olarak oldukça geniş ve insanlığın geçmişi için neredeyse her döneme ait arkeolojik kültür varlıklarının mevcut olmasından kaynaklanmıştır. Hem tarihi hem de tarih öncesi kültür varlıkları bakımından zengin olan Konya bölgesinin turizm açısından da Türkiye'de en çok ziyaretçi çeken ikinci yerleşim yeri olması dikkatleri bu bölgeye çekmiştir. Tüm bu zenginlik ve potansiyele rağmen bölgeyle ilgili arkeoloji ve turizm ilişkisinin yeterli düzeyde bilimsel olarak çalışılmamış olması tezin konusunun bu bölge olmasını gerekli kılmıştır. Bölgede, insanlık mirası arkeolojik kültür varlıkları açısından önemli ve üzerinde kapsamlı bir uluslararası bilimsel çalışmanın yürütüldüğü ve dünyaca tanınırlığı olan, yıllık binlerce kişi tarafından ziyaret edilen bir turist destinasyonu, Çatalhöyük; ayrıca görseli ile Çatalhöyük'ten daha zengin olan ama birkaç bilimsel çalışma dışında tanınmayan, bilinmeyen ve neredeyse hiç ziyaret edilmeyen bir diğer arkeolojik kültür varlığı, Zengibar Kalesi örneklem seçilmiştir.

Bu tez çalışmasında arkeolojik değerler açısından oldukça zengin olan Türkiye'nin, yine aynı açıdan değerli varlıklar barındıran Konya bölgesini örneklem üzerinden hem arkeolojik bakış açısı ile hem de turizm biliminin prensipleri esasıyla incelemek ve öneriler geliştirmek konu edilmiştir.

Amaç

Bu tezin amacı, Konya'daki arkeolojik kültür varlığının boyutunun ne olduğunu tespit etmek, bir potansiyel var ise bunun yeterince arkeoturizm açısından değerlendirilip değerlendirilemediğini ortaya koymaktır. Araştırmacı tarafından ortaya konulan hipotezin "Zengin arkeolojik kültür varlıkları potansiyeline rağmen, Konya'daki arkeolojik

kültür varlıklarının Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi örnekleminden hareketle turistik ürüne dönüştürülemediği” doğruluğunu test etmek, eğer doru ise nedenlerini tespit ederek, yapılması gerekenler üzerine önerilerde bulunmak bu tezin amacıdır.

Önem

Türkiye mevcut coğrafi konumu ve insanlık tarihinin kültürel gelişiminin seyri ile arkeolojik zenginlik açısından dünyanın en hatırı sayılır ülkeleri arasındadır. Hem dünya kültür mirasına hem de milli kültür mirasına ait sayısız arkeolojik varlığı ile Türkiye ciddi bir kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Kültür turizmi potansiyeli içinde arkeolojik kültür varlıklarının yeri hiç şüphesiz başı çekmektedir. Konya yerelinden hareketle ulusal bir muamele şekli oluşturmak, Türkiye'nin milli zenginliğine katkı yapacağı gibi, aynı zamanda dünya kültür mirası açısından da bir model olabilecektir. Sınırları içindeki arkeolojik kültür varlıklarının envanter çalışmalarını bitirmiş, tarihi eser kaçakçılığını tamamen sona erdirmiş, arkeolojik kültür varlıklarını tespit ve teşhis ederek, önem ve değerini çalışmış ve onları koruyarak sürdürülebilir turizme kazandırmış bir ülke, prestij ve saygı görecektir ve bu çalışmalarıyla çok ciddi bir turizm destinasyonu haline gelecektir. O halde, sorulacak soru “Arkeolojik kültür varlıkları alanlarını, bir arkeoloji turizmi (arkeo-turizm) ürününe dönüştürmek nasıl olmalıdır?” şeklindedir. Dünya gün geçtikçe turistler için daha erişilebilir olduğundan, dünyanın uzak noktalarına macera turistlerinin gitmesi için artan bir baskı söz konusudur. Turizmin gelişmesi için arkeolojik kültür kaynaklarının nasıl değerlendirilmesi gerektiği cevap aranan önemli bir sorudur. Bu sorunun cevabı birçok unsurun farklı perspektiflerinin bir araya gelerek oluşturacağı değerlendirmeyi gerektirir. Ancak durum her ne olursa olsun, arkeologlar bu işleyişte hayati önemde bir rol oynayabilir ve oynamalıdır. Çünkü bu süreçte, sadece yerel kaynaklardan bakmak değil, aynı zamanda bölgesel, ulusal ve belki de uluslararası kültür perspektiflerinden bakmak ve buna göre bir değerlendirme yapmak gerekecektir. Arkeolojik kültür varlığı miras turizmine ne katkı yapabilir? Bu varlık önemli midir, nadir bir örnek midir, yoksa birçok benzer kaynaktan sadece birisi midir? Bu varlığın turizme kazandırılması, kaynağa zarar mı verecektir, yoksa muhafazasına ve korunmasına katkı mı sağlayacaktır? Turizme ne şekilde kazandırılmalıdır? Yerel halk böyle bir gelişmeyi desteklemekte midir? Bir arkeolojik kültür varlığına ve etkilenen topluluğa ne düzeyde

bir müdahale uygundur? gibi soruların yanıtının bulunması gerekmektedir. Bu özelliği ile Türkiye'nin kültür varlıklarını ele alma yöntemini zenginleştirmesinde yapılacak bilimsel çalışmalar yol gösterici olmalıdır. Hâlihazırda iyi örneklerle de sahip olan Türkiye'de, arkeolojik kültür varlıklarının zarar görmeden ve sürdürülebilir bir şekilde hem ekonomik, hem sosyal hem de kültürel anlamda ülkeye katkı sağlar hale getirilebilmelidir. Bu tez çalışması yukarıda ifade edilen durumlara katkı sağlamayı hedeflemesi açısından önem taşımaktadır.

Sayıtlar

Sahip olduğu önemli arkeolojik değerler göz önüne alındığında Türkiye bu değerleri ekonomik katkı haline dönüştürmek durumundadır. Bu sadece ülke içinden ortaya çıkan bir zorunluluk değil aynı zamanda dünya kültür mirası için de gerekliliktir. Ek olarak, yeterli kültür mirası ve buralara çekilebilecek yeterli iç ve dış turist var olmasına rağmen söz konusu arkeolojik alanların korunması, turizm için hazır hale getirilmesi, tanıtılması, planlanması ve pazarlanmasının bir zaruret olduğu tezin sayıtlıdır. Ayrıca bu değerlerin özelliklerini kaybettirmeden sürdürülebilir uygulamalarla turizme kazandırılması arkeoloji ve turizm ilişkisi (arkeo-turizm) üzerine daha çok bilimsel çalışma yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, bu anlamda yol gösterici olacaktır.

Sınırlıklar

Bu çalışma Konya'daki arkeolojik kültür varlıkları ile sınırlandırılmış ve bunların içinden Çatalhöyük ve Zengibar Kale örneklemleri ile daraltılmıştır. Bunun nedeni farklı iki coğrafi özelliğe sahip olmaları ve arkeolojik alanların mahiyet, kapsam ve özellikleridir. Farklı yerlerdeki başka alanlar da bizim konumuzun içine girebilmekle birlikte çalışmamızın kapsamı alanına dâhil edilmemişlerdir. Arkeolojik kültür varlıkları kavram olarak, oldukça fazla unsuru içinde barındırmaktadır. Yani bir yüzey araştırmasında tespit edilen bir neolitik obsidyen, bir saray duvarı yıkıntısındaki bir çini parçası kadar küçük olabilirken, bir ören yeri veya arkeolojik kente kadar büyüyeblen genişlemekte de olabilmektedir. Bu çalışmada arkeolojik kültür varlıkları kavramı, "Höyük, Antik Kent, Anıt, Saray ve Müze" gibi turistlerin ziyaret edebileceği yer özelliğinde olmaları esasıyla sınırlandırılmıştır.

Tanımlar

Bu tez için fokal nokta oluşturan ve kültürel miras içerisinde varlık bulan alanın tasnifine dair bir hipotezde bulunmak mümkündür. Kültürel miras "kavram" olarak çok geniş bir anlam bütünlüğüne sahiptir. Bu tez çalışmasının konusunu oluşturan arkeolojik değerler yerine, arkeolojik kültür varlıkları ya da arkeolojik miras ürünleri gibi kavramlar da çokça kullanılmaktadır.

Her somut arkeolojik varlık, mutlaka bir kültür ürünüdür ve dolayısıyla bir kültür mirasıdır. Ancak her kültür mirası, her kültür ürünü arkeolojik bir ürün olmayabilir. Özellikle yukarıda bahsettiğimiz gibi sözlü gelenekler ve ritüeller gibi somut olmayan kültür unsurları arkeolojik ürünler olmasa da "kültürel miras" kavramı içine girmektedir.

Bu çalışmada kültürel mirasın bir alt başlığı olan "Somut Kültürel Miras" kategorisinde bir alt başlık olarak anlaşılması gerektiğine inanılan "Arkeolojik Miras, Arkeolojik Ürün, Arkeolojik Değer ve en önemlisi Arkeolojik Kültür Varlığı" gibi kavramlar tercih edilecektir.

Arkeolojik kültür varlığı denildiği zaman akla sınırsız sayıda değer gelmektedir. Yani bu arkeolojik kültür varlığı bir bölgede yürürken tesadüf ettiğiniz herhangi bir mezar siteli parçası, bir rhyton kırıntısı, ya da bir duvar resmi boyası, herhangi bir han, hamam, ya da bir antik kent, ören yeri olabilir. Biz çalışmamızda, "Arkeolojik Kültür Varlığı" ifadesinin anlamını "Höyükler, Antik Kentler, Anıtlar, Saraylar ve Müzeler" olacak şekilde daraltarak belirli bir alanı kaplayan bu varlıkların içindeki detay eserleri ise holistik bir anlayışla bu varlıklar üzerinden değerlendirmeyi uygun bulduk. Çalışmanın örnekleme de bu gerekçeyle Çatalhöyük ve Zengibar Kale olarak tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmanın ampirik çalışma bölümünde röportaj yapılan kişiler (interviewee / informant): katılımcılar olarak tanımlanmıştır.

Yöntem

Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılarak alanda yazılmış bilimsel kitap, makale ve tezler ile duruma göre ulusal ve uluslararası resmi gazeteler, resmi kurum ve

kuruluşların yayın organları ile internet siteleri taranmış ve elde edilen bulgular tezin ilk dört bölümünde kullanılmıştır. Tezin deneysel çalışması olan beşinci bölümde ise nitel veri toplama yöntemi tercih edilmiş ve mülakat (görüşme-röportaj-interview) tekniğinden faydalanılmıştır.

1. BÖLÜM

ARKEOLOJİ, KÜLTÜREL MİRAS VE KORUMA POLİTİKALARI

1.1. Arkeolojinin Tanımı

Arkeoloji kelimesi tarihi ve etimolojik bir terim olarak Fransızca archéologie, geç Latince archaeologia ve eski Yunanca archaio- +-logia -logy “eskinin bilimi” anlamına gelecek şekilde ortaya çıkmıştır (Merriam-webster; Url 1). Arkeoloji, kelime manası ile eskinin ilmidir. Eski medeniyetleri maddi kalıntıları yolu ile inceleyen bir bilim dalıdır. Eski çağlardan zamanımıza kalmış her çeşit eserin incelenmesi arkeolojinin içine girer. Somut kalıntılardan dolayı arkeoloji geçmişteki insan emeği olarak da tarif edilebilir (Saltuk, 1997: 6). Yani arkeoloji esasen insanlığın ve onun geçmişinin bilimidir; arkeologlar insan tarafından değiştirilmiş, kullanılmış ya da oluşturulmuş değerlerin kalıntılarını yani bizlerin geride bıraktıklarını çalışır (Url 2).

Arkeoloji insanların kazara ya da kasten geride bıraktıklarının ve bunların dünyayı etkileme şekil ve yöntemlerinin yapılaşmış bir bilimidir (Deetz, 1968: 41-48). Deetz’e göre arkeoloji, insan etkisiyle yapılmış ipuçlarına odaklanması ve kazılar vasıtası ile elde edilmiş verileri tasnifleyerek incelemesi ile tarih biliminden ayrılır.

Genel bir tanımlamayla, arkeoloji geçmiş yaşantı ve düşünce şekillerinin sistematik bir yaklaşımla açığa kavuşturulması bilimidir. Arkeologlar, çok uzun zaman öncede yaşamış olan insanların, kim oldukları, nasıl yaşadıkları, ne yedikleri ve yaşam şekillerinin neye benzediği gibi sorulara yanıt bulmak için, arasında mimarının, bireysel evlerin, sanatının, gündelik yaşamdan objelerin, atılan çöplerin, dönemin flora ve faunasına uygun yiyeceklerin bulunduğu materyal kalıntılarını bilimsel normlarda kazılar yaparak çalışır (Gamble, 2004: 7; Orser, 1999: 273-285). Orser’e göre günümüz arkeolojisinin dört temel vazgeçilmez özelliği bulunur;

1. Çok ölçeklidir. Aksi takdirde, nasıl olacak da insanlık tek bir parçacık çömlek kırığından onu üreten medeniyete ulaşabilecek? Nasıl olacak da mikro ölçekle çömlek yapan birisinin günlük hayatını, oluşumunu ve çöküşünü eşleştirebilecek?

2. Mutualistiktir. Bütün zamanlar ve yerlerde insan hayatının temel yapısı insanların oluşturduğu ve sürdürdüğü sosyal ilişkilerdir. Bütün bunları kavramanın en iyi yolu bir ağdır ki bu ağ bütün gerekçelerin eşleştiği, programlandığı ve değiştiği dolayısıyla da birbirine bağlı olarak mevcut olabildiği bir ağdır.

3. Küresel odaklıdır. Tek seferde tek bir yer kazsanız da amaç, onu daha geniş bir dünyaya ulaştırmaktır. Bilgi birikiminizin fiziki sınırlarının dışına bakmaya ihtiyaç duyacaksınız.

4. Refleksiftir. Arkeolojik verilerin sadece bir merak olmadığını, onların günümüzde yaşayan insanlar için güçlü bir bilgi olduğunun idrakine varmış bulunmaktayız. Bu yönüyle bakıldığı zaman da arkeolojik veriler her zaman turizmi hareketlendirme potansiyeline sahiptir.

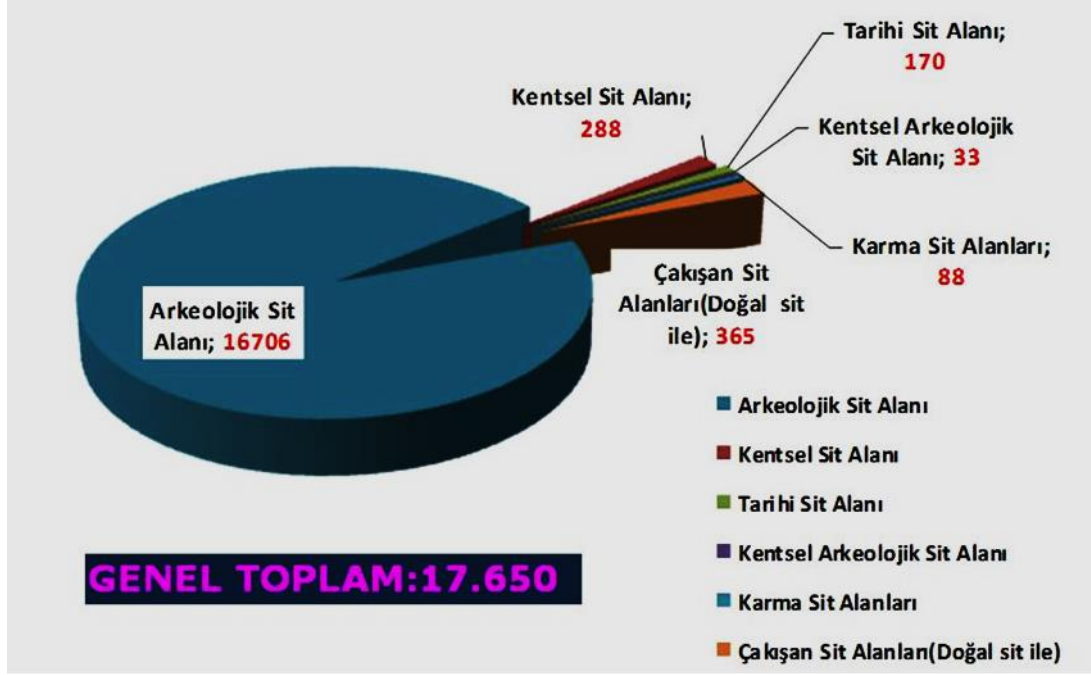
1.2. Arkeolojik Değerler

Arkeoloji bilimine konu olmuş her türlü soyut veya somut varlıklar arkeolojik değer olarak tanımlanabilir. Arkeolojik değerler, kültürel miras kapsamında ele alınmalıdır. Paris'te imzalanan "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme" esas alınarak kültürel miras kavramı Türkiye'de; taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları olarak tanımlanmıştır. "Kültür varlıkları": "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır". "Tabiat varlıkları" ise "jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir" şeklinde tanımlanmaktadır (Url 3).

1.2.1. Sitler

Sitler de UNESCO tarafından “insanın çalışmaları ya da doğa ve insanın birlikte ürettiği eserleri ve tarihsel, estetik, etnolojik ya da antropolojik bakış açısından üstün evrensel değere sahip arkeolojik değerler içeren alanlar” şeklinde tanımlanmıştır (Url 4).

Şekil 1.1. Türkiye Geneline Sit Alanlarının Dağılımı

Kaynak: Url 5

O halde, sitler, var oldukları coğrafi alanların özelliklerine göre Arkeolojik Sit Alanları, Kentsel Sit Alanları, Doğal Sit Alanları, Tarihi Sitler ve Karma Sit Alanları olacak şekilde tanımlanırlar. Yani, tarihsel, sanatsal, estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan yeri doldurulamaz evrensel değeri olan, insan ürünü eserler veya insan ve doğanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar olarak tanımlanabilir.

İnsanlık tarihi boyunca, varlığını günümüze kadar sürdürmüş olan ve günümüzde gerek yer altında gerek yer üstünde ve gerek su altında, medeni insanın farkında olsa da olmasa da geçmiş medeniyetlerin hem sosyal hem ekonomik hem de kültürel yaşam

tarzlarının nasıl olduğunu bize anlatan her türlü kültür varlığının bulunduğu yerleşkelere arkeolojik sit denir (Url 6).

Bu bölgelerde yapılacak herhangi bir çalışma Yüksek Kurul'un Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları hakkındaki 05.11.1999 tarih ve 658 sayılı ilke kararı ile sınırlandırılmıştır. Bu durumda arkeolojik sit alanları şöyle sınıflandırılır;

I. Derece Arkeolojik Sit Alanı: Korumaya dair bilimsel çalışmalar hariç aynen korunması gereken sit alanlarıdır.

II. Derece Arkeolojik Sit Alanı: bu alanlar da korumaya dair bilimsel çalışmalar hariç aynen korunması gerekir ama bu alanların koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenebilir.

III. Derece Arkeolojik Sit Alanı: bu alanlarda ilgili kurulun denetiminde ve yine koruma amaçlı olmak şartıyla imar planları vasıtası ile yapılaşma izni verilebilmektedir. Yine burada yeni düzenlemeler koruma ve kullanma kararlarına uygun olmak zorundadır.

Kentsel Arkeolojik Sit Alanı: arkeolojik değer taşıyan kültür varlıkları ve korunmaya değer kent dokularının birlikte bulunduğu ayrıca birinci derece, ikinci derece ve üçüncü derece arkeolojik sit alanı olmayan yerleşkeler ise kentsel arkeolojik sit alanı olarak adlandırılır. Bu alanlar mimari, tarihi, yerel ve hatta estetik ve sanatsal yönden bulunduğu bölgeye zenginlik kazandıran ve hep birlikte iken diğeri daha fazla olan unsurlardır. Bunlar (bahçe, belli bitkiler, özellikli yapılar, duvar ve yerleşme dokuları) çoğunlukla kültürel olduğu kadar doğal çevre elemanlarıdır. Kentsel sit alanının korunmasında, geliştirilmesinde etkinlik taşıyan ve kentle bütünleşmesine olanak sağlayacak kararlara konu olan alanlar ise etkileşim geçiş sahası olarak ele alınmaktadır. Kentsel sit alanlarındaki uygulamalarda Yüksek Kurul'un Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları hakkındaki 04.10.2006 tarih ve 720 sayılı ilke kararı temel bir çerçeve çizmektedir (Url7). Yasa, ilgili alanlardaki geçiş dönemi uygulamaları ve koruma planı hazırlanmasını öngörmekte ve çalışmaların bu süre içerisinde bitirilmesini gerekli kılmaktadır. Ek olarak yasaya göre her türlü uygulama mutlaka denetime tabi olmak zo-

rundadır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na 27.07.2004 tarih ve 5226 sayılı yasa aynı zamanda il özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri bünyesinde Koruma Uygulama Denetim B roaları (KUDEB) kurulmasını düzenlemektedir. Burada amaç, ilgili sit alanları üzerinde yapılacak olan uygulamaların tanzim edilmesi ve bu konuda karşılaşılan sorunların ortadan kaldırılmasını sağlamaktır. KU-DEB'lerin yapılanma şeması, ilgili birimler ve bu birimlerin görev ve sorumluluklarıyla usul ve esasları Koruma Uygulama ve Denetim B roaları Proje B roaları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş İzin  alışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik ile düzenlenmiştir (Url 8). Buna göre bu kurumlar bünyelerinde en az bir şehir planlamacı, bir mimar, bir mühendis, bir arkeolog ve sanat tarihçi bulundurmalı ve bölge koruma kurulu ile birlikte  alışmaladırlar.

Doğal Sit: Sahip olduğu özellikleri açısından hem yer üstünde hem yer altında hem de su altında bulunan dünya üzerinde ender bulunmaları itibariyle korunmayı hak eden alanlardır. Doğal sit alanlarındaki uygulamalarda Yüksek Kurul'un Doğal Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları hakkındaki 19.06.2007 tarih ve 728 sayılı ilke kararı esas alınmaktadır (Url9). Tarihi Sit: Tarihsel açıdan önem taşıyan olayların gerçekleştiği bölgelere tarihi sit alanı denir. Türkiye için Gelibolu  rneği verilebilir.

Karma Sit Alanı: Birden fazla kültür varlığının aynı anda mevcut olduğu sit alanlarıdır. Konya ve bölgesi, bulundurduğu sitler açısından Türkiye'de en çok sit varlığına sahip bölgedir (Tablo 1.1) (Url 10).

Tablo 1.1. 2017 yılı sonu itibariyle Türkiye genelinde illere göre sit alanları (ilk 5 il)

İller	Sitler	Toplam
KONYA	Arkeolojik Sit Alanı	857
	Kentsel Sit Alanı	8
	Tarihi Sit Alanı	41
	Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	1
	Çakışan Sit Alanları (Doğal sit ile)	19
	Karma Sit Alanları	15
		941
MUĞLA	Arkeolojik Sit Alanı	833
	Kentsel Sit Alanı	12
	Tarihi Sit Alanı	
	Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	15
	Çakışan Sit Alanları (Doğal sit ile)	5
	Karma Sit Alanları	15
		880
ANTALYA	Arkeolojik Sit Alanı	784
	Kentsel Sit Alanı	16
	Tarihi Sit Alanı	2
	Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	
	Çakışan Sit Alanları (Doğal sit ile)	13
	Karma Sit Alanları	4
		819
İZMİR	Arkeolojik Sit Alanı	638
	Kentsel Sit Alanı	39
	Tarihi Sit Alanı	25
	Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	6
	Çakışan Sit Alanları (Doğal sit ile)	29
	Karma Sit Alanları	10
		747
URFA	Arkeolojik Sit Alanı	723
	Kentsel Sit Alanı	6
	Tarihi Sit Alanı	1
	Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	4
	Çakışan Sit Alanları (Doğal sit ile)	1
	Karma Sit Alanları	1
		736

Kaynak: Url 5

1.2.2. Ören Yerleri

Ören yeri kavramı ile arkeolojik kültür varlıkları başta olmak üzere hem tarihi hem de doğal sit alanlarına atfen daha kapsayıcı ve daha geniş bir çerçeve çizilmiştir. Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup topografik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve homojen özelliklere sahip, tarihsel,

arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır. Yüksek Kurul Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları hakkındaki 19.4.1996 tarih ve 421 sayılı ilke kararı bu konuda temel bir çerçeve çizmektedir (Url 11). Konya bölgesindeki ören yerleri istatistiklerine ulaşılammıştır.

1.2.3. Anıtlar

UNESCO Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Anlaşmasında anıtları şöyle tanımlar; “mimari eserler, anıtsal heykeller ve resimler, doğası arkeolojik olan unsurlar veya yapılar, yazıtlar, mağara konutları ve tarih, sanat ya da bilim açısından olağanüstü evrensel değere sahip özelliklerin birleşimi olan bir dizi özelliklere anıt (monument) denir (Url 12).

Anıtlar, tarihsel açıdan olduğu kadar hem sanatsal hem de bilimsel açıdan sıra dışı değere sahip mimarlık eserleri, resimler, arkeolojik özellik taşıyan eleman, yapı ve yazıtlardır. Bu eserlerin, yerleri, mevcut durumları, işlevleri ve ziyaretçi yoğunlukları, 2863 sayılı kanunun taşınmaz kültür varlıkları tanımına giren kaya anıtları veya mezar anıtlar gibi, bakanlıkça belirlenir, tespit edilerek, takip edilir (Url 13). Konya bölgesindeki anıt istatistiklerine ulaşılammıştır.

1.3. Kültürel Miras

Kavram olarak, “miras” önceki nesillerden yeni nesillere aktarılan varlıktır. “Kültürel miras” ise geçmiş nesillerin kültür, değer ve geleneklerini içermesi sebebiyle içsel değeri turistik değerine göre daha yüksektir (Url 14). Kültürel miras bir topluma aitliğimizi yani toplumla bağımızı, kimliğimizi, geçmişimizi, bugünümüzü ve yarınımızı temsil eder.

Kültürel miras, bizden önce yaşayan nesiller tarafından oluşturulmuş, tüm dünya tarafından değerli görüldüğüne inanılan eserlere ve geleneklere verilen isim olarak tanımlanabilir. Kültürel miras, kültürel, doğal, tarihi, mimari, arkeolojik ve jeolojik değerler gibi birçok farklı değerden oluşan kapsamlı bir kavramdır (Günlü, 2011: 6). Bunlar

mimari eserler, heykeller, resimler, arkeolojik eserler, kitabeler, insan ürüne ya da doğal yollarla oluşmuş sitler şeklinde sıralanabileceği gibi törenler ya da adetler gibi tarihi, sanatsal ya da bilimsel açıdan evrensel değerlere sahip olan her şey birer kültürel miras kapsamına girmektedir.

Üretim yönünden ürünler, film veyahut konser gibi yeniden üretilebilen ürünler ve arkeolojik kültür varlıkları gibi üretilemeyen ürünler olacak şekilde tasnif edilebilir. Üretilebilen ürünler ya bir defalık üretilebilen ürünler ya da sürekli üretilebilen ürünler şeklinde ayrılabilir. Oysa kültürel miras yeniden üretilmesi mümkün olmayan ve korunarak, sürdürülebilir bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılması gereken bir üründür (Oter, 2010: 2). Adeta yenilenemeyen enerji kaynakları gibi yok olunca bir daha oluşturulması mümkün olmayan eserlerdir.

UNESCO'ya göre kültürel miras, değerler, sanatsal ifadeler, nesnelere, yerler, uygulamalar ve gelenekler içeren, kuşaktan kuşağa nakledilen ve bir toplum tarafından geliştirilmiş yaşam tarzlarının ifadesidir (Url 15).

Kültürel miras, hem UNESCO gibi uluslararası kurumlar düzeyinde, hem de ulusal düzeydeki hukuki düzenlemeler, tüzük ve yönetmeliklerde şöyle sınıflandırılmaktadır:

Somut Kültürel Miras

- Taşınır Kültürel Miras (tablolar, heykeller, sikkeler, el yazmaları, arkeolojik eserler vs.)

- Taşınmaz Kültürel Miras (anıtlar, arkeolojik sitler, tarihi kent dokuları vs.)

- Sualtı Kültürel Mirası (batıklar, sualtı kalıntıları ve kentleri)

Somut Olmayan Kültürel Miras (sözlü gelenekler, gösteri sanatları, ritüeller vs)

Doğal Miras (kültürel boyutu olan doğal sitler, kültürel peyzajlar gibi, fiziki, biyolojik ve jeolojik formasyonlar vs.)

1.3.1. Kültürel Mirasla İlgili Uluslararası Kurumlar ve Düzenlemeler

Dünya üzerinde kültürel mirasın ne anlama geldiği, nasıl korunması ve topluma yararlı hale gelmesi için neler yapılması gerektiği üzerine çalışmalar yürüten önemli uluslararası kuruluşlar vardır. Bu kurum ve kuruluşlar küresel anlamda amaca hizmet etmek için ne yapılması gerektiğinin teorik ve deneysel uygulamalarını çalışır. Türkiye, bu tür kurum ve kuruluşların bazılarının üyesi olup, aynı amaca hizmet etmek için iş birliği konusunda irade göstermektedir.

1.3.1.1. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO)

Birleşmiş Milletler bünyesinde özellikle bilim, kültür ve eğitim sahalarında hizmet üretmekte olan bir ihtisas kuruluşudur. 16 Kasım 1945 tarihinde kuruluş sözleşmesi imzalanmış olan UNESCO, 20 ülkenin onayı ile 4 Kasım 1946 tarihinde resmîyet kazanmıştır. Türkiye bu 20 ülke arasında 10. sırada yer alarak bu bağlamda konunun önemini en başta kavrayan ülkeler arasında yer almıştır. Kurumun asıl amacı uluslararası düzeyde özellikle adalet, hukukun üstünlüğü, temel insan haklarına ve özgürlüklerine saygıyı geliştirme konularında eğitim, bilim ve kültür vasıtasıyla küresel anlamda barış ve güvenliğe de katkı yapacak işbirliğini sağlamaktır (Url 16).

1.3.1.2. Avrupa Konseyi (Council of Europe)

Avrupa Konseyi insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi konuları daha çok Avrupa çapında savunmak için 1949 yılında kurulmuş ve merkezi Fransa'nın Strazburg şehrinde bulunan 47 üyeli hükümetler arası bir kuruluştur. Kimi zaman Avrupa Birliği ile ilişkilendirilse de gerçekte bu kuruluşla bir alakası yoktur ve siyasi örgütlenme açısından Avrupa'nın en eski kuruluşudur. Türkiye gibi bazı Orta Avrupa ve Doğu Avrupa ülkeleri de Avrupa Konseyi'ne üyedir ve bu oluşum şekliyle kuruluş hem kültürel mirasın hem de doğal mirasın korunması alanlarında üye devletler arasında işbirliğini sağlamaya yönelik politikalar üretmektedir (Url 17).

1.3.1.3.Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council of Monuments and Sites (ICOMOS))

ICOMOS dünya genelindeki tarihi anıt ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesi konularında hükümetler dışı bazı teknik ve siyasi konularda ilkeleri belirlemek için UNESCO bünyesinde 1965 yılında kurulmuştur. Yaklaşık 11 binden fazla üyesi ve 110'dan fazla ülkede milli komiteleri bulunmaktadır (Url 18). Adeta UNESCO'nun kültür varlıklarının korunması konusunda başdanışmanı gibi hizmet vermenin yanı sıra Dünya Mirası Komitesi, ICCROM, ICOM ve Getty gibi kurumlarla da birlikte faaliyet yürütmektedir.

1.3.1.4. Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarım Çalışmaları Uluslararası Merkezi (International Centre for Study of the Presevation and Restoration of Cultural Property – ICCROM)

ICCROM İtalya'nın Roma şehrinde 1959 yılında kurulmuş, üye ülkelerin direktifleri ile hareket eden ve dünyanın her yerindeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve muhafaza edilmesi amacını taşıyan uluslararası bir örgüttür. Toplamda Türkiye'nin içinde bulunduğu 129 üye ülkesiyle özellikle eğitim, bilgi, araştırma, tanıtım ve destekleme konularına odaklı çalışmaktadır (Url 19).

1.3.1.5. Uluslararası Müzeler Konseyi (International Council of Museums – ICOM)

1946 yılında Fransa'nın Paris şehrinde UNESCO'nun girişimiyle kurulan ICOM, özellikle müzeler ve müzecilik sektörü üzerine odaklanmış tek kurumdur. Kurulduğu yıldan bu yana, kültür mirasının korunması muhafaza edilmesi, sevk ve idaresi gibi konularda müze sektörüne destek sağlamaktadır. Türkiye ile birlikte kırkbin civarında fazla üyesi olan ICOM, 137 ülkede ulusal temsilciliklere sahiptir. ICOM'un amacı, müzeleri ve müze işletmeciliğine dönük etik kurallar gibi birtakım kriterler geliştirmek, kaçak kültür varlığı ticareti ile savaşmak, kültür varlıklarına dair hukuki anlaşmazlıkların alternatif çözüm yolları oluşturmak ve bu konuda müzelere destek vererek sürdürülebilir kültür turizminin geliştirilmesine katkı sağlamaktır (Url 20).

1.3.1.6. Dünya Anıtlar Fonu (The World Monuments Fund – WMF)

Dünya Anıtlar Fonu özel bir kuruluş olup dünya genelinde kültür mirası alanları ve tarihi anıtları korumak ve muhafaza etmek amacı ile faaliyet gösteren Uluslararası bir kurumdur. New York merkezli bu kurum 1965 yılında kurulmuş olup merkez dışında farklı noktalarda da birtakım ofisleri ve iştirakleri mevcuttur. Her iki yılda bir yayımlanmış olduğu (World Monuments Watch) gözlem listesi ile tehlike altındaki kültür mirası alanlarına dikkat çeker (Url 21).

1.3.2. Türkiye’de Kültürel Miras

Kültür varlıkları açısından oldukça zengin olan Türkiye coğrafyası yüz binlerce kültürel miras varlığını hem yer üstünde hem yer altında hem de su altında muhafaza etmektedir. Anadolu’daki kültürel miras varlığı hakkında günümüzde belli bir bilinirlik düzeyine erişilmiştir. Envantere girmiş başlıca arkeolojik kültür varlıklarını bölge bölge şu şekilde sıralamak mümkündür.

Ege Bölgesi: Bergama: Pergamon Şehri, Akropolis (Tiyatro), Zeus Sunağı, Bergama Kütüphanesi, Trayanus Mabedi, Demeter Tapınağı, Athena Tapınağı / Aydın: Afrodisias, Didyma, Prien, Miletos / Bodrum: Bodrum Kalesi, Antik Tiyatro / Denizli: Hieropolis (Pamukkale), Priene ve Didim Antik Kentleri, Sard Harabeleri, Artemis Tapınağı.

Akdeniz Bölgesi: Hatay: Saint Pierre Kilisesi / İskenderun: Bakras Şatosu / Adana: Taşköprü / Mersin: Viranşehir / Silifke: Karikos Yıkıntıları / Kız Kalesi / Tarsus: Kleopatra Kapısı / Anamur: Mamuriye Kalesi / Kahramanmaraş Kalesi / Antalya: Yivli Minare / Hadrianus Kapısı / Termessos / Aspendos / Perge / Myra.

İç Anadolu Bölgesi: Ankara: Ankara Kalesi, Augustus Tapınağı, Roma Hamamı, Gordion (Polatlı-Ankara), Konya; Çatalhöyük, Boncuklu Höyük, Alaeddin Cami, Kubad-Abad Sarayı / Sivas: Gökmedrese, Çifte Minareler / Yozgat: Alişar Höyüğü, Çengel Tepe Höyüğü / Nevşehir: Peribacaları.

Doğu Anadolu Bölgesi: Ağrı: İshakpaşa Sarayı, Kars Kalesi / Van: Van Kalesi, Akdamar Müzesi, Hüsrev Paşa Cami.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi: Adıyaman: Nemrut (Kahta), / Diyarbakır: Diyarbakır Kalesi / Gaziantep: Karkamış Şehri / Mardin: Dara Şehri ve Kalesi, Deyrul Zaferan Manastırı / Siirt: Ulucami, Derzin Kalesi, Veysel Karani Türbesi / Şanlı Urfa: Halilü'r-Rahman Cami / Batman: Hasankeyf.

Karadeniz Bölgesi; Trabzon: Sümela Manastırı, Ayasofya Müzesi / Maçka: Vazelan (Hazret-i Yahya) Manastırı / Çorum: Alacahöyük, Hattuşaş (Boğazköy), Yazılıkaya / Amasya Kalesi, Sultan Beyazıt Külliyesi, Safranbolu Evleri / Artvin: İşhan Kilisesi.

Marmara Bölgesi; Edirne: Selimiye Camii, Beyazıt Külliyesi / Balıkesir: Kyzikos Kalıntıları, Daskyleion Kalıntıları/ Çanakkale: Truva Kalıntıları, Behramkale (Assos)

Arkeolojik kültür varlıklarının en yaygın örneklerinden biri de antik kentlerdir. Subaşılar, Türkiye'de, bilinen antik kentlerin başlıcalarını şöyle sıralamaktadır. Aizanoi-Aezani (Çavdarhisar), Alabanda (Araphisar), Alacahöyük, Alinda (Karpuzlu), Amyzon, Anavarza, Andriace (Çayağzı), Antiocheia (Yalvaç), Antiphellos (Kaş), Nisa (Meryemlik), Aperlai (Sıçak İskelesi), Apollonia (Kılınçlar), Ariassos, Arycanda (Akif, Aykırçay), Aspendos, Attaleia (Antalya), Belkıs/Zeugma Antik Kenti Kurtarma Çalışmaları, Cadyanda-Kadyanda (Üzümlü), Colossae, Coracesium (Alanya), Cyanae-Kyanae (Yavi veya Yuva Köyü), Çatal Höyük, Dağlık, Didyma (Didim, Yoran, Yeniköy), Dolichiste (Kekova Adası), Ephesos (Efes, Selçuk), Gerga, Hamaxia, Hattuşaş (Boğazkale, Boğazköy), Herakleia, Salbake, Isında (Belenli), Istlada (Kapaklı), İotape, Kalamaki (Kalkan), Kanesh (Kültepe), Karatepe, Klaros, Klazomenai, Kolophon ve Notion (Değirmendere ve Ahmetbeyli), Labranda (Labraunda), Laertes, Laodikea (Laodiceia Ad Lycum) (Goncalı), Letoon-Letoum (Bohsullu, Bozoluk), Limyra (Zenzerler, Turunçova), Magnesia Ad Meandrum (Menderes Magnesia'sı) (Ortaklar-Tekkeköy), Miletus (Balat, Akköy), Myra-Noel Baba Kilisesi, Myra (Demre, Kale), Myus (Avşar Kalesi), Nysa (Sultanhisar), Olympos (Çıralı, Yanartaş, Deliktaş), Orthosia, Patara (Gelemiş, Ovagelemiş, Kelemiş), Perge (Aksu), Phaselis (Tekirova), Phellos (Pınarbaşı), Phokaia, Pınara (Minareköy), Piginda, Pisidia, Priene (Güllübahçe-Söke), Sardis (Sart),

Selge, Selinus, Side, Sidyma (Dodurga Asarı), Sillyon, Simena (Kale), Sura, Syedra, Telmessos (Fethiye), Termessos, Theimussa (Kale İskelesi-Üçağız), Tlos (Kalesar), Tralleis (Aydın), Tripolis, Trysa, Xanthos (Kınık) gibi sıralanabilir (2007).

1.3.3. Dünya Kültür Mirası Listesi'nde Türkiye

Türkiye’de Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü sorumluluğunda yürütülen çalışmalarla bugüne kadar UNESCO Dünya Miras Listesi’ne 18 adet varlığın alınması sağlanmıştır (Tablo1.2)

Tablo 1.2. UNESCO Dünya Miras Listesinde Türkiye (Url 22).

1985	İstanbul; Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas)
1986	Hattuşa (Boğazköy) - Hitit Başkenti (Çorum)
1987	Nemrut Dağı (Adıyaman - Kahta)
1988	Xanthos-Letoon (Antalya - Muğla)
1994	Safranbolu Şehri (Karabük)
1998	Troya Antik Kenti (Çanakkale)
2011	Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne)
2012	Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya)
2014	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir); Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğusu (Bursa)
2015	Diyarbakır Kalesi (Diyarbakır) ve Hevsel Bahçeleri; Efes (İzmir)
2016	Ani Arkeolojik Alanı (Kars)
2017	Afrodisias (Aydın)
2018	Göbeklitepe Arkeolojik Alanı (Şanlıurfa)

Kaynak: kulturvaliklari.gov.tr

Ülkelerin temsilcilerinin evrensel değerlere sahip olduğunu düşündükleri kültürel ve/veya doğal miras varlıklarını kendi geçici listelerinde oluşturarak UNESCO Tentative List’ine başvurmaları teşvik edilmektedir. Türkiye’den yapılan başvurularla listeye girmiş kültürel miras değerleri yıllara göre çıkarılmıştır (Tablo 1.3).

Tablo 1.3. Dünya Miras Geçici Listesindeki Türkiye Varlıkları (Url 23).

1994	Karain Mağarası (Antalya)
2000	Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları (Bitlis); Alahan Manastırı (Mersin); Alanya (Antalya); Harran ve Şanlıurfa Yerleşimleri (Şanlıurfa); İshakpaşa Sarayı (Ağrı); Konya Selçuklu Başkenti (Konya); Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin); Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı; St. Nicholas Kilisesi (Antalya); St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Çevresi (Mersin); Sümela Manastırı (Trabzon)
2009	Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla); Perge Antik Kenti (Antalya); Sagalassos Antik Kenti (Burdur)
2011	Beyşehir, Eşrefoğlu Camii (Konya); St. Pierre Kilisesi (Hatay)
2012	Aizanoi Antik Kenti (Kütahya); Beçin Ortaçağ Kenti (Muğla); Birgi Tarihi Kenti (İzmir); Gordion (Ankara); Hacı Bektaş Veli Külliyesi (Nevşehir); Hekatomnos Anıt Mezarı ve Kutsal Alanı (Muğla); Niğde'nin Tarihi Anıtları (Niğde); Mamure Kalesi (Mersin); Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi (Eskişehir); Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi (Gaziantep); Zeugma Arkeolojik Siti (Gaziantep)
2013	Laodikeia Antik Kenti (Denizli); Sardes Antik Kenti ve Bintepeler Lidya Tümümlüsleri (Manisa); Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri
2014	Anavarza Antik Kenti (Adana); Kaunos Antik Kenti (Muğla); Korykos Antik Kenti (Mersin); Arslantepe Arkeolojik Alanı (Malatya); Kültepe Arkeolojik Alanı (Kayseri); Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları (Çanakkale); Eflatunpınar: Hitit Su Anıtı (Konya); İznik (Bursa); Mahmutbey Camii (Kastamonu); Ahi Evran Türbesi (Kırşehir); Vespasianus-Titus Tüneli (Hatay); Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup Kilisesi (Mardin); Anadolu Selçuklu Medreseleri (Erzurum, Sivas, Kayseri, Konya ve Kırşehir)
2015	Dağlık Frigya Vadisi (Kütahya, Afyon ve Eskişehir); Antik Aspendos Kenti Tiyatrosu ve Su Kemerleri (Antalya); Harşena Dağı ve Pontus Kral Kaya Mezarları (Amasya); Yıldız Saray Kompleksi (İstanbul); Stratonikeia Antik Kenti (Muğla); Uzunköprü (Edirne); Eshab-ı Kehf (Kahramanmaraş); Mudurnu Tarihi Ahi Kenti (Bolu); İsmail Fakirullah Türbesi (Siirt)
2016	Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi) (Van); Sultan II. Beyazıt Han Külliyesi (Edirne); Nuruosmaniye Külliyesi (İstanbul); Kibyra Antik Kenti (Burdur); Van Kalesi (Van), Yivli Minare Camii (Antalya); Sivrihisar Ulu Camii (Eskişehir); Bodrum Kalesi (Muğla); Silvan Malabadi Köprüsü (Diyarbakır); Hacıbayram Camii (Ankara)
2017	Assos Arkeolojik Alanı (Çanakkale); Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (Balıkesir); İvriz Kültürel Peyzajı (Konya)
2018	Harput Tarihi Kenti (Elazığ); Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler (Konya, Kastamonu, Eskişehir, Afyonkarahisar, Ankara); Justinianus Köprüsü (Sakarya); Gaziantep Yeraltı Su Sistemleri: Kasteller ve Livaslar (Gaziantep); Anadolu Türk Mirasının Erken Dönemi: Niksar, Danişmend Hanedanının Başkenti (Tokat); Priene Arkeolojik Alanı (Aydın); Sarıkaya Roma Hamamı (Yozgat)

Kaynak: kulturvaliklari.gov.tr

Günümüz modern toplumunda özellikle hız ve teknolojinin başı çektiği inanılmaz bilimsel gelişmelerin etkisiyle Türkiye'de birçok insan kültürel mirasla ilişkinin sınırlı kalacağı kanaatini taşımaktadır. Ama yaşamakta olduğumuz her gün yapmış olduğumuz her eylem, bizlerin bu döneme dair bölge insanlarının neyi nasıl yaptığını anlattığımız

birer kültürel miras ürünüdür diyebiliriz. Belgelenmesi durumunda gelecek kuşaklara aktarılacak bu varlıklar da, bir gün kültürel miras unsurları olarak bilimsel çalışmalara konu olacaktır.

Günümüzde özellikle televizyon gibi kitle iletişim araçları sayesinde birbirleriyle inanılmaz etkileşim içinde olan küre insanı modadan, televizyon dizilerine, hediyelik eşya dükkânından, ev dekorasyonuna ve hatta herhangi bir turizm faaliyetinde kültürel miras ile ilgili ipuçlarına maruz kalmaktadır.

Ekonomiden uzak duramayan modern insan, geçmişte de üretim ve tüketim faaliyetlerinde bulunmuş ve bunun üzerine çalışarak kültür ekonomisi denilen bir alt bilim dalı oluşturmuştur. Modern insan, kültür sektörünün hem iktisadi teorilerini hem de uygulamalarını istatistiksel analizleriyle çalışmış ve Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ile de somut olmayan kültür varlıklarının oluşturulması, üretimi ve ticari olarak kullanılması ilke ve esaslarını ortaya koymuştur.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma örgütü (UNCTAD) yaratıcı endüstriler tanımını dört farklı kategoride inceler. Bunlar miras, sanat, medya ve yaratıcı hizmetlerdir (Url 24). Dolayısıyla, televizyon programları, video oyunları, filmler, internet ve bazı görsel sanatlar da kültür ürünleri olarak kabul edilmektedir.

Kültürel miras ulus devlet anlayışına da hizmet etmek için bir araç olarak tanımlanmış ve bir milletin millet olma sürecinde ortak kimlik oluşturmak için faydalanılmıştır. Kaldı ki belli bir coğrafyadaki bir ulus devlet için o coğrafyadaki geçmiş kültürlerin izlerini korumak, hem kendi varlığı hem de dünya kültür mirası açısından önem taşımaktadır. Türkiye'de de özellikle milliyetçi siyasi anlayışın etkisi ve merkezîyetçi yönetim anlayışı ile kültürel miras, Anadolu arkeolojisi ve milli kimlik, milli tarih ve milli kültür tanımlamalarında önemli bir rol oynamıştır. Kültürel mirasın muhafazasının gerekliliği ekonomik açıdan da önemli bir etmendir. Bu durum son zamanlarda biraz daha farkındalığı artırmış bir konudur.

Sonuç olarak, kültür varlıklarına sadece dünya kültür mirası perspektifinden bakılmayıp, aynı zamanda hem milli devlet anlayışının birleştirici bir unsuru hem de eko-

nomik bir değer olarak bakılmalıdır. Bu esasla, Türkiye'nin de içinde olduğu kültür varlıklarının silahlı çatışma halinde korunmasını düzenleyen Lahey sözleşmesinin (UNESCO, 1954), önsözünde “Her milletin dünya kültürüne kendinden bir şey katmış olduğu anlayışla, hangi millete ait olursa olsun, kültür eserlerine karşı olacak tecavüzlerin bütün insanlığın kültür varlığına karşı işlenmiş tecavüzler sayılacağı” belirtilmiştir (Url 25).

1.3.4. Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasından Sorumlu Kurumlar

Türkiye’de kültürel mirasın korunması daha çok devlet yoluyla tesis edilmiş ve bunun için bazı kurum ve kuruluşlar resmi anlamda kanun ve yasalarla düzenlenerek kültürel mirasın korunması konusunda yetkili ve sorumlu tutulmuşlardır. Son yıllarda sivil toplum kuruluşlarının da dahli ile konu sivil örgütler boyutuna da taşınmaktadır. Kültür varlıklarının korunması ile ilgili organlar şunlardır:

1.3.4.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı

1846 yılında Aya İrini Kilisesinde başlatılan ilk müzecilik faaliyetlerinin Bakanlık yapılanmasının nüvesini oluşturduğu kabul edilmektedir (Url 4). Cumhuriyet döneminde Kültür Bakanlığı’nın temeli sayılabilecek ilk örgütlenme ise 1920 yılında Maarif Vekâleti içerisinde Âsâr-ı Atîka Dairesinin kurulmasıyla başlamıştır (Özkasım,1995). 1926 yılında bu daire kaldırılarak, Kütüphaneler, Müzeler ve Güzel Sanatlar olmak üzere üç ayrı müdürlük oluşturulmuştur.

Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı ismi 1989 yılından sonra farklı isimler haline dönüştürülerek kullanılmıştır. Ancak bugünkü haliyle 2003 yılında 4848 sayılı kanunla Kültür ve Turizm Bakanlığı adı altında hizmet vermektedir. Bakanların hizmet alanları içinde bizim konumuzu özellikle ilgilendiren kısmı; "Bakanlık kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihî ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek, yurdun turizme elverişli bütün imkânlarını ülke ekonomisine olumlu katkı sağlayacak şekilde değerlendirmek, turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için gerekli önlemleri almak, kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuru-

luşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak konularında görevlidir." kısmıdır (Url 26).

Günümüzde 2863 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Kanunu, Türkiye’de koruma konusundaki temel kanundur. Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tescil, tespit işlemleri, tescilli binaların bakımı, onarımı, fonksiyon değişiklikleri, imar ve yapılaşma koşullarını kapsayan planlama konuları, 23.07.1983 tarihinde yürürlüğe giren 2863 sayılı Kanun çerçevesinde yürütülmektedir (Url 27).

1.3.4.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü

Kültür varlıklarının korunması konusunda başbakanlığa bağlı olarak hizmet üreten Vakıflar Genel Müdürlüğü önemli bir görev üstlenmektedir. Vakıf, özellikle İslamiyet sonrası Anadolu coğrafyasında geniş ölçekte yer bulmuş, böylece de kültürel miras içerisinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Esasında bağışlamaya dayalı bir işleyiş olan Vakıf anlayışında gerçek kişiler kadar tüzel kişiler de mal varlığı bağışında bulunabilirler (Url 28).

Kökleri Sümerlere ve Romalılara uzanan ve Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyeti’ne aktarılan vakıf kurumu günümüzde 20.02.2008 tarih ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile yönetilmektedir. Sahip olduğu ya da sorumlu olduğu kültür varlığı olan vakıf eserler üzerinde gerçekleştirdiği işlemler nedeniyle kültür mirasının korunmasında belirleyici olan Vakıflar Genel Müdürlüğü 25 bölge müdürlüğü aracılığıyla görev yapmaktadır (Url 29).

1.3.4.3. Yerel Yönetimler

Daha önceden de söylediğimiz gibi, Türkiye’de kültür varlıklarının korunması merkeziyetçi bir anlayışla sevk ve idare edilmektedir. Son zamanlara kadar bu işleyişte yerel yönetimler, merkezi otoritenin almış olduğu kararları uygulamakla sınırlı sorumlu kalmıştır. Dolayısıyla, yerel yönetimler bu süreç içerisinde uzun yıllar çok etkin bir paydaş olamamıştır. Merkezi otorite kararları kimi zaman çok sahiplenilmemiş ve yerelde benimsenilmeden hatta kimi zaman geçiştirilerek uygulamaya konulmuştur. An-

cak, Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda 27.07.2004 tarihinde 5226 sayılı yasayla yapılan değişiklikler ve getirilen ek maddeler, koruma konusunda belediyelerin ve valiliklerin görev ve sorumluluklarını artırmıştır (Url 30). Kùltür varlıklarının bakım ve onarımlarına yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluğunda mali kaynak yaratılması, sit alanlarında uygulama ve denetimden sorumlu olan büroların (KUDEB) kurulması en önemli yeniliklerdir.

Ayrıca, 11.06.2005 de KUDEB Yönetmelięi yayınlanmış (Url 31), ve bu yönetmelikle, kùltür varlıklarının korunmasına dair rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlamak ve uygulamak üzere, İl Özel İdaresi bünyesinde proje büroları ve yapı ustaları yetiştirmek için eğitim birimlerinin kurulması planlamıştır. Ancak günümüzde kùltür varlıklarının korunmasına dair yerel yönetimler deyince akla ilk gelen kurum belediyeler bünyesindeki KUDEB'lerdir.

1.3.4.4. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının korunmasında Çevre ve Orman Bakanlığı ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın 2011 yılında yeniden düzenlenmesiyle kurulmuş yetkili kurum Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olmuştur. Bu düzenleme ile doğal sit alanlarının sorumluluğu Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğüne verilmiştir (Url 32). Genel Müdürlük; milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan alanların tescil ve onayından sorumludur. Bu alanların yönetilmesini sağlamak, kullanma ve yapılaşmalarına yönelik ilke kararlarını belirlemek, her tür ve ölçekte planlarını yaptırmak ve uygulanmasını sağlamakla görevlidir. 2011 yılı sonu itibariyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde kùltür varlıklarının ve alanların özelliklerine göre biyolog, peyzaj mimarı, ziraat, çevre, orman ve su ürünleri mühendisleri ve hukukçu uzmanlarının katılımı sağlanarak, tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile ilgili konularda karar almak üzere, Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonları kurulmuştur (Url 33).

1.3.4.5. Sivil Örgütler

Türkiye’de koruma kurumunun sivil olarak örgütlenmesi incelediğinde bu yapılanmaların geçmişinin çok eski olmadığı görülür. Günümüzde Türkiye genelinde tanınan ve etkin olan; Çevre ve Kültürel Değerleri Koruma Vakfı (ÇEKÜL) 1990 yılında (Url 34), Tarihi Kentler Birliği (TKB) 1999 yılında (Url 35), Turizm Anıt ve Çevre Değerlerini Koruma Vakfı (TAÇ) 1976 yılında (Url 36), kurulmuştur.

Kültürel mirasın korunmasının ulusal, bölgesel ve yerel sahiplenmeyle desteklenmesi gereklidir. Ülkemizde, ÇEKÜL, Türk Tarih Vakfı, KÜMİD, Tarihi Kentler Birliği, Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı vb. sivil örgütlenmeler olup benzer faaliyetler yürütmektedirler. Bu faaliyetlerle, ülkemizde giderek kültürel mirasın korunması konusunda etkin ve bilinçli bir kamuoyu oluşturulmaya katkılar sağlandığı gözlenebilmektedir.

1. ÇEKÜL (Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı)

1990 yılında kurulmuştur. Gönüllülük esasına dayalı bir sivil girişimdir. Doğal ve kültürel varlıkların sürekliliğini ülke gündemine taşımaktadır. "Doğal kaynakları", "kültürel mirası" ve "insan"ı bir bütün olarak ele alan vakıf; doğal ve kültürel çevreyi korumak için "kent-havza-bölge-ülke" ölçeğinde projeler geliştirmektedir. Bu amaçla ulusal ve uluslararası fonları harekete geçirmiştir. Faaliyetlerini "doğa", "kültür", "eğitim", "tanıtım" ve "örgütlenme" ana başlıkları altında sürdürmektedir (Url 37).

2. Türk Tarih Vakfı

1991 yılında kurulmuştur. Ana ilkelerinden biri kültürel mirasımızın korunması konusunda; ulusal ve uluslararası sivil inisiyatifler ve fon kuruluşları ile işbirliği geliştirerek, kamuoyu bilincinin oluşturulmasıdır. Bu alanda, çeşitli projeler, toplantılar, atölye çalışmaları, yayınlar ve eğitim programları düzenlemektedir (Url 38).

3. KÜMİD (Kültürel Mirasın Dostları Derneği)

2002 yılında iki kişilik “sivil inisiyatif” olarak doğmuş ve Kasım 2005 tarihinde 24 üyeli bir dernek haline gelmiştir. Gönüllülük esasına dayalıdır. Türkiye ve dünyadaki

taşınabilir-taşınamaz ve sözlü kültürel mirasların barış döneminde, olası bir silahlı çatışmada ve sonrasında korunması ve gelecek nesillere aktarılması için çalışmalar yapmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmaları yapan kişi ve kuruluşlara da destek vererek işbirliği geliştirmeyi hedeflemektedir. Amaçları doğrultusunda, ulusal ve uluslararası imza kampanyaları, bildiriler, AB nezdinde projeler ve konferanslar düzenlemektedir (Url 39).

4. TASK (Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı)

TASK'n amacı; ülkemizdeki tarihi, arkeolojik, etnografik, ekolojik, mimari, sanatsal ve kültürel varlıkların belgelenmesi, envanterlerinin çıkarılması, kurtarılması, korunması, onarılması ve tanıtılması; bu alanlarda bilimsel etkinliklerin sanatsal ve kültürel yaratıcılığın ve yeni çalışmaların geliştirilmesi ve teşvik edilmesi; bu emanetlerin gelecek kuşaklara kalabilmesi için her türlü eğitim ve çalışmanın yapılması; bu amaçlar doğrultusunda ulusal ve uluslararası kamuoyunun bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve bu konuda faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içerisinde kamu yararına hizmet verilmesidir (Url 40).

1.3.5. Kültürel Mirası Koruma Politikaları ve Alan Yönetimi

Arkeolojik değerlerin ve kültürel mirasın korunması, genel anlamda bu varlıkların kayıt altına alınarak, tahrip edilmesinin ve kaçırılmasının önlenmesi amacıyla alınan tedbirler bütünüdür (Tezcan, 1996: 48). Literatür taramasından edinilen verilerin ışığında öngörülebilir ki kültür varlıklarına dair koruma anlayışı çoğunlukla dinsel etkilerden doğmuş, ilk çağlarda Hristiyanlığın yayılma döneminde gelişim göstermiştir. Ancak Orta Çağla birlikte bu anlayış çoklukla fonksiyonel ve siyasi nedenlere dayandırılmış ve Rönesans ile birlikte de koruma anlayışı papaların Roma döneminden kalan eserleri kapsayan emirnameleri merkezinde şekillenmiştir. On sekizinci yüzyılda ise, Fransız İhtilali'nin olumsuz sonuçlarına tepki olarak koruma fikrinin kısa zamanda Avrupa'nın her tarafına yayıldığı düşünülebilir.

1.3.5.1. Dünyada Alan Yönetimi

Alan yönetim kavramı 1970'lerden sonra gelişmeye ve şekillenmeye başlamıştır. Taşınmaz varlıkların ve dokuların korunmaya değer olarak kabul edilmeleri ile ortaya çıkan alan yönetimi sayesinde varlıklar yerinde korunup karşı karşıya kaldığı tehditleri azaltılmış ve sonraki kuşaklara aktarılma fırsatı bulunabilmiştir. Koruma uygulamalarını yöneten kurumların başlıca dayanağı haline gelen planlar, münferit koruma davranışlarından ziyade kurumsal bir gelenek haline alarak konuya ciddiye kazandırmıştır. Evrensel değerlere sahip olan dünya miras listesine kazandırılan yerler için UNESCO yönetim planı önermektedir. 1972 yılında UNESCO'ya taraf ülkelerce kabul edilen Kültürel ve Doğal Mirasın tanımlanması, korunması, yaşatılması ve sürdürülmesi için imzalanan Dünya Miras Sözleşmesi'ne 1983 yılında Türkiye de dâhil olmuştur (Url 40). Dünya Miras Merkezi, Dünya Mirası ilan edilen alanlar için bir yönetim planı hazırlanmasını zorunlu kılmaktadır. Dünya Miras Alanlarının işlevsel uygulama rehberi kültürel ve doğal varlıkların korunma yöntemlerinin belirlendiği bir yönetim planının olması gerektiğini ifade eder.

Kültürel değerleri korumak için kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri işbirliği ile yönetim plan çerçevesi; alan yönetimini gerçekleştirmek üzere de alan başkanı, danışma, eşgüdüm ve denetleme kurulları oluşturulur.

Dünyada koruma faaliyetlerindeki çağdaş koruma anlayışı uygulamaları, 1964'te Venedik Tüzüğü'nün kabulünden sonra ağırlık kazanmıştır. 1980'lere geldiğinde, çağdaş koruma anlayışının bütünlük koruma amacı içinde alan yönetimi vurgusu ilk olarak uluslararası arenada kullanılmaya başlanmıştır. İlk uygulamalar Dünya Mirası listesindeki sitlerde ve İngiltere basta olmak üzere Avrupa'da gözlemlenmiştir.

Dünya Mirası Alanları İçin Yönetim Rehberi, Iccrom:

Feilden ve Jokilehto "Dünya Mirası Alanları için Yönetim Rehberi"ni 1993 yılında hazırlamışlardır. Bu rapor ICCROM tarafından yayınlanarak, önce temel ilkeleri özetlenmiş ve esas alınan 1972 UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin genel politikaları incelenerek koruma konusunda genel bir değerlendirme

yapılmıştır (1993). Ayrıca rehber, sonradan Dünya Mirası alanı ve bu alanın kaynak projelerini yönetimi, inanış programı, kadro ve personel hizmetleri ile ilgili temel ölçütleri de belirlemiştir. Dünya mirası konusunda planlama süreçlerinin ne olacağı ve ziyaretçi yönetiminin nasıl işletilmesi gerektiğini de açıklığa kavuşturmuştur. (Url 41).

Kültür varlıklarının korunmasına dair Feilden ve Jokilehto tarafından ortaya konulan yönetim planlamasının uygulanmasında uzmanların görüşlerinin alınması gerektiği mutabakatına varılmış ve çok disiplinli çalışmaların gerekliliği ifade edilmiştir. Böylece kültür değerleri önem sırasına göre dizilecek ve alan yönetimi çalışmaları çıkarılarak kültür kaynaklarının cazibe noktalara haline dönüştürülmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Yönetim planlama sürecinde, yönetim alanının korunması, bakılması ve bu doğrultuda eğitim, araştırma ve turizm ile istihdam gibi amaçların göz önüne alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Feilden ve Jokilehto'ya göre yönetim planının, demografik büyüme ve gerileme, ekonomik faktörler, ulaşım ve trafik tahminleri ile endüstriyel bölgeleme gibi uygulanan ulusal ve yerel planları da dikkate alması gerekmektedir. Bunlara ek olarak yönetim planının, disiplinler arası ekipler tarafından yapılan araştırma ve raporlara da dayandırılmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ek olarak, üretim süreci içerisinde ortaya çıkabilecek olası sorunlar uzmanlar arasında değerlendirilerek alanın değerinin artırılması ve alanın bir cazibe merkezi haline dönüştürülmesi çalışmaları yapılabilir.

Yönetim planı, kültür değerlerine yapılacak herhangi bir müdahalenin, önce, müdahale esnasında ve müdahale sonrasında sistemli bir şekilde kayıt altına alınarak belgelenmesinin, yapılacak etkinliğin en önemli bileşeni olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Kayıt ve belgeleme işleminin yeterli düzeyde yapılamaması durumunda, kültür kaynağının değiştirilmiş, telafisi mümkün olmayan bir duruma sürüklenmiş veya kaybedilmiş olacağı ifade edilebilir.

Rehberde ele alınan bir diğer önemli konu da envanter oluşturulmasıdır. Rehberde göre, envanterin, kültürel kaynağın tanımıyla, tarihsel gelişimindeki önemli dönemlerle ve konumuyla ilgili özet bilgi içermesi ve bu gibi temel bilgilerin ilgili diğer kaynaklara başvurularak zenginleştirilmesi gerekmektedir (Url 42).

Bu çalışmaya göre envanter oluşturulmasında oldukça önemli olduğu düşünülen araçlar ve kullanılan yöntemin alanın sahip olduğu özelliklere göre değişkenlik gösterdiği, ancak her durumda uydu fotoğrafları, fotogrametrik çalışmalar ve hava fotoğraflarının önemli araçlar olduğu ifade edilmektedir. Duruma bağlı olarak el çizimleri ve eskizlerin, fotoğraf veya video kayıtlarının yanında elektronik arazi ölçüm aletleri, stereo fotogrametri, bilgisayar yardımıyla tasarım (CAD) ve görüntü işleme gibi yöntemlerin de kullanıldığı belirtilmektedir. Rehberine göre, planlama sürecindeki kaçınılmaz ilişkiler, öncelikle korunacak uygulamaların incelenmesi, daha sonra alandaki değerlere en az zarar veren kararların alınması yoluyla çözümlenmelidir (Feilden ve Jokilehto, 1993: 28).

Feilden ve Jokilehto'nun çalışmalarında, Dünya Miras Listesi'nde yer alma şartları içinde en önemlisinin söz konusu varlığın üstün evrensel değere sahip olduğunun belgelenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Diğer şartlar içinde "Özgünlük-Authenticity" ve "Bozulmamışlık-Integrity" niteliği de bulunur. Bozulmamışlık niteliği içinde, bütünlük ve eksiksizlik özellikleri değerlendirilmektedir. Bütün bu şartlara ilaveten, Dünya Miras Listesine girebilmek için "Koruma ve Yönetim" (conservation and management) koşullarının da sağlanmış olması gerekmektedir. Koruma ve Yönetim şartları içinde, sınırlar, tampon bölge, yönetim sistemleri, sürdürülebilir kullanım gibi özelliklerin tanımlanması istenmektedir. Sit alanlarının korunması, geliştirilmesi ve yönetiminde alan yöneticileri için bir yol haritası ve rehber olarak tanımlanan yönetim planları konusunda son yıllarda yapılan çalışmalar tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek önem kazanmaktadır. Bu bağlamda çalışma alanımız Konya'da Çatalhöyük'te bir yönetim planı hazırlanmış ve listeye alınmıştır. Ancak Zengibar Kale için çalışmalar henüz başlatılamamıştır.

1.3.6. Koruma Alanlarının Yönetiminde Temel Yaklaşımlar

Bir kent yerleşkesi içinde arkeolojik ve kültürel varlıkların kentin sosyal ve ekonomik durumu üzerindeki rolü yeterince açıklığa kavuşturulamamış ve bu yüzden bu değerlerin etkin bir şekilde nasıl korunacağı ve kentlerin planlama süreçlerinde bunlar göz önüne alınarak stratejik yaklaşımların nasıl yürütülmesi gerektiği eksik kalmıştır. Örneklerde, konulara "Stratejik Planlama ve Yönetim Planı" anlayışı ile yaklaşmanın,

süreci yönlendirecek özerk yönetim ve denetim sistemleri oluşturmanın sorunların çözümünü kolaylaştırdığı görülmüştür. Yönetim planları, koruma, kullanma ve geliştirme için temel kabul edilmiş planlama araçlarıdır (Ringbeck, 2008: 37).

Yönetim planları, planlama sürecinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu planlar koruma alanlarına dair verilmiş kararların yönetsel bakış açılarını esas alarak, planlayıcılar, uygulayıcılar ve yöneticiler için rehber olma görevini üstlenirler. Günümüzde ve gelecekte, yönetim planlarının; koruma, planlama ve yönetimle ilgili kurum ve kuruluşlara, tarihi ve doğal alanların korunması, kullanılması, geliştirilmesi ve yönetilmesinde rehberlik edecek ve onları denetleyecek daha etkili bir araç olarak kullanılması beklenmektedir. Yönetim Planının, tüm koruma alanını kapsaması ve yönetim tarafından hangi uygulamaların gerçekleştirileceği, planlama kararlarının hangi verilere dayandırılması gerektiği gibi bilgileri içermesi gerekmektedir (Thomas, 2003: 176).

Kavram olarak “Yönetim Planı” birçok kaynakta farklı şekillerde ifade bulmuştur. Şöyle ki;

- Yönetim Planı, alanın kullanıcılarının ve ziyaretçilerinin gereksinimleri doğrultusunda Dünya Mirası Alanının korunması için strateji belirleyen, yasal açıdan emredici bir belge değil; alanın yönetimi ile ilgili kararlar hakkında bilgilendirmek amaçlı tavsiye verici bir taslaktır (Kodge ve Terrace, 2006: 63).

- Yönetim Planı, koruma alanındaki kaynakları, alanın kullanımını, yönetim ve kullanımı destekleyici olanakların gelişimini kontrol eden ve rehberlik eden bir belgedir. Bu planlar, alanda uygulanacak tüm gelişim ve yönetim faaliyetlerinin uygulanmasına yardımcı olur ve sürece rehberlik eder (Thorsell, 1984: 49).

- Yönetim Planı, koruma alanının yönetimine rehberlik eden bir dokümandır. Alanın gelecekteki yönetimi için gerekli olan kaynakları, kullanımları, olanakları ve personeli belirler. Gelecek 5–10 yıl için program sunan bir faaliyet dokümanıdır (Ndosi, 1992: 71).

Yönetim Planı, yönetim hedeflerini başarma stratejilerini kapsayan temel bir rehberdir. Sonlanmış bir süreç değil, yönetim, uygulama ve planlamanın yer aldığı bir tasarıdır. Yani mevcut alanının sadece korunması, yaşatılması ve değerlendirilmesi amacını gütmeyen, aynı zamanda işletme projesini, kazı planını ve çevre düzenleme projesini ya da koruma amaçlı imar planını göz önünde tutarak oluşturulan koruma ve gelişim projesini kapsar. Bu planlar yıllık ve beş yıllık uygulama safhalarını ve bütçesini gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlardır.

Korumanın onarım veya restorasyon olarak algılandığı ilk dönemlerinden, günümüzün koruma anlayışı olan alan yönetimine gelinceye kadar görülen başlıca akımlar şöyle sıralanabilir;

1.3.6.1. Üslup Birliği Akımı

1789 Devrimi sonrasında halk, soylulara, krallığa ve kiliseye karşı biriken nefretini, bu kurumları simgeleyen saray, şato, kale, kilise gibi anıtları yıkararak göstermiştir. Devrim sonrasında harap olan anıtlar uzun süre bakımsız kalmıştır. Bu bakımsızlık 1830'dan sonra Fransa'da Ortaçağ yapılarına yeniden ilgi duyulması ile son bulmuştur. Fakat eski eserlerin bakım ve onarımı aslına sadık kalmadan gelişigüzel bir şekilde yapılmaya başlanınca, Eugène Viollet Le Duck (1814-1879), daha önce onarım yapan mimarların kişisel görüşlerine göre, gelişigüzel yönelen onarımları bir düzene sokmak için atılımda bulunan bir öncü olmuştur (Ahunbay, 1996: 08). Viollet Le Duck'un Fransa'da, George Gilbert'in ise İngiltere'de öncülüğünü yaptığı yönetime göre, bir yapının veya bölümünün yalnız görünüş olarak değil, yapısal olarak da ilk yapıldığı dönemin üslubunda restore edilmesi gerekmektedir (Jokilehto, 1993: 138-139). Bu nedenle, bu ilke "Üslup Birliği Akımı (Stylistic Restoration)" olarak adlandırılmaktadır.

Üslup Birliği akımı, dünyanın o dönem içinde bulunduğu koşullardan ötürü kültür varlıklarının üst düzeyde tahrip edildiği bir dönemin arkasından ortaya çıkmıştır. Akım mensupları, gözleme dayalı tespitlerinin sonucu olarak, arkeolojik kültür varlıkları dahil herhangi bir kültür varlığı ürününe yapılacak bir müdahalenin, eser'in orijinal üslubuna bağlı kalınarak yapılması prensibiyle hareket etmişlerdir. Yapımları yüzlerce yılı alabilen arkeolojik kültür varlıklarının tek bir üsluba göre sınırlandırılması bu düşünce oku-

lunun çıkmazı olarak değerlendirilebilir. Nihayetinde Ahunbay bu yaklaşıma şöyle açıklık getirmektedir; bu kuramın Ortaçağ yapılarına uygulanması büyük hasarlara neden olmuştur. Çünkü tümü tek aşamada, ilk tasarımı yapan mimarın yaşam süresi içinde bitirilebilen Ortaçağ yapısı çok azdır. Anıt eserlerin yapımı bazen yüzyılı aşkın bir sürede tamamlanabilmiş; bu arada başlangıçta geçerli olan sanat akımı değişmiş, anıtın alt ve üst bölümleri, yan kuleleri vb. arasında üslup farkları olmuştur. Ayrıca, kullanılan anıtlara, farklı yüzyıllarda, o dönemlerin sanatçıları tarafından değerli katkılarda bulunulmuştur. Böylece, bir anıtı, yapımına başlandığında geçerli olan üsluba göre restore etmek istenildiğinde, tarih boyunca geçirdiği değişimler, onarımlar ve aldığı ekler yıkılarak yok edilmiş; anıtın tek dönem yapısı görünümüne sokulmasına çalışılmıştır (Ahunbay, 1996: 12).

1.3.6.2. Romantik Akım

Savaş sonrasında, ortaya çıkan tahribatın giderilmesi için mimarların arkeolojik Kültür Varlıkları üzerinde yapmış olduğu değişiklikler, eserlerin özgün yapılarını yansıtmaması kaygısıyla şekillendirildiğinden ve bu eserlerin üretilmesi yüzlerce yıl almasından dolayı, eserler üzerindeki tahribat daha üst düzeyde olmuştur. Üslup Birliği akımının bu yaklaşımlarına tepki olarak, İngiltere'de John Ruskin (1819-1900) ve William Morris 1877 yılında Tarihi Binaları Koruma Topluluğunu (SPAB) kurmuşlardır. Bu anlayışa göre arkeolojik kültür varlıkları sonraki dönemlerin onarımları ile değiştirilmesini reddetmiş, bu eserlerin elimize ulaşmış şekilleri ile insitu halinde korunmasını ve bu şekilde saygı görmesini savunmuştur. Romantik akım anlayışına göre arkeolojik değer varlıklarına hiçbir şekilde müdahale edilmemeli ve herhangi bir üsluba göre de müdahale edilmemelidir.

Romantik akıma ya da Ruskin'in adı geçen eserde ifade ettiğine göre arkeolojik kültür varlıklarının korunumu bir estetik felsefe ya da teoriden ziyade toplum ve sanat arasındaki bir ahlak ve estetik deneyim hissiyatı ile tanımlanabilir. Bu anlayışa göre korunum, mimari adanmışlık, gerçeklik, güç, güzellik, yaşam, hafıza ve itaat gibi yedi bölümü kapsamalıdır. Korunum ve restorasyon arasındaki belirgin farkı ortaya koyan bu anlayış restorasyonun nasıl olursa olsun tahrip edilen şeyin yanlış tasviriyle kendini

gösteren yıkımların en kötüsü olduğunu ve hiç yaşanmamış olanı yaşanmış gibi gösterecek böylesi önemli bir konuda insanlık olarak kendimizi aldatmamamız gerektiğini savunmaktadır. Bu anlayışa göre koruma; bir tarihi binayı, alanı ya da anıtı öncelikle kendi kültürü ve ait olduğu topluluğa bağlayabilme çabasıyla muhafaza etmek için bir planlar tasarlama yoludur. Bunun da bileşenleri; restorasyon, muhafaza etme, rehabilitasyon ve yeniden yapmaktır.

1.3.6.3. Tarihi Restorasyon Akımı

1880-1890 yılları arasında, Üslup Birliği Akımı'nın egemenliğine ve romantik görüşün pasif savunma ve kaderciliğine karşı iki yeni yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri "Tarihi Restorasyon", diğeri "Çağdaş Restorasyon" kuramıdır (Ahunbay, 1996: 16). İtalya'da Luca Beltrami (1854-1933) tarafından ileri sürülen Tarihi Restorasyon kuramı, anıtların tarihi belgelerden sağlanacak somut verilere dayanılarak restore edilmesini önermekteydi. Söz konusu somut veriler arasında arşiv belgeleri, tarih kitapları, pullar ve resimler gibi farklı dokümanlar bulunmaktadır. Tüm bu belgelerden kültürel varlığa ait yapı özelliklerini okuyan restoratörlerin eserler üzerinde ayrıntılı araştırmalar yapması da öngörülmüştür.

1.3.6.4. Çağdaş Restorasyon Kuramı ve Atina Konferansı

İtalyan Camillo Boito (1836-1914) üslup birliği, romantik görüş ve tarihi restorasyon kuramlarının korumaya yönelik işlevsel taraflarını çağdaş restorasyon anlayışı içinde birleştirmiştir (Jokilehto, 1993: 200-203). Boito 1883'te ve sonrasında "Restorasyon Kuralları" (Carta del Restauro) olarak anılacak olan ilkeleri ortaya koymuştur.

1931'de Atina'da toplanan "Tarihi Anıtların Korunması ile ilgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı"nda, korumanın genel ilkeleri de ortaya konularak Restorasyon Kuralları kabul edilmiştir. Konferansta kabul edilen "Restorasyon Kuralları" (Carta del Restauro), yaşayan anıtlar için "sağlamlaştırma" tekniğinin, kullanılamaz durumda olan antik yapılar için ise, her özgün parçanın yerine konulabilmesi şeklinde açıklanan "anastylosis" uygulanmasını öngörmekteydi.

Atina Konferansı'nda alınan Carta del Restauo kararlarına göre (Url 43);

1. Restorasyon çalışmalarında gerek aktif uygulamalarda bulunmak, gerekse danışmanlık sağlamak üzere uluslararası kurumlar kurulmalıdır.
2. Restorasyonu yapılan varlıklarda tarihi ve kültürel kayıplara sebep olabilecek hataların önüne geçilmesi için restorasyon projeleri ayrıntılı olarak analiz edilmelidir.
3. Tarihi kentlerin korunması ile ilgili sorunların çözümü için ulusal ve uluslararası alanda düzenleyici kararlar alınmalıdır.
4. Acil restorasyona ihtiyacı olmayan, kazılmış arkeolojik alanlar açık bırakılmamalı ve korunmaları için tekrar toprak ile örtülmelidir.
5. Restorasyon uygulamalarında modern yöntem ve aletler kullanılmalıdır.
6. Tarihi alanların kullanımını çok sıkı uygulanan kurallar ile sağlanmalıdır.
7. Kentlerdeki tarihi merkezleri çevreleyen alanların planlanmasına dikkat edilmelidir.

Görüldüğü üzere, toplantıda belgeleme ve uluslararası işbirliğinin önemi üzerinde durularak, her ülkenin anıt belgeliğini oluşturması ve koruma konusunda uluslararası bilgi ve deneyim alışverişi, işbirliği yapılması önerilmiştir.

1.3.7. Koruma Politikaları ve Alan Yönetimi ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler

Kültür Varlıklarının korunması ve ihtiyaç durumlarında restorasyonunun yapılarak gelecek kuşaklara aktarılması için ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden başta gelenler şu şekilde sıralanabilir; 1931 yılında imzalanan Atina Sözleşmesi, 1964 yılında imzalanan Venedik Tüzüğü, 1972 tarihli Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, 1987 yılında imzalanan Washington Tüzüğü, 1999 tarihinde imzalanan Geleneksel Mimari Tüzüğü, 2003 yılında imzalanan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve 2005 tarihli Viyana Memorandumu.

1.3.7.1. Atina Sözleşmesi

1931'de Atina'da "Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimari ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı" toplantısı yapılmış, aynı yıl İtalya'da Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu, restorasyonda uygulanacak ilkelerin açıklandığı Carta Del Restauro kabul edilmiştir (Erder, 1975: 231). Yedi maddelik Atina Sözleşmesinde alınan kararlar arasında “tarihi alanların koruma problemleri tüm ülkeler için ulusal düzeyde ele alınarak çözülmeli, kazı çalışmaları tamamlanmış alanlar hemen restorasyon ihtiyacı duymuyorsa koruma amaçlı kapatılmalı, alanlar katı gözetim korumasına alınmalı ve tarihi alanları çevreleyen bölgelerin korunmasına da hassasiyet gösterilmeli” gibi maddeler dikkat çekmektedir (Url 43).

1.3.7.2. Venedik Tüzüğü

Venedik Tüzüğü ile “tarihî anıt” kavramı tanımlanmış ve buna göre tarihi anıtın mimari yapıdan ibaret olmadığı, ayrıca tarihsel bir sürecin, kayda değer bir olguya şahitlik eden şehirselle veyahut herhangi bir yerleşmeyi de kapsadığı ifade edilmiştir. Tüzüğe göre, bir kültür varlığının anıt niteliği kazanması için sadece devasa yapılardan oluşması gerekmemektedir; insanlık adına önem kazanmış daha sıradan yapılardan da meydana gelebilmektedir. Ayrıca tüzükle anıtların bakım, onarım, dondurma ve restorasyon çalışmaları ile onları hem tarihî bir belge hem de bir sanat eseri olarak korumak amaçlanmıştır (Url 43). Tüzük, GEEAYK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu) tarafından 24.09.1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir (Gülersoy, 2005: 20-35).

1.3.7.3. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi

İnsanlığın ortak mirası olarak tanımlayabileceğimiz kültürel ve doğal varlıkların tanıtılması, korunması, aidiyet duygusunun geliştirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasının sağlanması gayesiyle, insan ve doğal faktörler ile tahrip olan mirasın korunması ve yaşatılması hedefiyle toplanan UNESCO'nun 1972 tarihinde “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” imzalanmıştır (Url 41). Türkiye 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla tüzüğü onaylamış, tüzüğün

yürürlüğe girmesiyle resmen taraf olduğu bu sözleşme ile evrensel doğal ve kültürel mirasa verdiği önemi ifade etmiştir.

1.3.7.4. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Sözleşme

Somut kültürel değerlerin yanı sıra insanlık için evrensel önem taşıyan soyut kültürün de kayıt altına alınarak, korumak ve tanıtımını sağlamak amacıyla hazırlanan raporların 2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilmesiyle "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" uluslararası boyut kazanmıştır (Url 44). Sözleşme ülkemizde 2006 tarihinde 5448 sayılı kanun ile yasalaşarak yürürlüğe girmiştir.

Sözleşme ile toplumların somut olmayan kültür mirasına saygı gösterip, uluslararası duyarlılığı artırmak ve korumak yanında yardımlaşma ve işbirliğini artırmak da amaçlanmıştır.

1.3.7.5. Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü–1987)

Kentleri oluşturan unsurlar toplumların tarih boyunca birikimlerinin bir bütünü yansıttıkları için katman katman oluşmuş dokular kentlerin ruhunu da yaşatmaktadırlar. Bu dokular toplum alışkanlıklarını, ihtiyaçlarını, inanç ve eğitimlerini yansıttığından bozulmadan korunması bölgenin değerleri açısından özgün kalmayı sağlamaktadır. Günümüzde yoğun göç hareketliliği ve sanayileşmenin de artmasıyla kentsel dokular hızlı bir dönüşüme girmekte ve özgünlüğünü yitirmeye başlamaktadır. Tarihi kentleri tehdit eden bu durum karşısında ICOMOS kayıtsız kalmayarak bu alanlara yönelik koruma politikaları geliştirerek yeni yöntem ve ilkeler belirlemiştir (Url 42).

Hedeflediği ilkeler ile tarihi kentleri koruyabilmek için sosyo-ekonomik gelişmelere uygun bölge kent planlaması yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu planlamada kentin tarihi unsurları ile bu unsurları oluşturan somut ve soyut kavramların ilişkilerine dikkat edilmesi öne çıkarılmıştır. Kentsel dokunun korunması esnasında toplumun katılımının önemi ele alınmış ve başarıya ulaşmak için halk desteğinin yadsınamaz bir değere sahip olduğu ifade edilmiştir.

1.3.7.6. Geleneksel Mimari Tüzüğü (1999)

Mimari, bir alandaki kültürel öğeleri oluşturan en dikkat çekici ve somut kavramlardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde yapım maliyetleri ve yetişmiş personel sıkıntıları bahane gösterilerek tekdüzeleşen geleneksel mimariden yoksun yapılar kültürleri asimile eden en büyük tehditlerin başında gelmektedir.

Geleneksel mimarideki dejenerasyonu en aza indirmek ve tarihi dokuyu koruyabilmek için Venedik Tüzüğüne ek ilkeler ilave ederek yeni bir tüzük meydana getirilmiştir (Url 42).

1.3.7.7. Viyana Memorandumu

14 Mayıs 2005'te Viyana'da "Dünya Kültür ve Çağdaş Mimari -Tarihi Şehirseller Yerleşkeyi Yönetme" Uluslararası Konferansında kabul edilmiş, UNESCO güdümünde Dünya Kültür Komitesinin 29. oturumunda uygun görülmüştür. Memorandum çağdaş gelişmelerin, önem taşıyan kültür mirası yerleşkelerinin üzerine yapmış olduğu etki üzerine odaklanır. Çağdaş gelişmelerin etkisiyle tarihi kentsel dokular, tarihi olma özelliklerinin oldukça ötesine çıkmaktadırlar. Bu memorandum ile hem geçmiş ve günümüz hem de geleceğin kentsel dokularının kontrol altında tutulması planlanmıştır (Url 45).

1.3.7.8. Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi

Günümüzde bu sözleşmenin ne derece önemli olduğu gözler önüne serilmektedir. Sözleşmeye taraf olmayan ülkeler tarafından yakılıp yıkılan tarihi eserler birer insanlık ayıbı olarak kayıtlara geçmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gerekliliği ortaya çıkan bu sözleşme 1954 tarihinde ortak imza altına alınmış ve ilk kabul eden ülkeler arasında Türkiye de yer almıştır (Url 46).

1.3.7.9. Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlere İlişkin Sözleşme

Evrensel öneme sahip fakat ulusların kültürel sınırlarında korunması ile anlam bulan kültürel varlıkların yasa dışı olarak alınıp satılmasını, kayıt dışı dolaşmasını engel-

lemeyi amaçlayan bir sözleşmedir. 12 Ekim -14 Kasım 1970 tarihinde imzalanan sözleşmeye Türkiye'nin de içinde yer aldığı 120 ülke taraf olmuştur (Url 47).

1.3.7.10. Uluslararası Çalınmış ve Kanunsuz Şekilde İhraç Edilmiş Kültürel Varlıkların Geri Verilmesi Sözleşmesi

Kültürel varlıkların yasa dışı yollarla kaçırılıp farklı müze ve koleksiyonlarda yer almasını engellemeyi amaçlayan sözleşme 1970 tarihli UNESCO Sözleşmesine ek olarak 1995 yılında çıkarılmıştır (teftis.kulturturizm.gov.tr). Yasa dışı yollarla kaçırılan eserlerin ait olduğu müze ve koleksiyonlara geri iadesi konularını düzenleyen sözleşmenin 32 üyesi vardır (Url 47).

1.3.7.11. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme

Evrensel niteliklere sahip olan Kültürel ve Doğal Miras Alanlarının ortak bir listede toplanarak korunması ve tanıtılmasını hedeflemektedir. Türkiye'nin de taraf olduğu sözleşmeyi 188 ülke kabul etmiş ve Türkiye 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla katılımı uygun bulunan bu sözleşme, 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır (Url 41).

1.3.7.12. Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi

Denizler ve iç sularda yer alan kültür varlıklarını kapsayan sözleşme, UNESCO'nun diğer sözleşmelerinde de olduğu gibi evrensel kültür mirasının korunmasını ve tanıtılmasını hedeflemektedir. Paris'te 15 Ekim-3 Kasım 2001 tarihleri arasında otuz birinci oturumunda toplanan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı ile imzalanan sözleşmeye 60 ülke taraf olmuştur (Url 48). Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir (Url 49).

1.3.7.13. Kültürel İfade Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Sözleşme

İnsanlık yararına olabilecek kültürel zenginliğin yaşatılmasını amaçlayan bir sözleşmedir. 2005 yılında UNESCO tarafından imza altına alınmıştır. İfade farklılıklarının kültürel bir zenginlik ve insanlığın gelişimi için önemli olduğunu kabul eder. Farklı kültürlerin ve ifadelerin yozlaşmasını engellemeyi ve korunması gerektiğini savunur. Türkiye bu sözleşmeyi 01 Mart 2018 tarihinde bakanlar kurulunun yetkisine vererek kabul etmiştir (Url 50).

1.3.7.14. Avrupa Kültür Sözleşmesi

Türkiye'nin de 1957'den bu yana taraf olduğu Sözleşme ile Avrupa'nın ortak değerini geliştirmek, kültürel anlamda ortak benimseyiş kazandırmak gayesi güdülmüştür. Avrupa Kültürüne ait temel öğelere sahip çıkılarak dejenere olmasını önlemek temel hedefleri arasında yer alır (Url 51).

1.3.7.15. Arkeolojik Mirasın Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi

Sözleşme özellikle Arkeolojik alanlara sahip çıkarak ortak bir kültürel hafıza olan kültürel değerlere sahip çıkmış olma hedefiyle 1969 yılında Avrupa Konseyi tarafından Londra'da imzalanmıştır. 1992 yılında Valetta toplantısı ile revize edilen sözleşmeye Türkiye de 1999 yılında onaylayarak taraf olmuştur (Url 52).

1.3.7.16. Avrupa Mimari Mirasının Korunmasına İlişkin Sözleşme

Kültürel marka özelliği taşıyan ve yok olma tehdidi altında olan geleneksel mimarinin korunmasına yönelik Avrupa Konseyi tarafından 1985'te Granada'da imza altına alınmıştır. Türkiye 1989'da kabul ederek taraf olmuştur (Url 53).

1.3.7.17. Toplum İçin Kültür Mirasının Değeri Çerçeve Sözleşmesi

Avrupa Konseyi tarafından 2005'te Faro'da imzalanan bu çerçeve sözleşme, kültür mirası konusuna değişik bir yaklaşım getirerek "mirası nasıl koruyabiliriz?" sorusu yerine "mirası neden ve kim için koruyoruz?" sorusunu yöneltmektedir. Sözleşme kül-

tür mirasının, insan haklarına ilişkin belgelerde tanımlı kültürel yaşama katılım ilkesi açısından işlevine ve kültürel çeşitliliğin artırılması ile kültürlerarası diyalogun yükseltilmesi için bir kaynak oluşuna dikkat çekmektedir (Url 55).

1.3.8. Türkiye’de Koruma Politikaları Tarihçesi

Avrupa’da 19.yy’da gelişen kültürel koruma bilinci Osmanlı’da kendini ilk önce taşınabilir kültür varlıklarında göstermiştir. Türkiye’de Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet döneminde, eski eserleri bir bütün olarak ele alan Kanun ve tasarıları; 1869, 1874, 1884 ve 1906 tarihli Âsâr-ı Atıka Nizamnâmeleri, 1921 Tarihli Âsâr-ı Atıka Nizamnâmesi Layihası (Tasarısı), 1944 ve 1961 Tarihli Eski Eserler Kanunu Tasarısı, 1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, 1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 2863 sayılı kanunun günümüze kadar bazı maddelerinin güncellenmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

1869 yılında yürürlüğe giren Âsâr-ı Atıka Nizamnâmesi’nin Osmanlı arkeolojisine resmi statü kazandırması açısından önemi büyüktür. Osmanlı Devleti’nin geniş yüzölçümü ve sahip olduğu kültürel miraslar düşünüldüğünde kaçakçılığın kontrol altına alınmasının ne denli güç bir çalışma olacağı aşikârdır. Ancak kanunda yeri olmayan bir dayanakla da korumanın mümkün olamayacağı anlaşıldığından bir kanun nizamnamesinin hazırlanması elzem hale gelmiştir. Bu sebeple 1869 yılında ilk kanun çıkarılmıştır. Fransız yasalarından da esinlenerek hazırlanan nizamname ile kazıların ruhsata tabi olduğundan, çıkan eserlerin sadece yurt içinde alınıp satılabileceğinden ve devletin eser üzerindeki haklarından bahsederek eser kaçakçılığının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi sürecin de etkisiyle eski eserlerin yurt dışına çıkarılmasının önüne geçilememiş, Kanundaki bir takım aksaklıkların giderilmesi için 7 Nisan 1874 yılında ikinci bir nizamname çıkarılmıştır. Kapsamı genişletilen 36 maddelik nizamnamede eserler nereden çıkmış olursa olsun devlet malıdır ifadesi yer bulmuştur.

Osmanlı müzelerinin ve dolayısıyla müze müdürlerinin çalışmaları ile olgunlaşan bu nizamnameler 11 Eylül 1881 de Osman Hamdi Bey’in müze müdürü olarak atanması ile boyut kazanmıştır. Mevcut nizamnameleri yetersiz bulan Osman Hamdi Bey’in ha-

zırlamış olduğu 37 maddelik üçüncü nizamname 31 Ocak 1884'te Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ tarafından kabul edilip, 21 Şubat 1884 yılında Padişah tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir (Mumcu, 1969: 45-78). Dönemine göre oldukça ileri görüşlülükle hazırlanan kanun maddeleri 1906 yılında birkaç küçük değişiklik ile yürürlükte kalmaya devam etmiştir.

İstanbul'un işgal yılları altında yeni bir eski eserler nizamnamesi tasarısı Halil Edhem Bey tarafından hazırlanır. 1921 tarihli bu nizamname tasarısında kazı ruhsat süreleri ile çıkarılan eserlerin akıbeti hakkında değişiklikler yapılmıştır. Nizamname tasarısına göre kazı yapanların bulunduğu eserlerden pay almaları, müzelerdeki fazla eserlerin satışı ve yurt dışına çıkarılmalarının kolaylaştırılması gibi maddeler işgal baskısı altındaki bir nizamnameden çok sağlıklı sonuçlar beklenmeyeceği gerçeğini karşımıza çıkarmaktadır. Çevresel açıdan koruma esasları ancak 1944 yılında karşımıza çıkmıştır. 1944 nizamname tasarısında eser tespiti ve tanımlaması yeniden gözden geçirilmiş, tescil gerekliliği ortaya konulmuş imar faaliyetlerinin koruma ile ilgili olmasının önemi vurgulanmıştır. 1961 tarihli nizamname de tasarı olarak kalmış, günümüz koruma kanununun temelini oluşturan nizamname ise 1973 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 1973 kanunu yıllar içerisinde değişiklikler işlenerek günümüze kadar ulaşan koruma kanununu temsil etmektedir.

Tanzimat dönemi sonrasında başlayan eserleri koruma bilinci, taşınabilir tarihi eserler ile başlamıştır. Zamanla anıt yapılarının da koruma politikasına dâhil edildiği görülmüştür.

1.3.9. Türkiye'de Alan Yönetimi

2863 sayılı kanun ile ülkemizdeki yönetim alanı ve yönetim planı tanımlanmış ve koruma mevzuatı içindeki yerini almıştır. Yönetimine ilişkin esaslar "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile belirlenmiştir (Url 56).

Yönetmelikle, ören ve sit alanları ile etkileşim alanlarını resmi kurum ve kuruluşlar ile STK'lar işbirliğinde devam ettirilebilir bir plan dâhilinde koruyup yaşatmak üzere

bu alanların belirlenerek planlarının oluşturulması, uygulama ve denetim ile alan yönetiminin yürütülmesinden sorumlu kurullar ve alan başkanı belirlenir.

5226 sayılı kanun ve beraberinde yayımlanan yönetmelikler ile yönetim planının yalnız dünya miras alanları değil kültür miras alanları için de işlevsel olduğu görülmektedir (Url 57).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, ilgili idarelerin görüşlerini alarak, sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğünü gözeterek yönetim alanlarını belirlemede, doğal ve tarihi sit alanlarında yönetim planlarını hazırlamaktadır. Büyükşehir belediyeleri ya da diğer belediyeler ise kentsel sit alanları için yönetim planları hazırlayarak bu alanların yönetiminden sorumludurlar.

1.3.9.1. Yönetim Alanı

Yönetim alanı, ören yerleri, sit ilan edilmiş alanlar ve etkileşim sahalarının koruma altına alınması, değerinin ve tanıtımının artırılması, dokusal bütünlüğünün bozulmaması, geliştirilerek toplumlarla entegre edilmesi sorumlu ve yetkili organları eş güdümlü halde tutarak çalıştıran 5226 sayılı yasa ile yönetilmektedir.

Ayrıca yönetim alanlarına dâhil olmamasına karşın, arkeolojik, tarihi, coğrafi ve kültürel sebeplerle ya da farklı amaç ve konu üzere yönetimin sağlanması için burayla ilişkilendirilen kültür varlıklarına bağlantı noktası denilmektedir.

1.3.9.2. Yönetim Planı

5226 sayılı kanun ve mevzuatlarla yönetim alanlarının yaşatılması, geliştirilmesi, koruma, işletme, uygulama esasları, çevre düzeni vs gibi konuları periyodik olarak beş yılda bir takibinin yapıldığı planlardır.

Kanun ve yönetmelik maddeleri ile alanların belirlenmesi, yönetim kademelerinin tespiti, çalışma esasları ve ortaklarının belirlenmesinin araç olarak çalıştığı mekanizmada yönetim planının işbirliğini yürütecek önemli bir unsur olduğu görülmektedir. Planla birlikte, gelecek hedefleri ve ana ilkeleri bu hedeflerin yerine getirilebilmesi için ihtiyaç

duyulan araçların tespit edilmesi amaçları güdülmektedir. Konu ve programların oluşturulması plan için önemli kademelerdir. Kentsel sitlerde belediyeler, diğer alanlar için Bakanlıkça yönetim plânı çalışmaları için ilgili kurullar ve birimler oluşturulur.

1.3.9.3. Türkiye’de Alan Yönetimi İle İlgili Kanunlar:

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu; Türkiye’de koruma politikalarını belirleyen ve yönetilmesini sağlayan kanundur. Bu kanun ile Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına yönelik tespit, tescil, tescili yapılan eserlerin fonksiyon ve bakım onarım, yapılaşma şartlarını içeren plan çalışmaları, 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kanuna göre gerçekleştirilmektedir. Kanun ihtiyaca göre dönem dönem güncellenmesine karşın yürürlükte ve etkin yapıya sahip bir kanundur (Url 58). 2004 tarihinde yapılan güncellemeler ile “Alan Yönetimi ve Planı” tanımlanarak KAİP (Koruma Amaçlı İmar Planları) zorunlu hale getirilmiştir. Buna ek olarak Koruma Uygulama ve Denetimden sorumlu olan büroların (KUDEB) kurulması ile yerel idarelerin de koruma çalışmalarında etkin görev almaları sağlanmıştır. Bir diğer önemli gelişme de 2009 yılında bir düzenleme ile emlak vergileri gelirinden elde edilen miktarların koruma kalemlerinde kullanılmak üzere bütçe oluşturulmasıdır.

6831 sayılı 31 Ağustos 1956 da yürürlüğe giren Orman Kanunu Türkiye’deki tabii mirası koruyan düzenlemeler getirmiştir. Tabii miras alanlarını koruyup düzenleyen kanunların temeli sayılır. İdari ve mülkiyet bakımından inceleyen kanun ile koruma, işletme, yapılaşma, orman ürünleri gibi hükümleri barındırır (Url 59).

2005 yılında yürürlüğe giren 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu ile kaynakların bilimsel verilere göre belirlenerek tasniflendirilmesini, arazi kullanımını, gelişim ve koruma sürecinde sosyo-ekonomik tabii taraflarının incelenmesini, gereksiz ve hatalı kullanımlara karşı tedbir alacak usullerin oluşturulmasına ilişkin yetkileri tanımlar (Url 60).

644 Sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname; 2011 yılında yürürlüğe giren bu kanun ile “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı” kurulmuştur. 17.08.2011 tarihli “Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Ka-

rarnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname” ile 2863 sayılı kanunda değişiklikler yapılmıştır. Bu yasayla tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile ilgili görev ve yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığına devredilmiştir (Url 61).

1.3.10. Günümüz Türkiye’sinde Koruma Politikaları

Yaşamı boyunca Atatürk’ün arkeolojiye olan özel ilgisinin çok farklı ve renkli örneklerini görmek mümkündür; çok sevdiği Yalova’da termal tesislerini kurmadan önce, buradaki Roma yapılarının kazılmasını sağlamış, o yıllara kadar hemen hemen hiç araştırılmamış Trakya Bölgesi’nde kapsamlı bir çalışma yapmak üzere 1936’da Arif Müfid Mansel’i görevlendirmiştir. Atatürk’ün sürmekte olan arkeolojik kazıları sık sık ziyaret etmiş olduğu, kazıları sürdüren Türk ve yabancı bilim insanlarıyla dostluk düzeyinde yakın ilişki kurarak görüşmeler yaptığı da bilinmektedir. Ayrıca Atatürk arkeoloji alanında çıkan yayınları takip ederek incelemiştir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti’nin oluşumunda ve ideolojisinin belirlenmesinde arkeoloji önemli bir yer tuttuğunu ve diğer ülkelerden farklı olarak, cumhuriyetin kurucusunun kişisel ilgisinden kaynaklanan bilgi ve bilinçle yönlendirilmiş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Cumhuriyetin ilk döneminde yapılan çalışmalar değerlendirilirken, o dönemdeki “kültürel miras” kavramının günümüzden çok farklı bir içerik ve tanıma sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Günümüzde geçmişe ait, görsel çekiciliği olsun ya da olmasın her türlü izi, kültür varlığı olarak kabul etmekteyiz; ancak o yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kültür varlığı tanımı yalnızca sanat ya da mimarlık tarihi açısından önem taşıyan, seçkin, görselliği olan anıt yapıları içermekteydi.

Selçukludan günümüze gelen kültür mirası ürünlerini korumak, restorasyonunu yapmak ve bu yapılara müze olarak fonksiyon kazandırmak için çabalar sarf edilmiştir. İlk yıllarda Türkiye Cumhuriyeti’nin parasal açıdan ve daha da önemlisi yetişmiş uzman bakımından yetersizlikler içinde olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu süreç içinde özellikle Selçuklu’nun başkenti olan Konya ve bölgesindeki birçok yapı onarılmıştır. Anadolu’nun geleneksel yerleşme dokusunu çağın gereklerine uygun kente dönüştürmek Türkiye Cumhuriyeti’nin ana amaçlarından biri olduğu için, kentin gelişmesini sınırlandırdığı düşünülen surlar ve bazı tarihi yapılar tam olarak belgelenmeden ortadan kaldı-

rılmış bu nedenle de tarihi doku ve bazı kentlerin tarihsel kimliği zarar görmüştür. Bu konuda en çarpıcı örnek herhalde Konya surlarıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kültür envanterlerinin kayıt altına alınması önemli bir adımdır. Bu konuda çok sayıda genelge hazırlanmış, illerdeki yöneticilerden köy öğretmenlerine kadar devletin tüm teşkilatı seferber edilmiştir. Bu çabanın sonunda oldukça önemli verilerin toplanması sağlanmış, çağdaş düşünce sistemimize yeni yeni girmeye başlayan halk kültürü ve somut olmayan kültürel değerleri de içine alan oldukça önemli bir derleme yapılabildiği görülmüştür. Ülke içinde yetişmiş uzman olmadığı için, çalışmaları profesyonelce yapmak üzere yurtdışına çeşitli uzmanlık alanlarında öğrenci yollanması, yeni kurulan üniversitelerde bölümlerin açılması ve yurtdışından bilim insanı getirilmesi gibi üç farklı etkinlik gerçekleştirilmiştir. Yurtdışına eğitime yollananlar arasında Halet Çambel, Rüstem Duyuran, Ekrem Akurgal, Afif Erzen ve Sedat Alp gibi Türk arkeolojisinin önde gelen adları sayılabilir.

2 Temmuz 1951 tarihli 5805 sayılı “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun” ile Türkiye’de korunması gerekli kültür varlıklarını koruma, proje, restorasyon çalışmalarını yürütmek; çalışmaların denetlenmesi ve uyuşmazlıklarda çözüm üretmek üzere Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur (Url 62). Bu önemli adımla koruma mevzuatının yanı sıra toplumdaki koruma bilinci de gelişmeye başlayacaktır.

Koruma mevzuatı 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunuyla günümüzdeki değişiklikler dâhil son halini almıştır. Bu kanun çerçevesinde Koruma Politikalarına dair düzenleme ve uygulamalar Kültür bakanlığına bağlı müzeler, röleve ve anıtlar müdürlükleri, bölge kültür varlıklarını koruma kurulları, il özel idareleri, vakıflar müdürlüğü, KUDEB’ler ve yerel yönetimler aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu kurumlar, ilgili koruma mevzuatları kapsamında; korunması gerekli kültür varlıklarının, arkeolojik, kentsel, kentsel arkeolojik ve tarihi sit alanlarının tescili, Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması ve onaylanması, sit alanları ve kültür varlıklarına yönelik proje ve uygulamaları yönetmek ve denetlemek, Ören yerleri için de hazırlanacak proje ve uygulama gibi görevleri yerine getirirler.

Türkiye’de kültürel miras yönetimindeki temel aktör devlettir. T.C. Anayasasının 11. bölümü 63. maddesinde anlatıldığı gibi “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.” Kültürel miras ağırlıklı kamu yönetiminin konusudur. Kültürel mirasın yönetim esasları 2863’ nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu kapsamında düzenlenmiştir. Bu kanun, “korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini” tespit etmiştir (Url 8).

Türkiye’de kültürel miras devlet malı niteliğindedir. Kanunun 5. maddesine göre “Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir” (Url 8).

Devlette kültürel miras yönetimini yürüten başlıca aktör Kültür ve Turizm Bakanlığı’dır. 4848 nolu Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunla Türkiye’de “kültür varlıklarını korumak, yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek” Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın görevi olarak belirlenmiştir.

Kamu sektöründe kültürel miras yönetimi alanında söz sahibi bir diğer kurum Vakıflar Genel Müdürlüğü’dür. Kurumun teşkilat ve görevlerini tanımlayan 227 sayılı kanun hükmünde kararnameye göre, Genel Müdürlük “vakıf mallarını ekonomik bir şekilde işletmek, mimari ve tarihi değere sahip vakıf eski eserleri muhafaza ve imar etmek ve vakfa ait müesseseleri gayelerine göre yaşatmak” ile sorumludur.

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü merkezden yönetim ve yetki genişliği ilkesine göre merkezde ve taşrada örgütlenir ve faaliyet gösterirler. 2000’lerde çıkarılan yeni yasalarla kültürel miras yönetiminde yerel yönetimlere de yetkiler verilmiştir. Özellikle büyükşehir belediyeleri ve il özel idarelerine koruma, değer-

lendirme ve denetleme alanlarında yetki devri olmuştur. Ayrıca çeşitli teşvik yasalarıyla özel sektörün de kültürel miras yönetimine katılımı hedeflenmiştir.

1.3.11. Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasındaki Sorunlar

Kültür mirasının korunmasına dair yaşanan problemler birçok bilim insanının farklı şekillerde ele aldığı ve irdelediği bir konudur (Dinçer, 2009: 12). Kültür mirasının korunmasına dair sorunlarla ilgili önemli çalışmalardan birisi de ciddi bir katılımı gerçekleştirmiş olan KENTGES’tir. Bu belgede bazı saptamalar yapılmıştır. Bu saptamalara bakılarak söylenebilir ki, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlık çalışmalarına 2007 Nisan ayında başlanan ve Yüksek Planlama Kurulu tarafından 25.10.2010 tarihinde kabul edilen “KENTGES Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010–2023)” kültür mirası ile ilgili olarak ele aldığı “Kentsel Miras, Mekân Kalitesi ve Kentsel Tasarım” başlıklı temada kültür mirasının korunması konusunda ilgili olarak yedi sorun alanı tanımlamaktadır;

1. Tanımlar ve Kavramlara İlişkin Sorunlar;

Kültür mirasının koruması kavram olarak “bir toplumun geçmişinde özellikle sosyal ve iktisadi şartların ve değerlerin yapısını, dönemin gereklerine uygun olarak dönüşmesi, gelişmesi ve ihtiyaçlar doğrultusunda neredeyse yok olmasına engel olmak” şeklinde tanımlanmaktadır (Polat ve ark., 2018: 584-596). "doğal ve kültürel varlıkların korunmasına ilişkin kavramların farklı kurumların beklentilerine bağlı olarak farklı yorumlanması..." ifadesi kültür mirasının, milli bir şuurla, toplumun tüm kesimlerinde aynı şekilde algılanması için yapılması gereken bir şeylerin var olduğuna işaret etmektedir.

2. Doğal ve Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin Mevzuat Sorunları;

“...Son dönem yapılan düzenlemelerin korumadan çok kullanmaya ve yenilemeye vurgu yapması, kamu yararından çok yatırımcıların taleplerini öne alan değişikliklere gidilmesi...” ifadesi, 2000 yılından bu yana kentsel alandaki toprakların fazla değerli olduğu ama kültürel mirasın korunmasından ziyade ekonomik olarak nasıl değerlendirileceği hususlarının ön plana çıkarıldığına ışık tutmaktadır.

Her ne kadar uluslararası mevzuatın getirmiş olduğu tanımlar doğrultusunda ulusal mevzuatta yapılan düzenlemeler ile Türkiye’de kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik gelişmiş bir mevzuatın olduğu düşünülse de ülke genelinde gerçekleştirilen yenileme uygulamaları yasal-yönetimsel çerçevenin tekrar tartışılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Avcıoğlu, 2016: 702).

3. Finansman Sorunları;

“...Mevcut kaynakların paylaşımında, politik öncelik ve tercihlerin önem kazanması...” ifadesi son zamanlarda, her ne kadar kültür mirası alanlarına kaynaklar daha fazla aktarılıyor olsa da, bu kaynakların harcamasında daha ihtiyatlı olunması gerekliliği görülmektedir.

4. Koruma Konusunda Örgütlenmeye İlişkin Sorunlar;

“...Kurumların, tek sektör hedefli gelişmeleri benimsemeleri ve bu hedeflerin koruma yaklaşımları ile çelişmesi...” ve “...Koruma alanında çok parçalı bir yönetimin varlığı ve bunlar arasında eşgüdümün kurulamamış olması...” ifadelerinde, farklı kurumlar arasında kültür mirası anlayışının farklı olduğu ve bu algılamının ortak bir tanımın benimsenmesi ile tesis edilmeye başlanabileceği gözlenmektedir.

5. Doğal ve Kültürel Varlıklar Envanterine Yönelik Sorunlar;

Özellikle arkeolojik kültür varlıkları açısından zengin olan Anadolu topraklarında ülkenin tamamını kapsayacak genellikle standart güncellenebilir bir "kültür varlıkları envanteri" oluşturulabilmesinin zorluğu dikkat çekicidir.

6. Sosyal / Kültürel Boyuta İlişkin Sorunlar;

“...plan, proje ve uygulamalarda insan ve toplumsal yaşamın göz ardı edilmesi, uygulama sonrasında kullanıcıların alan dışına itilmesi...” ve “...Kentsel tarihi bölgelerinin giderek çöküntü alanı haline gelmesi, kent yoksullarının bu alanlara yerleşmesi...” ifadelerinde, son zamanlarda giderek kentlerin merkez bölgelerinin değer kazandığı, birçok insanın buralardaki fiyat artışına ayak uyduramadığı ve dolayısıyla buralardan uzaklaşma eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır.

7. Planlama / Projelendirme ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar;

“...Kamu yararının öne çıktığı kapsamlı kent planlama yaklaşımının terk edilmesi...”, “...Plan yerine projeciliğin tercih edilmesi...” ifadesiyle, bu bölgelerin kendine özgü özellikleri göz önünde tutularak ayrıca değerlendirmesinin ve buna göre projelendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

2. BÖLÜM

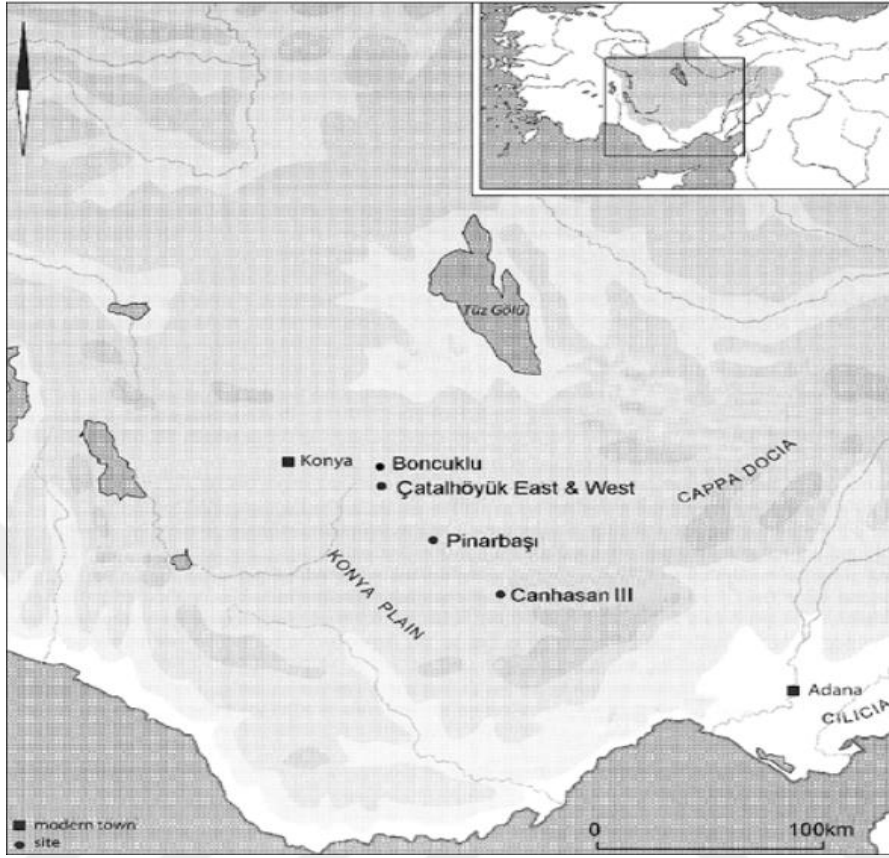
KONYA BÖLGESİ, ÇATALHÖYÜK VE ZENGİBAR KALESİ ARKEOLOJİSİ

2.1. Bölgenin Konumu ve Coğrafyası

Konya, günümüzde Ankara, Eskişehir, Antalya, Afyon, Isparta, Karaman, Aksaray, Mersin, Niğde illeri arasında yerleşmiş, yüzölçümü ile Türkiye'nin en büyük ilidir. Orta Anadolu yaylası üzerinde, $36^{\circ} 22'$ ve $39^{\circ} 08'$ kuzey paralelleri ile $31^{\circ} 14'$ ve $34^{\circ} 05'$ doğu meridyenleri arasında yer aldığı için birçok destinasyon için geçit güzergahı üzerindedir. Nüfusu 2016 sonu itibariyle 2.161.303 olup Türkiye genelinde 7. Sıradadır (Url 63).

Geniş bir tabana oturan ve geç kuvarterner dönemde oluşmuş olan Konya Havzası tarih öncesi jeomorfolojisi son zamanlarda Konya Basın Palaeo-environmental Research Programme (KOPAL) da dahil, kapsamlı araştırmalara konu olmuştur (Roberts ve ark., 2010: 33-52). Bölge Geç kuvarterner dönemde tek bir yoğun tatlı su gölü ile kaplanmış durumdadır (Charles ve ark., 2014: 69-87). Günümüzde bile hüküm süren yaşam alanlarının esasını ve bölgeyi besleyen verimli çökelti ve alüvyonların kaynağını bu gölün varlığının oluşturduğu düşünülmektedir. Türkiye'deki Orta Anadolu Platosu (Şekil 2.1), bazen tatlı bazen de tuzlu su kütleleri de içeren küçük büyük havzalar ile karakterize hale gelmiştir. Ancak, holocene dönem başlarında Konya havzasının büyük ölçekte suyu çekilmiş ve muhtemel mevsimsel su baskınlarının da nemi ile su bitkileri ve kurak alan bitkilerini de besleyecek iklim koşullarına ulaşmıştır (Boyer, 2006: 675- 698; Biehl ve ark., 2016: 104).

Şekil 2.1. Konya Havzası

Kaynak: Middleton, C. (2018).

Konya Havzası yüzeyinin büyük bir kısmı neredeyse düzdür ve Güney-Orta Anadolu'daki Anadolu Platosu'nun güney ucunda, Toros dağlarının kuzeyine kadar, deniz seviyesinden yaklaşık 1000 m yükseklikte bulunmaktadır. Günümüzde, bu havza yaklaşık 3000 km²'lik dikdörtgen bir alan olup, Konya il merkezinden yaklaşık 50 km uzaklıkta ve Çumra kasabasından kuzeye doğru yaklaşık 60 km mesafede bulunur. Doğu yönünde havza daralır ve bu kısım Ereğli havzası olarak adlandırılır (De Ridder, 1965: 225-254).

2.2. Bölgenin Tarihi ve Arkeolojisi

Konya adı bir şehir ismi olarak oldukça uzun bir zamandan beridir yaşatılan bir isimdir. Bizans döneminde İkonium, Phrig lisanında "kawania", Grek dilinde "Eikon"

olarak geçtiği kabul edilmektedir (Baykara, 1985: 15). Latince'de ise “İconium” ya da “Yconium” diye karşılık bulmuştur. Döneminin Batı kaynaklarında ise “Como”, “Cumyo”, “Cogno”, “Coine”, “Coyne” ve “Kon” diye isimlendirilmiştir (Url 64). Konya bölgesine tarih boyunca irili ufaklı birçok uygarlık hakim olmuştur. Bunlardan başlıcaları ve dönemleri şöyledir; Hitit Uygarlığı (MÖ 8.yy), Frig ve Kimmer Uygarlığı (MÖ 7.yy), Lidya Uygarlığı (MÖ 6.yy), Pers Uygarlığı (MÖ 5.yy), Makedon Uygarlığı (MÖ 4.yy), Roma Uygarlığı (MÖ 1.yy), Sasani ve Müslüman Arap Uygarlıkları (MS 7.yy), Selçuklular (1077-1307), Karamanoğulları Beyliği (307-1465), Osmanlılar (465-1923), Türkiye Cumhuriyeti (1923 -) (Varol, 2016: 75).

Çatalhöyük’ün de içinde bulunduğu coğrafya Tarhundassa Krallığı bölgesi içerisinde yer almakta ve Hitit kaynaklarında Anadolu’nun Güney bölümleri “Luwia” olarak adlandırılmaktadır. Luwilerin bölgedeki varlığı, MÖ III. binden Roma Dönemi’ne kadar devam etmiştir. Hitit İmparatorluğu’nun yıkılışından Pers istilasına kadar geçen sürede bu bölgeye kısmen Friglerin egemen olduğundan söz etmek mümkündür, ancak buradaki yerel halkın Hitit ve Luwi kültürü etkisi altında bir yaşam sürdüğü ileri sürülebilir (Ünal, 2003: 2-17). İ. Ö. 1190’da Hitit İmparatorluğu’nun yıkılması ile birlikte, Anadolu’nun uzun süreli bir karanlık devrin içine girdiği düşünülmekte ve ortaya çıkan yeni bulgular ışığında Anadolu’nun iç kesimlerinin bu dönemde Asur ve Frig uygarlıkları arasında mücadele konusu haline geldiği öne sürülmektedir. Yine Demir Çağı’nda özellikle Lykaonia bölgesinin kuzeyinde kalan aşağı Kızılırmak Havzası’nda yer alan yerleşmelerin Frig Kültürünün etkisi altında oldukları bilinmektedir. Pers egemenliği sırasında Kızılırmak havzasında bulunan uygarlıkların bir çeşit karanlık safhaya girmiş olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde bölge ile ilgili bilinenler çok geniş bir yer tutmamaktadır. Antik kaynaklarda Lykaonia ismini ilk defa zikreden Xenophon “Anabasis”te Genç Kyros’un Anadolu seferinden bahseder ve Lykaonia’nın yağmaya uğradığını anlatır. Xenophon bu bölümde İkonium (Konya) için de “Frigya’nın son kenti” der. Yine Xenophon Kilikya’ya ulaşabilmek için Dana kentine gidildiğini ifade eder. Dana şu an ki Niğde ilinin 5 km. güneyinde bir yerleşmedir. Strabon, Lykaonia Platosu’nun soğuk, susuz ve kurak bir coğrafyaya sahip olduğundan bahseder. İkonium’un (Konya) ise nispeten daha verimli arazilerle çevrili olduğunu bildirir. İkonium’un aynı zamanda

Kilikya ile Kapadokya arasında bir geçit olduğundan da bahsetmektedir. Strabon Lykaonia halkı için de Frigya ve Pamphyliyalılarla birlikte Anadolu'nun en eski halklarından olduğunu belirtir. Bölgenin Kapadokya ile sınırının Garsauria ve Koropissos kentleri arasında bir yerde olduğunu da söyler (Zoroğlu, 2007: 4).

Konya Ovası'nda son yıllarda sayıları gittikçe artan araştırmalar, bölgenin özellikle Prehistorik ve Protohistorik dönemi üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Kazıların yanı sıra birçok araştırmacı da bölgede yüzey araştırmaları yaparak arkeolojik alanları ve yerleşimleri tespit etmektedir. Konya'nın güney bölgesi ve Çumra bölgesi özellikle sulak tarım arazileri ile dikkati çeker. Bu bölgede yer alan ve Çatalhöyük'e uzanan kolu günümüzde kurumuş olan Çarşamba Çayının çevresinde, yaşanılabilir bir ekosistem oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu yerleşim alanlarında araştırmalar Prehistorik ve Protohistorik tabakalarda yoğunlaşmış olmakla birlikte bu alanların birçoğunda Demir Çağı, Helenistik ve Roma dönemi yerleşim izleri ortaya çıkmaktadır (Zoroğlu, 2007: 35). Arkeolojik kültür varlıkları açısından oldukça zengin olan Konya, aynı zamanda UNESCO tarafından kültür şehri olarak da değerlendirilmektedir.

2.3. Konya Bölgesi'nde Öne Çıkan Arkeolojik Kültür Varlıkları

Konya ve çevresinde kültürel kalıntılar tarih öncesi çağlardan başlar. Konya alt paleolitik 900.000-780.000 yıl öncesine tarihlenen Dursunlu ile ilk örneklerini vermektedir (Sagona, 2009: 12). Seramiksiz (akeramik) Neolitik dönem buluntuları veren Pınarbaşı ile devam eden Boncuklu ve Çatalhöyük gibi neolitik merkezlerin (Resim 2.1) ve Hitit, Frig, Lidya, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı egemenliklerinin kalıntılarını sunar (Gürhan, 2008: 163).

İrili ufaklı çok sayıda arkeolojik kültür varlığı deposu olarak tanımlayabileceğimiz Konya Bölgesinde 2017 yılı başı itibari ile 802 adet sit alanı, 1687 adet kültür varlığı bulunmaktadır (Url 65). Bölgenin bazı öne çıkan arkeolojik kültür varlıklarını şöyle sıralamak mümkündür;

Tablo 2.1. Konya'nın Önemli Arkeolojik Kültür Çekicilikleri (Url 66-a,b)

Kültürel Çekicilikler	
Höyükler	Çatalhöyük, Alaaddin Tepesi, Karahöyük (Meram), Çarıklar Höyüğü, Boncuklu Höyük (Çumra), Sırçalı Höyük (Çumra), Alibeyhöyüğü (Çumra), Sızma Höyük (Selçuklu), Osmançık Höyük (Kadınhanı), Çobankaya (Ilgın), Tombaktepe (Akşehir), Tavşançalı (Cihanbeyli), Yörükmezarı Höyük (Akşehir), Altınekin Höyük, Lystra Höyük(Meram)
Antik Kentler	Sille (Selçuklu), Kilistra (Meram), Astra Antik Kenti(Hadim), Vasada Antik Kenti (Seydişehir), Isaura Antik Kenti(Bozkır),
Anıtlar	Fasıllar Hitit Anıtı (Beyşehir), İvriz Hitit Kaya Anıtı (Halkapınar), Eflatunpınar Hitit Su Anıtı (Beyşehir), Yalburt Anıtı (Ilgın), Hatıp Kurunta Hitit Anıtı(Meram), Kızıldağ Hitit Anıtı(Çumra), Lukyanus Anıtı(Beyşehir)
Hanlar	Zazadin Hanı (Selçuklu), Horozlu Han (Selçuklu), Dokuzun Hanı (Selçuklu), Kızılören Hanı (Meram), Kadın Hanı (Kadınhanı), Obruk Hanı (Karatay), Pamukçu Han (Meram), Argıt Han (Ilgın), Ereğli Rüstem Paşa Kervansarayı (Ereğli), Eli Kesik Han (Derbent),
Saraylar	Selçuklu Sarayı (Alaaddin Tepesi), Kubad Abad Sarayı (Gölyaka),
Müzeler	Mevlâna Türbe ve Müzesi (Karatay), Sahibata Müze ve Külliyesi (Meram), Alâaddin Köşkü (Karatay), Arkeoloji Müzesi, Etnografya Müzesi, Atatürk Müzesi, Karatay Çini Eserler Müzesi, İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi (Selçuklu), Büyükşehir Belediyesi Koyunoğlu Müzesi, Akşehir Arkeoloji Müzesi, Akşehir Atatürk Müzesi, Ereğli Müzesi

Kaynak: Tapur, 2009: 478

Bolat Örenyeri: Bolat yaylası ören yeri, Hadim ilçesi Bolat köyü sınırları içinde kalan Temaşalık mevkiindedir. Literatüre adı Astra olarak geçmiş olan antik kent, Hadim ilçesinin kuzey batısında ve Hadim'e 17 km uzaklıktadır.

Hellenistik, Roma ve Bizans devirlerinde iskan gördüğü yüzey buluntularından anlaşılmaktadır. Kente ait önemli sayılabilecek kalıntılar; nekropol alanı, bouleterion ve kilisedir. 1992-93-94 yıllarında Konya Müze Müdürlüğüne kurtarma ve temizlik çalışmaları yapılmıştır (Url 67). Nekropol Alanı kentin güneyindedir. İ.S. 3.yy'a ait bol miktarda mezar steli ve lahit parçaları bulunmaktadır. Stellerde; boğa başları, asma dalı, üzüm salkımları ve mezuda başları işlenmiştir. Stellerdeki insan figürleri stilizedir. Lahit ve kapakları blok kayaların işlenmesi ile yapılmış olup, lahitlerde mezuda başları ve üzüm salkımları, kapaklarında ise aslan başları işlenmiştir (Civelek, 2016: 78).

Çatalhöyük; Neolitik yerleşme, ev mimarisi ve barındırdığı sembolizmler ve özgün buluntuları ile insanlık tarihine ışık tutan merkezlerdendir. Çatalhöyük'te James Mellaart yönetiminde 1958 yılında başlayan ilk araştırmalar 1961 yılından itibaren dört sezon devam eden kazılar şeklinde gerçekleştirilmiştir (Hodder, 2006a: 7-8). 1993 yılına kadar hiçbir kazı yapılmamış; bu yıldan itibaren İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından Ian Hodder başkanlığında kazılara devam edilmiş, 2018 yılı ile birlikte Konya Müze Müdürlüğü başkanlığında Ege Üniversitesinden Çiler Çilingiroğlu bilimsel danışmanlığında devam etmektedir (Url 68). Çatalhöyük hakkında tezin örneklemini oluşturduğu için ilerleyen kısımlarda detaylı bilgi verilecektir.

Eflatunpınar Hitit Anıtı: Konya İli, Beyşehir İlçesi, içinde bulunmaktadır. Anıtı W. J. Hamilton (1849) da bilim dünyasına ilk haber veren kişidir. Daha sonra F. Sarre ve J. Garstang ayrı ayrı yayınlamışlardır. Anıt bir su kaynağının kenarında dikdörtgen taşlar üzerinde kabartmalardan oluşmaktadır. Niteliğini kaybetmeyen kabartmalar ön kısmındaki 14 adet taş bloklar üzerine oyulmuştur. Anıtın ilk planı bilinmemektedir. Bu anıt açık hava anıtlarından daha küçüktür. Doğal bir kayaya oyulmamış, üzerinde figürler bulunan blok taşların örülmesiyle oluşmuştur. Su kaynağının yanında bulunan bu anıtın su toplama havuzunun ilk yapılış tarihi araştırılmamıştır. Eflatunpınar Anıtı'nın blok taşları üzerindeki figürler; üstte güneş kursu, ortada tanrıça ve tanrı diye kabul edilen figürlerin arasında, yanlarında ve en alttaki figürler ellerini yukarıya doğru kaldırıp tanrı ve tanrıçayı selamlamaktadır. Bu anıt Hitit Krallık dönemine tarihlenmektedir (Url 69). 1996 yılında Konya Müze Müdürlüğünce Anıt çevresinde temizlik ve kazı çalışmaları başlamıştır. Çalışmalarda anıtın 3.34 x 3 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı bir havuzun parçası olduğu ortaya çıkmıştır. 1998 yılı çalışmalarında anıtın alt kısmında beş adet daha tanrı kabartması tespit edilmiş olup, ilerideki yıllarda kazı çalışmaları devam ettirilecektir (Url 67).

Karahöyük: Konya İl Merkezinin 15 km. güney doğusunda Harmancık mahallesindedir. Ord. Prof. Dr. Sedat Alp başkanlığında 1953 yılında başlatılan kazılarla, höyüğün MÖ 3000'de (Eski Tunç Devri-MÖ 2000 Asur ticaret kolonileri devri) iskân edildiği anlaşılmış olup, 27 yerleşik katı tespit edilmiştir. Konya bölgesinin MÖ 3000 ve 2000 yıllarının tarihe ışık tuttuğu bilinmektedir. Eski Anadolu'nun önemli şehir harabeleri

arasındadır. Karahöyük kazılarında çıkan buluntular devrinin kültürel ve ticari ilişkilerini anlatan belgelerdir. Hitit İmparatorluk Çağı öncesi eski Tunç Devri Mühür sanatının Orta Anadolu'nun güney bölgesindeki önemli buluntular veren bir merkez olduğu düşünülmektedir. Grafitolan kap markaları ve bazı mühürler Anadolu'da yazının erken safhalarının araştırılmasında yardımcı olmaktadır. Gaga ağızlı testiler, fincanlar, yonca ağızlı testiler, rhytonar, üzüm salkımı biçimli kandiller ve diğer buluntular olup ayrıca at nalı biçimli damgalı altarlar, ocaklar ve yarım ay biçiminde atkılar devrinin karakteristik eserleridir. Buluntular Konya Arkeoloji Müzesinde teşhir ve muhafaza edilmektedir (Civelek, 2016: 78).

II. Kılıçarslan Köşkü: Alaaddin Tepesini çeviren iç kalenin kuzey eteğindedir. Sarayın II. Kılıçarslan'a ait olduğu kuvvetle muhtemeldir. Köşk, Alaaddin Keykubat I zamanında genişletilerek tamir edilmiş, kare bir plan üzerine harç ve tuğlalarla iki kat olarak yapılmış, alt katı kerpiç ve molozlarla takviye edilmiştir. Köşk bugün harap olmuş bir duvar parçasından ibarettir. 1961 yılında bu tek duvarın beton bir şemsiye ile muhafazası yoluna gidilmiş ve 2018 yılında şemsiye kaldırılıp yerine modern bir koruma örtüsü uygulanmıştır (Civelek, 2016: 78).

Kilistra Antik Kenti: Kilistra Antik Kenti Konya'nın 34 km. güney batısındaki Hatunsaray'ın 16 km. kuzey batısındaki Gökyurt Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda MÖ III. yy. kadar yerleşim olduğu anlaşılmıştır. Listradan (Hatunsaray) gelip Mistiya'ya (Beyşehir) doğru devam eden tarihi kral yolu (Via Sebaste) üzerinde yer almaktadır. Kilistra Antik kentinin MS 7. yy. da Kapadokya benzeri yumuşak kayaların oyulması ile birçok kaya yerleşmesi oluşturulmuştur 1998 yılında giderleri İl Özel İdare Müdürlüğü tarafından karşılanmak üzere Konya Müze Müdürlüğü adına yapılan kurtarma kazısı çalışmalarında, Haç Planlı Şapel, Sümbül Kilise, Büyük Su Sarnıcı ve Şirahanelerde temizlik, restorasyon, çevre düzenlemesi yapılmıştır.

Haç Planlı Şapel iç ve dışı yekpare kaya oyuğu olması nedeniyle eşine az rastlanan nitelikte olup MS 8. y.y.'a aittir. Sümbül Kilise de MS 8. yy'a ait olup devrini yansıtan süslemelerle Bizans Devrine ait büyük Su Sarnıcı ise karşılıklı yekpare kayaya oyulmuş dörder payeye oturan 3 nefli plan gösterir (Civelek, 2016: 77). Çiftli Şirahane

ise karşılıklı yekpare iki kaya içine oyulmuş olup çevresi bir kompleks halindedir. Doğu Şirahane'nin giriş kapısı eşiğinde MÖ I, yy'a ait kentin adını veren bir yazıt bulunmuştur. Bizans devrine ait kaya oyuğu iki ev ortaya çıkartılmıştır. Kilistra antik kenti oldukça geniş alana yayılmış kaya oyuğu yerleşmeleri şeklindedir. Yapılacak kazı ve temizlik çalışmaları bu alanın Ürgüp, Göreme gibi turistik bir destinasyon olabilme potansiyelini ortaya çıkaracaktır (Url 67).

Kubâd-Âbad Sarayı: Kubâd-âbad Sarayı, Beyşehir gölünün güneybatısında Göl-yaka Beldesinde yer almaktadır. Sultan Alaeddin Keykubad I tarafından 1226-1236 yılları arasında yaptırılmıştır. Basit bir saray olmaktan çok sürekli ikamet için yapılmış Selçuklu yapılar topluluğudur. Türk saray külliyesinin en eski örneklerindedir. Ayrıca bugün planı bilinen tek Selçuklu Saray Külliyesidir. 1949-51 yıllarında M.Zeki Oral kazılara başlamış daha sonra 1965 yılına kadar bu kazılara ara verilmiştir. 1965-66 yıllarında Prof. Dr. Otto-Dorn Büyük Saray ve Küçük Saray'ın mimarisini ve çini dekorasyonunu ortaya çıkarmıştır. Mehmet Önder de bir süre kazılara devam etmiş ve 1968 yılından itibaren bu önemli Selçuklu sitesi kendi kaderine terk edilmiştir. 1980 yılında yüzey araştırmaları ile Prof. Dr. Rüçhan Arık tarafından başlatılan çalışmalar 1981 yılından itibaren bilimsel arkeolojik kazı olarak yürütülmüştür. 2018 yılında kazı başkanlığını Ankara Üniversitesinden Doç. Dr. Muharrem Çeken üstlenmiştir. Sultan ve Emirleri için yapılan saray ve köşkler çeşitli renk ve desenlerdeki çinilerle süslenmiştir. Yapılan kazılarda sarayın temelleri ve bölümleri, sarayda kullanılan yapı malzemeleri, renkli camlar, kürkler, alçı dekorasyonlar, cam, sikke, seramikler ve çiniler bulunmuştur. Kubâd-Âbad Sarayı çinileri sır altı ve lüster tekniğinde yapılmıştır. Ayrıca çeşitli formlarda çini mozaikler de ele geçmiştir. Ele geçen çiniler figürlü, geometrik ve bitkisel bezemelidir. Kubâd-Âbad Sarayında yapılan kazılarda ortaya çıkan buluntular Türk Kültür tarihine çeşitli bilgiler kazandıracak niteliktedir (Url 67).

Sille (Siyata): Konya ili sınırları içerisinde, şehir merkezine yaklaşık 8 kilometre uzaklıkta ve şehrin kuzey kısmında yer almaktadır. Şehir merkezinden her an ulaşımın mümkün olduğu bu merkez aynı zamanda Erken Hristiyanlık dönemi için de önem taşımaktadır. Bölgede, bu döneme ait birçok manastır da (Ak Manastır yani Hagios Khariton (St. Chariton) gibi) kayalara oyulmak suretiyle keşişler tarafından oluşturulmuş

olup dünyadaki ilk manastırlar arasında olduğu söylenebilir. Geniş ve mağara gibi kayadan oluşmuş olup, 6-7 şapeli ve birçok hücreleri vardır. Bu manastırda bulunan Mikael Hommenos ve Mikaeles oğlu Abraham'a ait mezar taşları Konya Arkeoloji Müzesinde teşhir edilmektedir.

Kilisenin kitabesinde de ifade edildiği üzere Aya Elena Kilisesi Bizans İmparatoru Constantin'in annesi Helena tarafından milattan sonra 327 yılında Hac yolculuğu güzergâhı üzerinde olduğundan bölgeden geçerken gördüğü bir takım Hristiyanlık dönemine ait oyma mabetlerin de etkisiyle yaptırılmıştır (Civelek, 2016: 76). Uzun yıllar onarımlar gören kilise günümüze kadar gelmiştir. Kilisenin iç kapısının üstünde Yunan harfleriyle yazılmış Türkçe bir tamir kitabesi kilisenin tarihi hakkında bilgi vermektedir. Bu kitabe 1833 tarihlidir. Aynı kitabenin üzerinde ise kilisenin dördüncü tamiratının Sultan Abdülmecit döneminde gördüğünü belirten üç satırlık bir kitabe daha bulunmaktadır. Kilisenin yapımında düzgün kesme sille taşı kullanılmıştır. Avlusu içinde yer alan odalar kayaların içine oyulmuştur. Dış nartekse kuzey yöndeki kapıdan girilir. İki yönlü taş merdivenler bu kısımda kadınlar mahfeline çıkışı sağlamaktadır. Ana kubbe 4 fil ayağı üzerinde olup kilise üç salimlidir. İç kısımda içi alçı süslü vaaz kürsüsü bulunmaktadır. Kürsü ile apside ana mekânı ayıran ahşap alçılı kafes bir sanat şaheseridir. Hz. İsa ve Hz. Meryem ile havarilere ait resimler kubbe geçişlerinde ve taşıyıcı ayaklarda düşünülmüştür (Civelek, 2016: 75-78).

Zengibar Kale; günümüzde Konya İli Bozkır İlçesi Işıklar, Yazdamı ve Hacılar Köyü yakınlarındaki Asarlık Tepesi olarak da bilinen sahadır. Bozkır İlçe merkezine 16 km uzaklıktadır. 1850 metre yükseklikte hâkim bir tepe üzerine kurulmuştur. Sarp uçurumlarla çevrilmiş olan tepe, çevresini kontrol altında tutan bir yerdedir. Zengibar Kale'de, İsa kentinin birçok sosyal ve dini yapılarına ait önemli ölçüde mimari kalıntılar yer almaktadır. Surlar, kuleler ve kent kapıları yer yer korunmuştur. Zafer takı, exedra, agora ve bazilika kentin önemli mimari yapılarındandır (Doğanay, 2009: 20-21).

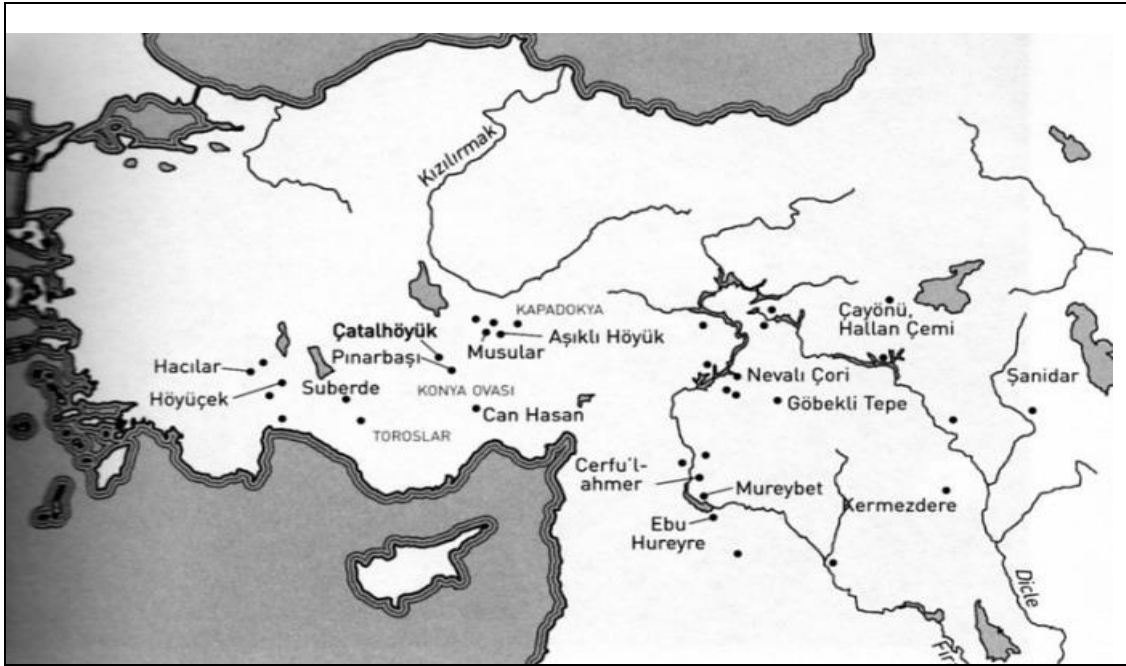
Çatalhöyük ve Zengibar Kale, Konya Bölgesi arkeolojik kültür varlıkları içinde oldukça önemli bir yer tutar. Tezin örnekleme olduğu için daha detaylı değinilecektir.

2.4. Çatalhöyük

Çatalhöyük, İç Anadolu'daki Konya Ovası'nda yer alan Neolitik Dönem'e ait bir höyüktür. Yeni Taş Devri olarak da adlandırılan, Neolitik Dönem, insanlığın doğada hazır bulduğu ürünleri toplayarak ve avlayarak yaşadığı dönemle başlayıp, kendi tarımını ve hayvancılığını yaptığı, üretmeye başladığı dönemi içine alan çağ olarak tanımlanır (Url 68). Bu dönemde madde bugün bildiğimiz şekliyle henüz keşfedilmemiş ve insanoğlu taşları ve kemikleri kullanarak delici-kesici el aletleri yaparak yaklaşık 12.000-8000 yıl önce yaşamını sürdürmüştür. Bu dönemde geçmiş toplumların mağara ve kovuklardan yararlanarak barındıklarını ve avcı toplayıcı geleneklerini sürdürdüklerini kalıntı ve bulgulardan öğrenmekteyiz (Sagona, 2009: 12-13). Paleolitik ve Mezolitik dönemlerde tamamen doğa ürünlerini kullanan insanoğlu Neolitik Dönemle birlikte üretmeye başlamıştır (Catling, 2009: 174-183). Kendi evini inşa etme, hayvanını evcilleştirme, toprağı ekip dikme ve seramik olarak adlandırdığımız pişmiş topraktan kap kacak üretimine geçme ancak bu evrede yaşanmıştır. Neolitik Dönemin seramik üretimi olmayan ilk evresi Çanak Çömleksiz (Akeramik) Neolitik Dönem olarak nitelendirilmektedir. Konya bölgesinde Can Hasan III, Aşıklı Höyüğü ve Çatalhöyük'ün erken tabakaları yerleşim birimleri dönemin iyi örnekleri arasında gösterilebilir (Hodder, 2006: 20). Neolitik Dönemin seramik üretimi olan evresi de Çanak Çömlekli (Keramik) Neolitik Dönem olarak adlandırılmaktadır. Düring'e göre Çatalhöyük Mellaart'ın kazı çalışması yürüttüğü I. ve XII. tabakalar arasındaki VI. (VIA ve VIB) tabaka bu dönemi iki önemli kısma ayırmaktadır. I. ve V. tabakalar Later Ceramic Neolithic (Geç Seramik Yenitaş Devri) (MÖ 6600-6200) iken VIA ve XII. tabakalar Early Ceramic Neolithic (Erken Seramik Yenitaş Devri) (MÖ 7000-6600) olarak ayrılmaktadır. Hodder dönemi ise Pre-Level XIA to D (Seviye XII Öncesi A'dan D'ye) şeklinde sıralandırılmıştır. Düring'e göre bu iki dönem arasında belirgin farklılıklar izlenmekte ve bu farklılıklar daha çok bina yapımları, yerleşme şekilleri, heykel birleştirme, duvar resimleri, kalıp tasavvurları, kap kacak gelenekleri ve taş işçiliği gibi alanlarda kendini göstermektedir (Düring, 2007: 155-177). Çatalhöyük'ün akeramik dönemi höyüğün daha çok erken tabakalarında yapılan kazı çalışmalarında gözlenmiştir. Yerleşim yerinin erken tabakalarında, ta ki yemek pişirme çömleklerde yapılmaya başlayana kadar (Hodder, 2006: 12)

ateş, çanak çömlek yapmaktan ziyade, ısı etkinliğini çoğaltacak kil toprak yapımında kullanılmıştır. Neolitiğin Çanak Çömlekli evresinde Çatalhöyük insanı geçimini avcılıktan sağlamaya devam ederken, aynı zamanda üreten toplum evresine ulaşmıştır. Evler daha düzenli hale gelmiş, mimari tipoloji oluşmaya başlamıştır. Bu dönemde devam eden bir diğer tutum da insanların ölen aile bireylerini ev içerisindeki seki altlarına gömdüğü defin geleneğini sürdürmeleri olmuştur.

Resim 2.1. Çatalhöyük ve diğer Neolitik Çağ Yerleşmeleri

Kaynak: Çetlik, 1985: 132

2.4.1. Çatalhöyük Yeri ve Konumu

Çatalhöyük, coğrafi konum olarak 37° 40' 6" Kuzey ile 32° 49' 36" Doğu gps koordinatlarındadır (Url 70). Deniz seviyesinden yaklaşık 1000 metre yükseklikte bulunan Çatalhöyük, Konya'nın yaklaşık 40 km güneydoğusunda, Çumra ilçe sınırına 12 km uzaklıkta yer alır.

Resim 2.2. Çatalhöyük genel görünüm

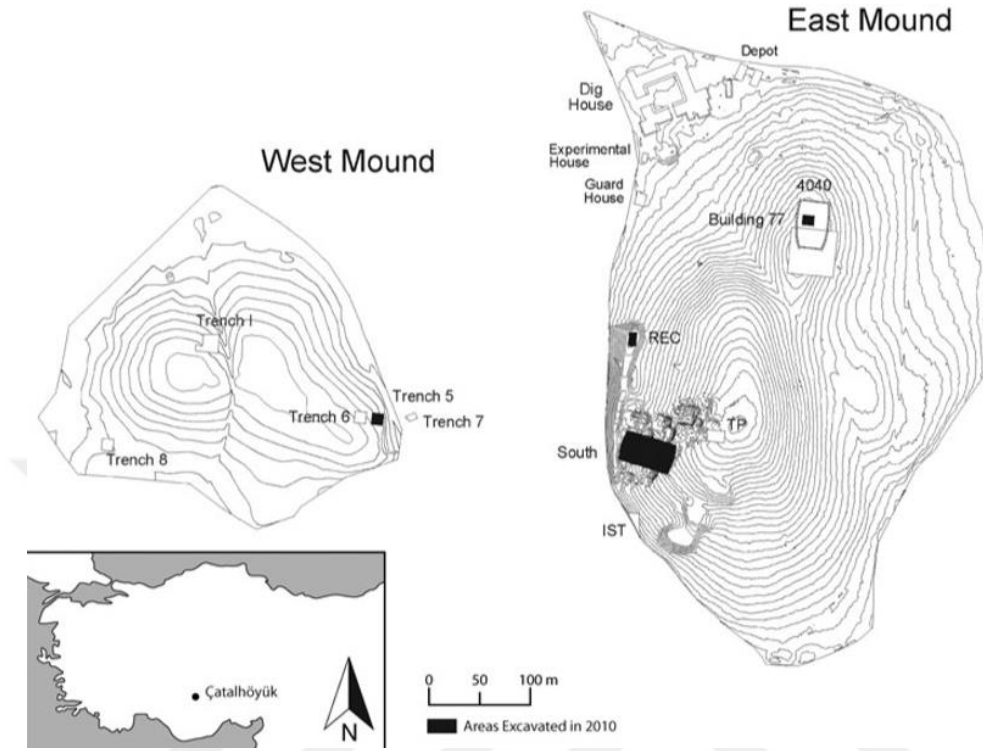

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Konya Bölgesinde çok sayıda erken Neolitik'ten bu güne uzanan arkeolojik alanlar ortaya çıkmıştır. Bunlar özellikle höyük formunda oluşmuştur (Boyer, 2006: 675-698). Elbette Türkiye'nin bu bölgesindeki prehistorik tek yerleşke olmasa da, Çatalhöyük bunlardan en önemlilerinden biridir.

Yakın çevresinde tarım faaliyetlerinin sürdüğü 2 höyükten (Neolitik-Doğu Çatalhöyük ve Kalkolitik- Batı Çatalhöyük) oluşur (Şekil 2.1). Bu iki yükseltisi nedeniyle çatal sıfatını almıştır. Bu iki tepe Doğu (West Mound) ve Batı (East Mound) höyükleri olarak tanımlanmıştır (Şekil 2.1). Doğu Höyüğü yaklaşık 21 m yüksekliğinde, 13,5 hektarlık bir alanı kaplayan 450 metre uzunluğunda ve 275 metre genişliğinde oval bir höyüktür. Batı höyüğün yüksekliği daha düşüktür. Beyşehir Gölü'nden doğan Çarşamba Çayı'nın eski bir kolunun ve May Nehrinin Çatalhöyük etrafında önemli alüvyonlar biriktirdiği, bitki kalıntılarının strontium izotop analizi ile ortaya konmuştur (Cutting, 2005: 26).

Şekil 2.2. Türkiye’de Çatalhöyük’ün yerini ve konumunu gösteren harita

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük’ün üzerinde bulunduğu Çarşamba Deltası oldukça düz bir yapıya sahiptir. Bölgede bulunan Osmancık Tepe (1280 m.), Karadağ (2288m.) ve Karacadağ (1375 m.) dışında dikkate değer yükselti yoktur (Çetik, 1985: 30-35). Doğu Çatalhöyük ile Batı Çatalhöyük’ü birbirinden ayıran ve Çumra ilçesinin büyük bir kısmını kapsayan ovaya ismini veren Çarşamba nehridir.

2.4.2. Keşif, Araştırma ve Kazılar

Anadolu’nun Neolitik höyük yerleşkesi, Çatalhöyük, 1961-1965 yıllarında James Mellaart tarafından tespit edilmiş ve incelenmiş (Orton ve ark., 2018: 620), 1993’ten 2018 yıllı kazı çalışmaları sonuçlanana kadar da Ian Hodder ve bazı diğer bilim insanları tarafından Çatalhöyük çalışmaları yürütülmüştür.

Çatalhöyük 1952 yılında J. Mellaart tarafından uzaktan belirlenmiş olmasına karşın, ulaşım zorlukları nedeniyle, höyüğe ulaşım araştırma tamamlanabilene dek resmen keşfedilememiştir. 1958 yılında Alan Hall ve David French'ten oluşan bir kabile Çatalhöyük'e ulaşmış ve Doğu Höyüğün (Neolitik) büyük bir kısmının bitki örtüsü ile kaplı olduğunu tespit etmişlerdir. Ancak kuvvetli güneybatı rüzgârlarının yüzeyi çıplaklaştırdığı kesimde gri küllü alanlarla, yanarak kırmızılaşmış kerpiç duvarlar, kırık kemikler, çanak çömlek parçaları ve obsidiyen alet ve silahlar olduğunu gözlemlemişlerdir (Mellaart, 1967: 9-27). Mellaart bulguların yalnızca höyüğün etekleri ile sınırlı olmayıp ova seviyesinden höyüğün tepesine kadar devam ettiğini bildirmiştir.

Mellaart için Çatalhöyük kazısının seçilmesinin temel nedenlerinden biri Hacılar'ın çanak çömleksiz evre köyünün terk edilmesi ile Geç Neolitik Çağ insanları tarafından kurulan ilk yerleşimler arasındaki boşluğu Çatalhöyük'teki farklı ve gelişkin kültürün doldurabilecek olması öngörüsüdür (Mellaart, 1967: 12). Mellaart'a göre, bu yerleşimin kazılması aynı zamanda, Hacılar ve Yümüktepe arasındaki coğrafi boşluğu da doldurmaktadır.

Türkiye'de 1960 yılından öncesine kadar Neolitik Dönem hakkında detaylı çalışmalar yeterli düzeyde olamamış, ancak Mersin Yumuktepe ve Tarsus Gözlükule gibi bilinen Neolitik höyükler bizlere önemli bilgiler vermiştir. 1960 yılında Neolitik Dönemi aydınlatabilecek Diyarbakır Çayönü, Şanlı Urfa Göbekli Tepe gibi önemli höyükler keşfedilmiştir. Yine sonraki dönemlerde Burdur Hacılar ve Konya Çatalhöyük'te kazı ve araştırmalar gerçekleştirilerek bu dönem büyük oranda aydınlatılmıştır.

Çatalhöyük kazıları 1961 yılında James Mellaart başkanlığında başlamış, 1962 ve 1963'te daha geniş bir alana yayılarak çalışmalara devam edilmiştir. 1964 yılında ise kazılara ara verilerek Londra Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü'nden uzman bir ekip tarafından Ankara Müzesi'nde koruma çalışmalarına ağırlık verilmiştir. İkinci dönem kazılara Cambridge Üniversitesi adına Ian Hodder başkanlığında, ABD, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'den oluşan uluslararası bir heyet ile başlamıştır (Hodder, 1996: b,1). 2000 yılında Konya Ovası Paleo Çevresel Araştırma (KOPAL), doğu höyüğün kuzey yamacında, 2005 yılında ise höyüğün güneybatı kenarında İstanbul Üniversitesi

Ekipleri (IST), ilk tabakayı bulmak amacıyla çalışmalara başlamıştır (Hodder, 2006: 7), (Resim 36). Sonradan başlanan açmalardan biri olan Team Poznan Ekibi açmasında Polonya'nın Poznan Üniversitesinden bir grup araştırmacı Prof. Dr. Arkadiusz Marciniak başkanlığında çalışmalarını 2000 yılından 2017 yılına kadar devam ettirmişlerdir. Bu ekibin çalıştığı alanda Çatalhöyük'ün Doğu tepesinde, höyüğün en yüksek noktasında yer alan açmada bulunan bir grup seramik Prof. Dr. Levent Zoroğlu'nun başkanlığında oluşturulan bir çalışma grubu tarafından tasnif edilerek, gruplandırılmıştır. Gruplandırma sonunda malzeme grubu içerisinde en erken Demir Çağ'dan başlayarak Roma imparatorluk ve Bizans dönemine kadar tarihlenebilecek seramik malzemeler olduğu görülmüştür (Zoroğlu, 2007: 20).

Resim 2.1. Çatalhöyük Kazı Alanı

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

İkinci dönem kazılarında, (Hodder, 1996: b,1) 18 kültür katı tespit edilmiş, Çatalhöyük'teki Neolitik Çağ dolgununun derinliğinin ise 21 metre yüksekliğe ulaştığı görülmüştür (Özdoğan ve ark., 2012: 245). Bu katmanlarda yapılan Accelerator Mass Spectrometry (AMS) karbon tarihlemesi ile yapılan analizler sonucu kalıntılar, Hodder

tarafından MÖ 7400-6000 yıllarına tarihlendirilmiş (Hodder, 2006: 7) olsa da, 2006 yılında Cessford ile başlatılan Bayesian tarihleme modeli (hem istatistiksel modelleme hem de bilimsel ve arkeolojik sekanslama) ile son zamanlarda yapılan analizler sonucu kalıntıların MÖ 7100-6000 yıllarına tarihlenmesi gerekliliği ön görülmüştür (Bayliss ve ark., 2015: 4-18). Kazılarda inşa yapılaşma faaliyetlerinin rastgele gerçekleştirilmediği tespit edilmiş olsa da her bir evin kendine özgü özellikler taşıdığı Hodder tarafından ifade edilmiştir. Dikdörtgen şekilli evlerin kezamat olarak yani duvarlarını diğer yapının bitişiğine ilâştirerek devam ettiği görülmektedir. Ev planlarının birbirleri ile yakın plana sahip olduğu görülürken düz dam ve kerpiç duvar tekniği kullanılmıştır. Yapı içinde, günlük yaşadıkları alanda ocak ve sekinin yanı sıra dama açılan ve baca olarak da kullanılan çıkış penceresi mevcuttur. Günlük yaşadıkları odanın yanında kiler olarak kullanılan içinde erzak depolama alanlarının bulunduğu daha küçük odalar da yapılmıştır (2006: 8). Çatalhöyük'te taş kıtlığının sonucu olarak kil toprak isinin korunmasını ve ısı etkisini çoğaltmak için kullanılmıştır. Fırında ısıtılan toprakların yiyecekleri ısıtmada da kullanıldığı düşünülmektedir (2006: 121).

Resim 2.2. 89 No'lu Yapı

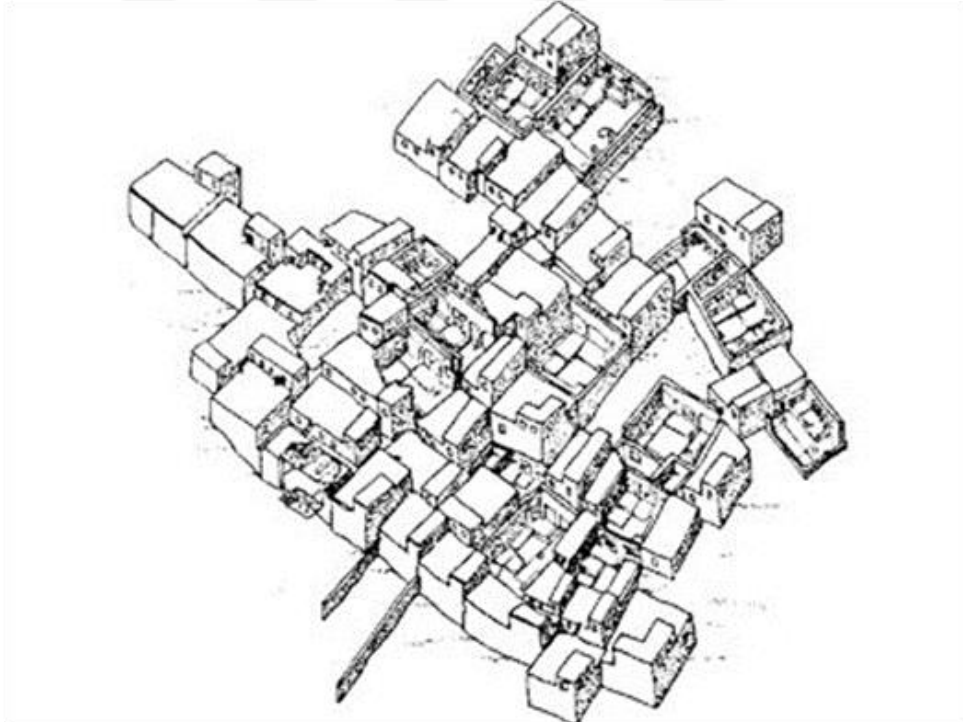

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük'te ekonomik, politik ve sosyal işlevleri olan bir “şehir” ya da “kasa-ba” yaşantısından bahsetmek zor olsa da birbirleriyle sıkışık bir şekilde yaşayan insanların ev içinde ve ev dışında belli bir oluşumla birbirlerine entegre oldukları düşünülmelidir (Hodder, 2006: 107). Ancak yine de sosyal hayatın çoğunluğuna hizmet eden evlerin sosyal, ekonomik ve politik hayatın şekillenmesinde önemli ortam sağlayıcı mekanlar olduğu düşünülmelidir. Flannery'e göre neolitik dönem köy tipolojisi iki şekilde tanımlanmakta (Sagona, 2009: 44) ve bu tanımlamaya göre Çatalhöyük evlerinin “Geniş evlerde tüm çekirdek ailenin ikamet ettiği ve depolama yerinin de özel olduğu toplumlar” tanımlamasına daha yakın olduğu görülmektedir.

Yerleşme, dışa kapalı avlular etrafında, bitişik düzende kerpiçle inşa edilmiş dikdörtgen planlı konutların birbirine eklenmesinden oluşmaktadır (Url 71a, 71b).

Şekil 2.2. Çatalhöyük Rekonstrüksiyon

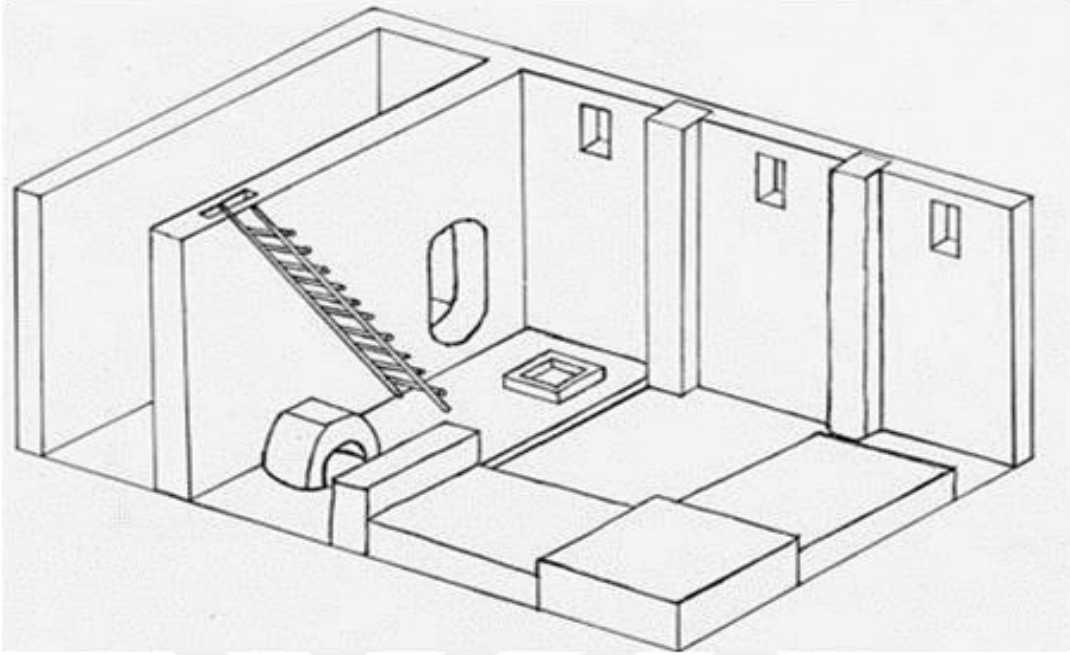
Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük'ün evleri sur içi yerleşimlerini andırır. Bu evlerle ilgili daha önceki çalışmalarda Mellaart'ın ‘mabet/tapınak’ olarak tanımladığı yapıların, son dönem ça-

lışmaları ile ikametgâh olduklarına ilişkin kanıtlar saptanmıştır. Her ne kadar evlerin i süslemelerinde farklılıklar olduğu anlaşılmışsa da, bütün yapılar ev olarak adlandırılmıştır (Hodder, 2007: 314-315). Bir evdeki yaşam süresi bittikten sonra bu ev toprakla doldurulup üzerine yenisi yapılmıştır. Yeni evler eskilerinin üzerine yapılarak bugünkü katmanlardan oluşan hyk ortaya çıkmıştır (Utkan, 2012: 53). Binaların batı ve güney duvarlarının üstlerine yapılan pencereler kuzey ve doğu duvarlarının ışık almasına olanak vermiştir. Evlerin dış duvarları düzgün olmayan kare veya dikdörtgen biçiminde ve birbirine bitişik olarak yapılmıştır. Yani binaların kendi bağımsız duvarları olmasına rağmen, duvarlar arasında yol, aralık gibi alanlar bulunmamaktadır. Bu yapı tarzı kimi zaman bir savunma gereksinimi olduğunu kimi zaman da nüfus artışına cevap verebilmesi için aralarındaki boşluklar yeni yapılan evlerle doldurulmuştur. Çatalhöyük evlerinin tamamı güneşte kurutulmuş çamur ve saman karışımı dörtgen kerpiçten (nc katta kerpilerde saman kullanılmamıştır), kamış ve ağaç direk ve sıva kullanılarak yapılmıştır. Bölgede bataklıktan da faydalanılarak kerpiç ve kamış kolayca bulunmuştur (Utkan, 2012: 54).

Mellaart'a göre evlerin büyüklükleri ailenin ihtiyaçlarına ve kullanıcının sosyal durumuna göre değişmekteydi. Evler genellikle bir oda, kk bir veya iki kiler işlevi gören alanlar ve ocak alanından oluşmaktadır. Odalarda oturmak için topraktan yapılmış sekiler yer alır. Platformların altına ller gömülmüştür (Utkan, 2012: 54). Duvarlar genellikle kırmızı süslemelidir. Binaların güneye bakan kısımlarında ocak, fırın, tahıl öğütme yerleri ve kilerler bulunmakta ve evlerin bu bölgeler dışındaki yerlerin temiz tutulduğu düşünülmektedir (Hodder, 2006: 121).

Şekil 2.3. Çatalhöyük Oda Taslağı

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Ev içerisinde sekiler altına yapılan gömüler atalara olan saygı ve bağlılık ile ilişkilendirilir. Binaların kapıları yoktur. Büyük olasılıkla merdivenler kullanılarak damın üzerinden açılan delikler kapı sistemini oluşturmuştur (Şekil 2.3). Bu delikler aynı zamanda aydınlatma ve baca olarak havalandırma işlevini de görüyordu. Ayrıca ilk kazılar döneminde Mellaart tapınakların, duvarlarındaki yüksek kabartmalar, duvar resimleri ve sekiler üzerine bırakılmış adak heykelcikleriyle konutlardan ayrılmış olduğu (Mellaart, 1990: 27-40) şeklinde yorumlanmış ancak ikinci dönem kazıları ile bunların zengin ögeler barındıran evler olduğu ve bazı sembolleri temsil ettiği şeklinde değerlendirilmiştir (Hodder, 2006: 121-122).

Resim 2.3. 119 Numaralı Mekan

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Ev duvarlarının yalın ve boş bırakılmadığı, boğa başı protomları, aşı boyalı geometrik bezemeler, av sahneleri, ölü gömme geleneklerine ait dini ritüeller de betimlenerek duvarlara hareket kazandırıldığı görülmektedir. Duvar sıvalarında kireç tercih edilirken bezeme yapılacak zeminler bej renkli toprak sıva üzerine siyah, kahverengi, kırmızı ve tonları ile işlemler yapılmıştır. Duvar resimlerinde geometrik bezemelerin yanı sıra, el izleri, hayvan figürleri, yıldız ve çiçek motifleri dikkat çekmektedir. Duvar resimlerinden dikkat çekici olanlarından bir tanesi de patlayan volkan bacasıyla birlikte resmedilen Hasan Dağı ve Çatalhöyük kent dokusunu gösteren plan çizimidir (Resim 2.7, Şekil 2.6). Evlerin mimarisinde ev içi ölü gömme geleneği de dikkat çekmektedir. Mellaart ilk kazı bulguları ışığında gömülerin ikincil gömü olduğu üzerinde durmuş ve sağlığa uygun olması açısından ölülerin başka bir yerde etlerinin kemiklerinden ayrıldığını ve sonra platform altına gömüldüklerini ifade etmiştir (Mellaart, 1967). Ancak son yıllardaki çalışmalarda ev içi gömülerin genellikle birincil gömüler olduğu anlaşılmıştır (Hodder, 2006: 125). Birden fazla gömünün olması durumunda eski gömütler bozulmakta ve kenara itilebilmektedir. Ayrıca “tahrip olmuş gömüler” olarak sınıflandırılan

ve karışık iskelet parçaları, kırık kemik gibi bölümlerden oluşan bir gömü grubu da tespit edilmiştir. Ev platformlarının altında karıştırılmış gömütler bulmak Çatalhöyük evlerinin ortak özelliklerindedir (Haddow, 2015: 24). Ölüler genelde hoker pozisyonunda gömülmektedir, ancak bakış yönü, yerleştiriliş biçimi gibi konular değişken olabilmektedir. Bebek gömülerinden alınan fitolit örnekleri hasır sepetlerinin varlığına işaret eder. Fitolit sonuçları ayrıca bebek ölülerinin özel olarak yapılan sepetlere gömülmüş olabileceğini göstermektedir. Bazı örneklerde mezarlara hasırların serildiğine ve bazen de bedenlerin üzerlerinin örtüldüğüne dair bulgular mevcuttur. Bu uygulama gömülenlerin cinsine ya da yaşına göre bir ayrıma işaret etmemektedir. Fitolit örnekleri aynı zamanda ölünün bedeninin bazen gömü öncesi bitkisel iplerle bağlandığını gösterir (Hodder, 2006: 125-126).

Resim 2.4. Bina 49'da Kuzeydoğu Platformunun Altında Bulunan Bir Çocuk İskeleti

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

2.4.3. Çatalhöyük Kazılarında Ele Geçen Bazı Eserler

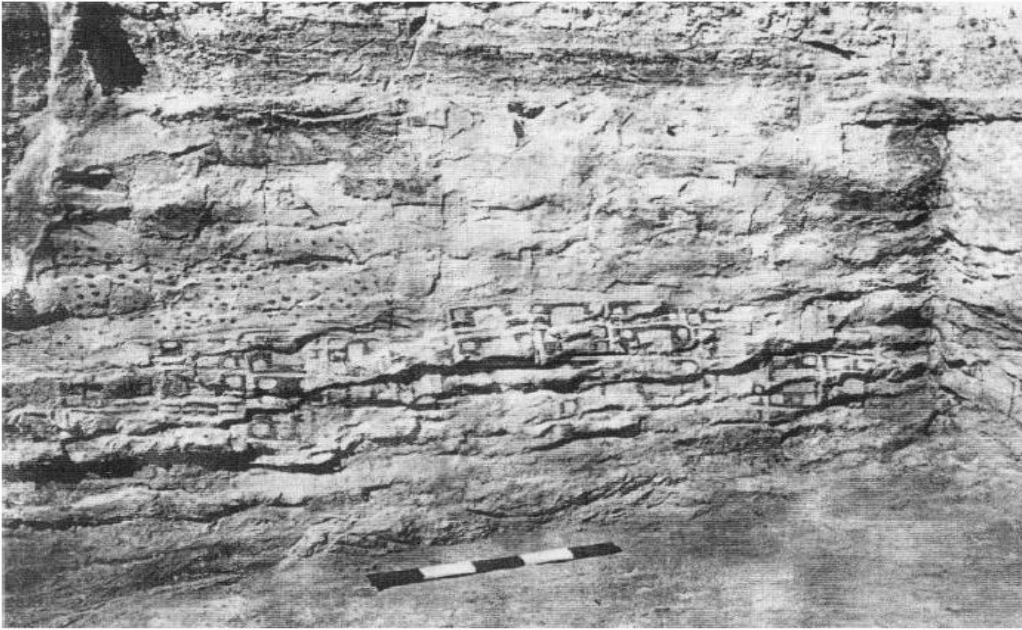
Çatalhöyükte çok uzun yıllar süren ve son zamanlarda çok disiplinli haliyle örnek teşkil edebilecek bir bilimsel kazı çalışması yapılmıştır. Bu süreçte hem Mellaart döneminden hem de Hodder döneminden Anadolu arkeolojisinin kronolojisine etki edebile-

cek nitelikte bulgulara rastlanmıştır. Neolitik dönem insanının günümüze bıraktığı bilgi, bulgu ve prosesleri şöyle sıralamak mümkündür.

2.4.3.1. Antik Çatalhöyük Haritası

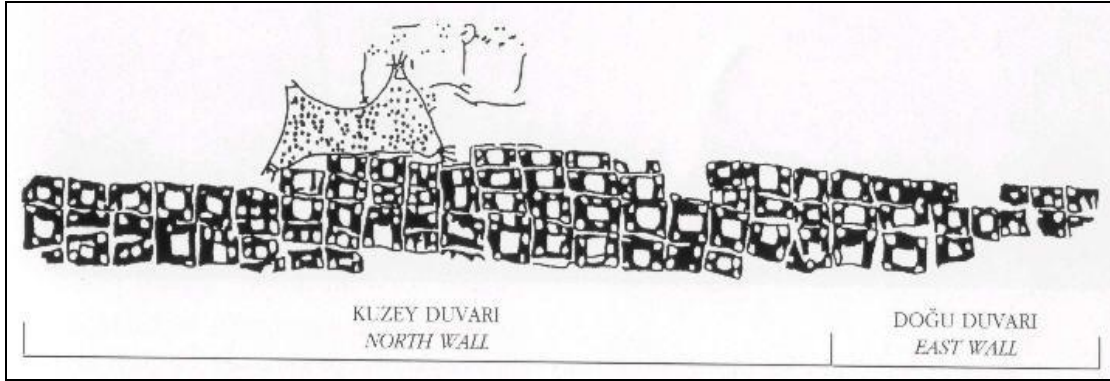
Çatalhöyük’te bulunan duvar üzerine işlenmiş kent planı ve yakın bölge topografyası hakkında bilgi veren resim emsalleri arasında daha nitelikli olup, C14 ile MÖ 6200±97 yıllara tarihlenmektedir (Gökgöz, 2009: 43-49). Harita denilebilecek bu resmi “Çatalhöyük Haritası” olarak tanımlayan Carl Moreland ve David Bannister’in de “Antique Maps” adlı eserlerinde yer verdikleri Gökgöz tarafından aktarılmıştır. Kent planı olarak da nitelendirilebilen duvar resminde birbirinden çizgilerle ayrılabilen 80 yapı gözlenebilmektedir. Dikkatlice incelendiğinde o döneme ışık tutan adeta bir fotoğraf karesini anımsatan sahne dikkat çekicidir. Bu harita, 1963 yılındaki Çatalhöyük kazılarında VII. katmanda 14 numara ile işaretlenen mekânın duvarlarında bulunmuştur (Resim 2.7).

Resim 2.5. İnsitu olarak yerinde çekilmiş bir fotoğraf

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Şekil 2.4. Yapının kuzey ve doğu duvarları üzerindeki resmin bütünsel çizimi

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Gökgöz'e göre J. Mellaart, haritanın duvardan çıkarılmasından önce, haritanın aşağıda gösterilen, ölçekli siyah-beyaz bir çizimini yapmıştır (Şekil 2.5).

J. Mellaart, raporlarında ve daha sonra yayınladığı eserlerde bu resim için açık bir şehir haritası olarak karşımıza çıkmaktadır, demiştir. Ayrıca yapıların birbirinden bağımsız kendi duvarları üzerinde yükselen evlerden oluştuğundan, evler arasında sokak dokusunun bulunmadığından bahseder. Haritada evler yamaç boyunca tepeye doğru yükselmektedir. Arka fonda Hasan Dağı püsküren bir volkan olarak işlenmiştir. Hasan Dağının volkan bacasından alevlerin etrafa saçılarak yakın bölgeyi tesir altında tuttuğu anlaşılmaktadır. Resim duvar sıvası üzerinde kreme yakın açık renk üzerinde kırmızı aşı boya ile çizilmiştir (Resim 2.8). Resmin bütünü tek renkle çizilmiş, kırmızı farklı tonlarla kullanılarak detaylar verilmiştir. Gökgöz'e göre binalar, bu günkü şehir planlarında olduğu gibi damlarının izdüşümlerine göre değil, binaların oda, kiler gibi iç bölümlerini de yansıtan damsız dikey görünümüne göre çizilmiştir.

Resim 2.6. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenen kuzey duvar çizimi

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

2.4.3.2. Kültürel Mekânlar ve Kabartmalar

Çatalhöyük'ün Tabaka II-X yerleşmelerinde kazılan 139 yaşam mekânının en az kırkı Neolitik Çağ dininin sosyal yaşamla iç içe olduğunu ortaya koymaktadır (Hodder, 2006: 117-118). Bu mekânlar ve kült unsurları günlük yaşamdan çok da ayrıştırılmamışlar ve bazı sembolik temaların mitlerle ilişkilendirilmesi zorunlu görülmüştür (Hodder, 2006: 142).

Resim 2.7. Kuzey Bölgesi Kazı Alanı

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük'te kültürel değer atfedilen mekânları tanımamızı sağlayan ana kriterler şöyle ifade edilebilir; belirgin dini veya törensel önemi olan özenli duvar resimleri; hayvan başları, hayvanları veya kültleri betimleyen sıva kabartmaları; sekilere yerleştirilmiş sığır boynuzları; ana odada bulunan boğa boynuzlu dikme dizileri ve bazı heykelcik grupları; duvarlara gömülü adak heykelcikleri; platformlar üzerine yerleştirilmiş insan kafatasları.

Resim 2.8. Çatalhöyük Kazısından Hayvan Başı

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük evleri duvar resimleri, sıva kabartmalar veya her ikisiyle birden süslenmiştir. Duvarların boyanması Tabaka X'dan daha eskiye giden bir uygulama idi. Çatalhöyük'te bu gelenek yaklaşık MÖ 5700'de son bulan tabaka II'ye kadar sürmüştür, ancak bu son tabakada yalnızca düz kırmızı alt panolara rastlanılmıştır. MÖ 6500'e tarihlenen Tabaka X'da ilk kez basit hayvan başları olarak karşımıza çıkan sıva kabartmaları da duvar boyaları kadar eskidir.

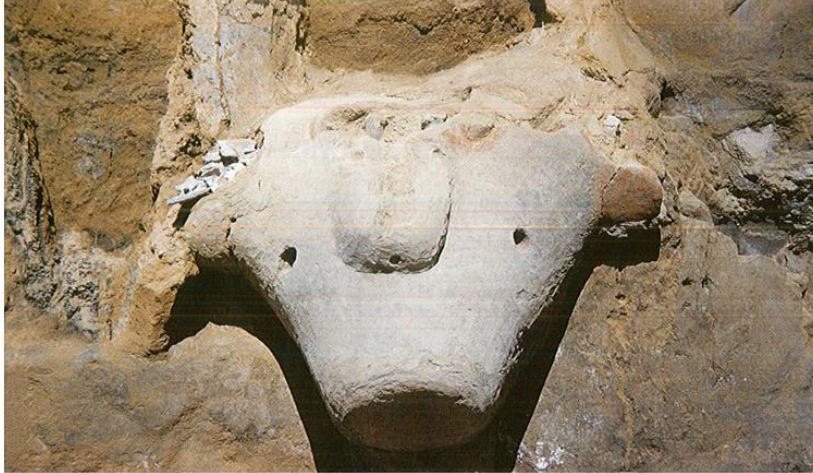
Resim 2.9. Kabartmalı Leopar duvar resmi (VI. B. 44)

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Duvara gömülü kabartmalar ilk kez Tabaka IX'da baş biçiminde ortaya çıkar ve kalın duvar sıvası kesilerek biçimlendirilmiş tüm hayvan betimlemeleri zaman zaman üç boyutlu olarak biçimlendirilmiş boynuz ve gözleriyle beraber Tabaka VII, VI B ve VI A'da görülür. Kadın figürleri sıra kabartmalarda yalnızca antropomorfik olarak betimlenmiş, diğer taraftan erkek betimleri için, eril üreme gücünün çarpıcı simgesi olan boğalar ve koçlar kullanılmıştır (Mellaart, 1965: 85-95).

Resim 2.10. Bosprimigenius boynuzları sıvanarak oluşturulan boğa başları

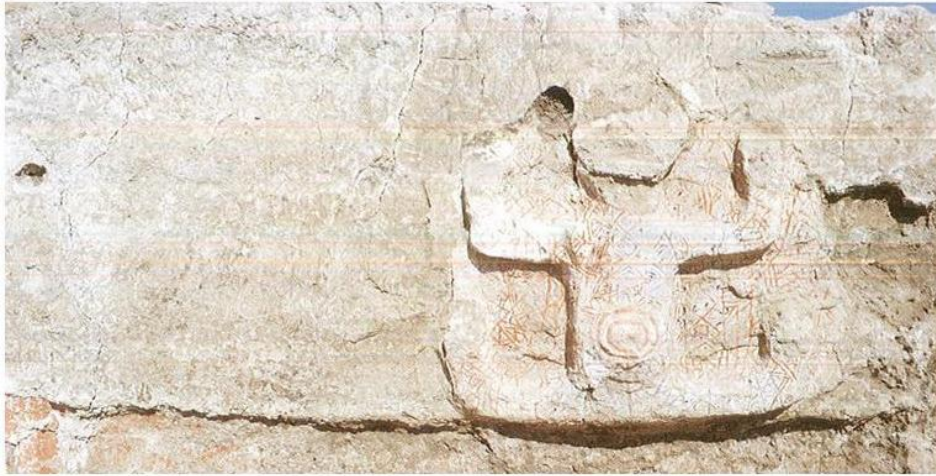
Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Resim 2.11. VI.8'in doğu duvarındaki süslemelerinden üçüncü evresinde duvara iki sıra halinde yaban domuzlarına ait çene kemikleri sokulmuştur.

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Resim 2.12. VII.23'ün doğu duvarındaki Mellaart'a göre gebe tanrıça kabartması, Hodder'a göre gebe kadın kabartması beyaz zemin üzerine kırmızı, turuncu ve siyah renkli zengin bir desenle bezenmiştir.

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük üzerine bambaşka bir kuram geliştiren J. D. Forest tüm kabartmaların bir soy zincirini simgelediği, duvar panolarının ise iyi-kötü ikilemini yansıttığı düşüncesini taşımaktadır (Forest, 1993: 1-14). Forest'a göre, boğa/öküz başı dizileri nesilleri, bu başların oluşturduğu diziler üzerinde, onları doğurmuşçasına betimlenen kadın ka-

bartmaları ise soya canlılık veren kadınları yansıtmaktadır. Ev içi düzenlemeleri de değerlendiren kuramcı, boğa başlarının yer aldığı kuzey duvar dibindeki sekinin evin erkeğinin, ocağın bulunduğu güney kesimin evin kadının mekânı olduğunu düşünüyor. Ayrıca boğa başı dizileri ile doğum yapan kadın kabartmasının yer aldığı batı duvarların yaşamı simgelediği ve bu duvarın dibindeki, ailenin yatağı olduğunu düşündüğü sekinin altında, gömülmüş cesetlerin bulunmasının da soyun sürekliliğini düşündüğü sonuçlarına varıyor. Duvar resimlerindeki akbabalar, boğa, Hasan Dağı gibi figürler kötülüğü ve tehlikeyi, başsız insanlar, avcılar ve köy planı ise iyiliği ve düzeni simgeliyor ona göre. Sarı, kırmızı, yeşil, beyaz ve siyah boyalarla yapılan resimlerde, geometrik desenli kilimleri andıran bezekler, dans eden ve çeşitli yöntemlerle boğa ve geyik avlayan insanlar, akbabaların başsız cesetleri yemesi, kimi kez ters çizilmiş insan eli dizileri, portre özellikleri taşıyan insan yüzleri gibi ilginç konularla karşılaşılır (Sevin, 2003: 58-61).

2.4.3.3. Duvar Resimleri

Çatalhöyük'ün öne çıkmasındaki önemli etkenlerden birisi de burada bulunan sanattır. Sir Mortimer Wheeler, Mellaart'ın 1967 tarihinde yazdığı kitabın ön sözünde bu sanatı "tuhaf ve bazen ürpertici sanatsal nitelik" olarak tanımlamıştır (Url 105). Bu yönü sosyal gelişmenin üst seviyelerinde çarpıcı başarıyı gösteren bir yerleşme olarak Çatalhöyük'ü diğerlerinden ayırır. Duvar resimlerinin öyküsel niteliği, Anadolu ve Yakındoğu'nun aynı döneme ait yerleşimiyle paralellik göstermediğini ve ayrıca sadece sanatın yoğunluğunun tek bir yerleşme içinde olması ve pek çok evde bu yoğunluğun görülmesi Çatalhöyük'e özeldir. Gerçekten de, Çatalhöyük'ün dikkat çeken yönü, neden bütün bu sanat ve sembolizmin, olgunlaşmış betimlerin, bu yerde ve zamanda var olduğu sorusunda saklıdır. Etkenlerin başında yapı içi dolgu kalınlıklarının fazla oluşu gelmektedir (Hodder, 2007: 313).

Resim 2.13. VII.21'in batı duvarındaki oluklar ve boyalı motiflerle bezenmiş kilim deseni. Dokumanın dikişli kenarını taklit eden üstte yer alan dikişlerin izleri beyaz, pano ise siyah ve kırmızıdır

Kaynak: Mellaart, 1963: 33-35

Evlerin duvarları ve zeminleri sürekli sıvandığı için, araştırmacılara tekrarlanan uygulamalarla ilgili açık bulgular sunmuştur (Hodder, 2006: 127). Bu sıva katlarını inceleyerek araştırmacıların evlerdeki sanat ve sembolizmin dağılımını da belirleme yoluna gittikleri anlaşılmaktadır. Resimlerle ilgili dikkate değer bir bulgu da evlerin genellikle güney kanatlarında görülmelerinin oldukça seyrek olduğu ama yaygın durumun doğu ve batı duvarlarında olduğudur.

Şekil 2.5. Hodder'ın Tabaka V– Mellaart'ın Av tapınağından büyük boğa ve insan betimlemeleri

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük resimlerinde boya kullanımı, tüm yerleşim tarihi boyunca görülür. En erken duvar boyası parçaları Tabaka X'a ait evin altındaki yapı molozları arasında bulunmuş, en geç örnekleri ise Tabaka II duvarlarını kaplamış ve bu evrede yaygın olmakla beraber açık renkli kap yüzeyleri de boyanmıştır. Boya kullanımı duvarlar ile sınırlı değildir, kabartmalar, kil heykelcikler, iskeletler, tahta, sepet ve son olarak çanak çömlek de boyanmıştır. Dokumaların da boyandığı ve kadınların vücutlarını olmasa bile en azından gözlerini, kaşlarını, yanaklarını ve dudaklarını boyadıkları varsayılabilir. Kısacası, Çatalhöyüklüler boyayabilecekleri her şeyi boyamışlardır. Anadolu'nun Çanak Çömleksiz Hacılar, Mezolitik Beldibi'nde ve Üst Paleolitik'e tarihlenen Öküzini ve Karain mağaralarında yürütülen kazılar, Türkiye sınırları içinde köklü bir boyama geleneğinin erken evrelerini ortaya çıkarmıştır.

Resim 2.14. Tabaka II'de ele geçen Mellaart'a göre Tanrıça, Hodder'a göre Yaşlı Çatalhöyük Kadını

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük'te temelde minerallerden elde edilen oldukça çeşitli boyar maddeler (pigment) kullanılmakta olduğu anlaşılırken, demir oksitler (kırmızı, kahverengi ve sarı aşı boya), bakır oksitler (parlak mavi azurit ve yeşil malakit), cıva oksitler (koyu kırmızı renkli zincifre) kullanılıyor, kırmızı boya büyük olasılıkla hematiten, leylak rengi veya mor manganezden ve kurşuni gri galenadan elde ediliyordu. Zemin için kul-

lanılan krem veya mat beyaz renkte sıva ise çevredeki Pleistosen dönem göl yataklarından sağlanıyor olmalıdır. Siyah, kurumdan elde edilirken, renkler tokmakla havanda iyice dövülüyor, ancak tümü el altında bulunmasına karşın, belki de hayvansal ya da bitkisel yağlarla veya yumurta akıyla karıştırılmıyordu. Boyalar önce kurutuluyor ve düz taş paletler üzerine yayılıyorlardı. İnce fırça darbeleri izleri, bazıları bir hayli ince olan fırçaların var olduğunu gösteriyor olsa da, düz kırmızı panolar, bugün hâlen Çatalhöyük civarındaki köylerde yapıldığı gibi boya tasına bir çaput daldırmak suretiyle boyanıyor olmalıydı.

Çatalhöyük duvar resimlerinin hikâyeleme tekniği ile yapılan anlatımlı çizimleri kendini özel kılmakta ve önemli bir tarz oluşturmaktadır. Bu duvar resimlerinin neolitik bir kent üzerinde bu kadar yoğun kullanılması da sıra dışıdır. Gerçekten, Çatalhöyük'ün esas sırrı tüm bu sanat ve sembolizm, bu olgunlaşmış hayal gücünün neden bu zamanda ve bu yerde ortaya çıktığı sorusudur. Bu soruya da kısmi de olsa cevap oluşturabilecek Çatalhöyük duvar resimleri ve ev içi süslemelerinin anlamı, çeşitli araştırmacılarca farklı biçimde yorumlanmışlardır. Kimilerine göre günlük yaşamlarından sahneleri duvarlara aktarmış Çatalhöyükçüler, kimilerine göreyse mitolojilerinden bazı sahneleri betimlemişler. Hatta Mellaart, bir dizi nokta ve küçük desenlerden oluşan bir panoyu, bir tür takvim olarak yorumluyor, bir başka deyişle Çatalhöyük toplumunun geçmişlerini kaydettiğini düşünüyor. Yine Mellaart'a göre boğa başları ve kadın betimlemeleri baş tanrı olan boğayı ve ana tanrıçayı simgeliyor (Mellaart, 1967: 152). Oysa Hodder tüm bunların kült ve sembolik anlamlarının bulunduğunu, tapınakların “ev” olarak, tanrıçanın da yaşlı ve önemli Çatalhöyük kadınları olarak değerlendirileceğini düşünmektedir. Mellaart büyük bir boğa ve çevresindeki küçük insan betimlemelerinin bulunduğu panoyu boğa avı sahnesi olarak; akbalar sahnesini, başları ayrılmış cesetlere saldıran akbalar olarak yorumlarken, Hodder bu durumun atalarla bağlantı kurma (Hodder, 2006: 185) olduğu üzerine yorum yapmaktadır. Bir köy planının ardında patlamakta olan Hasan Dağı tasviri ise Mellaart tarafından Çatalhöyük toplumunun tarihi bir olayı kaydetmesi biçiminde yorumlanabilir.

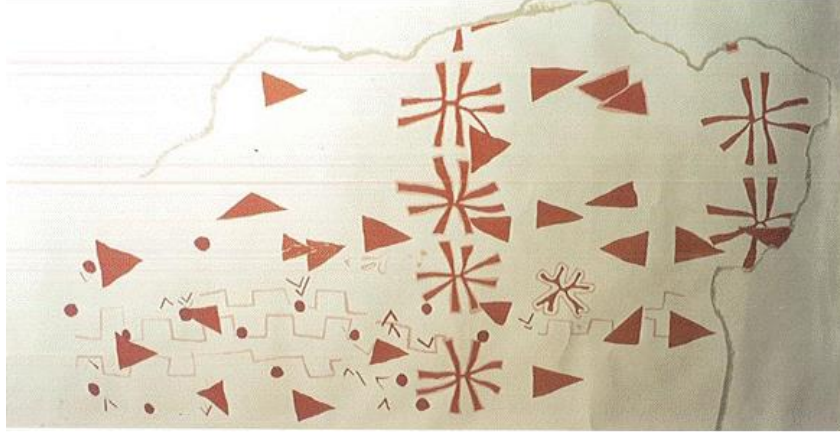
Resim 2.15. Tabaka VII. 8'in kuzey duvarını daha küçük boyutlu, en az beş akbaba ve başsız cesetlerin tasvir edildiği duvar resmi renklendirir

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Bu sahneler Mellaart'a göre Çatalhöyüklüler'in ölülerini, yumuşak dokularının kemiklerinden ayrılması için açık havada akbabalara yem olarak bıraktığını gösterir iken, Hodder durumu daha çok sembolizm ile açıklamaktadır. Yaşamış olduğu öngörülen nüfusu, bulunan gömütlerle oranlayan Lichter (2016: 73-74) bu durumda Mellaart'ı destekleyen bir görüşe yaklaşmaktadır. Ancak Lichter stilize olmamış olan bu çizimlerin gerçekçi hayvan sunumları olamayacağını ve hatta insanları betimleyen çizimler olabileceğine varan bir sembolizm barındırması gerektiğini düşünerek Hodder'a yaklaşmaktadır.

Resim 2.16. A.III.8'de kilim desenleri

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Resim 2.17. A.III.8'de kilim deseninin orijinal görüntüsü

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

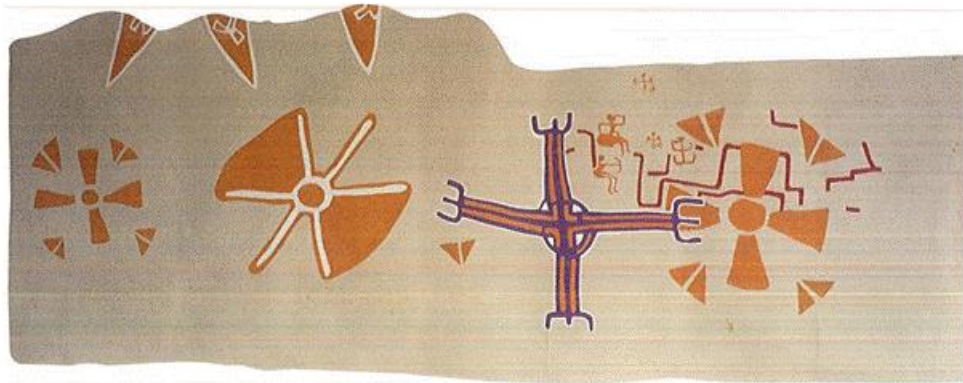
Resim 2.18. VI. A. 50'de devetüyü zemin üzerine kırmızı, siyah ve beyaz renklerle işlenmiş kilim deseni

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük evlerinde resimler, bazı iç öğelerden ve kabartmalardan çok farklı bir role sahip olmuştur. Herhangi bir ev içinde geçen çoğu yaşam süresince duvarlar beyazdı. Fakat kısa zaman dilimlerinde, geometrik ve figüratif resimler, renk ve aktiviteyle ifade buluyordu. Daha sonra resimler sıvanarak kapatılıyor, duvarlar yeniden sade hallerine geri getiriliyordu. Öyle görünüyor ki ana odadaki sıva, her ay ya da mevsim yenileniyordu. Bu durumda resimler, yapıdaki hane halkının yaşam döngüsünün içinde, aralıklarla cereyan eden bazı olaylarla ilişkiliydi; belki bir kabul ya da erginleme töreni, doğum, ölüm vb. konular olabilmekteydi (Hodder, 2007: 321-322).

Resim 2.19. Doğum yapar durumda birkaç kadın figüründen oluşan bir pano. VI. A. 66 doğu duvarında bir sekinin üzerinde kırmızı ağız, kulaklar ve kıllara sahip olan, ancak boynuzu bulunmayan iri bir boğa başı yer alır. Başın kuzeyindeki turuncu, beyaz ve leylak renkli karmaşık simgeler ile kadın, bir okçu ve yukarı kalkmış kol ve bacakları ile panonun tüm çizimi

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Resim 2.20. VI. B. 8.'de duvar çizimlerinde desenler. Kırmızı zemin üzerine boyamadan bırakılmış beyaz el desenlerinin yukarısında üst üste yapılmış iki duvar resmi yapılmış iki dizi, dört parmaklı siyah ve kırmızı veya gri ve pembe el, kırmızı bal peteği desenini çevreler

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük duvar resimlerinde etkileyici tasvirlerden biri de, yabani boğa tasviridir. Bu resimlerin yorumlanması için bir ipucu, yabani boğaların ziyafetlerde tercih edildiğinin düşünülmesidir. Bu bakış açısının temeli, erkek sığır kemikleri (Çatalhöyük'te tümü yabanidir) ile çok sayıda ve göreceli tüm ya da tüme yakın hayvan kemiği yoğunlaşması arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Bunlar sıklıkla ev temellerinde, evin terk edilmesi ile ilgili dolgularda ya da ev duvarları arasındaki atık kontekstlerinde bulunmaktadır.

Yabani hayvanların sosyal öneminin bu vurgulanışı açıkça koyun ve keçi ile görülmektedir. Bunu sadece evcil koyun ve keçinin sanat ve sembolizmdeki azlığından anlamıyoruz. Ayrıca yabani koyun ve keçi boynuz köklerinin bütün olarak saklanmasından ve sembolik olarak kullanılmasından da anlıyoruz. Hodder'a göre hayvanlarla ilgili bazı sahneler avlanmayı gösterirken, diğerleri vahşi boğaların, geyik, domuz ve ayı gibi hayvanların kızdırılması ya da onlara sataşılması ile ilgili sahnelerdir. Aynı sahneler insan figürlerinin hayvanların dillerine, burun deliklerine ve kuyruklarına dokunarak onların ruhlarını ele geçirmeleri olarak da yorumlanabilir. Bu sahnelerde, çok sayıda

insanın olaya dâhil olduğu gösterilmektedir; bazılarında bütün figürler sakallı iken, bir diğ erinde cinsiyet belirtilmemiştir. Bu sahneler büyük oranda mitolojik olabilecekleri gibi, bazı bakımlardan kızdırma, avlanma ve ruh gücünü elde etmeyi kapsayan gerçek aktivitelerle ilgili de olabilir (2007: 322-323).

Resim 2.21. Şölen Sahn esi

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Resim 2.22. Boğa ve Geyiklerin betimlendiği bir Şölen Sahn esi

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Resim 2.23. Boğaların betimlendiği bir Şölen Sahnesi

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük sanatında boğanın özel önemi sıkça gözlemlenmektedir. Ziyafetler de bu sembolik öneme bir zemin oluşturmaktadır. Çatalhöyük'te ziyafet, vahşi erkek sığırın merkezi bir rol oynadığı toplumsal bir olay olmalıdır. Bu olayların, özel doğası belki de sığırın sosyal ve ritüel ortamlardaki yaygınlığına rağmen, beslenmenin ana kısmını oluşturmayışı ile açıklanabilir. Bununla birlikte özel role sahip başka hayvanlar da vardır ve bunlar en alt tabakalardan sonra yerleşmede geyik kafatasları ile ilgili öğeler azalır ve domuzlar da (Martin, 2000: 39-42), vücudun etli kısmının yerleşmeye pek sık getirilmeyişi bakımından geyiklere benzer. Bu düzen, domuz ve geyiğin yerleşme yakınlıklarında giderek daha ender olarak bulunmasına bağlanılabilir; olasılıkla yerleşmeye getirilenler, bu hayvan türleriyle ilgili belleği canlı tutma çabasıyla ilgilidir. Ayrıca görünen o ki hayvanlar ve bitkiler veri amaçlı birlikte analiz edilmelidir (Twiss ve ark., 2009: 892-893). Hayvanların yerleşmeye getirilerek sanatta ve bazı içyapı unsurlarında kullanılan kısımlarının genellikle keskin, sivri, yani tehlikeli parçalar olduğu anlaşılmaktadır. Mellaart'ın Tapınak 10 diye adlandırdığı yapının yan odasında, üzerinde sıva bulunan bir ayı pençesi bulunmuştur; olasılıkla duvara tutturulmuştu. Duvara tutturulan başka yabani hayvanlara ait keskin parçalar da vardır. Örneğin yaban domuzu dişi, gelincik ya da tilki dişi, sığır boynuzu, akbaba gagası gibi (Russell ve ark., 2012: 244).

Çatalhöyük resimleri, erginleşme törenleri ya da genç kadınların veya erkeklerin tehlikeli hayvanlar karşısında gösterdikleri cesaret için yapılan ziyafetler gibi sosyal olaylarla ilişkili olabilir. Belki de baş da dahil olmak üzere, vücudun belirli kısımları büyük bir olayın anısı olarak eve getirilmektedir. Bu başlar, usta avcılarının törenlerdeki oyuncuların ve şölen verenlerin katkılarının göstergesi olabilir (Hodder, 2007: 324-325).

Resim 2.24. A. III. 1'in doğu duvarında figür. Dans sahnesinin güney kesiminden bir parçada görülen avcı beyaz kuşak ve siyah benekli pembe leopar postu giymiş. Avcının boynunda bir pandantif, elinde ise bir yay bulunur.

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Resim 2.25. III. Tabakasındaki A. III. 1'de Avcılar ve Geyikler. Leopar postundan giysiler giyinmiş dans eden avcılar ve birkaç geyikten oluşan uzun bir sahne

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Resim 2.26. Geyik Avı Sahnesi. A.III.13.Numaralı odanın kuzey duvarında bulunan tümü kırmızı boya ile geyik avı sahnesi. Bir erkek geyik ve yavrusu, yanında köpeği olan bir okçu tarafından kovalanıyor. Okçu tam okunu attığı anda betimlenmiştir.

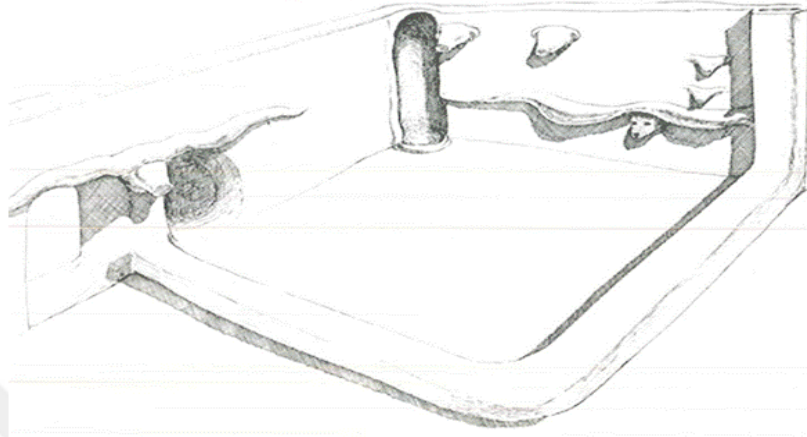
Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Burada birinin arka bacakları korunmuş iki yavru ve bir yetişkin geyik, bir avcı ve köpeği tarafından kovalanmaktadır. Adam ok atma anında resmedilmiş ve vücudu şematize edilerek bu pozisyonun ivmesi ve gerilimi ifade edilmiştir. Dizleri bükülmüştür ve üzerindeki hayvan postu hareketin verdiği hızla ardında dalgalanır. Burada resmedilen köpek, Çatalhöyük'te bu hayvanın evcil olduğunun tek kanıtıdır. Bu resmin üzeri daha sonra beyaz bir kilim deseni ile kaplanmıştır.

Duvardaki figürler, ana hatları çizilmeksizin, doğrudan boyanarak oluşturulmuştu; anlaşılıyor ki ressamlar bu ön çalışmaya gerek duymayacak kadar kendilerinden emindi. A.III.8'deki bir dizi bitmemiş duvar resminde, özenli bir dokuma deseninin uygulanışı ayrıntılı biçimde izlenilmektedir. Birçok desenin tekrar tekrar ortaya çıkması ve geyik avı gibi karmaşık sahnelerin yeni baştan dört kez boyanmış olması dikkat çekicidir. Kullanılan renkler kırmızı ve kahverenginin tüm tonları, devetüyü ve sarı, pembe ve turuncu, leylak, gri ve siyah ve son olarak da mavidir. Tüm bu renkler duvar resimlerinde kullanılmıştır; ancak mavi ve yeşil tabaka VII, VI B ve VI A'da iskeletlerin bazı kısımlarını boyamakta kullanılmış olmasına karşın, mavi yalnızca bir duvar resminde gö-

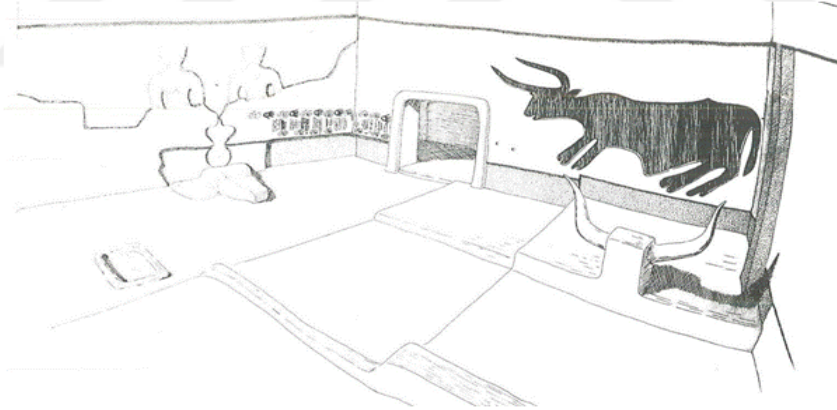
rülmüştür. Çok renkli resimler, tek renkliler kadar yaygındır ve herhangi bir evreyle sınırlı değildir.

Şekil 2.6. Tabaka X'deki en erken odanın rekonstrüksiyonu (Mallaart, 2003: 96)

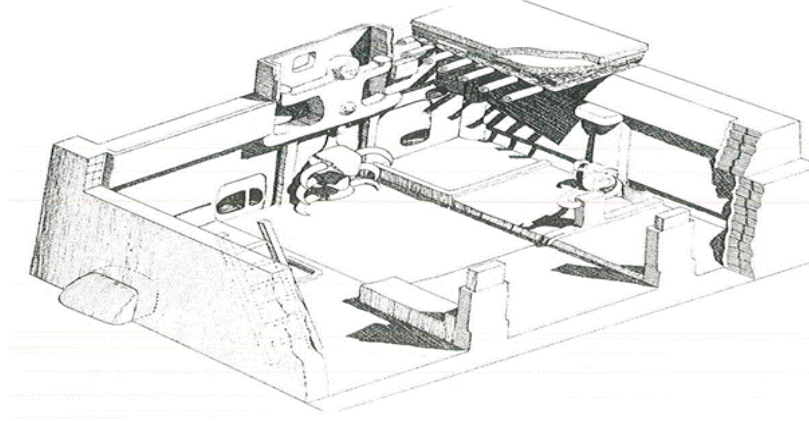
Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Şekil 2.7. VII. 8'in kuzey ve doğu duvarları

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Şekil 2.8. VI. A.10'un kuzey ve batı duvarları, tamamlanmamış biçimiyle

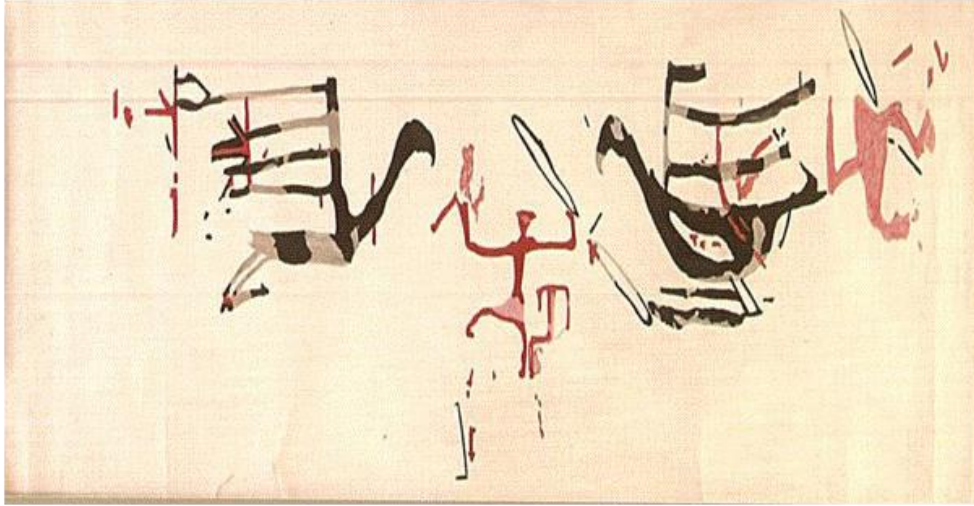
Evlerde duvar resimlerinin dinsel ayinlerle ilişkili bir işlevi olduğu değerlendirilebilir. Bir resim belki bir yıl belki yalnızca bir kutlama sonunda işlevini tamamlıyor ve üzeri beyaz sıva ile kapatılıyordu. Aynı alan daha sonra tekrar boyanabilmekte ve aynı duvarda bir düzineden fazla sayıda duvar resmi görülebilmektedir; ancak bu durum pek yaygın değildir ve genelde tek bir duvar resmi üzerinde yüz kadar beyaz sıva katmanına rastlanır. Anlaşıyor ki kullandıkları uzun yıllar süresince, çoğu zaman evlerin duvarları beyaz sıvalıdır.

Çatalhöyük duvar resimlerini kategorize etmek gerekirse;

1. Bezemesiz, monokrom panolu sahneler. Kırmızı, turuncu, kahverengi ve tonları daha çok karşımıza çıkmaktadır.
2. Monokrom ya da polikrom renklerle çizgisel ve dairesel bezemeler.
3. Dolgulu daire motifleri ve bitkisel motifler.
4. El izi motifleri.
5. Boğa ve geyik avı sahneleri, ölü gömme sahneleri, insan ve hayvan sahneleri.
6. Kent dokusu, doğa (yanar dağ) ve peyzaj konuları.

Düz siyah panoların yalnızca VII.21'deki akbabalar sahnesinin altında bulunuşu büyük olasılıkla bir rastlantı değildir. Zaman içinde kırmızı ve siyah panolar dönüşümlü olarak kullanılmışlardır. Siyah kuşkusuz ölümü ve yası temsil eder. Çatalhöyük'ün erkek nüfusu, doğal olarak bronzlaşmış olmakla beraber beyaz tenlidir ama resimlerde erkeklerin bedenleri kırmızı veya beyaz resmedilmiştir ve kadınların erkeklere oranla daha az yanık tenli oldukları ileri sürülebilecek olsa da tarlalarda veya damlarda çalışmış oldukları için yeterince güneşe maruz kalmış olmaları gerekmektedir. Kadınların beyaz resmedilmiş olması, beyaz tenden çok beyaz bir giysinin göstergesi olabilir. Resimlerde kadınlar erkeklerden renklerinden daha çok biçimleriyle ayırt edilebilir.

Resim 2.27. VII. 8 öncüsü olan VIII. 8'de siyah akbabalar. Siyah akbabaların yer aldığı, benzer bir duvar resmi çok tahrip olmuş biçimde bulunmuş. İki yırtıcı kuşun arasında başsız bir insan vücudu yatıyor olmasına karşın, bu sahne diğerinden farklıdır; çünkü bir adam saparıyla kuşların saldırısını engellemeye çalışmaktadır.

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

IX.8'deki çok renkli resim ile başlayıp Tabaka VIII-VI A arasındaki grupla devam eden bir dizi bezeme, açıkça dokumaları temsil eder ve Anadolu kilimlerine olan benzerlikleri çarpıcıdır. Çatalhöyük'te dokuma yaygın bir uğraştır ve bitkisel boyaları elde etmek için gerekli tüm bitkiler höyüğün çevresinde yabani olarak yetiştiğinden dokumaların boyaması hiç zor değildir. Dolayısıyla kilimlerin Neolitik dönemde dokunmuş olabilecekleri, ciddiye alınması gereken bir olasılıktır. Bu bağlamda, VII.21'deki iki duvar resminde kenar püsküllerinin dahi örnek alınmış olması ayrıca dikkat çekicidir.

Duvar resimlerinde görülen el izlerinin çoğu yetişkinlere aittir ve eller duvara basıldıktan sonra etrafları boyanmış gibi görünmektedir. VI. A 63 numaralı evdekilerin haricinde diğer tüm eller ise pozitif bir teknikle resmedilmiştir. Ellerin çoğu sağ eldir ancak birkaç sol el de görülür. Ellerin hepsi tümdür. Bu el baskıları değişik şekilde yorumlanabilir. Bir taraftan kutsal bir nesneye dokunarak onun tarafından korunmak ve kem gözden sakınmak fikri geçerlidir. Diğer taraftan, boğa ve koçbaşlarının boğa ve koçu temsil etmeleri gibi farklı sahnelerle ilişkili el desenleri de insanları temsil ediyor olabilir.

Resim 2.28. Koşan Figürler. A.IV.1'in kuzey duvarındaki merkezi dikme üzerinde yer alan, kısmen üzerindeki boya katmanları nedeniyle belirsizleşmiş uzun başlı, koşan figürler ve bir boğanın görüldüğü duvar resmi.

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

İnsan ve hayvan resimleri Çatalhöyük'te görece az saydadır. Resimler çoğu zaman boyalı veya boyasız kabartmalarla betimlenmiştir. Leoparlar yalnızca VI.44'te bulunmuş ve bunlar hem kabartma olarak hem de boyanarak oluşturulmuştur; erillik simgesi olan boğalar ise kabartma olarak resimden çok daha sık görülür. İnsan vücutlarına saldıran akbaba resimleri yalnızca Tabaka VII ve VIII'e tarihlenen üç odada bulunmuştur.

Yapı VII.8'in duvar resimlerinin yapıya giren yaklaşık MÖ 6200'de yaşamış bir Neolitik Çağ insanında uyandırdığı dehşet ve korkuyu yansıttığını tahmin etmek zor

değil. Tüm doğu ve kuzey duvarları boyunca uzanan büyük bir frizde en az yedi akbaba açılmış geniş kanatlarıyla kendilerine ziyafet çekmektedir. Akbabaların kafataslarını ayırması olanaklı olmadığına göre, insanların başsız olmasının nedeninin onların ölü olduğunu ifade etmeye yarayan bir resimleme kuralı olduğu düşünülebilir. Bu korkutucu sahnenin altında bulunan iskeletlerin hepsi tüm olarak ele geçmiş, hiçbirinin kafatasının eksik olmadığı gözlenmiştir, dolayısıyla bu odadaki resimlerle gömü gelenekleri arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Ancak resimlerdeki cesetler, ölülerin gömüldüğü biçimde, ya bacakları karınlarına çekilmiş olarak yan tarafları üzerine yatmış ya da dümdüz uzanmış olarak resmedilmişlerdir. Burada resmedilen kuş, büyük olasılıkla Anadolu'nun kızıl akbabasıdır. Kızıl akbaba Konya Ovası'nda sık görülür ve kanunun ölü hayvanları gömmeyi yasakladığı ülkelerde bu hayvan çok yararlıdır.

Resim 2.29. VII.8'in Kuzey batı köşesinde, yukarıda siyah ve kırmızı aşağıda ise kırmızı ellerin, büyük olasılıkla kırmızı boyanmış ağları temsil eden bir dizi deseni çerçevelediği daha erken bir pano yer alır.

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

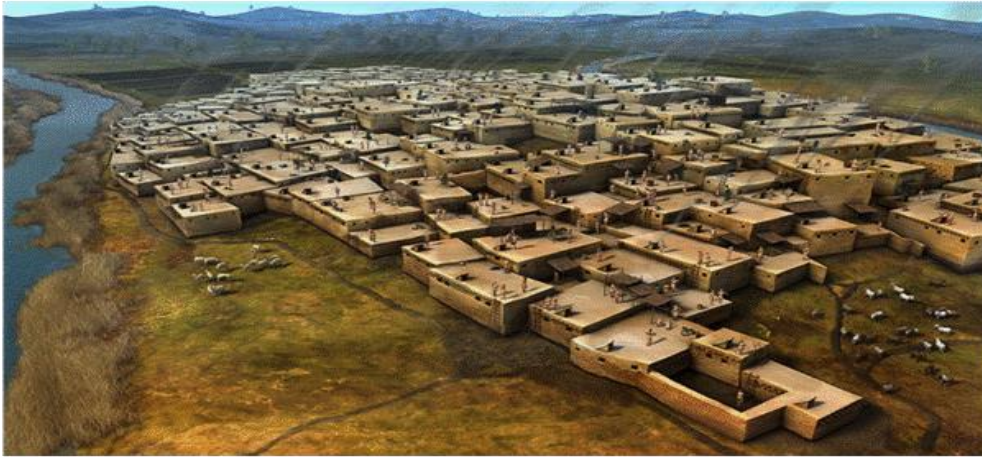
Resim 2.30. VII.8'in Kuzey batı köşesinde yer alan betimlemenin çizimi

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Tanıtlı olacak son bir duvar resmi de, detayları ile bir harita olarak önemi sayfa 86, Resim 2.11'de tanımlanmış olan Antik Çatalhöyük Haritasıdır. Ancak duvar resmi olarak da bu resim Çatalhöyük insanların sanatsal dehasını diğer tüm resimlerden daha çok ortaya koymaktadır şeklinde düşünmek yanlış değildir. Radyokarbon yöntemiyle MÖ 6200 sonrasına tarihlenen, Tabaka VII'ye ait bir odanın (VII.14) kuzey ve doğu duvarlarında yer alan bu resim, erken resim geleneğinin en ender gruplarından olan manzara resimleri arasında yer alır ve tamamen özgündür. Ön planda, Çatalhöyük evlerini andıran içyapı öğeleri belirgin biçimde işlenmiş, farklı boyutlarda dörtgen yapılardan oluşan bir kasaba görülür. Her ev ayrı inşa edilmiş duvarlara sahiptir ve evler aralarında hiç boşluk bırakılmadan yerleştirilmiştir.

Resim 2.31. Çatalhöyük Yerleşim Planı

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Kasabanın ötesinde, uzaktaymışçasına çok daha küçük olarak betimlenmiş, üzeri noktalarla kaplı iki konili bir dağ yükselir ve dağın tabanından paralel çizgiler çıkarır. Yüksek olan koniden de bir takım çizgiler yukarı fışkırır. Tepeden çıkan ateş, tabandaki çatlaklardan yayılan lavlar, üzerinde asılı halde duman buluntuları ve aşağılara yağın sönmemiş külleri ile bir yanardağ ancak bu kadar açıkça resmedilebilirdi. Orta Anadolu'nun tek çift konili yanardağı olan Hasan Dağı, Konya Ovası'nın ucunda, Çatalhöyük'ün görüş mesafesi içinde yer alır. Resmin örnek bir resim oluşu gibi bu olay da yalnızca bir kez yaşanmıştı ve büyük olasılıkla yalnızca Çatalhöyük'teki Neolitik Çağ insanları böylesi bir olayı sonraki kuşaklara aktarmak üzere resmedecek uygarlık düzeyine veya sanatsal dehaya sahipti.

2.4.3.4. Çatalhöyük'te Yaşam

Çatalhöyük neolitik kenti en yoğun yaşandığı dönemde 8000 sakini ile nispeten eşitlikçi bir köy ya da kasaba olmuştur (Hodder, 2013: 295). Hodder'a göre, alanda çok taş bulunamamasından, evler simektit ağırlıklı çamurdan yapıldığından yağışlı ve kurak havalarda kolayca genişleyen ve çatlayabilen bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla, evler pek stabil olamamış, Çatalhöyük'lüler durumu çözmek için bazı mekanizmalar denemişlerdir. Bunlar arasında atalarının kafataslarını duvarları güçlendirme amaçlı kullandıkları bile vardır. Hodder'a göre bu durum Çatalhöyük'lüler için bir sorun teşkil etmektedir.

Sosyal hayatın ipuçlarını her şeyden önce beslenme kültüründe aramak gerekir. Beslenme sadece besinler ve kaloriyle alakalı fiziki bir gerçeklik değildir; aynı zamanda zamanın politikasına da ışık tutan, depolama ve yemek hazırlamada, günlük öğünlerde ve özel topluluk ziyafetlerinde düzenli olarak uygulanmaktadır (Appadurai, 1986: 62-63). Çatalhöyük'te beslenme şekli, yerleşkenin ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayalı olduğunu gösterir. Burada çeşitli tahılların ve baklagillerin üretildiği ve tarıma alınmış bitkilerin ana besin kaynağını oluşturdukları saptanmıştır. Dönemde Anadolu'nun sahip olduğu en önemli yedi besin kaynağının, Bereketli Hilal genelinde yetişen tarıma alınmış emmer buğdayı, einkorn buğdayı ve arpa ile evcilleştirilmiş koyun, keçi, sığır ve domuz olduğu söylenebilir (Sagona, 2009: 61).

Yerleşmede, evcilleştirilmiş koyun ve keçinin güdüldüğü anlaşılmaktadır. Koyunun yerleşmede tutulduğuna dair arkeolojik veriler mevcuttur. Bunun yanı sıra koyunun, keçi ve sığıra oranla çok daha geniş bir alanda otlama yaptığını hayvan kemiklerinin stabil-izotop analizi göstermektedir. Tarım ve hayvancılığın yanı sıra avcılık, balıkçılık ve toplayıcılık da önemlidir. Avlanan hayvan türleri arasında özellikle yaban sığırı, yaban koyunu, yaban eşiği, geyik, alageyik, karaca, yaban domuzu mevcuttur (Hodder, 2004: 29). Ayrıca tilki, yaban kedisi ve kirpi gibi birçok hayvanın (Russell ve ark., 2012: 230-241) da günlük hayatı etkilediği anlaşılmaktadır. Yerleşmede çok sayıda hem kasıtlı olarak kırılmış hem de kırılmamış yumurtalara ait kabuklar bulunmakta olup, tanımlanabilen yumurta kabukları kaz ve ördeklere aittir. Bu durum bu türlerin yerleşmede bir ölçüde tutulduklarını gösteriyor olabilir. Bir diğer olasılık ise yumurtaların çevreden toplanıyor olmasıdır. Mevcut yaklaşımları eleştirel bazı sonuçlar elde ettiği bir kantitatif çalışmada Carleton (2013) Çatalhöyük sakinlerinin PPNB döneminde sosyal hafızanın oluşturduğu akrabalık grupları anlayışıyla sosyal yaşamın tesis edildiği hipotezini şüphe uyandırıcı bulmaktadır.

Kuşların beslenmede önemli bir yer tuttuğunu söyleyebilmek için yeterli veri mevcut değildir. Toplayıcılık yolu ile çok çeşitli bitki türlerinden faydalanılmıştır. Alt tabakalarda geçim ekonomisi çeşitli ve küçük boyutludur. Depolama ev içerisinde ve ev tüketimi düzeyindedir. Silolar, sepetten ve tahtadan saklama kapları ve çanaklar çeşitli besin kaynaklarının saklanması için kullanılmıştır.

Resim 2.32. Çatalhöyük Bitki Kalıntısı Buluntuları

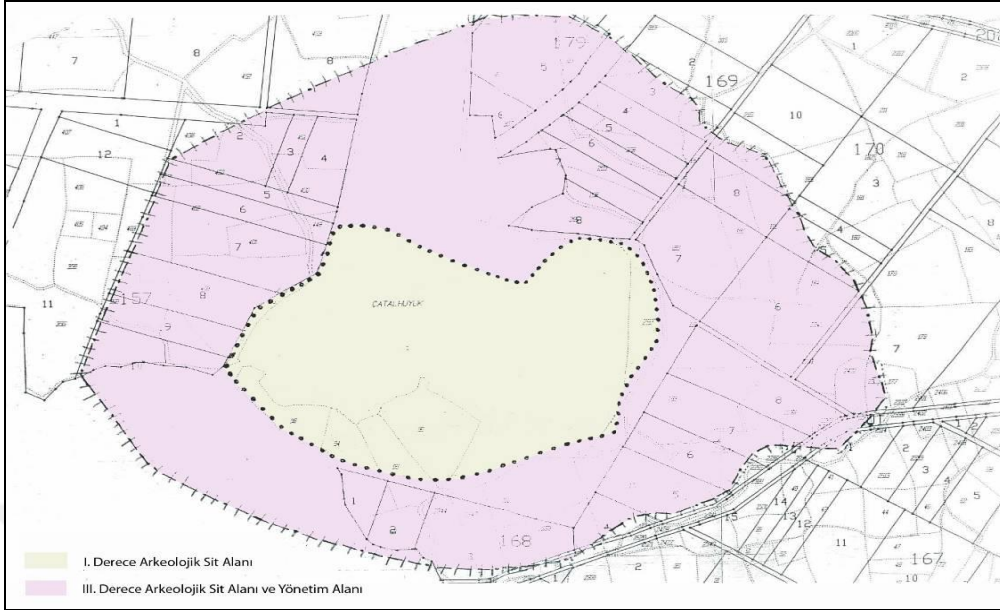
Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük'te inanç (kült) dolayısıyla sembolizm, sosyal ve ekonomik hayatın şekillenmesinde birincil rol oynamıştır. Bu husus yeni bir işleyiş oluşturmuş, dolayısıyla sayesinde yeni uzun dönemli sosyal ve ekonomik ilişkilerin ortaya çıktığı bir şiddet sembolizmi yaratılmış olabilir (Hodder, 2011: 121).

2.4.3.5. Çatalhöyük'ün Korunması ve Yönetimi

Çatalhöyük Neolitik Kenti ilk olarak Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 11.12.1981 tarih ve A-3256 sayılı kararı ile sit alanı olarak ulusal envanterimize kaydedilmiştir. 07.12.1994 tarihinde Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun kararı ile alanın çevresi 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak belirlenmiştir. Çatalhöyük Neolitik kentine dünya kültür mirası kimliğinin kazandırılmaya çalışılması doğrultusunda, durum tekrar değerlendirilerek 28.06.2010 tarihinde koruma kurulu 3890 sayılı kararı ile Çatalhöyük'ün 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanlarını genişletmiştir.

Şekil 2.9. Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Alanı Sınırı

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Çatalhöyük Neolitik kentini 1. derece arkeolojik sit, sonradan belirlenen tampon bölge de 3. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlendikten sonra koruma altına almıştır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde hem korumaya hem de geliştirmeye dönük bütün faaliyetler bölge koruma kurulunun oluru ile gerçekleştirilmiştir. Ören yerlerinde gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, WC, bilet gişesi, beki kulübesi gibi üniteler koruma kurulundan izin alınmak kaydıyla yapılabilmektedir. 1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanları dışındaki alanlardaki uygulamalar Konya Büyükşehir Belediyesinin yetki ve sorumluluğundadır. Koruma Kanununun 45. maddesi uyarınca Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılan kazılarda ortaya çıkarılan taşınır kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımları kazı başkanlığınca yapılmaktadır. Kazı başkanlığınca gerçekleştirilen arkeolojik kazı ve tüm koruma faaliyetleri düzenli olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ya da Konya Müze Müdürlüğü vasıtası ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca izlenmekte ve denetlenmektedir. Projelerin uygulanmasına ilişkin herhangi bir problemin yaşanması halinde ise söz konusu kurumlar tarafından yasal işlem yapılmaktadır.

Dünya Miras Alanı olarak kaydedilen 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı ağırlıklı olarak hazine (devlet) mülkiyetinde olup, diğer taraftan Dünya Miras Alanının tamponu olarak belirlenen 3. Derece Arkeolojik Sit alanı ise çoğunlukla tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirildiği özel mülkiyetteki alanlardır. 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında Çatalhöyük Neolitik Kenti arkeolojik sit alanı olarak tanımlanmakta olup, yakın çevresindeki alanlar, “tarımsal nitelikli alanlar” olarak belirlenmiştir. Böylece; alan ve çevresi üzerinde olumsuz etki yaratabilecek imar faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi önlenmiştir. Söz konusu planda, planlama bölgesinde tarımsal üretim yapılan veya yapılmaya uygun olan ya da ihya ve ıslah edilerek tarımsal üretim yapılmaya uygun hale dönüştürülebi-cek tüm arazilerin korunması öngörülmüş olup, tarımsal niteliği korunacak alanlarda farklı kullanım kararlarının getirilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Bunun yanısıra; 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı ile planlama bölgesinde var olan tüm doğal ve kültürel değerlerin planda öngörülmüş genel ilke ve hedefler çerçevesinde korunacağı hükmü getirilmiştir.

Kent sınırları içinde oldukça fazla koruma esaslı faaliyetler yürütülmüştür. Bu faaliyetlere örnek olarak "üst örtüden" bahsedebiliriz. Üst örtünün sadece kazı alanının gelen misafirlere gösterilmesine imkân sağlamayacağı, aynı zamanda alanın tamamının korunmasını gerçekleştireceği düşünülmüştür. Kazı evi ve depo gibi araştırmaya yönelik uygulamalar, Dünya Miras Alanı sınırları dışında kalan alan üzerinde ve neredeyse etkisi hiç olmayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Alanın ilk olarak 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak koruma altına alınmasından sonra Doğu Höyük tel bir çitle çevrilmiş ve güvenlik görevlilerince korunma altına alınmıştır. Alanın sınırları 1996 yılında genişletilince Batı Höyüğü de 1. Derece Arkeolojik Sit Alanına dahil olmuştur. Dolayısıyla daha aşağıda ve düz bir höyük olması nedeni ile tarımsal kullanıma elverişli olan Batı Höyüğü'nde tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi engellenmiş ve Doğu Höyüğünde olduğu gibi bir çitle çevrilen alanın güvenlik görevlilerince korunması sağlanmıştır.

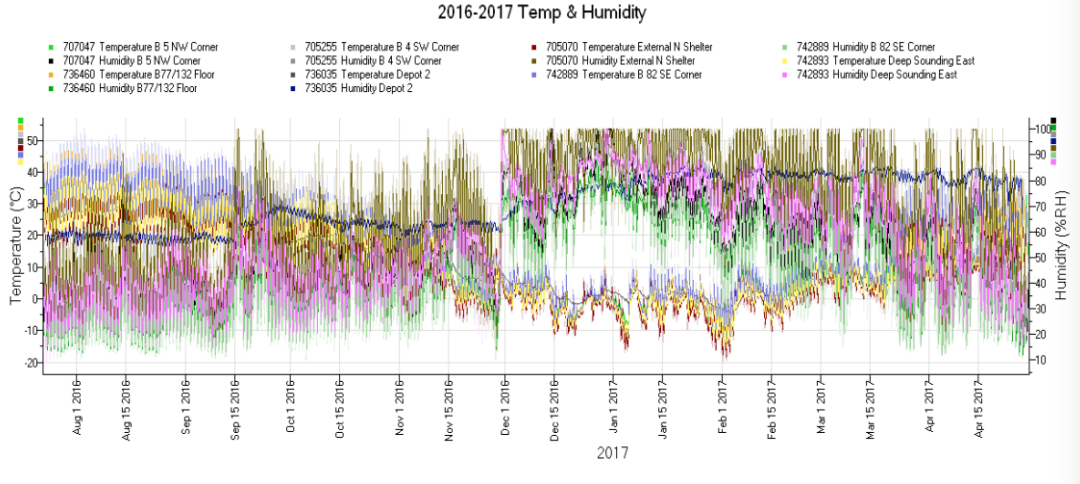
Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planında, yönetim alanı sınırları içerisinde yeni yapılaşmanın gerçekleştirilmemesi, alandaki mevcut ve yasal yapıların ekonomik ömrünü doldurana kadar ihtiyaçlara cevap verebilmesi öngörülmüş ve bu doğrultuda adımlar atılmıştır.

2.4.3.6. Çatalhöyük Korunumu

Çatalhöyük, hem tarih öncesi hem de modern bağlamlarda fiziksel ve zamansal ölçekte eşsiz bir arkeolojik alandır. Dokuz bin yıllık Çatalhöyük model-şehri, antik çamur tuğlalarının kırılğan bileşimi ve dalgalı iklim koşulları tarafından sürekli olarak tehdit edilmektedir. Arkeolojik alt tabakanın korunması devam ediyor ve sürekli olarak yenilenen bir araştırmayı gerektiriyor. Sahada yürütülen koruma çalışmalarına dair duyarlı ve şeffaf olma gayretiyle, uygulanmakta olan yöntemler yıldan yıla gözden geçirilmekte ve yeniden geliştirilmektedir.

Çatalhöyük Neolitik yapılarının çürümesi, kalıcı barınaklarla oluşturulan istikrarsız çevre ve çözünebilir tuzların yüksek seviyesinin neden olduğu erozyonla hızlandırılmıştır. Bu tür tehditler, duvarın kesilmesine, alçıda ayrışmaya, yüzey erozyonuna ve çökmelere yol açacak ve kazılan binaların ve dikey kesitlerin istatistiklerini önemli ölçüde etkileyecektir. Çamur tuğlaların çürümesinin etkileri, Çatalhöyük'teki tüm kazılan alanların güvenliğini tehlikeye atabilir, bu da ziyaretçilerin olağanüstü kalıntılara ulaşmasını ve arkeologların dik dikey bölümlerin altında çalışmasını engellemeyi doğuracak problemler oluşturacağı Çatalhöyük 2017 Archive Report sayfa 265'te ifade edilmiştir. Ayrıca, nem dalgalanmaları da, toprak mimarisinde tanımlanmış çözünebilir tuzlarla beraber ilave problemler yaramaktadır. Tuzlar, kristalleşme yoluyla bozulmaya neden olur. Bu durumlar çiçeklenme (gelişip büyüme) ve alt-floresan olarak bilinen süreçlerdir. Yüksek nem ya da yükselen rutubet gibi koşullar, sıvı faza geçişin, şarküteri denilen bir işlemde geçmesine neden olur. Sıvı faz tuzları, substratın içinden kılcal hareket ile çoğalır ve - nemlilik, parçalanma noktasının altına düştüğünde, mekanik hasara neden olan yeniden kristalize olur. 2013 yılında sahadan örnekler çıkarıldı ve tuzlar x-ışını kırınımı (XRD) kullanılarak belirlendi. Aşağıdaki çözünebilir tuzlar sahada tespit edilmiştir: halit, sylvit, nitratin, niter, carnallite ve basanite (2014 Archive Report). Bu çözünebilir tuzlar tipik olarak kilde doğal olarak bulunur ve dış faktörler tarafından muhtemelen eklenmez. 2016 ve 2017 yılları arasında ısı ve nem değişiklikleri kayıt altına alınmış ve izlenen tabloda nemliliğin arttığı açık bir şekilde izlenmiştir (Şekil 2.11). Ayrıca sıcaklık dalgalanmalarının fazla olduğu izlenmekte ve bu durumun tahribatı hızlandıracağı şeklinde yorumlanması doğru olacaktır.

Şekil 2.10. 2016-2017 yılları kazı dönemi dışında toplanan çevresel veriler

Kaynak: Çatalhöyük Araştırma Projesi

Anadolu arkeolojisinde önemli bir yer tutan ilk Neolitik kültürler arasında bulunan Çatalhöyük, tarih öncesi yerleşkelerin günümüze aydınlatılarak çıkarılmış nadide örneklerinden birini oluşturmaktadır. O halde arkeolojik kültür varlıklarının turizme kazandırılması açısından da incelemeyi büyük ölçüde hak etmektedir. Bu çalışmamızda Çatalhöyük bu gerekçelerden dolayı örneklem seçilmiştir. Özellikle bitki ve hayvanların yerleşik hayatta kullanılması ve dönemin şartlarına göre belli bir sanat anlayışının yerleşmesi ve dolayısıyla tarih öncesi arkeoloji araştırmaları açısından önemli bir yer işgal etmektedir. Çatalhöyük kazılarının bulguları Anadolu arkeolojisi açısından bir çığır kapatmış ve bir çığır açmıştır; öncesinde Anadolu'da Neolitik Çağın yaşanmadığı kabul edilirdi. Ancak Çayönü, Hacılar, Çatalhöyük ve Boncuklu höyük gibi merkezlerin keşfedilip kazılmaya başlanmasıyla birlikte bu varsayımın tümüyle geçersiz olduğu, daha ötesi Anadolu topraklarının Neolitik Çağ'ın en erken evrelerine ev sahipliği yaptığı anlaşılmıştır ve dünya tarihi hakkında bilinenler büyük değişikliğe uğramıştır (Url 71c).

2.4.3.7. Çatalhöyük Alan Yönetimi Çalışmaları

Çatalhöyük Neolitik Kenti yönetim planı çerçevesinde “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 14. maddesi doğrultusunda Konya Müze Mü-

dürü Yusuf BENLİ 31.01.2012 tarih ve 23892 sayılı Kültür ve Turizm Bakanı Oluru ile Alan Başkanı olarak atanmıştır. Ayrıca; ilgili Yönetmeliğin 15. maddesi gereğince yönetim planı taslağını değerlendirmek ve bu taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak üzere 16.04.2012 tarih ve 83552 sayılı Kültür ve Turizm Bakanı Oluru ile Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Söz konusu Danışma Kurulunda: - Prof. Dr. Mihriban ÖZBAŞARAN (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya Anabilim Dalı) - Prof. Dr. Levent ZOROĞLU (Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü) - Doç. Dr. Zeynep ERES (Mimar, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü) - TMMOB Şehir Plancıları Odası Konya Şube Başkanı Mustafa DOLULAR -TMMOB Mimarlar Odası Yönetim Kurulu Üyesi Berrin TAŞKAZAN-Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Eski Başkanı veya üyesi - Ali BARUTÇU (Küçükköy Muhtarı) yer almaktadır. Ayrıca Çatalhöyük Neolitik Kenti'nin yönetim hedefleri doğrultusunda en iyi biçimde korunmasında etkili olacak ve yönetim planında önerilen strateji ve politikalarından etkilenecek paydaş gurubu aşağıda belirlenmiştir:

- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tanıtma Genel Müdürlüğü,
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü 4. Bölge Müdürlüğü
- Konya İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
- Konya İl Özel İdaresi
- Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,
- Konya Müze Müdürlüğü,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü,
- Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığı,

- Çumra Kaymakamlığı,
- Çumra Belediye Başkanlığı,
- Küçükköy Muhtarlığı,
- Küçükköy Çatalhöyük İlköğretim Okulu,
- Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü,
- Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü,
- Mevlana Kalkınma Ajansı,
- TURSAB Konya Bölgesel Yürütme Kurulu
- KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı,
- Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü,
- Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
- TMMOB Mimarlar Odası Konya Şubesi,
- TMMOB Şehir Plancıları Konya Şubesi,
- KOP Üniversiteler Birliği,
- Konya Ticaret Odası,
- Selçuklu Akademik Düşünce ve Araştırma Merkezi (SADAM),
- Türkiye Otelciler Birliği (TUROB)
- Çatalhöyük Yaşatma Derneği,
- Konya ve Mülhakatı Eski Eserler Sevenler Derneği,

- Arkeologlar Derneği Konya Şubesi,
- Çatalhöyük Kültür ve Spor Derneği,
- Tema Vakfı Konya Şubesi,
- Kazı Başkanlığı

Çatalhöyük alan yönetimi kapsamında yapılan çalışmaları şöyle sıralamak mümkündür;

- Alanın mevcut durumu tespit edilmiştir.
- Yönetim planında alana ilişkin geliştirilecek politika ve stratejilerin belirlenmesi için ilgili kurum ve kuruluşların yani paydaşların katılımı ile alanın yönetimi, ihtiyaçları, sorunları, güçlü ve zayıf yanları, olanakları ve olası tehditlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.
- Verilerin toplanarak alanın geleceğine ait bir vizyonun tanımlanması amacıyla 04-05.06.2012 tarihleri arasında Konya’da “Çatalhöyük Neolitik Kenti Yönetim Planı Çalıştay”ı düzenlenmiştir.

Çalıştay öncesinde ön bir değerlendirmenin yapılabilmesi amacıyla; ilgili kurum ve kuruluşlardan Çatalhöyük’ün korunması konusunda yetki ve sorumlulukları ile alanın ihtiyaçları, sorunları, güçlü ve zayıf yanları, olanakları ve olası tehditlerine ilişkin bilgiler ile görüşler istenmiştir. Çalıştaydaki katılımcıların görüşleri alınarak, bu görüşler doğrultusunda taslak yönetim planı hazırlanmıştır. İlgili mevzuat uyarınca yönetim planı taslağı 21.01.2013 tarihinde gerçekleştirilen Danışma Kurulu toplantısında değerlendirilmiş ve Danışma Kurulu üyelerince önerilen değişiklik ve ilavelerle taslak yönetim planının hazırlanarak Eşgüdüm ve Denetleme Kuruluna sunulmasına karar verilmiştir. Danışma Kurulu üyelerince önerilen değişiklik ve ilavelerle revize edilen taslak yönetim planı 13.05.2013 tarihinde Eşgüdüm ve Denetleme Kurulunca değerlendirilmiş olup, yönetim planı Kurulun 13.05.2013 tarih ve 1 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

2.4.4. Çatalhöyük'ün Önemi

Çatalhöyük'te 1960'ların başındaki kazı çalışmalarından önce, Fertile Crescent (Verimli Hilal) dışında kalan erkenci çiftçi yerleşimleri ve köyler hakkında tahminde bulunmak için çok kanıt bulunmuyordu. Bu nedenle, İngiliz Arkeolog James Mellaart'ın Çatalhöyük'teki keşifleri büyük ilgi uyandırdı. Alanın önemini vurgulayan ilk konular, erken bir tarihte kurulmasına rağmen geniş bir alana yayılması olmuştur. Alanın önemini artıran bir diğer temel faktör de, Moritner Wheeler tarafından “meraklı ve bazen biraz korkunç sanatkârlık” olarak tanımlanan sanat olmuştur. Yine de bu sanatkârlık, “sosyal gelişmenin düzeyinin artmasında olağanüstü başarı gösteren“ bir alanı farklı kılmaktadır (Mellaart, 1967).

Anadolu'daki stratejik konumu, Çatalhöyük'ü, Neolitik hayat tarzının Avrupa ve daha ilerisine yayılmasında bir aşama olması bakımından önemli kılmaktadır. Ayrıca, Çatalhöyük, medeniyete doğru atılan ilk adımları; ilk yerleşik tarımsal hayatı (Cauvin, 1994; Mithen, 2003) ve yerleşik köylerden kentsel yığılmalara geçişe neden olan tüm süreci anlamamızda büyük öneme sahiptir.

Çatalhöyük, sadece Neolitik yerleşimi açısından değil aynı zamanda tarih öncesi sosyal örgütlenmeye, kültürel yaşantı ile insanların yerleşik hayata ve tarıma geçişine ışık tutan ünik kanıtlar arasında bulunması açısından evrensel bir öneme sahiptir. Bütün bunlar, Çatalhöyük Dünya Miras Alanını çok iyi korunmuş Neolitik Yerleşimin ender örnekleri arasına sokmakta ve tarih öncesi insanın anlaşılması açısından temel alanlardan biri olarak dikkate alınmasını sağlamaktadır.

Çatalhöyük, Neolitik dönem sonrası da çeşitli dönemlerde yerleşilmiş bir alan olup, Antik dönem ve Bizans döneminden de çeşitli arkeolojik kalıntılara alanda rastlanmaktadır. Yalnız mimari kalıntılar değil, jeoloji, flora ve fauna araştırmaları da Çatalhöyük'te uzun dönemde yaşanan değişimleri ortaya koyması bakımından önemlidir. Kısacası Çatal Höyük, yaşayan veya yok olan bir kültür geleneğinin veya uygarlığın ünik veya olağanüstü, ender rastlanan bir temsilcisi olması ve de insanlık tarihinin önemli bir aşamasını ya da aşamalarını gösteren bir bütünün örneği olması bakımından önem taşımaktadır.

2.5. Zengibar Kalesi

2.5.1. İsauria Bölgesi ve Zengibar Kalesi (İsaura) Yeri ve Konumu

İsauria bölgesinin coğrafi sınırları Pilius, Strabon, Cassius, Ptollemaios, Marcellinus gibi antik kaynaklarda ve Hamilton, Cramer, W.M. Calder ve George E. Bean, Ramsay, Anderson, Fernand Lequenne ve Kiepert gibi modern kaynaklarda kısmi farklılıklar içerecek şekilde değerlendirilmektedir (Bahar, 1991: 5-6). Bu çalışmalarda kısmi farklılıkları değerlendiren Bahar, bölgenin tabii coğrafi sınırlarını şöyle tanımlamıştır; Doğuda Hadım Göksuyu havzası, batıda Suğla Gölü, Kuzeyde Torosların Konya Ovası ile kesiştiği alan ve güneyde ise Torosların doruklarından Geyik Dağı ile sınırlanmış bölge.

Şekil 2.11. Cilicia, Isauria ve Lycaonia

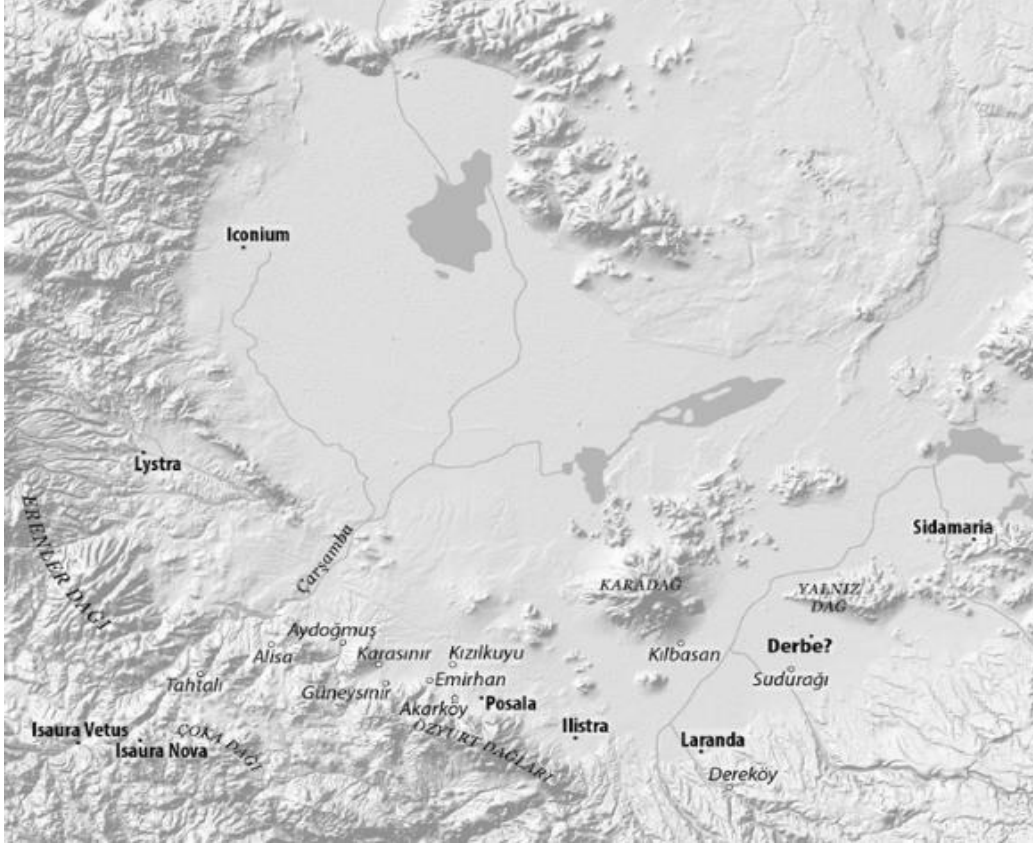

Kaynak: David H. French, Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Cilt 3, Fas, 3,7, British Institute, Ankara

İsaura, Zengibar Kalesi, İsauria bölgesi içinde güneyde Göksu Vadisi (Hadım Çevresi), batıda Çarşamba Vadisi (Bozkır Çevresi), güneyde Astra (Tamaşalık) ve kuzeyde ise Konya-Bozkır karayolunu kontrol eden jeopolitik bir konuma sahiptir (Bahar, 1991: 7).

Günümüzde Zengibar Kalesi, Orta Toroslar'ın İç Anadolu'ya bakan kesiminde, Konya-Bozkır karayolu üzerinde, Bozkır ilçe merkezine 19,5 km uzaklıkta, Yazdamı ve Hacılar Mahalleleri arasında 1816 m rakımlı Asar Tepe olarak isimlendirilen mevkide bulunan (Doğanay, 2010: 36) bir antik kenttir. Zengibar Kalesi coğrafi konumu 37° 11' 27" Kuzey ile 32° 20' 13" Doğu gps koordinatlarıdır (Url 71d).

Resim 2.33. İsaura

Kaynak: Url 72.

Zengibar Kalesi mevkii sarp uçurumlarla çevrili, Konya ve Toroslar'ın yanı sıra Seydişehir, Karaman ve Hadim yörelerine hakim bir nokta üzerindedir (Yılmaz, 2005: 142). Ayrıca Yılmaz'a göre, kale su kaynaklarının bol olduğu bir coğrafyada olduğu için İsaurlular tarafından kasıtlı olarak seçilmiştir. Ayrıca Yılmaz, İsaura bölgesinin maden bakımından zengin olduğunu çalışmamızın örnekleme olan Çatalhöyük yerleşkesinde bulunan bakır ve kurşundan yapılmış süs eşyalarının madenlerinin bu bölgeden

getirildiğini aktarmaktadır (Yılmaz, 2005: 45). Yılmaz'a göre Hamilton'nun Bozkır'a Tris-Maden ismini vermesinin sebebi yerleşkede Osmanlı İmparatorluğu döneminde altın, gümüş ve kurşun madeninin işletilmesi olabilir. Ancak bu söylem birçok bilim insanı tarafından çok kullanılmamıştır.

Resim 2.34. Zengibar Kalesi Genel Görünüm

Düz, verimli ovalardan Toros dağlarının yamaçlarına, Mersine doğru ilerlenirse dağlık bölgelerin başlamasıyla birlikte zengin görsel arkeolojik kültür varlıkları, fevkalade turizm potansiyeli ve biraz da kendi haline bırakılmışlığı ile Zengibar Kalesi kendisini gösterir.

2.5.2. Zengibar Kalesi Tarihi Coğrafyası

Antik kaynaklarda İsaura adı ilk olarak Diodoros'un Bibliotheka Historika isimli yapıtında geçmektedir (Diodoros, Bibliotheka Historika, XVIII, 22). Yapıtın Hellenistik dönemi ele aldığı başlangıç kısmında, kentin dayanıklı surlarla çevrili olduğundan ve Perdikkas'ın askerlerine uzun süre dayandıklarından ve sonuçta teslim olmayıp kendilerini ve şehri yaktıklarından bahsetmektedir. Diodoros, Büyük İskender'in Generali Perdikkas'ın İsaura üzerine yaptığı seferden bahsetmiştir (Diodoros, Bibliotheka Historika,

XVIII, 21-22). Diodoros, Isaura şehrinin surlara sahip olduğunu ve mükemmel bir savunmayla korunduğunu belirtmiştir. Erken Hellenistik dönem İsaura kenti Laranda kenti ile birlikte Pisidia Bölgesi'nde anılmaktadır (Doğanay, 2008: 12).

Filolojik olarak, incelendiğinde Isaura, eski Anadolu dillerinden gelmiş olmalıdır. Alman filolog Paul Kretschmer, eski Anadolu dillerinde “-r” soneki ile yapılan yer adlarının çoklukla şahıs adlarından geldiğinden bahsetmektedir (Kretschmer, 1896: 328). Buradan anlaşılmaktadır ki Isaura ve çevresi MÖ III. binde Luwi kültürünün etki alanına girmiş ve bu durum MÖ I. binin sonlarına kadar devam etmiştir (Cate, 1961: 214).

Strabon da Isaura'dan bahsetmiştir. Strabon, Geographika adlı yapıtında MÖ 100 ortalarında İsaura kent adı ve İsauria'yı bölge adı olarak ifade etmiştir. Ayrıca kent adı olarak İsaura Palaia/Vetus (Eski İsaura) ve İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) olacak şekilde iki farklı kentten bahsetmiştir (Strabon, Geographica, XII,6.2.). Bu durum sonradan bir takım tartışmaları da beraberinde getirmiş ve ilave çalışmaları tetiklemiş olsa da (Ramsay, 1904: 262; Ruge, 1916: 205; Ormerod, 1922: 44-47; Calder, 1928: 220-221; akt. Doğanay, 2016-A: 392), ve 20. yüzyılın başlarındaki tartışmalar neticesinde şimdiki Aydoğmuş (Dorla) yerleşmesinin İsaura Nea/Nova (Yeni İsaura) olduğu sonucuna varılmış olması bile, nihai durum bizleri tatmin edecek bir noktaya henüz ulaşmamıştır.

Isaurica dilindeki “(Probus) veteranisomnia illa quae anguste adeunturloca privata donavit, addens ut eorum filii ab anno octava decimo, mares dumtaxat, ad militiam mitterentur, ne latrocinare discerent.” Script. Hist. Aug. XXVIII. 16 olarak tanımlanmış yazıt şöyle ifade edilebilir; Pitoresk ve daracık patikalardan erişilmesi neredeyse imkânsız Isaurica'nın bu bölümü, emekli askerlere verilmiştir (Ramsay, 1967: 8). Bu doğal müstahkem yere, soylu ve sadakatli Romalılar yerleştirilmiş, emekli askerler kendi ülkelerini ve ülke insanlarını ehlileştirilmişlerdir. Isauria, MS 138'de İsaurica'dan ayrılmış geniş bir bölgenin adıdır. Bu ikisi karıştırılmamalıdır. Strabo'nun İsaurica'sı İsaura halini almıştır. İsaura veyahut İsaurica, Galatia vilayetinin bir parçasıdır. İsaura tek piskoposluk gözüyle bakılan bir sancak (astbölge) olarak değerlendirilmiştir (Ramsay, 1967: böl. XXXV).

MÖ 3. binde Torosların İç Anadolu'ya bakan kuzey kesimlerine denk düşen İsauria bölgesinde, Luwiler iskân etmiştir. (Cate, 1961:18 vd.; Mellaart, 1963: 205vd.). MÖ 2500'lerde Anadolu'ya gelen Luwiler, Balkanlar üzerinden Truva'ya oradan da 2300'lü yıllarda Batı Anadolu'ya ulaşarak, çalışma alanımız olan İsauria bölgesinde 2200'lerde egemenlik kurmuşlardır (Mellaart, 1963: 205vd). Cate'e göre, bölgedeki Luwi kültürü ve etkileri Hellenistik döneme kadar sürmüştür.

MÖ 2. bin başlarında (MÖ 1969-1926) Mısır belgelerinde "Keftiu" olarak geçen bölgenin Dağlık Kilikya ve Isauria Bölgesi'ni de içine alan bölge olduğu düşünülmektedir (Wainwright, 1954: 33vd.; Doğanay, 2008: 28). Bölgenin jeopolitiği bu dönemde de anlaşılacaklarından Hititler, imparatorluk döneminde (1380-1200) Tarhuntaşşa/Hulaia Nehri Ülkesi olarak adlandırılan Tarhuntaşşa İmparatorluğunu oluşturarak (Goetze, 1933: 18-19; Ayrıca bkz. Archi, 1984: 205.; akt. Doğanay, 2008: 34) İsauria bölgesini Arzavalılar ve Kizzuwatnalılar saldırılarına karşı bir üs gibi kullanma yoluna gitmişlerdir (Bahar, 1991: 15). Tarhuntaşşa Krallığı, Arzavalılara karşı tampon bir krallık olacak şekilde kurulmuş, adını Luwi tanrısı Tarhunt'tan alarak dini bir şekilde adlandırmış ve bölgeye ev sahipliği yapmış bir krallıktır (Mellaart, 1974: 509vd.). Ancak bölgede Hititlere ait bir buluntu eser tespit edilememiştir (Altun, 2016: 6).

Hitit sonrası bölge ile ilgili bilgi kaynakları sınırlı kalmış olup, Asur belgelerinde bölgeye Hilakku denilen bölgenin İsauriayı da içine aldığı kabul edilmektedir (Naster, 1938: 22; Erzen, 1940: 14 vd.; Zoroğlu, 1994a: 301 vd.; Doğanay, 2008: 34). Asurlular ve Frigler arasında hakimiyet mücadelelerine konukluk etmiş olan bölgenin Frig kültür alanının güneyindeki sınır bölgesi olduğunu Xenophon bildirmektedir (Xenophon, Anabasis, I. 19.). Asur ve Frig krallıklarından sonra bölgenin doğusunda Yeni Babil Krallığı (Asurlular yerine), batısında da Lydia Krallığı (Frig Krallığının yerine) alır (Doğanay, 2008: 35). Herodot bölgenin Lydia ve Pers egemenliği altında iken yerel krallar tarafından idare edilen (Doğanay, 2008: 35) Kilikia olduğu bilgisini aktarmaktadır (Herodot, Historia: I.72, 74.). Ancak MÖ 546 yılında Lydia egemenliğine son veren Persler, MÖ 334 yılına kadar Anadolu'ya hakim olmuşlar (Herodot, Historia: I. 86.) ve MÖ 334 yılında Makedonyalı İskender'in Anadolu'ya gelmesine kadar bu hakimiyet bölgede kısmi de olsa devam etmiştir. İskender ve Kilikia'daki hegomonisi üzerine bilgiler Diodo-

ros (Diodoros, Bibliotheka Historika, XVII, 22.) tarafından aktarılmaktadır. Uzun bir aradan sonra Diodoros kent adını İsaura olarak kullanmış ve İskender'in ölümünden sonra MÖ 322 yılında General Perdikkas'ın Laranda ve İsaura'yı hâkimiyetine aldığını aktarmıştır (Bahar, 1991: 89). Hellenistik dönemde bölgenin ve de kentin özellikle Pisidia, Kilikia ve Lykaonia bölgeleri sınırlarının kesişmiş olabileceğinden bunlar arasında sürekli el değiştirmiş olabileceği düşünülmektedir (Stilliwell, 1968: 75vd).

Strabon'dan Romalı P. Servilius'un MÖ 78 yılında Isaura şehrini aldığını öğrenmekteyiz. Yine Strabon'a göre MÖ 25 yılında Galatya Kralı Amyntas Isaura kentini yakarak, yerine yeni bir ikametgâh yaptırmak için talimat vermiştir. MÖ 133 yılında kent ve bölge Roma tarafından Kappadokia kralı V. Ariarathes'e bırakılmıştır (Jones, 1971: 131). Roma idaresiyle MÖ 79 yılında konsül seçilen ve ordunun yönetimi verilen Publius Servilius Vatia bölgedeki korsanlık faaliyetlerine son vererek İsaura'yı Kilikya'ya bağlamış ve böylece İsauricus ünvanını almıştır (Altun, 2016: 10). Uzun süre Roma etkisi altında devam ettikten sonra, Octavianus MÖ 25 yılında Galatia Eyaletini kurarak İsauria'yı buraya katmıştır (Levick, 1967: 51; akt. Altun, 2016: 10). Sonra sırasıyla, Kappadokya Krallığı, Kommagene Krallığı yönetimine bırakılmıştır (Altun, 2016: 10). Vespasian döneminde (69-79) Dağlık ve Ovalık Kilikya, Kilikya Eyaleti adı altında birleştirilir ve Isauria Bölgesi de bu eyalet içine alınır. Hadrian döneminde (117-138) bölgede imar faaliyetlerinde ve yol yapım çalışmalarında artış görülür (Mitford-Andrews, 1980: 1248). MS 3. yüzyılın sonlarından itibaren Isauria adı bütün Dağlık Kilikya'ya verilmiş ve bölge sınırları da genişlemiştir (Ramsay, 1960: 421 vd.).

Roma'nın 395'te ayrılmasıyla birlikte bölge Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu içinde kalmış ve bölge Bizans içinde etkinliğini artırarak İsauria'lı Treskalisseus (Zenon) 474-491 yıllarında Bizans yönetiminde bulunmuştur (Hamilton, 1842: 337; Altun, 2016: 11). Altun daha sonra yine İsauria'lı III. Leon'un Bizans tahtına geçtiğini, İsauria bölgesinde bir hanedanlık oluşturarak MS 717-867 arasında İsauria Hanedanlığı hüküm sürdüğünü bildirir. Bu arada Hristiyan ikonaları tahrip ettirdiğinden, bu olay "İconoclast" put kırıcı olarak tarihe geçmiştir (Yıldız, 1982: 446; Altun, 2016: 12). 1097 yılında bölge, Anadolu Selçukluları hâkimiyetine geçer ve Beylikler Döneminde Dağlık Kilikya, Karamanoğulları Beyliği, Ovalık Kilikya ise Ramazanoğulları Beyliği yönetimine

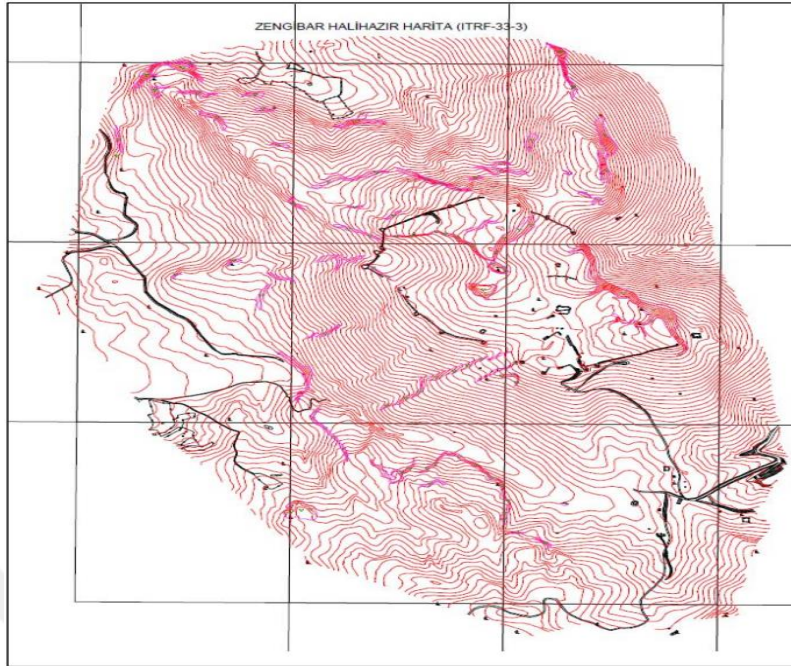
geçer. Osmanlı İmparatorluğu ise bölgedeki hakimiyetini 1451 yılında hem Dağlık Kilikya hem de İsauria bölgesini yönetimi altına alarak kurar (Altun, 2016: 12).

20. yy.'ın başlarında J. Jüthner ve ekibinin bölge gezilerinde Zengibar Kalesi'ne de yer verdikleri görülür. (Jüthner-Knoll-Patsch,-Swoboda, 1903). Zengibar Kalesi'nde, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşları sebebiyle kesintiye uğrayan çalışmalar, Cumhuriyetin 10. yıldönümünden itibaren yeniden başlar. Avusturya Bilimler Akademisi'nden H. Swoboda başkanlığındaki ekibin 1930'lu yılların başında yaptığı çalışma Zengibar Kalesi ile ilgili ilk ve son detaylı çalışmadır (Swoboda-Keil-Knoll, 1935). Bu çalışmalardan sonra kentte herhangi bir kapsamlı bilimsel çalışma yapılmamıştır. 1984 yılında Karaman Müzesi'nin kent merkezinde yaptığı temizlik çalışmaları da ödenek sorunları sebebiyle sonuçsuz kalmıştır (Temizsoy-Uysal-Mertek, 1984). Yakın dönemde ise İsaura (Zengibar Kalesi) üzerine Savaş Altun gibi birkaç tez çalışması yürütülmüşse de kentte kazı çalışmaları başlatılmadığından, tez çalışmaları da yüzey bulguları ile ve mezar stelleri, ölü gömme davranışları ve hatta kent, bölge coğrafyası ve tarihi ile sınırlı kalmıştır.

2.5.3. Keşif ve Araştırmalar

Antik kent ilk kez 1837 yılı Ağustos ayının 12. günü İngiliz seyyah W.J. Hamilton tarafından keşfedilmiş (Hamilton, 1842: 237vd; akt. Doğanay, 2012: 97vd) ve "Isaura Palai" diye lokalize edilmiştir (Hamilton, 1842: 440). Hamilton aynı yıl yaptığı incelemeler sırasında, Zengibar Kale'de bulunduğu bir kitabede Isaura isminden yola çıkarak bu sonuca varmıştır (1842: 204). Hamilton, çoğu günümüze kadar varlığını sürdüremeyen yazıtlar (Resim:90) vasıtasıyla (epigrafi çalışmalarıyla) buradaki kalıntıları incelemiş ve kenti antik kaynaklarda (Diodoros, 22; Strabon, 569) İsaura şeklinde adlandırılmış olduğunu aktarmıştır. Sonraki çalışmalarda J.R.S. Sterret 1980'li yıllarda antik kent yazıtlarını incelemiş ve yazıtlarda İsaura adının geçtiğini doğrulayarak, öncelerden İsaura kentinin yerinin Beyşehir Gölü yakınlarında olduğunun düşünüldüğünü de ifade etmiştir (Hamilton, 1842: 331).

Şekil 2.12. Zengibar Hâlihazır Harita

Kaynak: Doğanay, 2016: 455

Daha sonra, E.J. Davis (Davis, 1879; 418) 1880'li yıllarda, 1900'lü yılların başlarında da J. Jüthner başkanlığındaki bir ekip (Jüthner-Knoll-Patsch-Swoboda, 1903: 44-52.), ve sonra 1930'larda H. Swoboda başkanlığındaki bir diğer ekip (Swoboda, 1935: 119 vd.) kent ve bölge ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Sonrular da küçük çaplı araştırmalar yapılmışsa da (Verzone, 1959: 3-15; Temizsoy-Uysal-Mertek, 1984: 5-31.), günümüze kadar kentte kapsamlı bir çalışma yürütülmemiştir.

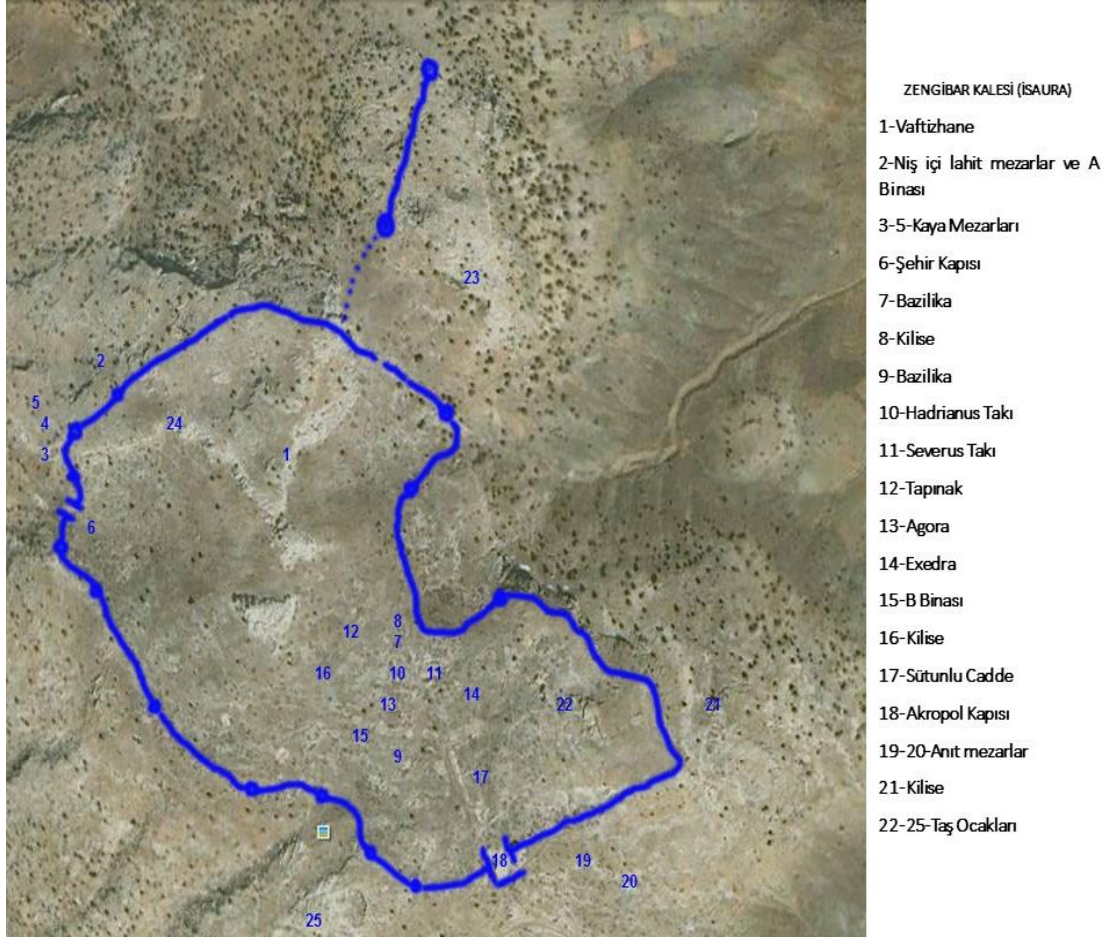
W.J. Hamilton 1837 yılı 12 Ağustos günü Zengibar Kalesi eteklerindeki Hacılar Köyü'ne gelir ve köylülerin rehberliğinde kalıntıların bulunduğu Asar Tepe'ye çıkar. Bu zamana kadar Beyşehir civarında aranan Isaura kentinin Zengibar Kalesi olduğu ilk kez bu seyyah tarafından fark edilir (Hamilton, 1842: 328vd.). Seyyah iki gününü bu kente ayırır ve özellikle yüzeyde gördüğü yazıtları büyük bir titizlikle not eder. Hamilton'un dışında, E.J. Davis (Davis 1879), J.R.S. Sterrett (Sterret 1888) ve H. Swoboda ve ekibi (Swoboda-Keil-Knoll 1935) gibi araştırmacılar da Zengibar hakkında bilgiler vermişlerdir.

Zengibar'da Konya ve Karaman Müzeleri tarafından da kısa süreli çalışmalar yapılmış ve yayınlanmıştır (Temizsoy, Uysal, Mertek, 1984: 5-31). Son olarak 2010-2015 yılları arasında ise Osman Doğanay tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmaları raporlanmış ve yayınlanmıştır (2016-A: 389-408). Doğanay bölge ile ilgili bilimsel çalışmaları uzun zamandır sürdürmektedir ve en son 2017 yılı araştırma sonuçları ile çalışmalarını yayınlamış ancak kazı çalışmaları henüz yapılmamış olduğu için kentin arkeolojisi daha belirgin bir şekilde ortaya konulamamıştır.

Adı geçen dönemde, Doğanay ile birlikte kent içinde ve civarında özellikle Akropol, Nekropol ve sur dışı alanlarla yaklaşık 395 hektarlık bir alanda yapılan bir çalışma ile kent seramiklerini yayınlayan Emine Köker, çalışmada seramik malzemeleri, bezemelere göre "Bant Bezemeli Seramikler, Basit Astarlı Seramikler ve Kalıp Yapımı Kâseler" şeklinde üç grup altında değerlendirmiştir (Köker, 2016: 122vd). Köker, çalışma malzemelerini anoloji yöntemi ile değerlendirerek, çalışmanın sonuç kısmında en yoğun seramik grubun MÖ 3-1. yüzyıl sonlarında olduğuna ve dolayısıyla antik kentin en yoğun yerleşim gördüğü tarih aralığının da MÖ. 3-1. olduğu sonucuna varmaktadır.

Zengibar Kalesi, kısmen ayakta kalan yapıları ve göz alıcı mimari kalıntıları ile ilgileri üzerine çekmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz araştırmalar dışında bilimsel bir kazı süreci geçirmediğinden ne yazık ki bahis özetlenerek bu kadarla sınırlandırılmak zorundadır. Bilimsel kazılar ve ilgili kamu idareleri tarafından yürütülen çalışmaların artırılması ile bilim ve turizm anlamında bir marka değer olacağı kuşkusuz olan arkeolojik alan, süreci henüz tamamlanmamış örneklemimiz olarak ele alınacaktır.

Resim 2.35. Zengibar Kale Kent Planı

Kaynak: Doğanay (2016)

2.5.4. Zengibar Kalesi'ndeki Mevcut Eserler

Yukarıda da belirtildiği gibi antik kent Zengibar Kale (İsaura)'de kazı çalışmaları yapılmadığı için mevcut bulgular sadece yüzeydeki mevcut bulgularla sınırlıdır. Geçmiş dönem çalışmalarında tespit edilmiş birçok bulgunun da günümüzde mevcut olmadığı düşünülürse antik kentte farklı faktörlerden kaynaklı erozyon gerçekleştiği ve çevre köylerdeki tespitler dikkate alındığı zaman bu tahribatın çoklukla insan kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Yine de günümüz Zengibar Kalesi'nin görsel arkeolojik zenginliklerini birkaç yurt dışı kaynak hariç neredeyse sadece Osman Doğanay'ın yüzey araştırması çalışmalarından elde edebilmekteyiz. Bu verilerin ışığında mevcut eserlerden yani kent yüzeyindeki görsel bulgulardan günümüze ulaşan en sağlam kalıntıların savunma yapı-

ları olduğu görülür (Doğanay, 2011: 408vd). Doğanay bu yapıları surlar, kuleler ve kapılar olacak şekilde üç başlık altında toplar.

2.5.4.1. Surlar

Zengibar Kalesi'nde daha iyi korunmuş durumdaki surlar güney kısmındaki akropol kapısının iki yanından başlar, şehrin doğusunu ve batısını çevreleyerek kuzey ucuna kadar uzanır. Dağı çevreleyen surlar 3,8 km uzunluğunda olup, surlar ile beraber hala ayakta kalabilmiş 2 güçlendirilmiş kapı, 13 çokgen kule yanında en meşhurlarının Hadrian, Marcus Aurelius ve Severus Alexander taklarının olduğu kemerler (taklar) bulunmaktadır (Steadman and McMahon, 2017: 375).

Kent içindeki taş ocaklarından elde edilen açık kahverengi düzgün kesme taşlar kullanılarak yapılmış olan bu surlar, atkılı pseudo-isodomik duvar örgü tekniği ile örülmüştürler (Doğanay, 2011: 409vd). Surların toplamda yaklaşık 4 km uzunluğunda olduğu düşünülebilir. Kimi zaman toprak kimi zaman da kaya zemin üzerine yerleştirilmiş olan surların yer yer değişiklik gösterse de genellikle 2,5 ila 3,5 metre ölçülerinde olduğu söylenebilir. Ancak yapılan çalışmalarda surlar üzerindeki gezinti yerlerinden herhangi bir buluntu izine rastlanılmamıştır.

Resim 2.36. Güney Sur Duvarları

Kaynak: Doğanay (2011)

Resim 2.37. Güney Sur Duvarından Detay

Kaynak: Doğanay (2011)

Asar Tepe'nin Kiremitli Tepe'ye doğru uzanan taraftaki dağ geçidini kapatan moloz taşlı surlardan da küçük açıklıklarla kente giriş sağlandığı düşünülmektedir (Doğanay, 2011; 409vd). Geçit doğusunda, Hacılar Köyü'ne bakan kısımda bir kule ile korunurken yanında kayalık uçtaki dikdörtgen planlı kalıntı bir diğer kulenin varlığına işaret etmektedir. Doğanay kuzey yönünde kent duvarlarından farklılık gösteren ve tamamlanamamış bir başka sur kalıntısından bahseder ve ilk kuleye yakın bir noktada kullanılan kılıç-kalkan kabartmalı blokun duvar içine denk getirilmesini dikkat çekici bulur. Bu durumun Romalı komutan Puplius Servilius Vatia ya da Galatia Kralı Amyntas'ın Isaura kentini almasıyla ilgili olduğunu ifade ederek, Strabon'un ifadeleriyle de desteklenince sur yapımının Amyntas zamanında, MÖ 31-25 yılları arasında olduğunu ve Amyntas'ın Homanadlar tarafından öldürülmesiyle de surların inşasının yarım kaldığını bildirir (Doğanay, 2011: 410vd).

Asar Tepe'nin doğu tarafındaki sarp kayalıklardan ötürü bu alanda herhangi bir sur kalıntısı tespit edilememiş, Asar Tepe'nin kuzeyindeki kaya geçitlerinde ara ara te-

mel izine rastlanmış dolayısıyla tepenin bu yönünde ince bir sur duvarı olduğu izlenmiştir. (Doğanay, 2011: 408vd). Arazinin topografyasına uydurulduğu gözlemlenen surlar belirli aralıklarla kulelerle desteklenmiştir. Özellikle güney-batı yönünde yamaç eğiminin düşüklüğü sebebiyle saldırılara daha açık olduğu için bu kısımda konuşlandırılmış kulelerin sık olduğu izlenmektedir. Fakat buradaki surlar tahribata çok maruz kalmış ve ancak temel seviyesinde korunabilmiştir.

2.5.4.2. Kuleler

2011 yılında kent kapılarının üç boyutlu lazer taramaları ile kent içinde kısmen ayakta kalan diğer mimari yapıların lazer taramaları üzerinde yoğunlaşmış ve henüz toplamda 14 tane kule tespit edilebilmiş (Doğanay, 2012: 97) olan Zengibar Kalesi'ndeki kuleler daha çok güney, güneybatı ve batı yönlerinde sıklaşacak şekilde arazinin meyline göre düşünülmüştür. Kuleler birbirini görecek ve sur duvarlarını kesecek şekilde inşa edilmiş ve yapımında surlarda kullanılan kesme taşlar kullanılmıştır (Doğanay, 2011: 411vd). Sura yamanarak inşa edilen kuleye rastlanmamıştır. Kulelerin surların hem içine hem de dışına doğru çıkıntı yaptığı izlenmektedir. Kule zeminlerinde ve alt kısımlarda daha çok iri taşlar kaba yonu düzeyli kullanılmış ve kalınlıklar 1,40-1,50 metre civarında iken yukarılara doğru daha çok ince yonu düzeyli taşlar kullanıldığından kalınlık giderek azalmıştır. Kule giriş kapılarının da ölçüsü sabit değildir. Mevcut kuleleri ayrı ayrı ele alacak olursak Doğanay'ın çalışmalarından kentin güneybatı istikametindeki çoklu kuleleri hariç tutarsak 8 adet kulenin bizlere bulgu verdiğini söyleyebiliriz (Doğanay, 2011: 411vd).

Resim 2.38. Batı surları ve batı yönünde bir kule

Kaynak: Doğanay (2011)

İlk iki kule güney yöndeki akropol kapısını koruyan her ikisi de 20 metre yüksekliğe kadar korunmuş kulelerdir. Bunların biri altıgen diğeri ise sekizgen planlıdır. Kulelerin çok planlı olmasının savaş anında atılan güllelerin çarpma etkisini azalttığı düşünülmüş olmalıdır. Sekizgen planlı kule arazinin durumuna göre ileriye doğru çıkartılarak düşman saldırılarında sol tarafa kolay atış imkânı sağlanmış olmalıdır. Bu kulenin kalıntıları, “kılıç-kalkan ve zırh kabartmalı bloklar”, “çok sayıda triglyph-metop parçaları” ve “çörtlenler” şeklinde buluntular vermektedir. Altıgen kulenin ise dışa bakan kısımları tamamen yıkılmış ancak iç duvarı 20 metre yüksekliğini korumuştur. Bu kulenin duvarının kent içine dönük kısımlarında taş işaretleri izlenmekte aynı zamanda kuleye girişi sağlayan mil yuvalı sürgülü delikli açıklık göze çarpmaktadır. Kulelerin katlar arası bölmelerinin ahşap olduğu ve katları taşıyan ahşap kirişlerin oturtulduğu taş yuvalar görülmektedir. Katlara içeriden ahşap merdivenle çıkıldığı düşünülmektedir. Üçüncü kule, kent kapısının güneyinde bulunan ve tamamen yıkılmış olmasına rağmen buluntu açısından zengin sayılabilecek kuledir. Bu kulenin yıkıntıları arasında “kılıç-kalkan, çelenk, zırh, dizlik ve mızrak torbası gibi çok sayıda savaşçı kabartmaları görülen bloklar” bulunmaktadır. Doğanay bu blokların kent kapısı ve bu kapıyı koruyan kulenin dış

yüzeyini süslediği kanaatine sahiptir. Dördüncü kule kent kapısının kuzeyinde 3 metre kalınlığa varan surlarla bağlanmış olan 25 metre yüksekliğe kadar korunan sekizgen planlı kuledir. Bu kuleden de kuzeye doğru ilerlerken giden sur duvarları beşinci kuleye bağlanmaktadır. Beşinci kule kuzey kayalıkları ile Ulupınar Köyü'ne inen yamaçtaki geçidi tutar ve kule geç dönem bir nekropol sahası bitişiğindedir. Yine Doğanay'a göre bu kule ve sur duvarları olasılıkla hemen bitişiğindeki kent içi kayalıklarında açılan ocaklardan kesilen taşlarla inşa edilmiştir. Altıncı kule, kenti kuzey ve kuzeydoğusundaki geçitlerden savunma amaçlı yapılan, kesik daire planlı bir kaide üzerinde yükselen sekizgen planlı, 10 metre yüksekliğe kadar korunabilmiş bir kuledir. Bu kuleye bağlandığı anlaşılan doğu kayalıklarının kuzey ucundaki yedinci kuledir. Yedinci kule kayalık alan üzerine dikdörtgen planlıdır. Kule ancak temel seviyede kalabilmiştir.

Resim 2.39. Kuzey yöndeki kulelerden biri

Kaynak: Doğanay (2011)

Doğanay, Zengibar Kalesi'ndeki sekizinci kule yapılarını "son kule yapıları ise kuzeydeki Kiremitli Tepe'nin Ulupınar Köyü'ne dönük batı yamacındaki surların iki ucundadır. Buradaki iki kule, daire planlı kaide üzerinde yükselen sekizgen forma sahiptir. 15 metreye kadar olan yükseklikleri korunmuştur. Kuzey uçtaki kulenin yıkıntıla-

rı arasında yer yer rastlanan üçgen formlu ve kalkan kabartmalı bloklar kulenin çatısıyla ilgili olmalıdır” şeklinde bildirir.

Yukarıda belirttiğimiz sekiz kulenin dışında kentin güneybatı yönündeki meyilli arazide geçitlere hakim noktalara yaklaşık 60 ile 100 metre arasında değişen mesafelerde çok sayıda kule yerleştirilmiş, ancak bu kuleler temel seviyede kalmış ve pek bir bulgu vermemiştir. Altıgen ya da sekizgen planlı olan bu kulelerden bazıları 15 metreye kadar korunmuştur. Bazı kulelerin iç duvarlarında görülen ahşap ucu oturma yerleri, bu kulelerin iki katlı olduğunu düşündürmüştür. Sur dışını izlemek amaçlı yapılmış şevli mazgal delikleri bu kulelerin bazılarında gözlenmektedir. Buradaki kulelerden sonra 40 metre uzunluğunda ve 3 metre kalınlığında olan bir sur kent kapısına bağlantı yapmaktadır.

2.5.4.3. Kapılar

Zengibar Kalesi’nde 1803 m rakımlı Asar Tepe ve Kiremitli Tepe’nin surlarla çevrilmesi ile oluşturulan ve kente güneyden Akropol Kapısı ve batıdan ise Kent Kapısı olacak şekilde giriş sağlayan iki kapı bulunmaktadır (Doğanay, 2012: 97). Bunlardan birisi Akropol kapısıdır ve kentin güney yönündedir, diğeri ise kent kapısıdır ve kentin batı yöndedir (Steadman and McMahon, 2017: 374).

Resim 2.40. Yıkıntılar detay

Kaynak: Url 73

Akropol kapısı çift kule ile korunmakta olup "bindirmeli kapı" türüne bir örnektir. Kapı girişinin solundaki biri sekizgen planlı sağında da altıgen planlı bir diğer kule olacak şekilde çift kule ile korunmaktadır. Soldaki sekizgen planlı kulenin giriş kapısı tek kemerli olup, 3.85 m'ye kadar korunmuştur (Doğanay, 2011: 413). Buradan ulaşılan avlunun arkasında ikinci bir kapı yer alır ve buradan da bugün tamamen moloz taş yığını halinde olan tonozlu bir başka mekândan, kent merkezindeki caddeye çıkılır. Doğanay'a göre akropol kapısının arkasındaki küçük avlu kapıdan geçen düşmanın imha edileceği yer olsun diye düşünülmüştür. Doğanay buradaki kulelerin simetrisinden kaçınılmış olduğunu ve gerekçe olarak da kapı gerisindeki avlunun gizlenmesinin amaçlandığını bildirmektedir. Kent kapısı ise sadece bir tane kule ile korunmaktadır ve birçok mimari blok oldukça fazla asker teçhizatına ışık tutan yıkıntılar halindedir. Burada akropol kapısındaki gibi bir iç avlu ya da bir diğer kapı yoktur ve kente doğrudan giriş sağlanmaktadır. Yine Doğanay'a göre kapının sağındaki yıkıntılar içinde bulunan silah kabartmaları kapı ile değil tek kule yapısı ile ilgilidir.

2.5.4.4. Sütunlu Cadde

Akropol Kapısı doğrultusunda yer alır ve bindirmeli kapı tekniklerinden olan Akropol Kapısı'ndan sonra bir avluya ulaşılır. Bugün yıkıntılar halindeki avludaki bir kapıdan ise kent merkezindeki caddeye ulaşılmaktadır. Caddeyi kuzey yönde bir exedra (yarım daire biçimli küçük toplantı yeri) kesmektedir. Kent merkezindeki sosyal yapının ortasında yer alan caddenin etrafını çevreleyen sütun ve heykel kaideleri tahrip edilmiş, açılan modern yol sebebiyle caddeye ait mimari bloklar çevre köylerdeki yapılarda hazır malzeme olarak kullanılmıştır. Doğanay yapı çevresinde ve iç kısmında cadde üst yapısına ait olduğu düşünülen çeşitli bloklar olduğunu, bunlardan birisini iki parçaya bölünmüş ion sütun başlığı olduğunu ve caddenin güneydoğu doğrultusunda insitu durumda olduğu düşünülen iki postamentin yer aldığını bildirmektedir (Doğanay, 2014: 441). Ayrıca, caddenin kuzey batısında zafer takları noktasında ikisi yan yana olmak üzere 3 adet heykel kaidesi varlığı da dikkat çekmektedir.

Resim 2.41. Zengibar Kalesi sütunlu cadde

Kaynak: Doğanay (2014)

2.5.4.5. Exedra

Kentin ileri gelenlerin ya da kent içinde dolaşan halkın zaman zaman oturup sohbetler yaptığı bu yapı günümüzde temel seviyesinin biraz üzerinde korunmuştur. Sütunlu cadde kuzey yönde bir exedra yapısıyla sonlanmaktadır. Büyük oranda tahrip olan yapının bugün temel ve iki sıra basamağı görünmektedir.

2.5.4.6. Stoa

Antoninus Pius döneminde inşa edilmiş olan stoanın 25 sütunlu olduğu ve içinde kemerli işyerlerinin bulunduğu bilgileri burada elde edilmiş bir yazıttan derlenmiştir. Hamilton'un bildirdiği, Sterret ve Swoboda'nın doğruladığı yazıtın çevirisi Kurt tarafından şöyle aktarılmıştır (Kurt, 2016: 70), "Hayırlı uğurlu olsun! Efendimiz vatanın babası İmparator Caesar M(arcus) Aurelius Antoninus Sebastus, Armeniacus, Medicus, Parthicus'un hem talihi hem zaferi hem edebi devamlılığı için hem de Romalıların kutusal Senatosu ve halkı için; M. Marius Pius'un oğlu başrahiplik yapmış olan M. Marius Flavianus kendisi ile beraber başrahibelik yapan karısı Aurelia Athenais ile birlikte yüce

vatan için bu yirmi beş sütunlu stoayı ve oradaki iş yerlerini kemeri ile birlikte onurseverliğinden kendi parasıyla yaptırdı.” (Hamilton, 1842: 487, no. 432; Sterrett, 1888: 112-113, no.187; Swoboda-Keil-Knoll, 1935: 73, no. 147). Sütunlu caddenin kuzey yöndeki son bölümünde, caddenin güney batı bitişiğinden başlayarak güney batıya doğru uzanan yapının stoa olduğu düşünülmektedir. Düzgün iri kesme taşlarla atkılı pseudo isodomik örgü tekniğinde inşa edilen yapı bu örgü tekniği bakımından sur duvarları ve özellikle kulelerle büyük benzerlik göstermektedir. Müze uzmanları tarafından 1984 yılında bu yapının içinde 6 m derinliğinde bir sondaj açılmış fakat çalışmalar sonuçlandırılmamıştır (Temizsoy, Uysal, Mertek, 1984: 5-31).

Resim 2.42. Stoa

Kaynak: Doğanay (2014)

2.5.4.7. Zafer Anıtları

Roma mimarlığının önemli bir yapısı olan zafer takları, imparatorların veya savaşta yararlılık gösteren komutanların anısına yapılan zafer anıtlarıdır. Bir ya da daha çok göze sahip bu kemerli yapıların altından yapının adandığı imparator veya komutan zafer alayı ile birlikte halkı selamlayarak geçmektedir. Zengibar Kalesi’nde kaynaklara geçen üç zafer takı bulunmaktadır.

Hadrianus Zafer Takı: Kent merkezindeki en erken Roma Dönemi yapılarından birisi olan ve imparator Hadrianus'a ithaf edilen anıtsal kapı (Kurt, 2016: 69), MS 117-138 yıllarında yapılmış ve günümüzde büyük kısmı ayakta korunmuş durumdadır. Ancak yıkılmış durumda olan blokların zeminde korunduğu tespit edilmiştir (Doğanay, 2014: 440). Doğanay adı geçen çalışmada Zafer Takı'nın cephesine ait olduğunu düşündüren yazıtlı blokların mevcut olduğunu ancak bunların büyük bir kısmının toprak altında bulunmasından dolayı eksiksiz olarak okunamadıklarını bildirmektedir. Hamilton ve Sterret'in takın alınışından kopyalanmış olan yazıtın çevirisini "Merhum Nerva'nın torunu, Merhum Traianus'un oğlu, imparator Caesar Hadrianus'a Isauralıların karar meclisi (bule) ve halk meclisi (demos) (ithafı)" şeklinde yaptıkları bilinmektedir (Kurt, 2016: 69). Kurt ayrıca takın, Hadrianus'un MS 121-125 ve 128-131 yılları arasında Anadolu'nun güneyine yapmış olduğu seferler dönemine tarihlenebileceğini ifade eder çünkü bu seyahat sırasında Attalaleia, Perge ve Side gibi kentlerde imparatora atfen anıtsal kapılar inşa ettirildiği bilinmektedir (Kurt, 2016: 69).

Resim 2.43. Zengibar Kalesi Hadrianus Zafer Takı

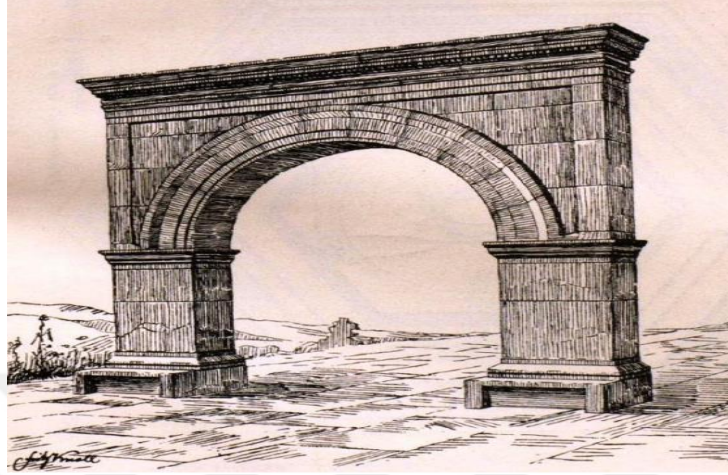

Kaynak: Kurt (2016)

Marcus Aurelius Zafer Takı: Antoninus Pius'u takip eden İmparator Marcus Aurelius'a ithaf edilmiş, ancak bugün ayakta olmayan ve yeri tespit edilememiş bir tak

(Çizim 1), Zengibar Kalesi'nde en erken arkeolojik çalışmalarda bulunan Swoboda-Keil-Knoll'un eserlerinde çizim olarak verilmiştir (Kurt, 2016: 70-71).

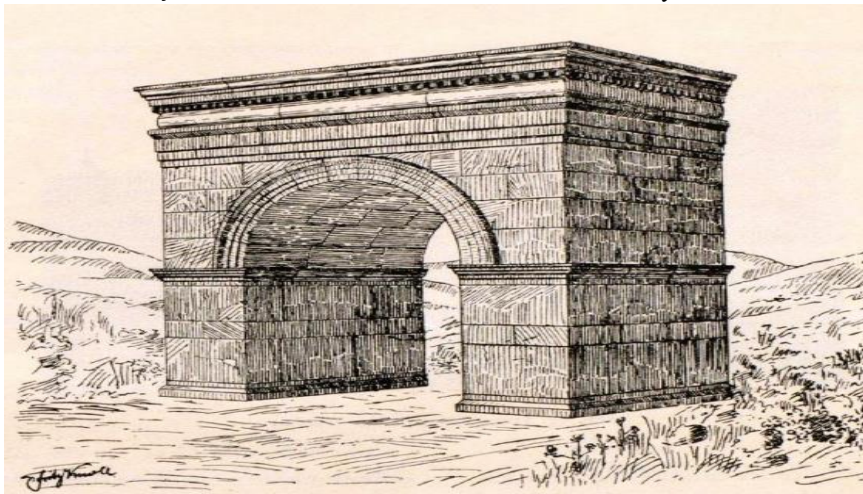
Şekil 2.14. Marcus Aurelius Zafer Takı'nın rekonstrüksiyonu

Kaynak: Swoboda-Keil-Knoll (1935)

Severus Zafer Takı: Kentteki Severuslar dönemi yapılarından birisi de Severus Alexandrus (MS 222- 235)'a ithaf edilmiş anıtsal kemer yapısıdır. Sütunlu cadde ile aynı doğrultuda ve Hadrian Zafer Takı'nın güneyinde yer alan ancak günümüzde yaklaşık 1.50cm yüksekliğe kadar korunmuş olan takın üst yapı bloklarının büyük bir kısmının taşındığı anlaşılmaktadır (Doğanay, 2014: 441).

Şekil 2.15. Severus Zafer Takı'nın rekonstrüksiyonu

Kaynak: Swoboda-Keil-Knoll (1935)

2.5.4.8. Taş Ocakları

Kentin çeşitli noktalarındaki mevcut olan taş ocaklarından ikisi kent surları içerisindeki kayalıklarda, üçü ise kent surları dışındaki kayalıklarda açılmıştır. Bu ocaklardan kent dışındakilerden kesilen taşların özellikle kentin savunma sistemine ait malzemelerin yapımında kullanıldığı ve bu malzemelerin sonraki yapılarda tekrar tekrar kullanıldığı bilinmektedir. Zengibar Kalesi'ndeki mimari yapıların tamamı buralardan kesilen taşlarla inşa edilmiştir. Güney Nekropolü'ndeki gerek anıt mezarlar, lahitler ve gerekse de mezar steli ve ostotekler gibi nekropole dair mezarların taş malzemeleri de büyük olasılıkla bu taş ocaklarından kesilerek getirilmiştir (Doğanay, 2016-A: 448).

Doğu Taş Ocağı: Zengibar Kalesi'nin 1807 m rakımlı doğu yöndeki akropolün batı eteklerinde yer alan taş ocağı kentin en büyük taş ocağıdır. Kent merkezindeki mimari yapıların taşları bu ocaktan kesilerek getirilmiş olmalıdır.

Güneybatı Sur dışı Yamaçtaki Taş Ocağı: Kentin ikinci büyük taş ocağı güneybatıdaki sur dışı kayalıklarındadır. Taş ocağı, bu yöndeki sur ve kulelere blok taş temininde kullanılmış olmalıdır.

Batı Yön Suriçi Taş Ocağı: Zengibar Kalesi'nin kuzey yönündeki kayalığın batıya dönük yüzündeki taş ocağı diğer iki örneğe göre nispeten küçüktür.

Kuzey Taş Ocakları: Kuzey yönde kent surları dışındaki kayalık zirvenin güney eteğine açılan iki küçük ocaktan meydana gelmektedir. Kuzey Nekropolü'nün hemen bitişiğinde, bugün sur içinde kalan sahada küçük bir taş ocağının da varlığı saptanmıştır.

Kent Merkezi Taş Ocağı: Kent merkezindeki bazı kayalıklardan bile taş temininde azami ölçüde faydalanılmış ve bu yolla daha uzaktaki bir ocaktan taş getirme masrafı olmamıştır.

2.5.4.9. Kent İçindeki Dini Yapılar

Kent yerleşkesi içinde oldukça fazla dini yapı bulunmaktadır. Başta kilise ve bazilikalar olmak üzere birçok dini yapı ileri düzeyde tahribata uğramış olup birçoğu günümüzde mevcut değildir. Bu yapıları şu şekilde sıralamak mümkündür,

Kiliseler ve Bazilikalar; Bizans döneminde piskoposluk merkezi olan kentin erken Hıristiyanlık döneminde büyük bir refah düzeyine ulaştığını gösteren çok sayıda kilise bulunduğu bilinmektedir ve küçüklü büyüklü birçok kilisenin planları da günümüzde çıkarılmış durumdadır. Kent hakkında ilk bilgi aktaran Hamilton'un hayranlıkla söz ettiği ancak bize kilise olduğunu bildirmediği ve kentin en büyüğü olan kilise, kentin akropol kapısının solundaki kayalıkta yer almaktadır (Doğanay, 2012: 98) ve kilise günümüzde büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır.

Kent merkezindeki ikinci kilisenin Hadrianus Zafer Takı'nın hemen bitişiğinde, kuzey-doğu yönde olduğunu bildiren Doğanay, kilisenin kısmen de olsa korunduğunu, kullanılan yapı malzemesinin devşirme malzeme olduğunu aktarmaktadır. Kilise doğu-batı yönlü, 3 nefli ve girişin solunda küçük bir odaya sahiptir. Yaklaşık 29,84 m. boyunda ve beden duvarlarının kalıntıları eninin tespitinde kesin bir fikir vermemesine rağmen, naosta mevcut ayak kalıntıları ve kemer açıklıklarından hareketle takribi 14 m. eninde olduğu belirlenebilir. Orta nef oran bakımından yan neflerin neredeyse iki katıdır. Doğuda yarım daire sınırları aşan atnalı biçiminde apsise dair izler vardır. Naos batısındaki kapı açıklığına ait söveler kısmen de olsa sağlamdır ve asli kapı açıklığını işaret eden insitu vaziyetiyle dikkat çekicidir (Doğanay, 2014: 433). Ancak temel seviyede korunmuş olan ve doğu-batı yönlü uzanan üçüncü kilise ise kent merkezinde sayılabilir ve yukarıda bahsettiğimiz ikinci kilisenin kuzey bitişiğinde yer alır. Bu kilisenin diğer kiliseyle kıyasla devşirme olduğu tam anlaşılamayan daha küçük boyutlu taşlarla inşa edildiği gözlenmiştir (Doğanay, 2012: 99).

Kiliselerden sadece apsis bölümü veya nartex kısımları tespit edilebilenler göz önüne alındığında kentteki kiliselerin sayısı 15'i bulmaktadır. Kent merkezinde erken Hıristiyanlık döneminde inşa edilen dini yapılardan biri de Severus Zafer Takı'nın 5 m. kadar güneyindeki martyryum'dur. Yapı ancak temel seviyede korunmuş olup, H.

Swoboda'nın ekibi tarafından çıkarılan planla kıyaslandığında günümüzde büyük ölçüde tahrip edilmiş durumdadır. Ayrıca bir diğer dini yapı da kentin kuzey kayalıklarında yer alan bir vaftizteriumdur. Bu yapı da temel seviyesinde korunmuştur (Doğanay, 2012: 99).

Resim 2.44. Zengibar Kalesi, bazilikal planlı bir kilise

Kaynak: Doğanay (2014)

Doğu yönde kent surlarının başladığı Zengibar Kalesi'nin 1820 m. rakımlı en yüksek noktasında, yine doğu-batı yönlü uzanan küçük bir kilisenin varlığı tespit edilmiştir. Kilisenin girişindeki kapı söveleri insitu olarak görülebilmektedir. Kent surları içinde kalan son kilise yapısı ise, kuzey kayalıklarındaki surlara yakın taş ocağı sahasında yer almaktadır (Doğanay, 2012: 100). Diğer örneklerine nazaran orta ölçekli bir kiliseye ait yapı, temel seviyesinde, planı çıkarılabilecek kadar korunmuştur. Doğanay tarafından kent surları dışında varlığı kesin olarak saptanan bir kilisenin olduğu görülmüştür. Güney Nekropolü'ndeki su kaynağının hemen bitişiğindeki bu kilise doğu batı yönlüdür. Nispeten büyük ölçülerde olan kilise temel seviyesinde korunmuş ancak su kaynağı yönündeki temel taşları yerinden sökülüştür.

Kentin ana arterini oluşturan caddenin kuzey tarafa doğru devam ettiği ekseninde Hadrianus Zafer Takı'na yakın konumla yan yana ve doğu-batı doğrultusunda, büyük bir bölümü temel seviyesinde veya mimari dokusundan pek az bir bölümü günümüze

ulaşabilen üçer nefli birer bazilika şemasına sahip olan iki bazilika kalıntısı tespit edilmiştir. Bazilikalar yine de ana hatları itibariyle plan ve tipolojik tasnif yapılabilecek durumdadır. Her iki bazilikanın da birbirine benzer karakterde düzgün bir işçilik gösteren muntazam kesme taşlarla inşa edildiği ilk bakışta anlaşılmakta olup, mevcut yıkıntılar üst üste molozlar oluşturacak şekilde yoğunlaşmıştır (Doğanay, 2014: 433).

Vaftizhane; Kentin kuzey kayalık zirvesinde yer alan çokgen planlı yapının Hıristiyanlık Dönemi'nde inşa edilen bir vaftizteriuma ait olduğu düşünülmektedir.

Nekropoller: Antik kentin farklı yönlerinde sur dışında üç nekropol sahası bulunmaktadır. Her biri farklı özelliklere sahip olan bu nekropoller hem kentin fiziki yapısı hem de kentin giriş ve çıkış güzergâhları dikkate alınarak planlandığı anlaşılmaktadır. Doğanay'a göre bu durum Isauralıların hem ölülerini her daim hatırlamak ve ziyaretlerde bulunmak hem de nekropol güvenliğini sağlamak amacı güdülmüş olabileceğini düşündürmektedir (Doğanay, 2016-A: 444). Nekropollerin mezar tipleri, mimarileri, kullanılan malzeme, nitelikli veya basit işçilikleri mezarı yapılan kişinin statüsüne ve zenginliğine göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

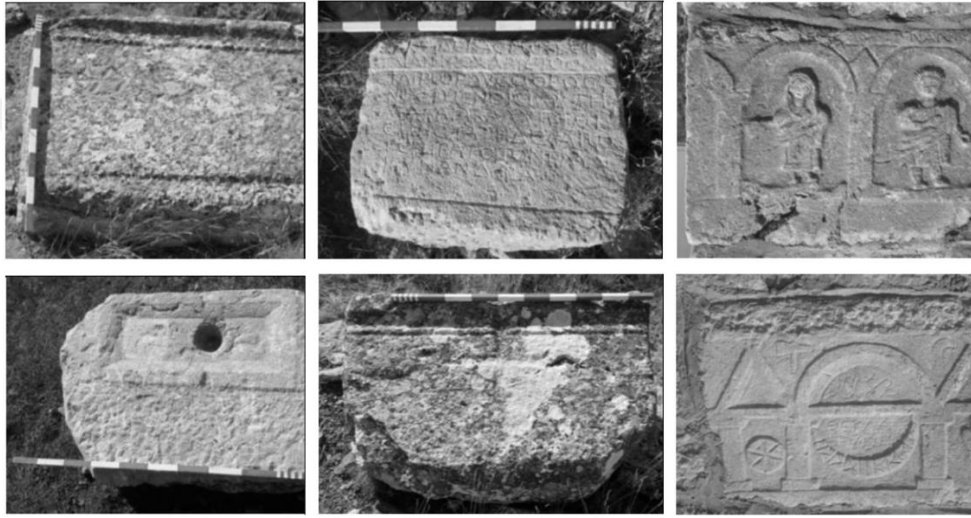
Resim 2.45. Güney Nekropolü anıt mezar

Kaynak: Doğanay (2016)

Birinci nekropol, Güney Nekropolü olarak da isimlendirilen, antik kente Hacılar ve Işıklar Köyü yönünden ulaşan toprak yolun kavşak noktasından başlamakta ve Akropol Kapısı yamaçlarına kadar uzanmaktadır. Uygun arazi yapısı sebebiyle uzun zaman kullanıldığı anlaşılan ve en çok steller sonra da anıt mezarların yaygın olduğu Güney Nekropolünde bulgular “mezar stelleri, anıt mezarlar, oygu tekne mezarları, lahit mezarlar, kaya mezarları ve ostoteklerden oluşan çok sayıda ve tipte mezar”şekline özetlenebilir.

Resim 2.46. Güney Nekropolü mezar stelleri

Kaynak: Doğanay (2011)

Nekropol, kent topografisine en uygun ulaşımı sunan güzergâhta yer alır. Buradaki mezar stelleri şematik özellikleri bakımından büyük benzerlikler gösterir ve dağılımları homojen değildir. Barındırdığı farklı mezar tiplerinden ötürü bu nekropolün çağlar boyu kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Doğanay’a göre, muhtemelen, 100-150 yıllık bir süre içerisinde kremasyona yönelik gömüler için kullanılmış ve örneklerin kimileri de Bizans Dönemi içlerine kadar tekrar tekrar aynı işlevde kullanılmaya devam etmiştir.

Resim 2.47. Güney Nekropolü lahit mezar

Kaynak: Doğanay (2011)

Güney Nekropolünde uygun arazi koşulları olmasına rağmen kaya mezarlarından sadece bir adet bulunmasını hatta İsaura'da toplamda sadece üç adet kaya mezarı olmasını Doğanay şaşırtıcı bulur ve bu mezarlara apaçık bir şekilde kremasyon gömü yapıldığını aktarır. Yine burada lahit mezarlar, oygu tekne mezarlar (Khamosorion) ve ostotekler de ölü gömme geleneğinin çeşitliliği konusunda ipuçları vermektedir.

Resim 2.48. Güney Nekropolü oygu tekne mezar

Kaynak: Doğanay (2014)

Batı Nekropolü, Kent Kapısı'nı görecektir şekilde konumlandırılmış olup Kent Kapısı'nın batısındaki Ulupınar ve Yazdamı Köyü'ne doğru olan kısmen kayalık yamaçları ve tarım arazilerinden oluşan düzlükleri içine almaktadır. Burada mezar örnekleri, tapınma amaçlı basamaklı sunaklar ve kayalar üzerine kazınmış yazıtlar mevcuttur. Antik kentin sur duvarları dışında yer alan nekropol sahası büyük oranda batı yönünü işgal etmiş olması sebebiyle bu şekilde isimlendirilmiştir (Doğanay, 2016-A: 460).

Resim 2.49. Batı Nekropolü oygu tekne mezar

Kaynak: Doğanay (2014)

Nekropolde, tarım faaliyetlerinden fevkalade etkilenmiş olmasına rağmen değişen uzaklıklarda ve farklı tipte korunan azımsanmayacak sayıda ve çeşitlilikte bulgu vardır. Burada yine mezar stelleri en yaygın durumdadırlar ve sonrasında da oyu tekne mezarlar (Khamosorium) gelir. Doğanay, “sağlam olarak korunan yazıtlı örneklerine pek rastlanmamasına rağmen, buradaki mezar steli, Isaura’nın diğer örneklerine göre geç tarihli olmalıdır” yorumunda bulunur ve bu durumu hem boyutlarına hem de şematik özellikleri itibarıyla diğer stellerden ayrışmasına bağlar. Nekropolde kentte hatta bölgede en erken örnekler denilebilecek 3 kaya mezarı mevcuttur ve ilaveten, yeraltı tonozlu örgü mezar sadece 1 adettir.

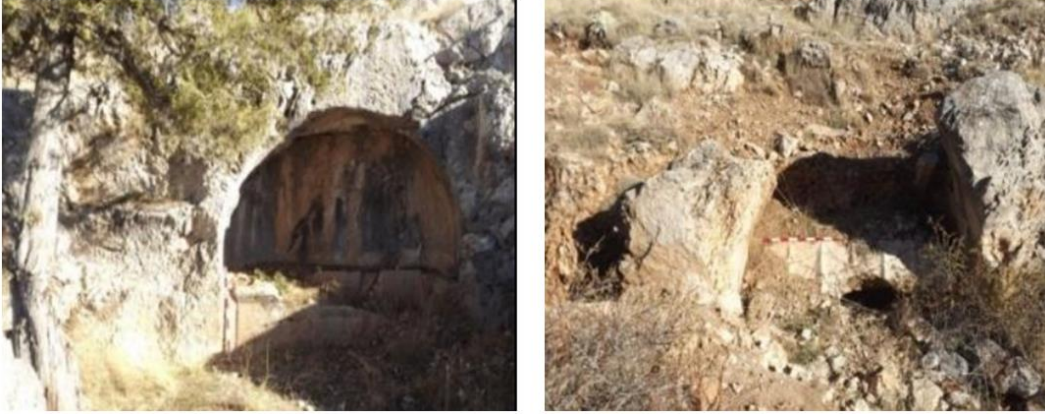
Doğanay ve arkadaşları, Batı Nekropolünde Dındılın Taşı Mevkii’nde 36K44Y353D, 4116566K koordinatlarında bir mezar steli tespit edildiğini, mezar steli üzerinde ortada kemer alınlık, yanlarda üçgen alınlıklı bir panel bulunduğunu ve bu panelleri yivli sütunların çevrelediğini, yan panellerde ise girland, üçgen alınlıkta rozet bulunduğunu bildirmişlerdir. Diğer yüzleri kaba yonu olarak bırakılmış, ölçülerinin, 183 cm. genişlik, 102 cm. yükseklik ve 40 cm. kalınlığında olduğu tespit edilmiştir. Bu stel büyük ölçülerinden dolayı bölgedeki diğer örneklerine genel şema açısından benzese de boyutları oldukça büyüktür (Doğanay ve ark., 2015: 208). Ayrıca, Ulupınar Köyü su deposu yakınlarında bulunan, 36K441303D, 4116660K koordinatlarında ve büyük ölçüleriyle dikkati çeken bir diğer mezar steli kare formlu bir yapı içerisinde yer almakta, genişlik: 153 cm, yükseklik: 106 cm, kalınlık: 33 cm. ebatlarındadır. Ortada kemer alınlıklı panelin iki yanında üçgen alınlıklı iki panel bulunur. Üçgen alınlığın içinde küçük bir rozet, hemen altındaki panelde girland vardır. Kemer alınlıkta büyükçe bir rozet, altta ise bir tabula ansata bulunur. Köşelerde kopmalar, yüzeyde aşınmalar görülmektedir. Sağ alt köşe kısmen toprağa gömülmüş olan stelin diğer yanları kaba yonudur (Doğanay ve ark., 2015: 209).

Resim 2.50. Batı Nekropolü tonozlu mezar

Kaynak: Doğanay (2014)

Batı Nekropolünde iki adet ostotek bulunmuş ve her ikisi de ana kayaya oyulmuş durumdadır. Arcosolium tipi mezarlardan ise burada sadece bir örneğe rastlanmıştır (Doğanay, 2016: 449). Doğanay'a göre kentin diğer iki nekropolünde görülmeyen bir tek yeraltı tonozlu örgü mezar bu nekropolü ayrıcalıklı kılan bir başka bulgudur. Batı Nekropolünde de daha önceki yapılarda kullanılan yapı malzemeleri kullanıldığı, bunların da kent çevresinde yer alan çok sayıda taş ocağından kesilen yerel kireç taşından oluştuğu gözlenmektedir.

Kentin kuzey ve kuzey batı yönünde sarp kayalıkların varlığı ve sur duvarlarının bu kayaların tepesine yerleştirilmesinde devşirme malzemeler kullanıldığı ve malzemelerden bir kısmının da mezar stelleri olduğu izlenmektedir. Kuzeydeki sur duvarlarının dışında ve hemen bitişiğindeki kayalık alanda küçük bir nekropolün varlığı öteden beri bilinmektedir (Doğanay, 2011: 403-451) ve kentin kuzeyinde bulunduğu için bu isimle adlandırılmıştır. Genel itibariyle bir bütünlük arz eden Kuzey Nekropolde çoğunlukla kaya mezarları yer almaktadır (Doğanay, 2011: 403-422).

Resim 2.51. Kuzey Nekropolü arcosollü mezarlar

Kaynak: Doğanay (2014)

Nekropoldeki kaya blokları kuzey – güney yönlü dizilmekte ve bu durum batı kısmında düzgün hat oluşturmaktadır. Buralar yan yana açıldığı izlenen arcossolium tipi mezarlar bu nekropolün tipik mezar örneklerini teşkil eder. Yine ana kayanın sert dokusuna kadar oyularak genellikle tekli açılan oygu tekne mezarları da yay formları ile İsa-ura kentinde farklı bir oygu tekne mezar çeşidi oluşturmaktadır. Batı Nekropolündeki oygu mezarlardan farklı olan ise kuzeydeki mezarların tekneleri tonoz şeklindeki bir kaya zemine açılmış olmalarıdır.

2.5.5. Zengibar Kalesi'nin (İsaura) Önemi

Zengibar Kalesi, Orta Anadolu'nun Efes'i sayılabilecek nitelikte özgün antik değerlere sahip ve Orta Anadolu ile Konya'nın en büyük antik kentidir. Yeni açılan Bozkır-Antalya yolu, Zengibar Kalesi'ne güney kıyılardan ulaşım açısından da büyük avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca, yapımına yeni başlanan Konya-Alanya yoluna da oldukça yakın olan Zengibar Kalesinin ulaşım sorunu kısa zamanda çözüme kavuşabilecek durumdadır. Konya'nın tanıtımında önemli bir yere sahip olan ve bu çalışmanın diğer örneklemleri Çatalhöyük'e de oldukça yakındır. Çatalhöyük neolitik kentinden daha fazla görsel antik eserler barındırmakta olan Zengibar Kalesi yeri ve yakın çevresi itibarıyla arkeoloji camiasında bilimsel açıdan son derece önem taşımakta, ancak Torosların bu kesimindeki arkeolojik çalışmaların zorluğu bilim insanları açısından bir dezavantaj

olarak görülmektedir. Devam eden çalışmalarla bu ön yargı kırılmakta ve bölgeye ilginin her geçen gün giderek arttığı görülmektedir.

Zengibar Kalesi, Konya'nın güney doğusunda, Toros Dağlarının engebeli coğrafyasında yer almaktadır. Bölgenin bu kesimlerinin büyük veya küçük ölçekli sanayi tesislerinden ve iş olanaklarından yoksun olması sebebiyle yoğun bir şekilde köyden kente göç yaşanmaktadır. Bu yörelerdeki her çeşit aktivitenin yöresel katma değerler sağlayacağı kuşkusuzdur.

Zengibar Kalesi'nde yıllar içinde yapılan tahribat çok ileri düzeylere ulaşmıştır. Önceki dönemlerde de olan tahribatın boyutları Doğanay'ın 2017 yılında yayınlanan 35. Araştırma Sonuçları Toplantısında detaylandırılmış, gerek sivil yapılarda gerekse kamu yapılarında kullanılan birçok tahrip edilmiş, taşınmış kültür varlığı tespit edilmiş, ancak envanter çalışması tamamlanamayarak bir kısmı bir diğer yıla bırakılmıştır (Doğanay, 2017: 319-330). 2010 yılı çalışmalarımızda kentin çeşitli noktalarında toplam 172 kaçak kazı çukuru tespit edilmiş olduğunu, kabartmalı 24 arkeolojik eserin de dinamitlenerek tahrip edildiğini gördük (Doğanay, 2011: 8). Dolayısıyla, devam eden kaçak kazılar, bu önemli antik yerleşmenin gün geçtikçe yok olmaya doğru gittiğine işaret etmektedir. Burada başlatılacak arkeolojik çalışmalar kentteki kaçak kazıların da önlenmesinde büyük yararlar sağlayacaktır.

3. BÖLÜM

TURİZM VE ENSTRÜMANLARI

3.1. Turizm ve Turist

Turizm, ziyaretçi faaliyetleri olarak tanımlanır. Günümüzde kültür farklılıkları ziyaret etme ihtiyacının başında gelen, günümüz ve geçmişin gizemini ortaya koyan cazibe unsurları sayılabilir. Turist ise tatil, boş zaman faaliyeti ve spor, iş, sağlık, eğitim gibi faaliyetlerin yanısıra kültürel aktiviteler gibi amaçları da kapsayan herhangi bir amaçla, olağan çevresinin dışında bir temel destinasyona bir ziyaret yapan kişidir (Url 74). Turizm birçok yazar tarafından çoğunlukla çelişen ve çatışan şekillerde tanımlanmıştır. Ancak tüm durumlarda turizm seyahat ile karakterize herhangi bir faaliyet olarak düşünülür ve kültür faaliyetleri gibi normalin dışındaki hareketlerin izini sürmek olarak tanımlanır (Turner ve Turner, 1978; Robinson, 1979; Smith, 1981; Graburn, 1989). Sosyal bilimler içerisinde çalışmak için turizm kimi zaman önemli ve geçerli bir alan olarak düşünülmektedir, ancak antropoloji-arkeoloji esaslı turizm son 30 yıldır nispeten önemli bir konu haline gelmiştir (Nash, 1989: 37). John Bodine'e (1981: 461-481) göre, turizmin ilk olarak açık bir şekilde gözden geçirilmesi 1964 yılında Amerika'da Merkezi Eyaletler Antropoloji Topluluğunun (The Central States Anthropological Society) bir sempozyumunda gerçekleşmiştir. Turizm üzerine ilk dönem antropolojik yayınlar bu toplantıdaki sunumlardan devşirilmiştir. Turizm üzerine ilk yayınlanmış antropolojik yayın Theron Nunez'e atfedilmektedir (Karajaoja, 1991: 9). O zamandan beri turizm mutlak bir bilim olarak kabul edilmekte olup, turizmin antropoloji-arkeolojiyi de içine alan interdisipliner bir bilim olarak görülmesi birkaç yıl sonra yapılan yıllık antropoloji toplantılarında ortaya konmuştur (Crick, 1989: 309-310). Crick (1989) ayrıca turizmin birçok sebepten ötürü antropoloji bilimi için derin etkilere sahip olduğunu ileri sürmüş ve savaş zamanları hariç insan yığınlarının tek ve en geniş hareketini turizmin kapsadığını ifade etmiştir. Böylece, turizmin arkeoloji ve dolayısı ile arkeolojik kültür varlıklarıyla yakın ilişkisi turizm biliminin doğuşuna kadar götürülebilen bir durumdur.

Tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere turizm, ilk ortaya çıkışında bile antropoloji-arkeoloji ilmi içinden doğmuş ve dolayısıyla tamamen insan merkezli ve insan etkileşimli bir bilim dalı olarak devam etmiştir. İnsanın her türlü davranışının bir ürününü çalışmayı temel edinmiş olan arkeoloji biliminin, turizm biliminin şekillenme esaslarının da tetikleyicisi olduğu ön görülebilir. Turizmin hiç şüphesiz en önemli bileşenlerinden birisi de turisttir. Turist kavramının potansiyel havuzu içerisinde ilgi grupları, sosyal yapılar, sosyal sınıflar, bütün yaş grupları ve her iki cinsiyet ile temsil eden toplumun geniş bir yelpazesi bulunmaktadır. Bu tez çalışmasında turist daha çok arkeoloji ve kültür varlıkları merkezinde ele alınacaktır. Turist kavramının teorik olarak tanımlanmasında çok fazla çeşitlilik söz konusudur, ancak bu tanımlamaların neredeyse hepsinde bir kültürel etkileşimin varlığı dikkat çekmektedir.

"Turist bir daha yenilenmesi olası olmayan ve özellikle bir yenilik, etkileşim, değişim ya da dokunulmazın izini sürmeye yönelik yapılan gönüllü ve istekli bir seyahate maruz kalan herhangi bir kişi" olarak tanımlanmıştır (Joseph, 2004: 13; Corbin ve Russell, 2010: 13). Yenilik, etkileşim, değişim ve de dokunulmaz ifadelerinin hepsinin içine kültür varlıklarını yerleştirmek mümkündür. Turistin kendi kültüründen farklı olan şey, ona yeni, etkileyici ve değişik gelecektir. Yukarıda da tanımlanan ve tipolojisi üzerine literatür tarama sonuçları analiz edilen turist kavramı, turizmin enstrümanları içinde en belirleyici olanıdır. Turist, bir turizm faaliyetinin tam da merkezinde duran ve her türlü faaliyetin özünü oluşturan bileşendir. Turistin merkeze alınarak yapılmadığı neredeyse hiçbir istendik turizm faaliyeti, düşünülen turizme dayalı dönütün elde edilmesinde yeterli katkıyı yapmayacaktır. Bu yüzden, turizmin en önemli enstrümanı turist olmalıdır.

Turizm ile ilişkilendirilen turist seyahatinin boyutu, arkeolojik kültür varlıklarını da kapsayacak şekilde ciddi ölçüde değişkenlik gösterebilir. Ölçeğin bir ucunda nispeten hızlı, basit ve bir günlük alışveriş seyahatleri ya da sadece hafta sonu için civar şehre ya da kasabaya giriş çıkış özelliği taşıyan faaliyetler, diğer ucunda ise belki de seyahat acentelerinden ya da diğer turist tabanlı iş sektörlerinden yardım alarak yapılacak planlamalar gerektiren uluslararası seyahatler daha kapsamlı yolculuklar gibi daha sıra dışı yolculuklar da olabilir. Bu tür gezip dolaşmalar aynı zamanda daha rahat zamanlarda biriktirilmiş olan kaynakların ciddi şekilde tüketilmesini gerektirmektedir (Schwimmer,

1979: 223). Yani turist yapacağı her hangi bir arkeolojik kültür varlığı ziyareti için mutlaka bir parasal harcama yapacaktır. Dolayısıyla, arkeolojik kültür varlıkları turizmi ekonomik koşullardan uzak değerlendirilmemelidir.

Schwimmer'a göre bir seyahatin turizme dahil edilebilmesi için üç özellik taşıması gerekir;

- Yer değiştirme olmalı ve gidilen yer olağan yaşam alanının dışında olmalı.

Türkiye'de bir ören yeri ya da bir arkeolojik kent envantere dahil edilmiş ve tes-tilenmiş ise I. II. ve II. dereceden sit alanları olarak tanımlanmıştır. Buralar koruma altına alınmış olup bu destinasyonlara erişim kontrollü sağlanmaktadır. Dolayısıyla bu-raları destinasyon noktası belirleyen bir turist ya da turist grubu mutlaka olağan yaşam alanı dışına çıkmalı ve ayrıca seyahatte bulunmalıdır.

- Amaçlı bir faaliyet olarak seyahat, sadece gitme ve bedelini ödemenin ötesinde bir amaç gütmeli.

Arkeolojik kültür varlıkları ziyaretinde bulunacak bir turist ya da turist grubu ge-nellikle bunu önceden araştırarak ve istedik bir şekilde amaçlı hareket edecektir. Dola-yısıyla, arkeolojik kültür varlıklarının destinasyon olduğu bir seyahat amaçlı olduğun-dan turizm faaliyeti olarak tanımlanmalıdır.

- Süre itibari ile de seyahat sadece gelip geçmek değil, en azından bir gecelik kalmayı gerektiren sürede gerçekleştirilmiş olmalıdır.

Türkiye'de buna cevap verebilen arkeolojik kültür varlığı sayısı oldukça azdır. Bu ayrıntı bu tez çalışmasında sorgulanacak olan önemli bir ayrıntı olacaktır. Yani ören yerlerinin ya da arkeolojik kültür varlıklarının bulunduğu bölgelerde turistlerin kalabile-ceği mekanların varlığı ya da yokluğu önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Turist ya da turist grubu mutlaka o alanda mı kalmalıdır? Tezin değerlendirme kısmında cevaplandırılacaktır.

Turizm ve turizm araştırmaları küreselleşen dünyada önemini giderek artırmaktadır. Turizm faaliyetler gösterdiği topluluklar üzerinde birçok olumsuz etkiye sahip olabilmesine rağmen, olumlu etkileri daha geniş ölçekte yaygınlaşmaktadır (Zielinski ve ark., 2018: 1-17; Northcote, 2005: 47). Küresel olarak yayılmakta olan turizmin böylesi bir etkisi de ziyaret edilenler ve yeni destinasyonları ziyaret edenler tarafından ortaya çıkan kültürel mensubiyet ve anlayışın artmasıdır (Smith, 1977 akt. Depcinski, 2013: 5). Arkeolojik kültür varlıkları bu artan kültür turizmi faaliyetlerinin odak notasında olması sebebiyle daha da önemli hale gelmektedir. Koruma faaliyetleriyle de sürdürülebilir bir hal alması koşulu ile arkeolojik kültür varlıklarının turizm için kaçınılmaz bir destinasyon hedefi olduğu kabul edilebilir.

Sürdürülebilir turizm anlayışıyla, mantık esaslı çerçevelemede turizmin 6 bileşeni olduğu ifade edilmektedir (Url 101). Stange ve Brown'e göre turizm, mantıksal bir dizi-liş ile ilişkilendirilmiş 6 bileşenden oluşmaktadır, bunlar sırasıyla; cazibe (attraction), erişim (access), faaliyet (activity), hizmet (services), kalifiye eleman (qualified personnel), tanıtım (promotion) (Stange, 2011: 6).

1. Cazibe; başka hiçbir ileri tartışmaya ihtiyaç duymaksızın bütün turizm ürünleri "cazibe" ile başlar ve arkeolojik kültür varlıkları geçmişin gizemi ve bilinmezi ile bu konuda baş çekenler arasında değerlendirilebilir. Arkeolojik kültür varlıkları kendi potansiyelleri ile zaten cazibe unsurlarıdır. Çünkü insanlar kendi çocukluğu, anne baba-sının gençliği gibi yakın geçmişini merak ettiği gibi, yöresinin, bölgesinin veyahut ülke-sinin uzak geçmişi hakkında bilgi sahibi olma konusunda da meraklı olacaktır.

2. Erişim; Cazibe erişilebilir olmak zorundadır. Aksi takdirde başka hiçbir müda-haleye gerek yoktur. Ancak, unutulmamalıdır ki yeni erişim sıklıkla gelen ziyaretçi ka-pasitesine atfedilir. Bazen cazibe cazibelidir, çünkü macera faaliyetleri ya da vahşi ha-yat alanları gibi erişilmesi zordur. Her iki durumda da cazibeyi keşfetmede erişim hayati önem taşır. Dolayısıyla turizmsel etki ve katkı göz önünde tutulacaksa, arkeolojik kül-tür varlıklarının erişimi mümkün olduğunca kolaylaştırılmalıdır. Ne kadar cazibesi olur-sa olsun, Zengibar Kale gibi erişimi zor bir destinasyon noktası için sürdürülebilir bir turizm, mevcut aşamada hayalden öte geçemeyecektir.

3. Faaliyet; ziyaretçi bir cazibe tecrübe eder, ancak nasıl bir tecrübe yaşayacağı seçtiği faaliyet türüne bağlıdır. Örneğin bir ziyaretçi internet üzerinden Everest Dağı'nı gezerek hakkında tecrübe sahibi olabilir ve bu bir faaliyettir. Ancak bir diğer ziyaretçi ise soğuk ve kasvetli dağların tepelerinde oraları hissederek tecrübe edebilir. Bu durumda Everest Dağı'nın belli başlı tek bir tür tecrübeyi sunduğunu söylemek doğru değildir. Everest Dağı'nın sunduğu şey, nasıl bir faaliyet yapıldığına bağlıdır. Dolayısıyla, arkeolojik kültür varlıkları alanlarında yapılacak faaliyetlerin de farklılaştırılması, uygun yakınlık ve odakta faaliyet alanları ile genişletilmesi gerekmektedir.

4. Hizmetler; bir faaliyeti yerine getirmek hizmet gerektirir. Hizmetler bir ziyaretçinin kendi için yapabileceği ya da yapmayacağı fonksiyonların tamamıdır ki ancak her durumda birisi onları yapmak için seçecektir. Hizmetler aslında hediyelik eşya bölümü, iletişim, ulaşım, barınma, yiyecek, mutfak, katılımcıların güvenliği gibi faaliyetleri mümkün kılmayı içerir. Eğer bir faaliyet hiçbir servis gerektirmiyorsa, örneğin bir kişinin kendi evinin arkasındaki bahçeyi kullanması gibi, o halde bir turizm ürününden bahsedilemeyecektir. Kültür varlıkları turizminde hizmet daha bilinçli ve daha entelektüel düzeyde yapılmalı, arkeolog, turist rehberi ya da seyahat acenteleri varlıkların doğasına uygun şekil ve esaslarda hizmet üretebilmelidir.

5. Kalifiye personel; sevilmesi, paylaşılması o hizmetin kalifiye birisi tarafından sunulmasını gerektirir. Bu bazen bir rehber, şef, şoför, bir ulaşım firması ya da bir park görevlisi, polis ya da bir cadde hokkabazı olabilir. Bu kişi otomatik bir robot olsa bile hala en azından robota bakacak bir kişiye ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla, arkeolojik kültür varlıkları alanında istihdam edilecek hizmet sağlayıcılar, iletişimsel düzeyi yüksek entelektüel beyaz yakalılardan da seçilmeli, periyodik dönemlerde personel verimlilikleri denetlenmelidir.

6. Tanıtım; Turizm, ürünlerin muhteşem tasarımlarına rağmen varlıkları hiç kimse tarafından bilinmiyorsa, o halde bütün çaba bir hiçtir. Bir turizm ürününün (sadece ağızdan çıkan bir kelime olsa bile) aynı zamanda tanıtımı yapılmış olmak zorundadır. Tanıtım konusu turizm türleri içinde belki de en çok "kültür varlıkları turizmi"nde ihtiyaç duyulan bir konudur. Arkeolojik kültür varlıkları hakkında yoğun özellikli, ama üst

düzyer cazibe potansiyeline sahip ve oldukça kırılğan oldukları için detay bilgi gerektiren tanıtımlara çok ihtiyaç vardır.

Turizm her nasıl tanımlanırsa, tarif ya da analiz edilirse edilsin, aslında konunun merkezinde olan hep turisttir. Telefonun ahizesini kaldırarak seyahat acentesini arayan, ya da bir arabaya binerek turizmin etkilerini ya da hizmet mekanizmasının karmaşık bir dizisini tetikleyen turisttir. Çok farklı gruplardan turizm araştırmacılarını, öğretmenleri, pazarlamacıları ve profesyonel olarak turizm sektöründeki uygulayıcıları birbiriyle ilişkilendirecek olan seyahati başlatma kararını veren yine turisttir (Ryan, 1991: 110-120).

Şekil 3.1. Motivasyon: davranışın altında yatan ve onu yönlendiren faktörler

Kaynak: Ryan, 1991

Şekil 3.1 turisti harekete geçiren faktörleri göstermektedir. Buna göre, turist motivasyon değerinden önce, genellikle bir toplumun üyelerini seyahat etmeye sevk eden ve özellikle de arkeolojik kültür varlıkları ziyaretine güdüleyen şeyin ne olduğunu tartışmak gerekir. Şekil 3.1 bu sürecin bazı unsurlarını ifade etmektedir. Bu etmenler genel anlamda pazarlama alanında çalışan uzmanların çekme-itme (pull-push) faktörleri diye kategorize ettikleri belirleyicilerdir. Push factors yani turisti destinasyon dışına iten fak-

törler arasında ilk dikkat çeken, “merak”tır. Seyahat içsel olarak rahatlatıcıdır ve ödüllendiricidir. Yani seyahata çıkan bir kişide turistik faaliyette bulunmak için bir merak uyanmıştır ve seyahatle oluşacak farklılıktan dolayı adeta kendisini ödüllendirilmiş hissederek. Arkeolojik kültür varlıkları merak uyandırma konusunda etkin seçeneklerden biridir. Turist davranışını etkileyen diğer bir etmenin de “kendini gerçekleştirme” olduğu görülmektedir. Turistin bu yönüyle kendi istediği eylemi kendi rızası doğrultusunda istendik bir şekilde gerçekleştirdiği ve böylece kendisini tatmin etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, arkeolojik kültür varlıkları hakkında bireylere bilgi ulaştırılması ve kişilerde manipülatif davranışlar yaratma amaçlı bilinçleme ve bilgilendirme faaliyetleri planlanmalıdır. Arkeolojik kültür varlıklarının konumlandırılması turist üzerinde “akli gezintileri güçlendirme”yi yönlendirerek, turistin merkeze bu tür destinasyonları almasını teminat altına alınacaktır. Burada hareket öncesinde hayalini kurduğu seyahat, turistin akli gezintileri sağlamlaştıracak ve düşünsel olarak da gelişime kapı aralayacaktır. Ryan’a göre turist burada postmodernizmanın direttiğinin dışına çıkacak ve cevabını birey olarak verecektir. Bir kültür varlığı her bir bireyde farklı duygular canlandıracaktır. Ayrıca, “algılanan destinasyon çekiciliği” de turist davranışlarında önemli bir motivasyon kaynağıdır ve turisti destinasyona yaklaştırmaktadır. Refleks davranışı halini alan bu yaşam tarzı artık turist için sürekli gidilecek bir destinasyon seçeneği olacaktır. Neredeyse her bir noktasında arkeolojik kültür varlığının bulunması ve bu bağlamda adeta bir açık hava müzesi olmasıyla Anadolu refleks davranışı geliştirmiş turistler için oldukça kıymetli bir potansiyele sahiptir. Aynı zamanda “benlik tezahürü/eğitim/ruhsal/sağlık” bileşenleri de turistin seyahat etmesini etkileyen, yönlendiren ve hatta kimi zaman zorunlu bile olabilen motivasyon unsurları olarak değerlendirilmektedir (Ryan, 1991: 251-269).

Şekil 3.2. Seyahat talebinin psikolojik belirleyicileri

Kaynak: Ryan, 1991

Şekil 3.2 turist seyahat talebinin psikolojik belirleyicilerini göstermektedir. Ryan'a göre, turist psikolojik olarak da bazı etmenler kanalıyla harekete geçmektedir. Bu kimi zaman modern dünyanın temposundan uzaklaşma, kaçma (escape), eski ve egzotik'e ulaşma ihtiyacı olarak, kimi zaman bu temponun getirdiği yorgunluktan sıyrılıp rahatlama (relaxation) amaçlı olarak harekete geçmeyi gerektirir. Her iki durumda da arkeolojik kültür varlıkları için harekete geçmek güçlü bir psikolojik motif olarak değerlendirilebilir, çünkü modern dünyadan geçmişin ihtişamıyla ya da otantizmiyle zaman geçirmek turist için değerli olabilir. Yine modern dünyanın keşmekeşinden bıkan birey aile bağlarını güçlendirmek (strengthening family bonds) motifi ile seyahate çıkma eğilimi gösterebilir. Ancak özellikle arkeolojik kültür varlıkları merkezli bir turistik faaliyetin, psikolojik temelde özellikle arzuları gerçekleştirme (wish-fulfillment), sosyal etkileşim (social interaction), prestij (prestige), kendini gerçekleştirme (self-fulfillment) gibi motiflerle de imkan dahilinde olabileceği anlaşılmaktadır.

Turist tipolojisini erken dönemlerde çalışan Erik Cohen (1974: 527), en yaygın bilinen turist tipolojisini ortaya koymuştur. Cohen, turist tipolojisi "bir takım motivasyon

ve davranış boyutlarını anlamada turistin kurumsallaşmış olup olmadığıdır" der. Burada kurumsallaşmışlıktan kasıt, turizm endüstrisinin paydaşları tarafından organize edilmiş bir seyahat tecrübesi düzeyidir. Yine Cohen'in tipolojisi, turist çeşitleri kadar destinasyon etkilerinin de anlaşılmasının ne şekilde olacağını iskeletini sunar. Kültür varlıklarının etkin bir destinasyon noktası olduğu durumu ile bu alanlara yönelim gösteren turist tipolojisi, Cohen'in tipolojisi üzerinden özetle şu şekilde tanımlanabilir;

Organize kitle turist: Uluslararası Turizm Endüstrisi tarafından oluşturulan, desteklenen ve sürdürülen çevresel etmenlere yüksek düzeyde bağımlı, her şey dahil, full paket tatilleri ile karakterize, aşinalığın baskın olduğu ve yeniliklerin hiç olmadığı ya da üst düzeyde baskılandığı turist tipidir. Toplu hareket eden bu kitle için arkeolojik kültür varlıkları destinasyon olma noktasında güçlü bir seçenek olabilir. Seyahat acentaları ve rehberlerin bu kitle için kanaat oluşturma açısından oldukça etkin olduğu söylenebilir.

Bireysel kitle turist: Evden ayrılmadan olabildiğince çok şeyi düzenlemek için, planlanmamış uçuşlar, merkezi rezervasyonlar ve transferler gibi kurumsal turizm sistemleri faaliyetlerini kullanan ve belki de organize turistler gibi aynı şeyleri gören, ziyaret eden ama kendine ait akışı olan turist tipidir. Arkeolojik kültür varlıklarının bu grup için de önemli cazibe alanı oluşturduğu varsayılabilir.

Kaşif turist: Burada anahtar kavram, "herkes tarafından pek bilinmeyen, sık gidilmeyen yol"dur. Yalnızca basit bir broşürden seçim yapmaktan ziyade bir seyahat yazısı ile yönlendirilmiş bir destinasyonu takip eden turist tipidir. Bu tip turist, seyahat zorlaşırsa, rahatlık ve konfor doğrultusunda hareket edecek tiptir. Bu tür turistler için ideal destinasyonları arkeolojik kültür varlıkları oluşturabilir. Gizemi ve koruduğu mistik hava ile, arkeolojik kültür varlıklarının geçmişin kaşifleri için ilgi çekici olacağı ön görülebilir.

Avare turist: Bu tip turistler her ne pahasına olursa olsun, rahatsızlık ve tehlikeye rağmen, yeniliklerin izini sürer. Turistlerle her türlü temastan kaçınan, mutlak amacının yenilik olduğu ve harcamaların büyük firmalardan ziyade anlık yerel fayda sağlayıcılara olma eğilimi gösterdiği turist tipidir. Yenilik derken kasıt modernite, teknoloji ve çağın

gerekleri değildir. Turist kendisi için yeni olan ve turistin henüz yeni fark ettiği cazibe konularıdır.

Cohen tipolojisinin yanı sıra bazı diğer tipolojiler de çalışılmıştır. Stanley Plog (1977), 16 hava yolu ve firmasıyla işlerini genişletip genişletemeyeceklerini anlayabilmek için bu firmalar adına bir çalışma yapmış ve bu çalışmada allocentric (alocentrik) ve psychocentric (psikosentrik) gezginler diye bir tanımlama getirmiştir. Allocentric gezginler egzotik ya da dokunulmamış destinasyonların izini aktif bir şekilde süren kişilerdir. Psychocentric gezginler ise daha çok garantici ve risk almak istemeyen, kurumsallığı oturmuş yerleşmiş turist destinasyonlarını tercih etme eğilimi gösteren kişilerdir. Burada daha çok turistler, yaşam tarzları, kendilerini ifade etme şekilleri, sosyal hayata ve kurumlara yaklaşımları esasıyla kategorize edilirler (Plog, 2001: 13-15). İlgili destinasyon bölgesine göre uygun turist tiplerinin bir hedef kitle olarak belirlenebileceğini ileri sürülmektedir. Bu görüşe göre psikosentrik turistler özellikle arkeolojik kültür varlıklarının potansiyel hedef kitleleri arasında değerlendirilebilir, çünkü bu grup turist maceradan hoşlanmaz, daha önceden bildiği ve memnun kaldığı bir turistik bölgeye defalarca gidebilir.

American Express endüstriyel açıdan Amerika, İngiltere, Almanya ve Japonya'da 6500'den daha fazla kişiyle yaptığı bir pazar araştırmasında Cohen'in yaklaşımına ters olabilecek bir yaklaşım sergilendiğini tespit etmiştir. Bu araştırmaya göre turistler şöyle kategorize edilebilirler;

1. *Maceracılar*: Bilgili ve donanımlıdırlar, yeni tecrübeleri denemeyi ve yeni insanlarla tanışmayı severler. Bunların hayatında seyahat önemli bir rol oynar. Arkeolojik kültür varlıklarının birincil hedef olmasa da kolaylıkla ikincil bir zaman geçirme faaliyeti olabileceği bir kitle olarak değerlendirilebilir. 2. *Endişeliler*: Başarılı bir şekilde kendi kendilerine seyahat etmekten ve özgüvenden yoksundurlar. Bu grup uçuş konusunda tutucu eğilim gösterirler ve genellikle ülke içi tatilleri tercih ederler. Bu grup turistler seyahati stresle dolu olarak görürler ve arkeolojik kültür varlıkları bu grup için de kolay ve değerli bir faaliyettir. 3. *Hayalperestler*: Aktüel seyahat tecrübeleri içinde oluşmayan seyahatler, egzotik destinasyonlar için can atarlar. Daha çok haritalar ve se-

yahat kitaplarına büyük değer verme eğilimindedirler. Bu grup turistler tam da arkeolojik kültür varlıklarının önemli bir cazibe destinasyonu olabileceği bir turist kitlesidir. 4. *Tutumlular*: Bu grup için seyahat hayatlarına değer katan ayrı bir şey olarak algılanmaz. Bu grup seyahatin normal bir dinlenme tarzı olduğuna inandığı için seyahat eder. Bu gruptakiler hayatı kolaylaştıracak unsurlar ya da hizmetler için ekstradan bir para ödemeyi değer görmezler. Arkeolojik kültür varlıkları bu grup için de cazibeli bir destinasyon alternatifi oluşturmaktadır. 5. *Düşkünler*: Grup genellikle varlıklı gezginler olup, ekstra konfor ve daha iyi hizmet için fazla para ödeme eğilimindedirler. 5 yıldızlı yerlerde kalmayı ve hoş karşılanılmayı severler (Amex, 1989: Url 75). Arkeolojik kültür varlıklarının egzotizminin cezbettiği bu grup turistler, bu nadide yerleri gezmeye ve bilgilenmeye düşkün hale geleceklerdir. Arkeolojik kültür varlıkları için ihtiyaç duyulan finansman desteğini sağlama kapasitesi yüksek bir gruptur.

Turist türüne ek olarak, seyahatteki amaca yönelik bir sınıflama da Wahab (1975) tarafından eğlence turizmi, kültür turizmi, sağlık turizmi, spor turizmi ve konferans turizmi olarak ifade edilmiştir. Kültür turizminin genel olarak dahil edildiği bu kümelemede arkeolojik kültür varlıkları kültür turizmi içinde yerini almıştır.

Cohen etkisiyle Valene Smith, 7 türden oluşan bir turist tipolojisi ortaya koymuştur ki bu tezin çalışma alanı için daha büyük bir önem arz etmektedir. Smith'in turist tipolojisi kâşifler, seçkin turistler, sıra dışı turistler, alışılmadık turistler, yeni başlamış turistler, kitle turistleri ve taşınmalı turistlerden oluşmaktadır. Burada da bütün kümelemelerde arkeolojik kültür varlıklarını önemli turist destinasyon noktası olarak belirleyebilecek turist kümelenmeleri olduğu izlenmektedir.

Çok sayıda yazar (Greenwood, 1989; Burns ve Holden, 1995; Ritzer, 1998) turizmi tüketim ile ilişkilendirmiş ve Selwyn onlardan da derleyerek şu çıkarıma ulaşmıştır; maddi ve manevi gelenekler turistlerle ticari bir düzeyde etkileşime girdikçe, emtia saplantısı ile kültürel olarak yorulmuş turistlerin etkisi altında kültür, metalaştırma sürecine maruz kalır (Selwyn, 1996: 14). Öte yandan Mac Cannell, bütün tüketici turistleri sembolik olarak bir yamyam türüne benzeter ki ona göre turistler sadece bir yerdeki kaynakları ve maddi ürünleri-arkeolojik kültür varlıklarını- bitirmez aynı zamanda ora-

daki kültürleri de tüketir. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre turist arkeolojik kültür varlıklarına zarar veren kitle olarak da tanımlanmaktadır ve buradan turizme kazandırılmak istenen arkeolojik kültür varlıklarının, koruma ve pazarlama planlarının oldukça başarılı bir şekilde yapılması ve sürdürülebilir bir turizm anlayışıyla yürütülmesi gerekliliği sonucu çıkarılabilir.

Dünyada turizmin ortaya çıkışı 19.yüzyıla kadar gitmesine rağmen, turizmin kent ekonomilerine yaptığı katkıya yönelik beklentiler 1980 sonrasında yerel yönetimlerin gündemine giren bir konu olmuştur (Kızıldere, 2007: 27). Kent turizmi, metropol ölçeğindeki büyük kentlerde gerçekleştirilen bir turizm türüdür. Tatil yapmak, tarihsel ve kültürel bilgi ve deneyim elde etmeyi içine alan "Kent Turizmi"ne olan ilgi dünyada hızla artmaktadır (Emekli, 2013: 138). Kent merkezine yakın yerlerdeki Çatalhöyük gibi arkeolojik kültür varlıkları bu yönüyle iyi bir destinasyon alanı olarak tanımlanabilir ve Kent Turizmi, Kültür Turizminden ayrı tutulamayacak kadar iç içedir. Kentler sundukları arkeolojik kültür varlığı potansiyelleri ve alternatifleriyle turizm girdilerini artırma yoluna gidebilir.

Çağdaş turizm anlayışında, evrensel olarak uygulanan terimlerden birisi de kitle (mass) kavramıdır. İnsanların sınırları aşan hareketleri, postmodern tüketicinin ihtiyaçlarını karşılama ve yaygın çaprazlanmış halk halinde hizmet üretme endüstrisinin gelişimini şekillendirmiştir. Dolayısıyla turizm kültür varlıklarını da kapsayan geniş etki alanlarına sahip hem makro hem de mikro ölçekte planlamayı zorunlu hale getirmektedir. Kitle halindeki tüketicilerin (yığınlar halindeki turistlerin) ihtiyaçlarını karşılayacak bir arkeolojik kültür varlığı turizmi bu kırılgan ve hassas alanlar için daha da dikkatle çalışılmalıdır. Bayley (akt. Drabek, 1995: 89) tarafından atfedilen kitlesel tüketim için ihtiyaç duyulan şu özellikler yerine getirilmelidir;

1. Dünya etrafında bir yıl içerisinde hareket eden yüz milyonlarca insanın ihtiyacını karşılayacak hizmetler ve kitlesel üretim çok uzakta sağlanabilmeli; arkeolojik kültür varlıkları kendi alanlarında kitleleri karşılayabilme kapasitesiyle donatılmalıdır.

2. Hükümetler tarafından turizm faaliyetlerini sağlamak için gerekli olduğu düşünülen küresel örgütlerle işbirliği halindeki yatırımları cezbedecek gerekli finansal teş-

vikler ve desteklerle yatırımların oluşturulması; arkeolojik alanlarda başlatılacak kazı çalışmaları ve beraberinde hazırlanmış master turizm planları ve stratejik planlamaya sahip uluslararası firmalar ile işbirliği arzu edilen döngüyü oluşturmada belirleyici olacaktır.

3. Yatay, dikey ve diyagonal entegrasyonun bir sonucu olan ölçü-ekonomileri sayesinde elde edilmiş düşük birimli maliyetler (Poon,1993;205) ve anlık erişim için var olan küresel rezervasyon ve enformasyon sistemlerini sağlayan karmaşık iletişim teknolojilerinin kullanılmasıyla, arkeolojik alanlarda artan çalışan verimliliği elde edilebilir (Burns, 1999;44; Poon, 1993).

Turist merkezli kültür varlığı turizmi çalışmalarının bir diğer önemli bileşeni de hiç şüphesiz turizm işletmeleridir. Öztaş'a (2002: 78-79) göre bu tür işletmeler şu şekilde gruplandırılabilir;

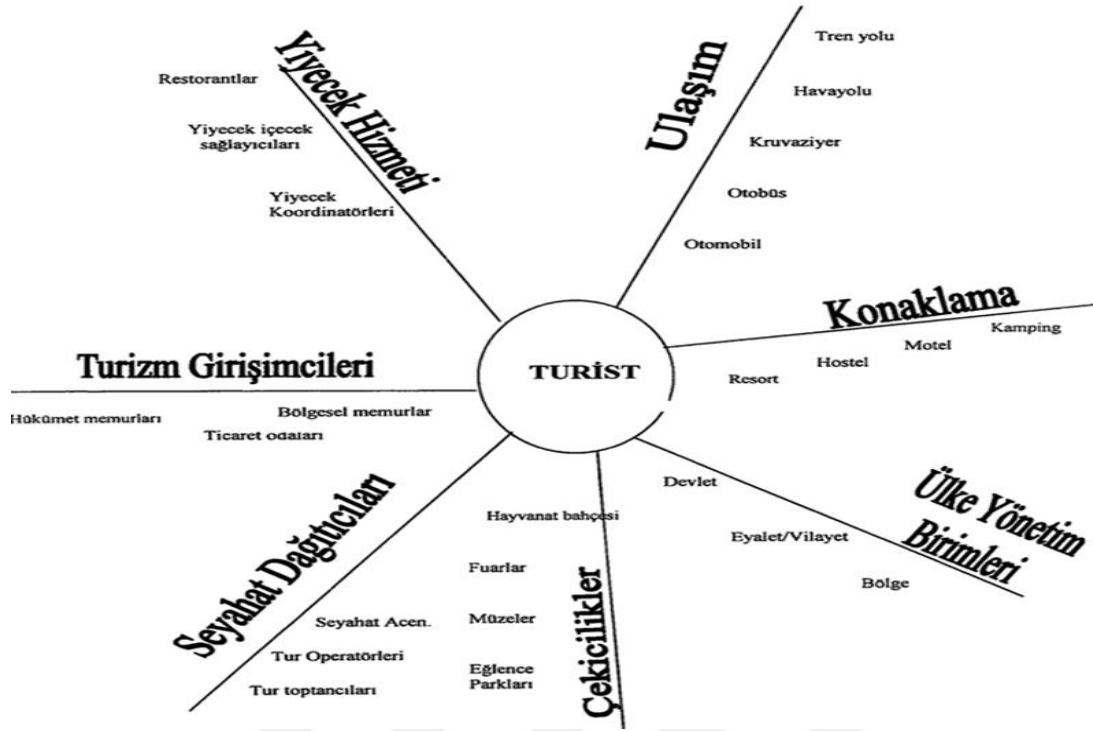
Konaklama İşletmeleri;

Birincil; Oteller, moteller, tatil köyleri, pansiyonlar, kampingler; ikincil; Apart otel, dağ evi, spor ve avcılık tesisleri, hosteller, yüzer tesisler, karavanlar, kırsal turizm tesisleri şöyle sıralanabilir (Sezgin,2004;18); Yeme içme ve eğlence işletmeleri; lokantalar, kafeteryalar, eğlence yerleri, şans oyunları işletmeleri

Ulaştırma İşletmeleri; demir yolları, deniz yolları, kara yolları, hava yolları, seyahat işletmeleri, tur operatörleri ve seyahat acenteleri

Elbette turist rehberleri de bu sektörde oldukça belirleyici bir enstrüman olarak değerlendirilebilir. Özellikle sürdürülebilir turizm stratejilerinde oldukça önemli bir yer tutan rehberler nihai tüketiciler olan turistlerin bölgeye tekrar gelebilmeleri ve doğru turizm elçileri olabilmeleri konusunda belirleyici enstrümanlardır. Bir turist bir arkeolojik kültür varlığını rehberinin anlattığı kadar değerlendirebilecektir. Dolayısıyla, tüm çalışmanın önemli bir halkasını da rehberler gibi tanıtım elemanları oluşturmaktadır.

Şekil 3.3. Turizmin Bileşenleri

Kaynak: Sezgin (2004)

Şekil 3.3 turizmi oluşturan unsurları bir arada sunmaktadır. Buna göre turizmin merkezinde turist vardır. Neredeyse tüm faaliyetler tamamen turist odaklı olup diğer etmenler neredeyse eşit ağırlıkta sunulmuştur. Arkeolojik kültür varlığı merkezli hareketlenmeler gibi turizm faaliyetlerinde ulaşım, olması gereken bir önemli faktördür. Tren yolu, hava yolu, kruvaziyer, otobüs ve otomobil ulaşım seçeneklerini oluşturmaktadır. Çekicilik her ne olursa olsun yiyecek hizmetiyine önemli bir bileşen olarak ön çıkmaktadır. Restoranlar, yiyecek içecek sağlayıcıları ve yiyecek koordinatörleri yiyecek içecek hizmetlerini sağlayacak bileşenlerdir. Konaklamada turist turizm faaliyetinde bulunma eğiliminde belirleyici bir etmendir. Resort, hostel, motel ve kamping'den oluşan konaklama seçenekleri turist için ve dolaylı olarak da turizm için önemli bileşenlerdir. Ayrıca turizm girişimcileri, hükümet memurları, bölgesel memurlar ve ticaret odaları alternatifleri ile turizmin belirleyicileri olarak yerlerini alırlar. Seyahat acenteleri, tur operatörleri, tur toptancılarının oluşturduğu seyahat dağıtıcıları da turizmin vazgeçilmezleri arasında görülmektedir. Ülke yönetim birimleri olan devlet, eyalet/vilayet ve

bölge turizm için etkin yapı taşlarındandır. Çekicilikler (attractions) turisti seyahata başlatan motif olarak turizmin önemli bileşenlerindedir. Bazı turisti cezbeden anıtlar, müzeler ve ören yerleri gibi kültür varlıkları veyahut bu varlıkların bulunduğu destinasyon noktalarıdır. Dolayısıyla, Nickerson'a göre turizmi oluşturan önemli bileşenler arasında kültür varlıkları gibi cazibe ürünleri ve çekicilikler yanında ulaşım, yiyecek hizmeti, konaklama, turizm girişimcileri, seyahat dağıtıcıları, ülke yönetim birimleri ve sayılabilmektedir (Nickerson, 1996: 157).

3.2. Turizm Türleri ve Turistik Ürünler

3.2.1. Katılanların Kişi Sayısına Göre Turizm Türleri

Bireysel Turizm; seyahat ve konaklamaların kişiler tarafından düzenlendiği turizm türüdür. *Kollektif (Grup)Turizm*; belli bir kurum, kuruluş, teşkilat, örgüt ya da kulüp tarafından düzenlenmiş seyahat ve konaklama biçimlerini kapsayan turizm türüdür. *Kitle Turizmi*; seyahatin çoklukla, konaklamanın ise tamamen topluluk halinde yapıldığı ve turistlerin grupla bütünleşmesinin bilinçli olarak özendirildiği turizm türüdür (Barutçugil, 1989: 21). Günümüzde ve de gelecekte arkeolojik kültür varlıklarının turizmde baskın bir yeri olduğu hedef kitleleri hem bireysel, kollektif hem de kitle turizmi faaliyetleri için önemli bir yere sahiptir.

3.2.2. Seyahat amaçlarına göre turizm türleri:

Kültür Turizmi; arkeolojik varlıklar, tarihi eserler, müzeler, eski medeniyetlere ait kalıntıların görülmesi, araştırılması ve keşfi için yapılan seyahatlerin olduğu turizm türüdür. Yani kültür turizminin ana çerçevesini arkeolojik kültür varlıkları oluşturmaktadır. Burada inanç, gelenek, görenek gibi somut olmayan kültür varlıkları da bir turizm destinasyonu olarak bu gruba dahil edilmektedir. Spor Turizmi, Kongre Turizmi, Yat Turizmi, Mağara Turizmi, Dağ Turizmi, Çiftlik Turizmi, Av Turizmi, Golf Turizmi ve Sağlık Turizmi (Toskay, 1989: 156- 157) gibi sınıflandırılmış turizm faaliyetlerine katılan bir turist bölgedeki arkeolojik kültür varlıkları için potansiyel bir müşteri konumundadır. Yani burada görüldüğü üzere neredeyse bütün turizm türlerinin içine kültür turizmini ve arkeolojik kültür varlıklarını da sığdırabilmek mümkündür; örneğin spor tu-

rizmi için bir destinasyona giden bir turist grubu günü birlik ya da saatlik bile olsa bir kültür turizmi faaliyetinde bulunabilir.

3.2.3. Seçilen zaman açısından turizm türleri

Yaz Turizmi; yaz ayları genellikle güneşten ve doğal güzelliklerden faydalanılan bir iklim sunmaktadır. Günümüzde çalışanların çoğu yıllık izinini yaz aylarında kullanmakta ve böylece deniz kıyıları yazın daha çok müşteri toplamaktır. Yaz aylarında gerçekleştirilen bu faaliyetler yaz turizmini oluşturur. Ancak bu amaç için gelen turistlerin arkeolojik kültür varlığı alanlarına kaydırılması hem çeşitliliği artıracak hem de turizm girdisi sağlayacaktır.

Kış Turizmi; kış aylarının sunduğu imkânları değerlendiren turistlerin seyahatlerinin oluşturduğu turizm türüdür, özellikle kayak merkezlerine yapılan seyahatleri içermektedir. Arkeolojik kültür varlıkları turizmi yaz ya da kış gibi zaman kısıtlılığını ortadan kaldırarak, yıl içinde her zaman gerçekleştirilebilecek bir faaliyet alanı sunmaktadır. Bu yönü ile yılın herhangi bir zamanı iyi bir potansiyel cazibe alanı oluştururlar.

Sosyolojik açıdan turizm türleri:

Sosyal Turizm; alım gücü ekonomik olarak zayıf olan turistlerin seyahatlerinin oluşturduğu turizm çeşididir.

Geleneksel Turizm; orta gelir düzeyine sahip turistlerin kitle ya da grup halinde katıldığı turizm türüdür.

Lüks Turizm; yüksek gelir düzeyine sahip turistlerin, lüks ve standardı yüksek tesislerde yaptıkları turizm türüdür (Bayer, 1992: 29).

Gelir düzeyine göre sınıflandırmanın yapıldığı bu kategoride de arkeolojik kültür varlıkları oldukça potansiyelli bir alternatif oluşturmaktadır. Bu yönüyle arkeolojik kültür varlıkları yaklaşık her gelir düzeyinden turistlerin tercih edebileceği bir destinasyondur.

Katılanların yaşına göre turizm türleri:

Gençlik Turizmi; 15-24 yaş arası turistlerin yalnız (aile ve yakınları olmadan) olarak seyahatlerinden oluşan turizm türüdür. Arkeoturizm uygulamaları daha küçük yaşlarda planlanabilmekte, çocuklarda ve de gençlerde kalıcı etkiler bırakmaktadır.

Orta yaş Turizmi; 25-64 yaş arasındaki turistlerin faaliyetleriyle oluşan turizm türüdür.

Üçüncü Yaş Turizmi; 65 yaş ve üzeri turistlerin oluşturduğu turizm faaliyetleridir (Kozak ve Dğr, 2008: 10-48; Sezgin, 2004: 7-8). Burada bahsedilen turizm türlerine göre arkeolojik kültür varlıkları turizmi hiçbir yaş sınırlaması olmaksızın gerçekleştirebilecek faaliyetler sunması açısından çok büyük önem taşımaktadır. Bunlara ek olarak Sezgin, turistin geldiği yere göre (iç turizm ve dış turizm), kullanılan ulaştırma aracına göre (demiryolu turizmi, havayolu turizmi vb.), konaklama tesisinin şekline göre (otel turizmi, karavan turizmi), seyahat edilen süreye göre (kısa süreli ve uzun süreli turizm), turistik tüketim aşamalarına göre (aktif turizm, reseptif (yerleşik) turizm), zaman elemanının bir fonksiyonu olarak (konaklama turizmi, geçit turizmi, hafta sonu turizmi) gibi sınıflandırmalar yapılırken; etnik, rekreasyon ve özel ilgi turizmi gibi sınıflandırmalar da yapıldığını bildirmektedir. Turizm türü ne olursa olsun arkeolojik kültür varlıkları turizmi (arkeoturizm) her çeşit turizm türü ile ilişkilendirilebilecek esneklikte bir turizm faaliyeti alternatifi oluşturmaktadır.

Arkeolojik kültür varlıkları sınır tanımayan bir pazar (market) ürünü olarak ele alınır ise, Türkiye'deki arkeoturizmin¹ uluslararası boyutu, Arthur Pedersen'a göre değerlendirildiğinde, 3 genel sınıflandırma elde edilebilmektedir;

¹ Arkeoturizm, iki kelimenin birleşimidir; arkeoloji ve turizm (Jusoh, 2017: 1167) ve antik kentler, tarihi yerler, müzeler ve diğer arkeoloji ile ilişkili yerlere odaklı yapılan turizmdir (Giraud, 2010: 7-8; Srivastava, 2015: 31-32; Thomas, 2019: 69). Kültür Turizmi ve Kültür Mirası Turizmi gibi kavramlara yakın olsa da arkeoturizm, daha belirgin ve daha dar bir çerçevede, "arkeoloji ve kültür mirasının korunumu konularına toplumssal ilgi oluşturmak, kamu ilgisi yaratmak amacıyla arkeolojik alanların ziyaret edilmesi ya da bu alanlara seyahat" şeklinde tanımlanmaktadır (Gautam, 2019). Dünya turizminin 2016 yılında 1,2 milyar olan toplam sayısının yıllık % 3,3 artarak 2030 yılında çok önemli bir sayıya ulaşacağı ön görülmektedir (UNWTO, 2017). Thomas'a (2019) göre bu sayının çok önemli bir kısmı kültür mirası turizmi içindedir. Kültür mirası turizmi bir ülke ya da bölgedeki insanların yaşam, gelenek, el sanatları, sanat, mimari, inanç ve tarihlerine odaklı turizm türüdür ve

1. Bağımsız seyahat pazarı (independent travel market): Bağımsız seyahat pazarı; organize olmuş grupların bir kısmı değil, küçük gruplar halinde ya da yalnız yapılan seyahatin bir parçasıdır. Bu grup genel ilginin dışında hareket edebilir. Çoğunlukla genç, maceraperest, kırsal ve köysel yaşamlara istekli, geleneksel olarak yeme içmeyi seven ve toplu ulaşım araçlarını kullanan kişilerden oluşur. Turizm endüstrisindeki birçok kişi, bu turistleri göz ardı eder, çünkü bunlar ucuz seyahat etmeyi severler ve çok para harcamazlar. Oysa bu kitle de tam arkeolojik kültür varlıkları için uygundur. Doğru planlama ve tanıtımın fokal noktasında bu grup göz ardı edilmemelidir.

2. İhtisas faaliyetleri pazarı (speciality activity market); İhtisas turizm firmaları, kuş izleyiciliği, yaban hayatı izleme, fotoğraf, arkeolojik kültürel ve tarihsel turlar gibi belirgin faaliyetlere katılma arzusu içinde olan müşterileri için geziler organize eder. Bu kategoride aynı zamanda macera gezileri ihtisaslarına göre bilimsel geziler ya da üniversitelerin yapmış olduğu belli amaçlı gezilerdir. Bu geziler genellikle belli bir proje için ya da belli bir gerekçe için para toplamak para harcamak için de yapılır. Arkeolojik kültür varlıkları turizmi (arkeoturizm) açısından Türkiyenin neredeyse her bölgesinde yoğun bir şekilde planlanabilecek potansiyele sahiptir.

3. Genel paket tatil pazarı (general package-holiday market); Genel paket tatil pazarı çoklukla belli bir tanımlı faaliyet ya da durumla ilgisi olmaksızın herhangi bir bölgeyi ya da bir kültürü görmeyi arzu eden gruplara yöneliktir. Türkiye gibi arkeolojik kültür varlıkları ile dolu bir ülke, bu tür bir pazarlama için iyi fırsatlar sunmaktadır. Bu tür grupların genellikle gezip görme, alışveriş yapma ilgilerini çektiği gibi, belgeseli çekilmiş arkeolojik, tarihi alanlar, iyi bilinen yerler, kalıntılar ya da müze gibi kültürel cazibe noktaları da ilgilerini çekebilir (Pedersen, 2002: 23).

Kitleler halinde insanları belli bir destinasyona çekebilme kapasitesi ile arkeolojik kültür varlıkları, belirgin hedeflere sahip olan grupları bu değerli sit alanlarına cezbe-

arkeoturizmi içine alır (Thomas, 2019: 70). Amerikan Ulusal Seyahat ve Turizm Ofisine göre 2014 yılında Amerikaya giren turistlerin yaklaşık %60'ı bir şekilde kültür mirası turizmi yapısıyla tecrübelenmiştir (UNWTO, 2015). Arkeoturizm, arkeoloji alanlarına ilgiyi artırma ve çok boyutlu yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası önemli ekonomik etkiler yaratma kapasitesine sahiptir (Thomas, 2019: 78). Ancak turizme açılmış, bilinen bütün arkeolojik alanların yüzdesi aşırı decede küçüktür (Comer, 2019: 172).

debileceği gibi bireysel turistler için de önemli bir cazibe noktası olma potansiyeline sahiptir. Bu tez çalışmasında ana temayı oluşturan arkeolojik değerlerin arkeoturizm perspektifinden turizme kazandırılması da turist merkezli bakış açısı ile her türlü turizm ana başlığının alt bir başlığı olarak görülebileceği düşünülmektedir. Son zamanlarda, kitlesel tatil paketi pazarlama, giderek artan bir turist yoğunluğuna sahip hale gelmiştir. Günümüzde, kitle turizmi adeta diğer tüm kategorileri kapsar hale gelmiştir. Bu kategorileri, eko-turizm, macera turizmi, miras turizmi ve kültür turizmi gibi alt başlıklar halinde görmek mümkündür. *Eko-turizm (Eco-tourism)*; uluslararası ekoturizm topluluğu tarafından "halkın faydasını sürdüren ve çevreyi koruyan doğal alanlara yapılacak sorumlu gezi" olarak tanımlanmaktadır. Araştırmalar göstermektedir ki eko turistler daha çok genç, oldukça iyi pozisyonlarda yönetici ya da profesyonel düzeyleri yüksek pozisyonda olan yerlerdeki turistlerdir. Eko-turizm gezileri belli bir tur grubu içerisinde daha az insanla olan ve uzun süreli olma eğilimi gösteren seyahatlerdir. *Macera turizmi (Adventure tourism)*: macera turizmi daha çok fiziksel olarak zorlayıcı herkes için tehlikeli olabilen ya da en azından tehlikeli olduğu düşünülen faaliyetlere katılmayı gerektirebilir. Trekking, dağcılık, su sporları ve scuba dalışı gibi spor türleri bunların örnekleridir. *Kültür turizmi*: dünya turizm örgütü dar anlamda kültür turizmini "hac ve folklor faaliyetleri, doğayı çalışma, anıtlar ve ören yerlerine ziyaret, festival ve diğer kültürel faaliyetlere katılma, sanatsal ve kültürel turlar ifa etme ya da eğitim turları gibi esasında kültür motivasyonları için yapılan insan hareketleri" olarak tanımlar (Pedersen, 2002: 23-25). *Miras turizmi (Heritage tourism)*; kültürel turizmi içine alan doğal ve kültürel mirasın korunmasına vurgu yapan geniş kategorideki bir turizmdir. Ulusal miras ya da dünya mirası kültür varlıklarının birer destinasyon noktası haline gelerek cazibe unsuru olduğu turizm türüdür. *Sürdürülebilir Turizm (sustainable tourism)*; sürdürülebilirlik düşüncesi yeni turizm tanımlarının ya da alt bölümlerin tanımlamasını yapar. Kaynakların tamamının gelecek kuşaklar için korunmasına işaret eder. Olumsuz sosyo-kültürel etkileri sınırlandırılarak ve yerel halkın hem sosyal hem ekonomik çıkarları gözetilerek çevresel korumaya katkı yapan bir turizm türüdür. Dünya turizm örgütü sürdürülebilir turizmi "gelecek için fırsatları genişletip korurken, konumlarını muhafaza ederek mevcut turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak turizm gelişimi" olarak tanımlanmaktadır. Kültür ve Miras turizmi gibi türlere direkt, diğerleri ile dolaylı bir yakın ilişki içinde olan arkeo-

turizm, hemen hemen her türlü turist hareketliliğinde önemli bir faktör olma potansiyeline sahiptir.

Kısacası, turizm, belli bir varlık birikimi, kayda değer bir boş zaman, gelişmiş ve güvenilir bir ulaşım sistemi ve seyahat etmeye eğilimi gerektirir. Sonuçta turizm faaliyetlerine yol açacak olan temel faktör, cazibesi ile arkeolojik değerlerdir. Günümüz insanının bilinçlenmesi bu değerlerin sürdürülebilir turist destinasyonları olmaları için önem taşımaktadır. Ayrıca tur firmalarının bu değerleri cazibe destinasyonları olarak düzenledikleri yerlerde arkeoturizm daha da önemli bir yer tutmaktadır. Ulaşımın daha sağlıklı araçlarla sunulması, yolların sorunsuz hale getirilmesi gibi altyapı çözümleri yanında insanların gelir düzeyinin artması, dolayısıyla otomobil ile ilgili noktalara ulaşabilmenin kolaylığı, çadır, kamp çadırı, karavan tatilleri gibi her türlü dinlenme ve eğitsel amaçlı yer değiştirmeler geleneksel turizm anlayışını değiştirmiştir. Başarılı arkeoturizm planlamalarında bu durum akılda tutulmaktadır.

3.3. Kültür, Arkeoloji ve Turizm İlişkisi (Arkeoturizm)

Kültür kavramı çok farklı açılardan farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yaşam tarzını, sanatı, coğrafyayı, belli bir dönemi, zenginliği, yoksulluğu, felaketleri, yenilen içilen ve kullanılan her türlü malzemeyi içine alacak genişlikte bir kavramdır (Url 76). Yaşam tarzı açısından "belirli bir zamanda, belirli bir insan grubunun genel ananelerini ve inanışlarını içine alan yaşayış şeklidir (Url 77). Yine Cambridge sözlüğüne göre sanat yönüyle "edebiyat, müzik, dans, tiyatro vs. gibi vasıtalarla, belli bir grup insanın yaşam tarzını ya da geleneklerini temsil eden bir sergileme, gösterme ve tasvir etme sanatıdır".

Kültür, çevreye uymayı gerektiren ve bu uyum süreci esnasında bir insan topluluğunun sadece yaşam şeklini değil aynı zamanda başta gelen değer ve inanış biçimlerini de içine alan bir kavramdır. Bir bölgede yaşayan bir insan topluluğunun doğal ya da yapay bir alanda oluşturduğu bir yapının malzemesinden, yapılış, topluluk bireylerinin birbiriyle iletişim, giyim kuşam ve hatta davranış şekillerine kadar birçok unsuru içinde barındıran bir kavramdır. Bu yönüyle bakıldığında insan elinin değdiği her coğrafyada mutlaka o insan topluluklarının kendisine özgü bir takım kültürel kimlik oluşmuş demektir. Arkeoloji ise bu kimliklerin somut verilerini araştıran, ortaya çıkaran, tespit ve

teşhis ederek onların ışığında insanlık geçmişini aydınlığa çıkarmayı hedefleyerek kültürün gün ışığına çıkarılmayı bekleyen kısmını bilindir kılmak için çalışan tamamlayıcı bir bilim dalıdır. Dil, yönetim, ekonomi, din, değerler gibi kültürel olguların bir bölgeden diğerine değişmesiyle toplumun mekânsal işleyişi bakımından ortaya çıkan çeşitlilikler, farklı alanlarda farklı kültürlerin ortaya çıkışı, kültür ile turizmi bir araya getiren ve geliştiren unsurların başında gelir (Arı, 2005: 320).

Kültür ve turizm birincil amaç olarak özellikle üçüncü yaş turizmi çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (Marangoz, 2006: 106; Kozak vd, 2008: 15; akt. Garda, 2010: 12). Bu tür turist grubunda direk ilgi uyandıran kültür turizminin bir alt başlığı olan miras turizmi son zamanlarda sıkça kullanımı olan bir kavramdır. Arkeolojik kültür varlıklarını da içinde bulunduran miras kavramı ile kastedilen aslında kültür mirası ifadesidir. Miras Turizmi (Heritage tourism) literatürde (örn. Harvey, 2001, Jamal and Kim, 2005, Lowenthal, 2005, Nuryanti, 1996, Timothy and Boyd, 2006) kayda değer bir tartışmayı tetikleyen giderek artan bir popüleriteye sahip bir turist faaliyeti olarak tanımlanmaktadır ve miras turizmi özellikle arkeolojik kültür varlıklarının çok sayıda bulunduğu miras bölgelerinin birçok çalışmasını da tetiklemektedir; örneğin, (Bruner (2005a) New Salem'de, Illinois ve Elmina Castle'da, Gana'da, Collins-Kreiner ve Gatrell (2006) Haifa'nın Bahá'í Bahçelerinde, Daher (2005) Salt'da, Ürdün'de, Edensor (1998) the Taj Mahal'da, Poria'da, Reichel ve Biran (2006) Anne Frank House'da Amsterdam'da ve bir ciltlik Güneydoğu Asya Mirası çalışmaları üzerine bir çalışma (Hitchcock, King ve Parnwell, 2010).

Son zamanlarda, miras turizminde hem ABD'de hem de dünya çapında ciddi bir patlama gerçekleşmiştir. 2004 Uluslararası Koruma Örgütü ve National Geographic Traveler tarafından yayınlanan basın açıklamasına göre (Pinter, 2005: 09), her yıl 700 milyon insan uluslararası seyahat etmekte, bu da küresel gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde 11'ini oluşturan bir endüstriyi desteklemektedir. Bu rapora göre, 2020 yılına kadar seyahat edenlerin sayısının 1,4 milyara yaklaşması beklenmektedir. Amerika Seyahat Endüstrisi Derneği ve Smithsonian Dergisi (2003) tarafından yapılan bir ABD çalışması, seyahat eden yetişkinlerin yüzde 81'i "tarihi / kültürel gezginler" olarak kabul edildi ki bu rakam 1996 yılına göre yüzde 1'lik bir artış demek anlamına gelmektedir.

Dünya Miras Merkezi (The World Heritage Center) turistik ürünleri tanımlamada 4 kategori belirlemiştir;

1. *Yeryüzü örtüsü jeofiziksel estetik (Geophysical-landscape-aesthetic)*; burada dağlar, vadiler, iri kayalar, kaya oluşumları, mağaralar, nehirler, su kütleleri, görülmeye değer doğal manzaralar, dağların tepeden görünüşü, olağanüstü bulut oluşumları, yüksek hızda alışılmadık rüzgar davranışları ve şimşek çarpması gibi olağanüstü meteorolojik durumlar, termal su kaynakları, volkanik faaliyetler ve hatta alışılmadık olağanüstü doğa olayları bu gruba girer.

2. *Ekolojik biyolojik (Ecological-biological)*; bütün organizmalar, bu organizmaların bölümleri, davranışları, yığınlar oluşturmaları, diğer organizmalar ya da topluluklarla ilişkilerini kapsar. Aynı zamanda fosil kalıntıları gibi göç, avlanma, üreme ve çürüme gibi yeni organizmalara katılımın gerektirdiği ekolojik olaylar ya da süreçleri de içine alır.

3. *Kültürel tarihsel (Cultural-historical)*; bütün insan yapıları, uygulamaları ve arkeolojik kalıntılarını kapsar. İnsan evriminin ve kültürel ifadesinin her türlü dışavurumu bu alana girer. Bazı durumlarda askeri komutanların evi ya da meşhur bazı filozofların gözlükleri gibi bir kişinin sahip olduğu eşya ya da ev gibi belli objeler olarak yorumlanabilen olay ya da belirgin bireylerin fikirleri de bu alana dahil edilir.

4. *Eğlendirici dinlendirici (Recreational)*; Bu grup, insanlar tarafından belli bir eğlence ve eğitim amaçlı tasarlanmış her türlü cazibe ürünlerini içine almaktadır. Tema parkları, botanik bahçeleri, spor alanları, hareket temelli cazibe noktaları, hayvanat bahçeleri, müzeler, tiyatrolar, alışveriş merkezleri gibi noktalar bu alanın cazibe noktaları arasında sayılabilir (Stange, 2011: 8). Arkeolojik kültür varlıkları, Dünya Miras Merkezi (The World Heritage Center)'nin belirlediği bu dört kategorinin dördünün de içine dahil edilebilecek turist cazibe alanlarıdır. Bu varlıklar insanoğlunun zamanın estetik, dini ve folklorik anlayışıyla yeryüzü örtüsüne, ekolojisi ve biyolojisine yapmış olduğu etkiyi göstermesi, bu yönüyle alışılmadık ve bilinmeyen bir gizemli dünyaya sürüklenmesi ile günün keşmekeşinden turisti çıkarıp dinlendirmesiyle birinci, ikinci ve dördüncü gruplara da dahil edilebilme kapasitesine sahip olduğu görülmektedir.

"Miras" anlamsal olarak bulanık sınırlara sahip tartışmalı bir kavramdır (Edson, 2004: 378). Uluslararası örgütler tarafından yapılan miras kavramının resmi tanımlamaları değişkenlik arz etmektedir (Ahmad, 2006: 117-145). Daha önceden insanın arkeolojik, tarihi ve kültürel geçmişlerinin somut ürünleri ile sınırlandırılmış bir kavram iken, son zamanlarda kavramın içine soyut kültür varlıkları ve değerli doğal sitler de dahil edilecek şekilde genişletilmiştir (Ahmad, 2006: 295-300; Vecco, 2010: 321-324). Bunlar ayrı kavramlar olmaktan ziyade, doğal ve kültürel miras birbirine karışır çünkü doğanın hiçbir boyutu insan tarafından etkilenmemiş değildir ya da hiçbir insan ürünü tarihi ya da arkeolojik varlık çevrenin etkisinden yoksun değildir (Lowenthal, 2005: 81). "Miras"ı oluşturan şey, nötr ve tarafsız bir şey değildir. Bunun yerine miras sosyal olarak üretilir ve tarihsel olarak bağımlıdır (Harvey, 2001: 56).

Literatürde birçok farklı açılarıyla tanımlanmış olan (Brown, 1993; Gruffydd, 2002; Goodall, 1997; Comp, 2003; Waters, 2003) miras turizmi, özellikle arkeolojik miras, çoğu zaman, çaresiz kaybedilmiş bir geçmişe dair bir romantik nostalji ifadesi olarak görülmüştür (Caton ve Santos, 2007: 371-386; McMorran, 2008: 334-354); ancak çalışmalar, kültürel küreselleşme ve homojenizasyon koşullarında (Logan, 2001: 51-57) ve kişisel ya da kültürel kimliğin simgeleri olarak (farklılığın simgesi olarak, dalgalı bir dünyada sürekliliğinin belirteçleri olarak) kültürel miras alanlarının önemine işaret etmektedir (Breathnach, 2006: 100-120; Edson, 2004: 333-348).

Ancak günümüzde, miras turizminin artan popülaritesiyle birlikte, hükümetler, topluluklar ve bireysel girişimciler, ekonomik amaçlarla miras alanlarını sömürmektedirler (McMorran, 2008). Türkiye henüz bu boyutta bir alansal turizm kapasitesine erişebilmiş değildir. Dünyada bir "miras endüstrisi" (Edson, 2004: 343) ortaya çıkmış ve "mirasın korunması ve turizm gelişimi arasındaki çatışmayı" doğurmuştur (Li, Wu ve Cai, 2008: 308). Çatışma özellikle miras turizminin hızla genişlediği gelişmekte olan ülkelerde belirgindir. Pek çok miras alanı artan ticarileştirmeden (Edson, 2004; Timothy ve Prideaux, 2004) ya da kontrolsüz turist erişiminden çıkan zararlar tehdit edilmektedir, fakat aynı zamanda turistik çekiciliğini artırmak için yapılan aşırı restorasyonlarla bu tehdit pekiştirilmektedir.

Arkeolojik kültürel miras alanlarının korunması, muhafazası ve restorasyonunun sağlam bilimsel prensiplere dayandığı iddia edilmese de bu işlemler aslında, ulusal boyuttaki ve diğer yetkililerin, kendi kimliğini veya kendi meşruiyetlerini güçlendirmek için bu işlemlerden faydalandıkça, ideolojik ve politik düşünceler tarafından derinden tüketilmektedir. Bu tür düşünceler, koruma amaçlı sahaların seçimi ve restorasyonlarının şekli ile ilgili kararları etkilemektedir. Bununla birlikte, yetkililerin miras alanlarının hegemonik oluşumu, yorumu ve temsili genellikle direniş ve mücadeleyi tetiklemektedir. Örneğin Birleşik Krallık'ta, Waterton (2009: 37-56) Yeni İşçi Partisi'nin miras politikasının ideolojik olarak “ulusal mirasın rıza gösterimi olarak seçkin bir sosyal grubun kültürel sembollerini yeniden doğruladığını ve meşrulaştırdığını” savunmaktadır. Benzer şekilde, Waitt (2000: 835-862), Avustralya'daki bir miras alanı araştırmasında, Avustralya milliyetçiliğinin retoriğine dayanan “tarihin metalaştırılmış versiyonu”nun, baskının, ırkçılığın ve çatışmanın altını çizen geçmişin alternatif versiyonlarını susturduğuna işaret etmiştir”. Frost (2004: 281-291) aynı zamanda mirası yorumlamada, Avustralya tarihinin Avrupa merkezli görüşünü “İnci Alıcıları” adlı vaka incelemesiyle yaptığı örnek çalışmasında, “Aborijinlerin terbiye edilmesi ve Asyalı göçmenlerin kısıtlanması” gibi bastırılmış temaları ön plana alarak tartışmaktadır. Ulus devletler içindeki alt-kolektifler, çoğu zaman göz ardı edilen miraslarının tanınmasını isterler (Bandyopadhyay ve diğerleri, 2008: 790-808; Porter ve Salazar, 2005: 361-370). Türkiye henüz tam oturamamış kültür varlığı uygulamaları ile yukarıda sayılan çıkmazlardan uzak, dünya arkeolojik kültür mirası yönetim şekillerini de filtreleyerek oluşturacağı topyekûn bir “*arkeolojik kültür varlığı ve turizmi yönetimi*” planıyla dünyadaki potansiyelini sürdürülebilir bir iktisadi teşekkül olarak konumlandırabilir.

Dünyada pek çok miras alanı esasında ulusal hazineler olmasına rağmen, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, insanlığın ortak mirası için olağanüstü kültürel veya doğal öneme sahip bazı yerlerin küresel düzeyde korunması gerektiği fikri öne sürülmüştür. UNESCO, 1972'de Dünya Mirası Alanlarının (DMA) [World Heritage Sites] belirlenmesi için prosedürler başlatmış, ancak UNESCO tarafından WHS tasarımlarında konuşlandırılan evrensel değerler ve uluslararası uygulama standartları gibi modernist kriterler, post-modernist rölativizm tarafından tehdit edilen 90'lı yıllara denk gelmiştir.

Bu durum “esasen Eurocentric” ve “küresel- tekdüzeliğe doğru ilerlediğinin” yanı sıra yerel topluluklarda yaygın olan inanç sistemleri ve davranışsal olaylarla çatıştığını öne süren iddiaları içermektedir (Logan, 2011: 54). Logan (2011: 55) post-modernist eleştirinin, UNESCO'nun küresel miras anlayışına karşı direnişi ifade etmek için çevrenin gücünü artırdığını iddia etmektedir ve “geleneksel popüler sanatlar ile el sanatları ve yerel binaları “yüksek düzey” resmi koruma çabalarıyla güçlendirmiştir. Arkeolojik kültür varlıklarında ise böylesi çatışan iddialar ya da postmodernist karşı direniş oluşamayacaktır, çünkü her arkeolojik kültür varlığı kendine özgü, fikirlere kapalı belirli bir dönemi ve belirli bir anlayışı temsil eder. Bu yönüyle arkeolojik kültür varlıklarının, diğer kültür mirası ürünlerinden ayrıştığı gözlenmektedir.

Öte yandan, son zamanlardaki çalışmalar, DMA'lara dönük ulusal ve küresel iddialar arasında ortaya çıkan bir diğer gerilimi işaret etmektedir. Chambers ve Rakiç (2008: 145), olağanüstü evrensel değerde olduğu düşünülen miras alanlarının (ve dolayısıyla Dünya Mirası ödülüne layık görülmüş olanlar) üstü kapalı bir şekilde “belirli ulusal kimliğin sembolleri olarak algılanması beklenmediği” paradoksuna işaret etmektedir”. DMA atamaları, bu nedenle sahiplik ve aidiyet konularında tartışmalara yol açabilir ve bu tür siteleri tartışmalı mirasa çevirebilir. Türkiyedeki arkeolojik kültür varlıkları bu anlamda bir tartışma konusu yapılmamıştır.

Kültür, belirli bir yere üzgün olması sebebiyle daha çok seçkinlik ve kalite ile ilişkilendirilir, oysa turizm çoğunlukla ticarilik ve kitlesellikle bağdaştırılır. Dolayısıyla kültür turizmi, hem turizmin hem de kültürün aynı anda ve iç içe olmasını ve işbirliği yapmalarını gerekli kılar (Garrod, 2001: 1050). Günümüzde çoğu turist deniz tatili yerine kendilerine ilginç gelen yerlere gitmek, geçmiş medeniyetlerin izini sürmek ve kendilerine cazip gelen turistik ürünü görmek isterler (Baloğlu ve McCleary, 1999). Günümüz turistlerinin seyahatlerine başlamasındaki en önemli faktörlerden birisi de farklı bölgelerdeki kültür farklılıklarını gözlemlemek ve onların bir parçası olmak isteğidir. Dünyadaki doğal zenginliklerin yanı sıra farklı coğrafyalarda vücut bulmuş olan medeniyetlerin ortaya çıkardığı kültür ve sanat eserlerinin farklı bölgelere dağılmış olması turizm ve kültürü bir araya getirmektedir. Turizmde cazibe (çekicilik) önemlidir (Gunn, 1993: 107). Kültür turizminde cazibe unsurları kültür varlıklarıdır ve bu varlıkların böl-

geden bölgeye farklılık göstermesiyle ancak kendine münhasır özellikleri de seyahat etmeyi ve yer değiştirmeyi doğuracak cazibeyi oluşturmaktadır.

Böylelikle, kültür turizminin fonksiyonu, “estetik ve sanatsal özellikler, tarihi ve kültürel miras, her bir bölgenin kendine özgü özellikleri” olacak şekilde üç aşamalı ele alınır. Schweitzer’a göre bu işlevlerin önemi üç yönden irdelenmektedir (Schweitzer 1999: 1-4):

Değer artırıcı yön;

Kültürel turizm, toplumdaki farklı kültürel yapı özelliklerini genel kültürel yapı özelliklerine ekleyerek onun değerini artırır.

Farklılık oluşturuvcu yön;

Kültürel turizmin uygulandığı alanlar benzerlerinden farklıdır, özel karakter taşır.

Rekabeti yok edici yön;

Kültürel yapıların farklı olması değişik turizm alanlarının oluşmasına yol açar. Bu farklılıklar kültür varlıkları arasında rekabetin de oluşmamasını doğurur ki kültür varlıkları kıyaslanmaz (Emekli, 2013). Ancak kültür mirası olan her şey cazibe yaratacak diye de bir şey yoktur. Bir kültür varlığının cazibe noktası oluşturabilmesi ve turistik bir ürüne dönüşebilmesi için, marka ve imaj oluşturarak planlama yapılması esastır.

Dünyadaki ağırlığı ile arkeolojik açıdan bu kadar zengin olan Türkiye’de, arkeoloji ve turizm ilişkisi bilimsel bir zemine oturtulamamış ve berrak bir şekilde yerleşmemiştir. Dolayısıyla kimi zaman turizmin arkeoloji için bir tehdit olabileceği, ya da tam tersine arkeolojinin turizmi sınırlandırabileceği sorunsal zihinleri sıklıkla meşgul etmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi farklı bölgelere yerleşmiş olan ülkeler bu açıdan kendi içinde birbirinden farklı kültürel zenginliklere ve dolayısıyla arkeoturizm açısından farklı avantaj/dezavantajlara sahiptir. Türkiye’de kültür varlıkları oldukça yaygın bulunduğu için, bu bağlamda avantajlı bir ülkedir, ancak bu avantajı toplumun refah düzeyinde belirgin bir artış doğuracak şekilde planlı, kontrol edilebilir ve sürdürülebilir bir ka-

zanca dönüştürebilmiş değildir (Pulhan, 2009: 132). Bu hedefe ulaşabilmek için, arkeoloji, sanat tarihi, şehir plancılığı, mimarlık, tarih, turizm, iletişim, işletme ve iktisat gibi birçok farklı alanlarla çok-disiplinli bir çalışma ve planlama yapılarak, bu alanlardaki uzmanlarla makro ve mikro ölçekte eylem planları hazırlanıp bilimsel bilgi esaslarında çalışmalarla kalıcı ve açık bir politika yürütülmemektedir.

Kimliğin önemli bir kısmını oluşturan kültürel mirasın, arkeolojik çalışmalar bitirilip restitüsyon, restorasyon ve koruma çalışmaları yapıldıktan sonra, gelecek nesillere düzgün bir işlevle kavuşturulması milli bir amaç kabul edilse de Türkiye’de uygulamada bu adeta yok hükmündedir. Ancak arkeolojik tespit, teşhis, değerlendirme ve belgelendirme çalışmaları oldukça zaman alıcıdır ve uzun süreli bilimsel inceleme gerektirebilir. Alanyalı’ya göre arkasından tesis edilecek koruma-muhafaza çalışmalarında en belirleyici özellik belki de nitelikli işçilik ve bilimsel temelliliktir (Alanyalı, 2010: 335-344). Günümüz işleyişinde uygulanmakta olan ihale sistemi, firmaların ehliyetli olup olmadıkları konusunda birtakım şaibeler ortaya koymaktadır. Ayrıca ilgili kurum ve kuruluşların hâlihazırdaki iş yükü ve çalışan yetersizliği gibi hususlar yapılacak işin denetim ve gözlemlenmesini de sıkıntıya sokmaktadır (Alanyalı, 2010: 342). Sonuç olarak, uzun soluklu planlanmış olan, ciddi emek ve para harcanmış bu çalışmalar, kimliğini kaybetmiş yapıların ortaya çıkmasına ve kalitesiz iş üretimine yol açmaktadır. Öte yandan, turistlere göre ören yeri gezmek, bilinen ve önemli tarihi eserlerin önünde fotoğraf çekirmek ve anı ölümsüzleştirmek genellikle arzu edilen bir durumdur. Fakat bu tarihi eserleri tamamıyla ayağa kaldırıp ziyarete açmak her zaman mümkün değildir. Günümüze kadar ulaşmayı başarmış arkeolojik kültür varlıklarını oldukları şekli ile muhafaza ederek gelecek kuşaklara aktarmak önemlidir. Özdoğan bu konudaki düşüncelerini, “bu beklenti içinde olan ve bu şekilde turizmden kar sağlamak isteyenleri uyarmak ve bilinçlendirmek en önemli görevimiz olmalıdır” (Özdoğan, 2008: 11, 64) şeklinde ifade eder. Aksi takdirde, bu yapılar turizm ve daha çok insan çekme uğruna yapılan uygulamalarla, bugünün anlayışı içinde tamamlanarak tarihsel kimliklerini tamamen yitireceklerdir.

Her insan bireysel iradesi doğrultusunda geziler yapmak ister ki bu doğaldır. Kimi zaman da insanların bir grup içinde, daha bilinçli ve kontrollü bir şekilde geçmişe yöne-

lik, geçmiş içindeki bilinmezi merak ederek turizm faaliyetlerinde buldukları da bir gerçektir. Bu kıvama gelmiş kitleler halindeki yerli ya da yabancı bireyleri, sistematik bir şekilde Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan arkeolojik kültür varlıklarına çekebilmek gerekmektedir. Örnek olarak "Anadolu'da Kehanet Merkezleri", "Pamphylia Kentleri ve Kült Merkezleri", "Bölgeler Üstü Kült Merkezleri", "Anadolu'da Helenistik Kuruluşlar", "Kaya Kutsal Alanları", "Phryg Kaya Anıtları", "Anadolu'da Ana Tanrıça Tapınımı ve Kült Merkezleri", "Roma Döneminde Eyalet Başkentleri" vb. sayılabilir. İşte o zaman Türkiye bilinçli olarak kültürel mirasını turizm aracılığı ile ülkenin kalkınmasında ve zenginleşmesinde kullanmayı başarmış olacaktır (Alanyalı, 2010: 346). Sonuç olarak, arkeoloji bilim olarak geçmiş ve günümüz insanlığının hayatını kolaylaştırıcı her türlü üretim malzemesini ilmen ele alıp ilgili dönemdeki hayatın usul ve tarzlarını belirleme odaklı çalışması sebebiyle tamamen insan merkezli bir bilim dalıdır. Oysa kültür de bizim incelediğimiz esasla insanın olmadığı yerde olamayan iz, medeniyet göstergesidir. O halde arkeolojiyi kültürden ayırmak imkânsızdır. Yani, arkeoloji "kültür ürünü bilimdir" dememiz hiç de yanlış olmayacaktır. Arkeolojik kültür varlıkları da giderek küçülen küresel dünyada kendine özgülükleri ile merak uyandıran ve dolayısıyla insanları bir yerden bir diğer yere harekete zorlayan cazibe alanları haline gelmiştir. Ancak satın alıcılar, bir yerel kültürün herhangi bir özelliği tarafından belli bir yere çekilmiş (cezbedilmiş) ise, işte bu zaman durum hiç de açık değildir (Greenwood, 1989: 172). Bu yönüyle, bireyin ya ecdadına karşı olan sorumluluğu ya dini inancı ya da yeni ve farklı olana duyduğu merakı onu yer değiştirmeye itecek ve böylece de turizm faaliyeti başlayacaktır. Mantıksal olarak satılık olan herhangi bir şey emek, sermaye ve ücret gibi üretim unsurlarının bir araya gelmesiyle ortaya çıkmış olmalıdır. Bu durum, Greenwood'a göre, konumuz arkeolojik kültür varlıkları değil de bir tıraş bıçağı, bir radyo alıcısı ya da bir otel rezervasyonu olsaydı, hiçbir sorun oluşturmayacaktı. Turizm doğası gereği içinde barındırdığı birbirinden bağımsız birçok elemandan oluştuğu için çok boyutlu bir karaktere sahiptir. Turizm sisteminin düzgün işleyebilmesi ve yeterli olabilmesi için çeşitli faaliyet göstericilerin arasında yeterli bir iş birliği ve koordinasyon gereklidir. Turist merkezleri, otel işletmecileri ve tur operatörleri gibi bu bileşenlerin aynı zamanda her biri ayrı ayrı çok geniş ve değişen ekonomik performans sergilerler. Sistemdeki herhangi bir zayıf halka bütün diğer elementlerin tamamını olumsuz

şekilde etkileyebilir ki bu durum ekonomik olarak sağlıksız bir sonuç oluşturabilir (Robinson, 1979: xxx–xxx; Crick, 1989: 315).

Arkeoloji ve kültür birbirine ne denli yakınsa, turizm de o denli hem arkeolojiye hem de kültüre yakındır. Turizmin, arkeoloji ve kültür ile olan ilişkisi oldukça karmaşık bir durum olduğu aşikârdır. Turizmin bir emperyalist hareket tarzı olduğunu hem ilgili kültüre hem de arkeolojik kültür varlıklarına tamamen zararlı bir durum olduğunu savunan bir düşünce ekolünün olmasının tam tersine, turizmin doğru yönetilirse bilakis katkı yapacağını savunanlar da mevcuttur. Dolayısıyla, arkeoloji, kültür ve turizm arası ilişkiyi biraz daha derinlemesine açacak olursak, turizm kültüre ya da arkeolojik kültür varlıklarına zarar verir mi? Sorusunu sormak gerekir. Çok sayıda antropolog ve arkeoğu da içine alan çok ciddi “Eleştirel Bir Kamp” vardır ki bu grup, turizm ve ev sahibi-turist etkileşiminin ev sahibi toplumun kültürü üzerine olumsuz bir etki yaptığı görüşünü paylaşırlar. Turizmin, toplulukların kültürlerini nasıl hasara uğrattığı üzerine çok şey yazılıp çizilmiştir (Benthall,1988; Neal, 2004; Mbaiwa, 2008; Saarinen, 2008; Castañeda, 2012; Jaafar, 2015; Drakos, 2003; Lansing, 2007) ve burada turist dolaylı ya da dolaysız olarak değişimin sebebi olan kültürler arasındaki temasın ajanları olarak değerlendirilir. Bazı antropolojik konseptler bu bakış açısıyla şöyle sıralanabilir; Akültürasyon (Acculturation): bir ya da birkaç kültür unsurunun iki topluluk arasındaki herhangi bir süreç anındaki temasının bir sonucu olarak ödünç alınmasının gerçekleştiği süreç diye tanımlanabilir (Burns, 1999). Bu işlemin demonstrasyon ve hibridizasyon etkileri adındaki temel etkiye sahip olduğu ileri sürülebilir. Hibridizasyon (hybridisation) iki kültür bir araya geldiğinde yeni bir kültürün ortaya çıktığı zamana işaret eden süreç olarak tanımlanabilir iken demonstrasyon (demonstration) etkisi ise Burn (1999) tarafından "sayesinde geleneksel toplulukların özellikle gençler gibi dış etkilere daha eğilimli olan geleneksel grupların, turistlerin ortaya koymuş oldukları eğlence ve hedonistik yaşam tarzlarını benimsemeye istekli hale geldiği süreç" şeklinde tanımlanmaktadır.

Daha önceden turizm, turist, turizm türleri ve turistik ürünler gibi turizmin enstrümanlarından bahsedilmişti. Miras (heritage) turizmi küreselleşen pazarlarla birlikte, yerel topluluklara, arkeologlara, müzeler ve heritage alanlarına direk bir baskı kaynağı oluşturmaktadır. Miras turizmi endüstrisi arkeologları, kaynak eşitliğinin, kaynak tarafı-

na yerleştirir. Yani arkeolog miras turizminde bir kaynaktır. Destinasyon taleplerinin artmasıyla birlikte gelişim bölgesine yardımcı olmaları için arkeologlara giderek daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak miras turizmine sahip olan bölgelerdeki turist artışı beraberinde birtakım problemleri de getirmektedir. Günümüzde turizmin çevresel olarak sürdürülebilirliği üzerine artan endişeler mevcuttur. Bunları geçici günübürlük çözümler ile ötelemek olayın kökten çözümlenmesini geciktirmektedir. Örneğin, turizmin tavan yaptığı turist cazibe noktalarındaki aşırı kalabalıklaşma sorununu çözmeye iki temel öneri teklif edilmektedir; erişim kolaylığının artırılması ve ziyaretlerin hızlandırılması, diğer taraftan da yeni destinasyon alanları oluşturularak ring sağlanmasıdır.

Turizm sektöründe kitleleri bir yerden bir diğer yere hareket ettirmede son zamanlarda giderek artan bir önem kazanan arkeolojik kültür varlıkları dünya genelinde ilgi uyandırmaktadır. Doğa güzellikleri, eğlence, eğitim ve hoş vakit geçirme gibi faaliyetler uzun yıllar turizmin bu alanda belli bir doyum noktasına ulaştığını göstermektedir. Ancak son zamanlarda arkeolojik değerlere ve bu değerlerin belli bir coğrafyada yaşayan insan kitlelerinin günlük hayatları, yeme içme eğlenme alışkanlıkları ve günümüzdeki insanların hangi aşamalardan geçerek buraya geldiğinin merak uyandırması dünya üzerinde hatırı sayılır çoklukta bir kitleyi turist olma eğilimine sokmaktadır. Buradan hareketle, insanlık tarihine iz bırakan ve medeniyetinin oluşmasında önemli dönüm noktaları özelliği taşıyan birçok destinasyonun Türkiye'de var olduğu aşikârdır. Anadolu hem coğrafi konumu hem de barındırdığı flora ve fauna özellikleriyle tarih boyunca insanlığı hep bir uğrak yeri olmuş ve farklı bölgelerinde ilgili gelişmelere ışık tutacak bolca iz bırakmıştır.

Modern dünya insanının güncel birçok ihtiyacını çözmüş olduğu düşünülürse özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde turizm faaliyetlerinin başını, giderek arkeolojik kültür varlıklarının çekeceği ön görülebilir. Arkeolojik kültür varlıkları birer turizm ürünü olarak günümüzde mutlak turizm destinasyonları olarak algılanmaya başlamıştır.

3.4. Arkeoturizm ile İlgili Örgütsel Yapı

Kültür turizminin son zamanların en gözde turizm faaliyetlerinden birisi olduğu gözlenmektedir. Ancak “kültür turizmi” kavramı önceden değinildiği gibi daha çok ar-

keolojik kültür varlıkları merkezli yerleşmiş bir kavramdır. Arkeoturizm faaliyetlerinden faydalanmak için hem dünyada hem de Türkiye’de bir takım faaliyetler sürdürülmektedir. Konya yerelindeki faaliyetler de çalışmanın ilerleyen kısımlarında belirtilmiştir. Ancak tüm bu gelişmeler rastgele gerçekleşemez, mutlaka planlı ve programlı olmalıdır. Bunun için turizm sistemini belirli bir düzeyde örgütleyebilmiş ülkeler ve uluslararası turizm örgütlerinde kendini ifade edebilmiş ülkeler etkin planlanmış tanıtım faaliyetleri sonucu bu devasa sektörden bir pay almaktadır. Kültürel anlamda oldukça zengin olmasına rağmen örgütsel sistemini oluşturamamış ülkeler ise kültür turizminin sunduğu bu dev fırsattan yararlanamamaktadır. Turizm kimi zaman devlet, kimi zaman da özel müteşebbisler eliyle dünya üzerinde farklı farklı seyir izlese de örgütsel yapılanmasını gerçekleştirdiği söylenebilir. Turizm teşkilatları küresel boyutta olanlar ve ülkelere göre şekillenmiş olanlar şeklinde incelenebilir.

3.4.1. Arkeoturizm ile İlgili Küresel Örgütler

Dünya Turizm Örgütü (WTO): Turizm denince dünya genelinde ilk akla gelen örgüt, Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulmuş ve dünyanın neredeyse bütün devletleri tarafından da tanınan Dünya Turizm Örgütü (WTO)'dür. Örgüt hem ticari hem de özel üyelik yapısına sahiptir. Dünya Turizm Örgütü'nün başta gelen hedefleri şöyle sıralanabilir;

1. Turizmi dünya genelinde hem yerel, bölgesel, ülkesel ve hatta küresel düzeyde yaygınlaştırarak, dünya barışına katkı sağlamak, kültürlerarası anlayışı tesis etmek hem de adı geçen alanlarda kalkınmaya destek vermektir. Dünyayı kapsayabilmesi esasıyla oldukça güçlü olan örgüt ve örgütün hedefleri, Türkiye için fazla genel kalmış, ülke bu hedefler açısından hem yerel, bölgesel, ülkesel hem de küresel boyutta kapasitesinin çok çok altında kalmıştır.

2. Turistlere dünyanın farklı yerlerinde farklı şekillerde oluşmuş olan kültürel değerleri erişilebilir kılmak ve böylece dünya insanlığının bilgi ve eğitim düzeyini artırmaktır. Ancak bu durum yerelde iyi bir iletişim aracı bilgisi ile mümkün olacağından Türkiye için iyi sonuçlar verici bir durum olmamaktadır.

3. Dünya kalkınmışlık düzeyini etkileyerek gelişmemiş (underdeveloped) ya da yoksul ülkelerde Turizm yatırımları gerçekleştirerek bu bölgelerin hayat standartları üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Türkiye üyesi olduğu bu kuruluştan yeterince yatırım desteği alamamaktadır.

4. Bir küresel ajans gibi hareket ederek dünyanın her yerindeki turizm paydaşları ile birlikte hareket etmek ve turizmi dünyanın her tarafına yayarak dünya ekonomisine destek vermektir. Oldukça sınırlı kalmış bu hedef ancak projeler geliştirerek talepte bulunma kapasitesi olan çoğunlukla gelişmiş ülkelere kullanılmaktadır.

5. Üye ülkelerin turizm çıkarlarını korumak ve böylece sadece ulusal turizm örgütleri değil aynı zamanda özel ve mesleki sektörler arasında da eşgüdüm hizmeti sunmak (McIntosh ve Goeldner, 1990: 44-45)

Uluslar Arası Hava Taşımacıları Derneği (International Air Transport Association - IATA), Uluslar arası Sosyal Turizm Bürosu (BITS), Uluslar arası Otel ve Restoran Derneği (International Hotel and Restaurant Association- IHRA), Dünya Seyahat Acenteleri Birliği (World Association of Travel Agencies-WATA), Uluslar arası Sivil Havacılık Örgütü (International Civil Aviation Organization (ICAV), Pasifik Bölgesi Seyahat Derneği (Pacific Asia Travel Association- PATA), Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü (The Organization For Economic Cooperation And Development - OECD) gibi sayılabilir.

3.4.2. Türkiye’de Arkeoturizm ile İlgili Örgütler

Türkiyede sadece arkeolojik kültür varlıklarına özgü oluşturulmuş bir örgütlenme mevcut değildir. Bu tür kültür varlıkları ancak mevcut örgütlenmelerin içinde ara ara yer almakta ve birçok aktör konuyla ilgilenmektedir. Dağınık bir şekilde organize olmuş bu varlıkların, sistemli bir örgütsel yapılanma içinde daha kontrollü ve verimli yürütülmesi etkin sonuçlar verebilir. Türkiye’de günümüz arkeolojik kültür varlıkları ile ilgili örgütsel yapıyı şöyle sıralamak mümkündür.

3.4.2.1. Kültür Bakanlığı

Bakanlık 16.4.2003 tarihinde 4848 sayılı kanun ile kurulmuş ve ana hatlarıyla şu hedefleri yakalamayı planlamıştır;

1. Kültür değerlerini yaşatmak, geliştirmek, tanıtmak, yaymak, değerlendirerek benimsetmek
2. Tarihi ve kültürel değerlerin tahribatını ve kaçakçılığını önlemek
3. Ülkenin turizme uygun bütün fırsatlarını ekonomiye olumlu katkılar yapacak şekilde değerlendirerek turizmin geliştirilmesini ve pazarlanmasını teşvik etmek ve desteklenmesi için gerekli önlemleri almak
4. Kültür ve turizm konuları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının yönlendirmek ve bu kurumlar arası işbirliğinde bulunarak yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak (Url 78).

3.4.2.2. TÜRSAB

28 Eylül 1972 tarihli ve 1618 sayılı "Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu" hükümleriyle kurulmuş bir meslek birliği olan TÜRSAB, Türkiye'deki seyahat acenteliği hizmeti üreten meslek örgütlerinin belli bir uyum, ahenk ve bütünlük içinde hareket etmelerini sağlayarak Türkiye'de turizm sektörünün gelişmesine katkı sağlamaktadır. Kanunun vermiş olduğu haklar çerçevesinde mesleğin doğru icra edilmesi, turizm sektöründe yaşanan gelişmelerin izlenmesi ve sektörün sorunlarıyla ilgili sıkıntıların giderilmesi noktasında hem kamuoyunun hem de ilgili resmi birimlerin bilgilendirilmesi görevlerini icra etmektedir. TÜRSAB adı geçen hedefleri tutturabilmek için hem kamu hem de özel sektör turizm kuruluşları ile birlikte çalışmalar yapmakta ve sektörde bu yönlü yol gösterici olmakta ve bir baskı grubu olma özelliği taşımaktadır. TÜRSAB aynı zamanda, WTO, UFTAA, Avrupa Birliği içindeki ECTAA veyahut IF-TO gibi uluslararası turizm kuruluşları üyesidir.

3.4.2.3. TUROB (Türkiye Otelciler Birliği)

Başlangıçta Marmara Bölgesi Turistik Otelciler Derneği (T.O.D) adıyla 1971 yılında kurulan TUROB, zaman içinde adını değiştirmiş ve Turistik Otelciler, İşletmeciler ve Yatırımcılar Birliği halini almıştır. Türkiye Otelciler Birliği (TUROB) şimdiki adını almış olan kurumun amaçları arasında;

1. Turizme dair her türlü konu, sorun ve çözümler üzerine teorik ve uygulamalı çalışmalar yapmak ve bu yönlü yapılan çalışmaları desteklemek
2. Turizmin ve turistik tesislerin turizmin gereklerine ve değişen eğilimlere uygun gelişmesini sağlamak,
3. Üyeleri arasında ve turizmle doğrudan/dolaylı ilgisi bulunan daire, kurum, kuruluş ve kişilerle irtibatı ve koordinasyonu sağlamak
4. Üyelerini sektör içinde ve dışında temsil etmek
5. Global gelişmeleri yakından takip ederek, gerekli tedbir, planlama ve projeler üzerinde çalışmak yer almaktadır.

Ayrıca, TUGEV (Turizmi Geliştirme ve Eğitim Vakfı) , ICVB (İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu) ve TURÇEV (Türkiye Çevre Eğitim Vakfı) Yönetim Kurulu Üyesi olup, basta turizm sektöründe faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri olmak üzere, tüm Kamu Kuruluşları ve Özel sektör ile ortak proje ve çalışmalar yürütmektedir (Url 79).

3.4.3. Bir Turizm Ürünü Olarak Arkeolojik Kültür Varlıkları

Eski toplumlara ait tarihi yapılar, sanat eserleri, onlara ait diğer kalıntıların gezilip görülmesi, keşif için yapılan geziler, tarihi bölgelere has özellikler, tarihe mal olmuş yerel mimari, kültür turizminin başlıca konularını oluşturmaktadır (Timothy ve Boyd, 2003; Bushell ve Eagles, 2007; Smith, 2007). Ancak bunların yanı sıra yine kültür turizmi için “yerel yemekler, yaz okulları, festivaller (tiyatro, sinema, müzik, dans), fuarlar ve benzeri etkinlikleri” de saymak mümkündür. Kültür turizmi ilerde de belirtileceği üzere oldukça geniş konuları içine almaktadır. Oysa bu çalışmanın esasını oluşturan

arkeolojik kültür varlıkları da yukarıda ilk kısımda sayıldığı gibi insanlık tarihine ve geçmiş medeniyetlere ait unsurların kitleleri gerek kitlesel gerekse bireysel olarak yer değiştirmeye güdülediği dolayısıyla bir turizm türü olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülebilir.

Turistik ürün, pazarlama veya turizm pazarlamasının karma elemanlarından biri olan malı (ürünü), turizmle direkt ya da endirekt ilgili işlemleri ve diğer turizm unsurlarını ele alan geniş bir kavramdır. Günümüzde turistik ürün, turistin bir bütün olarak, seyahat ve tatil ile ilgili tüm hizmetleri hepsi dahil bir şekilde aldığı önceden planlanmış, içeriği bilinen bir hizmetler bütünüdür (Yarcan ve Peköz, 1998: 22'dan aktaran Sezgin, 2004: 164). Kültür turizminin yaygınlık kazandığı şu günlerde turistik ürün tanımlamasında arkeolojik kültür varlıklarını da ayrıca eklemek gerekecektir. Turistik ürün, turizm talebini karşılayacak mal ve hizmet sunumunu içeren üretim aktivitelerinin sonucudur ve turizm tüketimi olarak ifade edilir. Turizm üretim sistemi de özel ya da genel olarak yapılan altyapı, eğlence, spor imkânları, turist kabul hizmetleri vb.lerinden oluşur (Shaw ve Williams, 1996: 97'dan aktaran Sezgin 2004: 164). Sezgin'e göre turistik ürünü oluşturan unsurlar üç kategoride incelenebilir; 1. Çekicilik 2. Ulaşılabilirlik 3. Turizm işletmeleri. O halde, burada arkeolojik kültür varlıklarının tüketilmesi ve bir turizm ürünü halinde konumlandırılmasında bu üç kategori önemli bir etmen olarak görülebilir. Arkeolojik kültür varlıkları turizme kazandırılırken "ne kadar çekicidir?", "ulaşılabilir midir?", "bölgedeki turizm işletmelerinin durumu nedir?" gibi sorulara yanıt aranmalıdır.

Turner and Turner'a (1978) göre bir arkeolojik alanın turizme kazandırılmasında üç temel odak nokta önem arz eder;

1. Turist: (turisti düşük, orta ve yüksek gelir sınıfına göre tasnifler).
2. Dış faktörler (sit alanı sınırları dışındaki faktörlerdir): burada göz önünde tutulması gereken; turizm pazarlamacıları, turizm acenteleri, taşıma firmaları, ajanslar vb gibi.
3. İç faktörler: arkeolojik alanın içindeki bütün etmenler bu gruba dahil edilir; yürüyüş yolları, at arabası güzergahı, varsa vagon ya da otomobil gibi araçların seyirleri için güzergahlar, yönetim, yönetimin sorumlulukları;

- a) İç güzergâhların yapımı, sürdürülebilirliği ve bakımı,
- b) Arkeolojik değerlerin korunması ve muhafaza edilmesi
- c) Ruhsat ve bağış faaliyetlerinin düzenliliğinin sağlanması.

Yine Turner and Turner'a göre, bir arkeolojik alanın turizme kazandırılmasında sorgulanması gerekenler arasında

1. Alanın arkeolojik özelliği ve önemi
2. Turist potansiyeli
3. Alan dışı faktörlerin yönetimi; turist için ulaşım, turiste hizmet için nakliye, harici destek ya da kaynaklar
4. Alan içi faktörler; alan içi turist ulaşımı, turiste hizmet için nakliye yöntemi, turist için içeride destekler ve kaynaklar, park yönetimi gibi hususlar sıralanabilir.

Literatürde turizm türleri arasında sıklıkla “Deniz Turizmi, Sağlık Turizmi, Dini Turizm (İnanç Turizmi), Yat Turizmi, Kurvaziyer Turizmi, Golf Turizmi, Ekolojik Turizm, Botanik Turizmi, Yayla Turizmi, Dağ, Kış, Kayak Turizmi, Mağara Turizmi, Fener Turizmi, Spor Turizmi, Alışveriş Turizmi, Kongre Turizmi ve Kültür Turizmi” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bu tez çalışmasının çalışma konusunu oluşturan Arkeolojik Kültür Varlıkları Turizmi (arkeoturizm) ise bir arkeolog gözüyle, kültür turizmi içinde sıradanlaştığı ve hak ettiği ehemmiyeti göremediği kanaatini doğurmaktadır. Oysa turizm, çalışmanın başında da ifade edildiği gibi ilk olarak antropolojinin (insan bilimi) altında insanlığın geçmişinde gelecek için bırakılan her şeyin yani arkeolojinin çalışma alanı olan kısımlarının etkisi ile sosyolojik bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Arkeolojik kültür varlıkları turizmi, en az yukarıda sayılan turizm türleri kadar kendi içinde detaylandırılmayı ve ayrıca çalışılmayı hak etmektedir diye düşünmek imkân dâhilindedir. Kültür turizmi en geniş anlamıyla soyut ve somut her türlü kültür varlığını kapsayan, bu yönüyle birçok alt başlıklara da ayrılması mümkün olan genel bir kavramdır. Kültür turizminin özünü ve esasını en çok şekillendiren ve ona anlamını linguistik açıdan ka-

zandıran en önemli alan ise elbette belli bir coğrafyada yaşamış insan kitlelerinin gelecek nesiller için bırakmış olduğu, insan elinin manipüle ettiği kültür ürünleri olan arkeolojik kültür varlıklarıdır. Buradan hareketle kültür turizmi kavramı, özünde arkeolojik kültür varlıklarını barındırdığından, ilk çağrıştırdığı anlam belli bir coğrafyadaki tarihi eserleri, antik kentler ve ören yerleri gibi yeraltı ve yerüstü arkeolojik zenginlikleridir. Bu açıdan Türkiye, adeta bir açık hava müzesi gibi her türlü turizm faaliyetinde arkeolojik kültür varlıklarını bir turistik ürün olarak sunabilen nadir ülkelerdendir. Geçmişinde çok fazla medeniyete beşiklik etmiş Anadolu toprakları, neolitik dönemden günümüze, tarihin her aşamasında adeta her karış toprağı arkeolojik kültür varlıklarıyla donatılmış nadir bir coğrafyadır. Hitit, Asur, Frig, Roma, Bizans ve Selçuklu Uygarlıkları bunlardan bazılarıdır.

Farklı ülkelerde ve coğrafyalarda kültür turizmi kavramı kümülatif olarak bu alandaki turizm çalışmalarına evren teşkil edebilir, ancak Türkiye'de, kültür turizmi kavramının dışında ayrıca "Arkeolojik Kültür Varlıkları Turizmi" kavramının ayrı bir alt bilim dalı olarak turizm departmanlarında çalışılmasının uygun olacağı kanaatini taşıyoruz.

Arkeolojik kültür varlıkları açısından bu denli zengin ülkemizde yüzlerce belki de binlerce arkeolojik kültür varlığı hem yer üstünde hem de yer altında, kimileri bilinen ve çalışılmış, kimileri çalışılmakta kimileri de fark edilmeyi bekler durumdadır. Anadolu'daki varlığı günümüzde belli bir bilinirlik düzeyine erişmiş arkeolojik kültür varlıklarının başlıcalarını bölge bölge I. Bölümde sıralamıştık. O halde, geleneksel kültürün kısmen ya da tamamen süreç içinde kendisinin hiç zarar görmeksizin ekonomik ve sosyal gelişimi için nasıl hareketlendirilebileceği sorusu ana tartışma konularından bir tanesi olmaya devam etmektedir (Engelhardt, 2000: 174). Dolayısıyla devletler de turizm acenteleri aracılığı ile son zamanlarda artarak miras turizmini konu alan çalışmalar yürütmektedirler. Bu alanda yapılan bir alan çalışması Amerika'da miras turizminin gelişmesi için 5 temel prensip ortaya koymuştur (Brink, 1998: 60);

1. Orijinallik ve kalite tespit et
2. Kaynakları muhafaza et

3. Alanları tekrar canlandır
4. Turizm ve topluluk arasında uyum bul
5. İş birliği yap

Miras sadece Türkiye’de değil her ülkede örneğin İngiliz turizminde de önemli bir rol oynar. Ancak, özellikle endüstriyel mirasta, gerçek potansiyeline ulaşabilmiş değildir. Burada endüstriyel miras ürünlerinin doğası tesis edilmiş, kullanım ve korumayla ilgili problemler ve ihtiyaçlar tartışılmıştır. Farklı yaklaşımlar yorumlar ve sunumlar turist tecrübesinin ve nihayetinde her bir bireysel mirasın kalitesini belirler (Goodall, 1978: 93; Url 80). Aynı çalışmalar arkeoturizm tabanlı yapılmamış, zengin varlıkları ile Türkiye bu alanı olumlu değerlendirmede yeterince hızlı davranmamıştır. Ürün açısından bakıldığında, turist için, endüstriyel miras cazibe noktaları eğlence, boş vakit faaliyetleri, kültürel açılımlar ve eğitim gibi bir dizi ürün sunar. Ek olarak, endüstriyel miras noktaları diğer organizasyonel amaçlara da sahiptir ki bunlar arkeolojik eserleri koruma, burslar ve araştırmalar gibi diğer ürünlere de yol açar. Burada araştırmalar, endüstriyel miras turizm ürününün gelişmesi üzerinde bazı kısıtlamalar oluşturabilir ancak asla inkar edilemez ki birçok durumda muhafaza ve teşvik bir turizm ürünü olarak başarı getirir (Foster, 1990).

3.4.4. Arkeoturizm Planlaması

Arkeolojik Kültür Varlıklarının, bilimsel bir esasa hem bir arkeolog hem de bir turizmci gözüyle turizme kazandırılması çok fazla bileşenli bir sistemi, ilkeleştirerek ve belirli genellemelerle daraltarak ve çok bilimli ve çok uzmanlı bir makro ve mikro yönetim planlamasını gerektirir. Bu planlamada varlıkların hiçbir şekilde tahribatına izin verilmemesi teminat altına alınır, bilimsel çalışmalarla görsel zenginlikleri ortaya çıkarılır, korunur ve sürdürülebilir bir anlayışla turizme kazandırılır. Bu anlayışla Arkeolojik Kültür Varlığı zengini Türkiye’nin mevcut sınırlı kaynaklarını yatırıma dönüştürerek, bacasız bir fabrika, entelektüel bir istihdam alanı ve kendi kendini ikame edebilecek bir iktisadi teşekkül oluşturması mümkün görünmektedir.

Arkeolojik Kùltür Varlıklarının turizme açılabilmesi, albenili bir cazibe destinasyonu haline getirilebilmesi için, arkeolojik çalışmalar bir noktaya getirilirken, aynı zamanda turizm amaçlı faaliyetlere de başlanmalıdır. Bu faaliyetler arasında Arkeolojik Kùltür Varlıklarının tanıtımı, pazarlaması ve sürdürülebilir turizm destinasyonu olarak faaliyet göstermesinin temin edilmesi gereklidir. Arkeolojik Kùltür Varlıklarının durumu şöyle somutlaştırılabilir;

3.4.4.1. Örgütlenme ve Yapılanma Faaliyetleri

Ulusal Ölçekli Örgütlenme;

1. 2863 sayılı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki arkeolojik kùltür varlıklarının tanımlanmasının gözden geçirilerek değiştirilmesi,
2. Arkeolojik Varlıklar Genel Müdürlüğü'nün (AVAGEM) acilen kurulması (Orman Genel Müdürlüğü yapılanmasının örnek alınması) ve hem merkez hem taşra teşkilatının acilen yapılandırılması,
3. AVAGEM'e arkeolog, iletişimci (reklam-tanıtım-kurgu-halkla ilişkiler-belgesel), sanat tarihçi, mimar, harita mühendisi... vb personeller (toplam 25000 personel alınması teklif edilir) olarak, arkeolojik kùltür varlıklarının bu teşkilat anlayışıyla belirlenerek Kùltür ve Turizm Bakanlığı koleksiyonuna bu alt başlık halinde kazandırılması
4. Türkiye'nin Arkeolojik Kùltür Varlıkları Bölgelerine ayrılarak bölge müdürlüklerinin, müdürlüklerin ve şefliklerin kurulması
5. Alan Yönetiminin, teşkilat içindeki bölge müdürlükleri ya da müdürlüklerin sorumluluklarına devredilmesi ve böylece ülkenin her yerinde arkeolojik kùltür varlıklarının önem sırasının belirlenebilmesi ve çalışılmamış yerlerin de çalışılarak alan yönetiminin çıkarabilmesi
6. Her bölgenin etkin ve yetkin bir envanter çalışmasının yeni teşkilatlanma kanalları ile yapılarak, belgelenmesi ve taşınmaz arkeolojik kùltür varlıklarının yerinde iz-

lenmesi ve koruma memurlarınca düzenli olarak kontrol edilmesi ve böylece tahribatın ve kaçakçılığın kökten bitirilmesinin sağlanması

7. Bölge müdürlükleri, müdürlükler ve şeflikler bünyesinde tespit, teşhis, koruma ve tanıtım için araştırma, eğitim ya da uygulama merkezleri ile atölye, stüdyo veyahut film platosu kurulması, bakım ve onarımı için her türlü araç ve teçhizatın tedariki ile istihdam edilen rehberler ve iletişimciler vasıtasıyla da tanıtım, reklam ve pazarlama faaliyetlerinin yıllara ve aylara bölerek programlı ve düzenli bir şekilde yapılması,

8. Kütüphaneler, müzeler, sanat galerileri ve kültür merkezleri ile sinema, tiyatro, opera, bale ve konser gibi kültürel ve sanatsal etkinliklerin gerçekleştirilebileceği tesislerin yapım, onarım ve modernizasyon çalışmalarının yapılması

Yerel Ölçekli Örgütlenme;

9. Şefliklerin ve Müdürlüklerin regüler olarak alanda kontrol, araştırma ve koruma faaliyetlerini yapıp raporlaması ve yakında bulunan üniversitelerin ilgili departmanları ile olağan ve koordineli çalışmalar yürütmesi

10. Belirli dönemler için önceden belli başlı arkeolojik kültür varlıklarının tespit edilerek bilimsel çalışmalarının yürütülmesinin altyapısının hazırlanması, bilimsel çalışma ile birlikte bakım, onarım ve korumalarının planlanmasında bulunulması

11. Bölgelerin önem ve verimliliğine göre turizm planlamalarının bir an önce bitirilmesi yapılması gereken ilk aşama olarak görülmektedir.

3.4.4.2. Tanıtım Faaliyetleri

Tanıtım basit bir bilgi verme faaliyeti değil, enformasyon, iletişim, propaganda, reklamcılık, halkla ilişkiler, pazarlama ve satış gibi kişisel ekonomik faaliyetlere dönük birtakım eylemleri de kapsayan çok yönlü ve geniş boyutlu bir faaliyettir (Olalı, 1983: 10-12). Tanıtım, basit, çekici, sempatik olmalı, tekrarlamalı, kanıt göstermeli, sürekli olmalı, zamanlaması doğru planlanmış olmalı, doğru ve inandırıcı olmalı, gereğinden fazla abartılı olmamalı ve hedef kitleye uygun olmalıdır. Olalı'ya göre tanıtım faaliyet-

leri belirli bir hiyerarşik dizilişle bazen öncelikli bazen de eşzamanlı olarak yürütülme-
lidir. Arkeolojik kültür varlıklarını tanıtım faaliyetlerine uyarlılık durum hiyerarşik
olarak şu şekilde değerlendirilebilir;

1. Çalışmaya değer bulunan arkeolojik kültür varlıklarının özelliğinin ve öneminin
belirlenmesi arkeologlar tarafında yürütülmesi gereken en önemli çalışma olacaktır. Bu
safha turizmin ihtiyaç duyduğu ‘cazibe’yi ortaya çıkaracaktır.

2. Belirlenen unsurları yazılı, görsel ve basılı iletişim araçlarının, sosyal medya
hesapları ve internet sitelerinin kurulumunun, yönetiminin ve sürekli kontrol ve güncel-
lemelerinin düzenli yapılarak işleyişin sağlanması

3. İlgili arkeolojik kültür varlıklarına yönelik kitap, broşür, katalog, tanıtım filmi,
görsel CD ya da DVDler gibi görsel ve işitsel materyallerinin hem basılı hem de dijital
olarak oluşturulması

4. Yapılan bilimsel araştırmalar ve sonuçları ile birlikte ilgili arkeolojik kültür
varlıklarının yerel, ulusal ve uluslararası organizasyonlarla cazibe noktası haline geti-
rilmesi

5. Materyallerin ilgili mecralara dağıtım ve tanıtımının yapılması

6. Arkeolojik kültür varlıklarının dikkat çekici bir biçimde lansmanı, bilgilendi-
rilmesi ve konumlandırılmasının teminat altına alınması (Olalı, 1983: 10-12).

3.4.4.3. Pazarlama Faaliyetleri

Arkeolojik kültür faaliyetlerinin bir turizm ürünü olarak pazarlanmasında turizme
ait pazarlama stratejileri kullanılır. Bu anlayış ile ister sadece bir sikke olsun isterse bir
özen yeri, arkeolojik olarak önemi haiz herhangi bir arkeolojik kültür varlığı bir turizm
ürünü olarak ele alınır ve hassasiyetine göre pazarlanır. Pazarlama faaliyetleri Uluslara-
rası, Ulusal, Bölgesel, Yerel-Topluluk Turistik Site hiyerarşisi ile yürütülür (Youell,
1998: 166). Pazarlama konseptleri genel olarak 5 gruba ayrılır; Ürün Konsepti, Üretim
Konsepti, Satış Konsepti, Pazarlama Konsepti, Toplumcu Konsept (Gürhan, 2008: 69-

70). *Ürün konsepti* yaklaşımında müşterinin ilgisinin tamamen ürünün kalitesine, fonksiyonuna ve özelliklerine odaklı olduğu kabul edilir. Dolayısıyla arkeolojik kültür varlıklarının pazarlanmasında önemli bir konsept olarak kabul edilmesi gerekir. Önemli belirleyiciler arkeologlar, sanat tarihçileri, tarihçiler gibi alana spesifik çalışan bilim insanlarıdır, çünkü arkeolojik kültür varlıkları turizmde can alıcı cazibe noktası, ürün, yani varlığın kendisidir. *Üretim konsepti*, arkeolojik kültür varlıklarının pazarlanmasında düşünülmemelidir. Çünkü burada arkeoloji bilimine ve arkeologlara esas sorumluluk düşmektedir. Ürünün en doğru şekilde ortaya konması pazarlamadan çok öte bir durumdur. Bu konseptte müşterilerin genellikle fiyata duyarlı oldukları kanaati hâkimdir ve ürünün daha verimli olması satışta sürümün öne çıkması ilkeleri söz konusudur. Oysa bizim ürünümüzde herhangi bir yeni üretim ve dolayısıyla fiyat esnekliği söz konusu değildir. *Satış konsepti*, arkeolojik kültür varlıklarının pazarlama stratejilerinde kısmen önem arz etmektedir. Ziyaret ücretleri kabul edilebilir aralıkta tutulduğu sürece bu konsept de çok önem arz etmemektedir, çünkü müşterilerin satın almaya ikna edilmesi gerekliliği söz konusu değildir. Hâlihazırda ikna olmuş müşteriler arkeolojik kültür varlıklarına ulaşmışlardır. *Pazarlama konsepti* yaklaşımında müşteri ihtiyaçlarını doğru tespit etmek ve bu ihtiyaçları rakiplerden daha uygun daha verimli ve etkin bir şekilde karşılamak hedefi izlenir. Pazarlama konsepti yaklaşımı arkeolojik kültür varlıkları turizmi için özellikle ürünün, müşterinin hangi ihtiyacını karşıladığı sorusu yönüyle doğru değerlendirilmesi açısından değerlidir. O halde arkeolojik kültür varlıklarının turizme kazandırılmasında pazarlama aşamasında ürünün yani varlıkların ne kadar önemli, değerli, ve uyanan merakı ne kadar ortadan kaldırıcı olduğu çok önemlidir. *Toplumcu konsept* ise, arkeolojik kültür varlıkları turizminin pazarlanmasında en belirleyici yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre esas olan sadece turistlerin merakını gidermek, onları bilgilendirmek ya da kar elde etmek değil, aynı zamanda yerli ve yabancı bireylerin, grupların ve de toplulukların yani insanların toplumsal ilgi, bilgi ve sorumluluk düzeyini artırmak ve onlara bunları kazandırmak amaçlanır. Yani sadece müşteri değil, toplum çıkarları göz önüne alınır. Arkeolojik kültür varlıklarının turizme kazandırılması toplumcu konsept pazarlama yaklaşımı ile yürütülür ise bu kırılgan ve hassas değerlerin sürdürülebilirlik çerçevesinde hedefine ulaşması biraz daha kuvvetli olduğu görülmektedir.

3.4.4.4. Sürdürülebilir Turizm Faaliyetleri

Sürdürülebilir turizmin ne olduğu üzerine literatürde birçok tanımlamalar yapılmıştır. Urry sürdürülebilir turizmi "turizmi oluşturan unsurların hem nitelik hem nicelik bakımından herhangi bir kayba uğramadan devamlılıklarının sağlanması" şeklinde tanımlamıştır. Benzer şekilde Çakılcıoğlu (2016: 27-42) da sürdürülebilir turizmi "insanın etkilediği ekolojik ve biyolojik çevrenin tüm varlıklarının herhangi bir bozulmaya ve değişime uğramadan, kültürel etkileşime zemin oluşturacak şekilde hem turistlerin hem de konukçu topluluğun sadece ekonomik ve sosyal açıdan değil aynı zamanda estetik yönden de gereksinimlerini karşılayarak gelecek nesillere korunarak ulaştırılmasını sağlayacak bir modeldir" şeklinde tanımlanmaktadır (Varol, 2016: 37).

Sürdürülebilir turizm, arkeolojik kültür varlıkları turizmi (arkeoturizm) açısından hayati derecede önem taşıyan bir kriterdir. Turizmin bu varlıklar üzerindeki ve çevresel anlamdaki olası olumsuz etkileri, atılabilecek birtakım adımlarla en aza indirgenebilir ve arkeolojik kültür varlıkları sürdürülebilir bir tüketim malzemesi olarak uzun soluklu pazarlanabilir. Tüm bunların başarılabilmesi için hem kamu hem de özel sektör paydaşlarının ve bireysel aktörlerin kendi aralarında ahenk içinde çalışmaları gerektiği su götürmez bir gerçektir. Arkeolojik kültür varlıkları odaklı sürdürülebilir turizm, hem yerel halk, bölge ve ülkeler düzeyinde hem de dünya kültür mirası ölçeğinde küresel boyutta hayati önem taşımaktadır. Bu değerlerin özellikle gelecek nesillere korunmuş bir şekilde, en etkin ve verimli bir şekilde takdim edilmesi, yeni kuşakların evrilmiş oldukları geçmiş medeniyetlerin aşamalarına ve içeriklerine tanıklık edebilmeleri açısından önem taşımaktadır. Sürdürülebilir turizmi bu bağlamda tesis etmek için birtakım prensipler göz önünde tutulmalıdır;

1. Arkeolojik kültür varlığının bulunduğu çevrenin asli değeri, bir turizm destinasyonu olan değerinden daha fazla olacağı için turizm kaygılarıyla gelecek nesillerin arkeolojik kültür varlığından yararlanması engellenemez

2. Turizm, yerel topluma fayda sağlamanın yanısıra bölgede bulunan mekâna ve turiste de yarar sağlması sebebiyle önemli bir etkinlik olarak görülür

3. Arkeolojik kültür varlığının bulunduğu çevre olabildiğince tabii yönüyle kalma-
lı turizm faaliyetleri gibi ekonomik faaliyetler bu anlayışla yönetilmeli

4. Arkeolojik kültür varlığının bulunduğu çevrede yürütülen turizm faaliyetleri di-
ğer turizm faaliyetlerinden ayrı tutulmalı çok hassas ve kırılğan arkeolojik unsurlar üst
düzeyde muhafaza edilmeli

5. Turist ihtiyaçları yerel halkın da faaliyetlere dahil edilmesiyle çözümleni

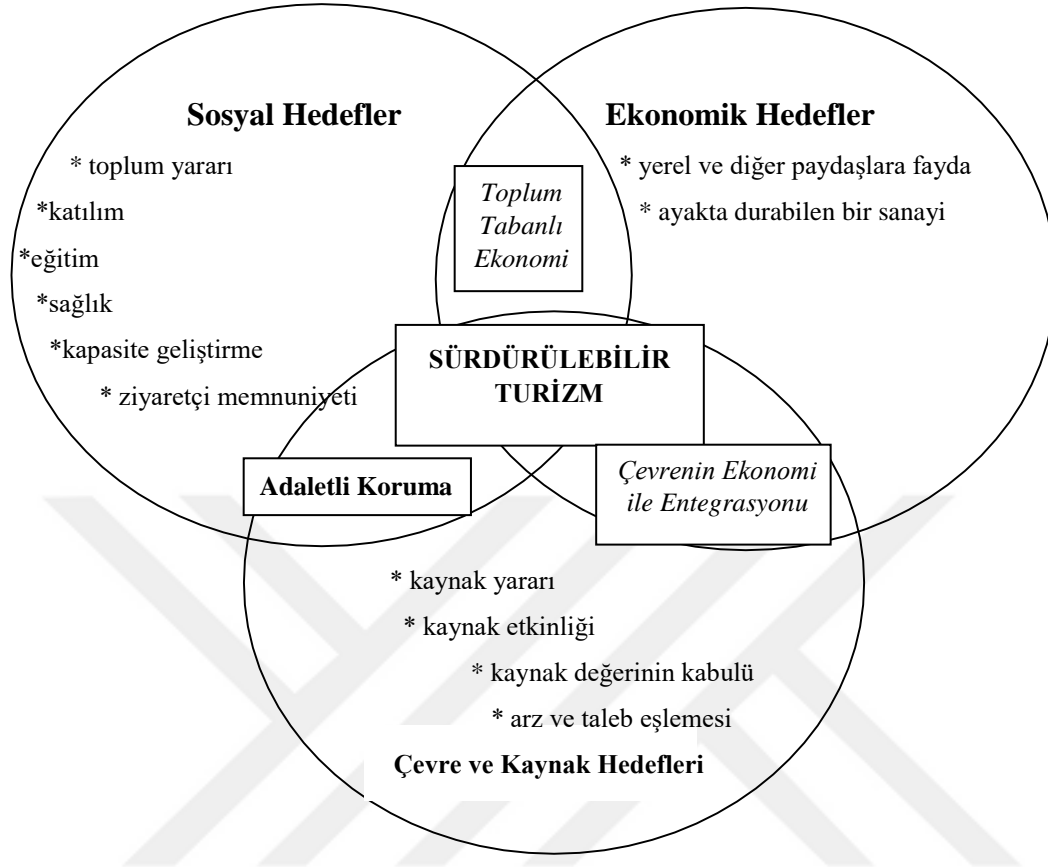
6. Arkeolojik kültür varlıkları üzerinde cereyan edecek kaçınılmaz değışiklikler ne
kadar minimize edilirse, turizme ait ürün o kadar cazip olmayı sürdürür

7. Turizmin paydaşları, yerel yönetimler ve aktörler, çevre kurumları ve siyasi
otorite, yukarıda belirlenen prensiplere saygı gösterir ve iş birliği ile yükümlü ve görevli
olurlar.

Arkeolojik kültür varlıklarının turizme kazandırılmasında alanın kaldırma kapasite-
si hesaplanır ve günlük turist sirkülasyonunun ne düzeyde olacağı tespit edilir. Talep
sınırlar dışına taşarsa, istatistikî veriler ışığında gelecek turist kitlelerini ağırlamak için
arkeolojik kültür varlıklarının hemen civarında ek yapılanmaya gidilebilir. Kapasite
hesap edilirken bölgenin fiziki özelliği yanı sıra arkeolojik kültür varlıklarının ziyaretçi-
ler tarafından algı beşğinin belli bir sınırdaki olduğunun da tespit edilmesi gerekir. Sınırlar
arasında ziyaretçi kotası koymanın yanısıra, fiyatlandırmada farklılıklar, zorunlu
unsurlarda düzenlemeler, araç ve yürüme yollarının düzenlenmesi ve önceden yer
ayırtma ve zaman sınırlı bilet uygulaması gibi önlemler düşünülür uygulanır.

Türkiye'de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na yapılan
ilave değışikliklerle yerel yönetimler de arkeolojik kültür varlıklarının turizme kazandı-
rılması konusunda karar alma sürecine katılmaya başlamış, sürdürülebilir turizm faali-
yetlerinin düzenlenmesi ve uygulanması sürecine dahil olmuştur. Aynı zamanda yerel
toplulukların da bu karar alma sürecine dahil olmaları şiddetle tavsiye edilmektedir.

Şekil 3.4. Sürdürülebilir Turizm Değerleri ve İlkeleri

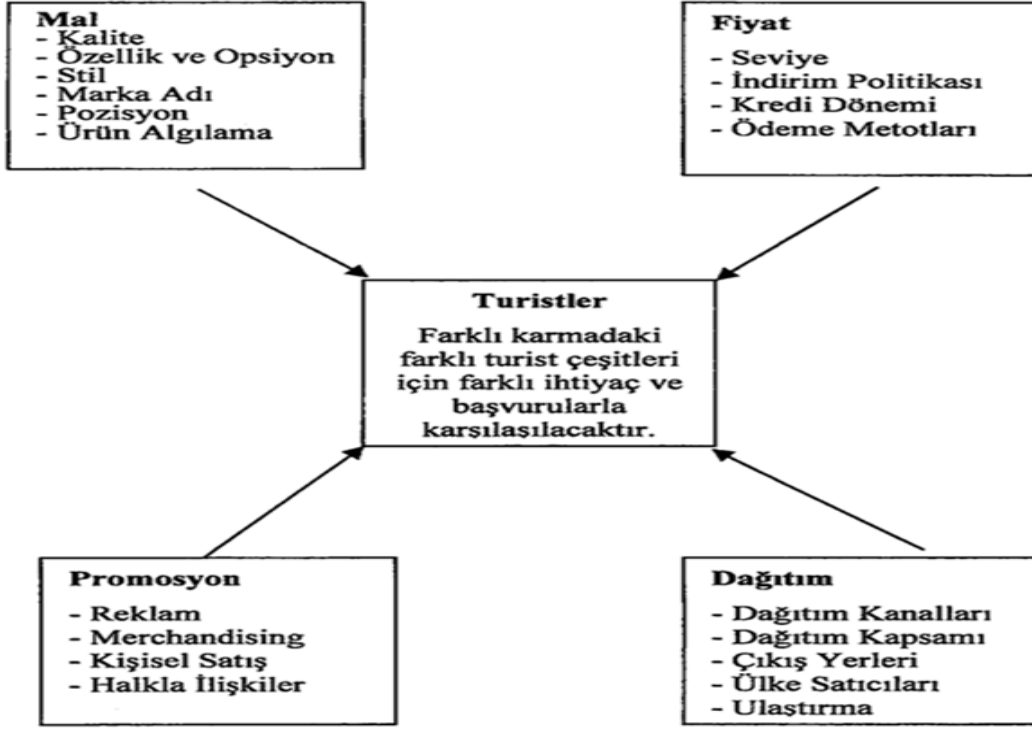

Kaynak: Azam (2019); (Hall,2000'den akt. Gürcan, 2008: 64)

Hall (2000: 14), ortaya koymuş olduğu bu çizelgeyle, sürdürülebilir turizmi oluşturan başlıca değerleri ve prensipleri iki önemli noktada toplamıştır: Toplumsal açıdan değerlere götürecekt hedefler ve ekonomik açıdan değerlere ulaştıracak hedefler. Hall'a göre, adil bir koruma sağlanması durumunda hem arkeolojik kültür varlıklarının korunacağı hem ait olduğu çevrenin doğru şekilde muhafaza edileceği ve aynı zamanda lokaldeki konukçu toplumun da hem bilgilendirme, aydınlanma ve dolayısıyla çevreye ve doğaya katkı sağlama açılarından, hem de ekonomik açıdan gelir elde etme yönleriyle kazançlı olacağı görülmektedir. Şekil 3.4'ten de anlaşılacağı üzere, katılımın artması, katılımcıların eğitilmesi ve bölgede katılımcılarla sağlıklı bir ortamın doğru bir planlama ile elde edilmesi toplumsal hedefler arasındadır. Sürdürülebilir arkeolojik kültür varlığı turizmi, aynı zamanda paydaşlara ve sektörüne ekonomik faydalar sağlayacak ve turizmin uzun dönemli yapılabilmesine olanak sağlayacaktır. Böylece, bölgedeki biyolojik çeşitlilik ve diğer kaynakların zarar görmeden zenginleştirilmesi ve oluşturulacak

talebi karşılayacak bir arzın hem arkeolojik kültür varlıklarının kendilerine hem de bulunmuş oldukları bölgeye hak ettiği değeri kazandıracığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

Şekil 3.5. Turizm Pazarlaması Karması Elemanları

Kaynak: Sezgin (2004: 102).

Şekil 3.5'ten de anlaşılacağı gibi, Stehen J. Page ve arkadaşları turizm pazarlamasını, dört temel başlıkla ele alırlar; mal, fiyat, promosyon ve dağıtım. Pazarlama karması elemanlarını arkeolojik kültür varlıkları turizmi esası ile değerlendirecek olursa, mal = "arkeolojik kültür varlığı", fiyat = "seyahat + konaklama + ziyaret ücreti", promosyon = "tanıtım + pazarlama + halkla ilişkiler", dağıtım = "promosyon faaliyetleri mecraları" olarak değerlendirilebilir. Farklı karmalardaki farklı turist türleri, farklı ihtiyaçlar ve farklı taleplerle karşılaşacaklardır. Turizm ürünlerini pazarlama unsurlarının aktarıldığı bu tablodan hareketle, pazarlanmasında arkeologlar tarafından önemi, özelliği ve koruma planları ortaya konulmuş arkeolojik kültür varlıkları turizmciler tarafından cazibe noktası haline dönüştürülür ve doğru zamanlama ile kazanç planlaması yapılır. Sürdürülebi-

Arkeolojik kültür turizminin devamlılığını sağlayacak faktörler de bölgeye ulaşım, bölgede konaklama, ziyaret ücreti, satış politikaları, reklam, pazarlama ve halkla ilişkiler faaliyetleri olarak sayılabilir.

Tablo 3.1. Sürdürülebilir Arkeolojik Kültür Varlıkları Turizmi Bileşenleri

Arkeolog Gözüyle		Turizmci Gözüyle
Önem	Sürdürülebilir Turizmde Arkeolojik Kültür Varlıkları Bileşenler	Cazibe
Özellik		Zaman
Koruma		Kazanç
Maliyet		Satış
Ulaşım		Tanıtım
Konaklama		Pazarlama
Ziyaret Ücreti		Halkla İlişkiler

Tablo 3.1’de sürdürülebilir arkeolojik kültür varlıkları turizmi bileşenleri tanımlanmıştır. Tablodan da görüldüğü gibi arkeolojik kültür varlıkları tabanlı turizm arkeolog ve turizmci gözüyle maliyet ve satış açılarından ele alınmıştır. Bir arkeolojik kültür varlığının önemi, özelliği ve korunması arkeologlar tarafından çalışılır. Turistik ürün "insanların tecrübe yaşamalarını sağlayabilecek coğrafik, kültürel ya da elektronik bir vasıta ile insanların dikkatini çeken herhangi bir nesne, kişi, alan ya da konsept" şeklinde tanımlanabilir. Böylece, turizmci de konuyu ürünün cazibesi, ziyaret edilebilen zaman ve kar-zarar açılarından değerlendirerek planlama işini üstlenir. Burada turizm faaliyetinin maliyeti ile satış süreçleri planlaması yapılır.

Arkeoturizm nispeten yeni yeni seslendirilen bir alan olarak kendisini göstermektedir. Arkeolojinin tanımı tezimizin ilk bölümlerinde yapılmış olmakla birlikte; “Bir yönüyle sistematik kazılar ve kalıntı materyallerle yapılan geçmiş kültürlerin çözümlenmesi bilimi” olduğu söylenerek tekrar kısaca özetlenebilir. Bu tez çalışmasında ele alınan konu arkeolojik alanlar ve turizm etkileşimi doğrultusunda olacağından konuyla da ilintili olabilecek iki arkeolojik alanın ışığında turizm etkilerinin incelenmesi planlanmış ve sonucunun objektif veriler sunacağı kabul edilmiştir.

Ele alınması planlanan arkeolojik alanların, hem UNESCO gibi saygın bir uluslararası organizasyon tarafından biliniyor olması ve bilimsel kazılarının tamamlanmış

olması (iyi örnek) hem de yeteri kadar kazı ve araştırması olmayıp bilinirliği göreceli olarak tartışılabilen ancak bilimsel ve turizm açısından önemi yüksek olan (kötü örnek) bir niteliği olması gerekir. Çalışmada yukarıda açıklanan sebepler de göz önünde tutularak “Çatalhöyük ve Zengibar” arkeolojik alanlarının mevcut veriler ışığında turizm açısından potansiyellerinin ve durumlarının irdelenmesi üzerine yoğunlaşmaya karar verilmiştir. Veriler Konya'nın MÖ 9000'lere kadar kültür izleri taşıdığına göre, günümüzün çok çeşitli devletlerinden yabancı turist çekme potansiyeli olması gerektiğini düşündürmektedir. Turist akımını yönlendirecek bir diğer faktörün de ulaşım olduğu düşünülürse, Konya da ulaşım durumunu ve kentin konumunu tanımlamak gereklidir.

4. BÖLÜM

KONYA BÖLGESİNDE ARKEOTURİZM

4.1. Konya Bölgesinde Turizm ve Arkeolojik Kültür Varlıklarının Turistik Ürün Olarak Değerlendirilmesi

Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü verilerine göre, Bakanlığa bağlı müze ve ören yerlerini 2016 yılında 17 milyon 521 bin 316 kişi ziyaret ederken (Url 81), 2017 yılındaki ziyaretçi sayısı yüzde 17 oranında artarak 20.509.746'ya ulaşmıştır (Url 82). Bakanlık, 2018 yılında müze ve ören yeri ziyaretçi sayısının yaklaşık yüzde 20 oranında artarak 25 milyona ulaşmasını öngörmüştür. Ancak veriler bu sayının daha yüksek seviyede 28.169.615 olarak gerçekleştiğini göstermektedir (Url 83). Artan ziyaretçi sayısına paralel olarak 2017 yılında müze ve ören yeri gelirleri de 2016 yılına oranla yüzde 13 oranında artarak yaklaşık 190 milyon TL'ye ulaşmıştır (Url 82). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları tarafından satın alınabilen Müze-kart sayısı ise 2016 yılında 903.246 iken, 2017 yılında bu rakam yaklaşık yüzde 17,5 artarak 1.065.966 seviyesine ulaşmıştır.

Konya'da ise turist sayıları ve turizm gelirleri Türkiye genelinden farklılıklar göstermektedir. 2009 yılında Konya'yı 1.717.942 yerli ve yabancı turist ziyaret etmiş, bunun 1.338.113'ünü yerli, 353.233'ünü ise yabancı ziyaretçiler oluşturmuştur (Url 83). 7 yıllık zaman içinde kısmi artışlarla bu sayı 2016 yılında 2.579.035'e ulaşmıştır (Tablo 1.2). Bu tarihten itibaren turist sayısında ciddi artışlar yaşanmamış ve 2017 yılında Konya'yı ziyaret eden toplam turist sayısı 2.613.271 seviyesinde kalmıştır. Ayrıca, 2018 yılı Mart ayı verilerine göre bölgeye gelen yabancı ziyaretçi dağılımı tablosunda hava yoluyla Konya'ya ulaşan ziyaretçi sayısının 372 olduğu ve dolayısıyla toplamda hava yoluyla ya da diğer vasıtalarla Konya'ya ulaşan yabancı turist sayısının toplamda 372 olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'deki toplam yabancı turist sayısına olan oranı olarak değerlendirildiği zaman, Konya'ya gelen ziyaretçi sayısı Türkiye gelen toplam ziyaretçi sayısının aynı ay için sadece 0,02 oranında paydaşı olduğu izlenmektedir.

Durum neredeyse yok sayılabilecek bir seviyededir. 2017 yılında Konya turizm gelirleri açısından yıl genelinde önemli sayılabilecek sayıda turist ağırlamış ve bir ekonomik değer kazandırmıştır (Url 82).

Tablo 4.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı Müze ve Ören Yerleri 2016 Yılı Ziyaretçi İstatistikleri Türkiye Sıralaması İlk Beş İl

1.	İstanbul	3.815.198
2.	Konya	2.579.035
3.	İzmir	1.665.192
4.	Nevşehir	1.600.911
5.	Antalya	1.584.132

Kaynak: Url 81

Tablo 4.1'deki verilerin ışığında anlaşılmaktadır ki, Konya 2016 yılında Türkiye genelinde 2.579.035 turist sayısı ile turizm sektöründe hizmet üreten ikinci şehir durumundadır.

Tablo 4.2. Kültür ve Turizm Bakanlığı Müze ve Ören Yerleri 2016 Yılı Ziyaretçi İstatistikleri-Konya Sıralaması

1	Konya Mevlana Müzesi	2.429.000
2	Konya Karatay (Çini Eserler) Müzesi	39.266
3	Konya İnce Minare Med. Taş Ve Ahşap Eserler Müzesi	35.586
4	Konya Atatürk Evi Müzesi	16.039
5	Konya Akşehir N.Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi	15.632
6	Konya Çatalhöyük Örenyeri	13.127
7	Konya Akşehir Batı Cephesi Karargahı Müzesi	8.909
8	Konya Arkeoloji Müzesi	8.774
9	Konya Ereğli Müzesi	6.630
10	Konya Etnografya Müzesi	6.072
11	Konya Kubadabad Sarayı	-
12	Konya Zengibar Kale	-
Konya Toplam		2.579.035

Kaynak: Url 81

Tablo 4.2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Müze ve Örenyerleri 2016 Yılı Ziyaretçi İstatistiklerini ifade etmektedir. Buna göre Mevlana Müzesi dışında kalan turizm faaliyetlerinin yaklaşık toplam 150.000 civarı olduğu görülmektedir. Bu durum kayıt dışı turizm faaliyetleri hariç tutulursa tam anlamıyla bir hayal kırıklığı olarak kabul edilebilir. Ancak bir yıl sonra 2017 yılında durum Tablo 4'te verildiği üzere oldukça kısmi kalmış neredeyse az bir farkla adeta tekrarlamıştır.

Tablo 4.3. 2017 Yılı İllere Göre Toplam Ziyaretçi İstatistikleri (İlk 8 Şehir)

Sıra	Şehir	Ziyaretçi Toplamı
1.	İstanbul	4.884.790
2.	Konya	2.613.271
3.	Nevşehir	2.159.108
4.	Antalya	2.016.974
5.	İzmir	1.724.101
6.	Denizli	1.661.423
7.	Ankara	671.891
8.	Muğla	661.754

Kaynak: Url 82

Tablo 4.3'ten de anlaşıldığı üzere Konya, kayıt altına alınmış ziyaretçi sayıları itibariyle Türkiye'de 2. sırada yer alarak önemli bir konum elde etmiştir. Ancak ağırlıklı olarak Mevlana müzesinin etkisiyle durumun bu şekilde olduğu Tablo 4.2'ten anlaşılmaktadır. Arkeoturizm tabanlı turist ziyaretlerinin oldukça az olduğu, daha çok müze ziyaretleri şeklinde gerçekleştiği izlenmektedir.

Tablo 4.4. Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Müze ve renyerleri 2017 Yılı Ziyaretçi İstatistikleri

1.	Konya Mevlana Müzesi	2.480.433
2.	Konya Karatay (Çini Eserler) Müzesi	44.407
3.	Konya İnce Minare Med.Taş Ve Ah.Es.Müzesi	34.158
4.	Konya Atatürk Evi Müzesi	13.573
5.	Konya Akşehir N.Hoca Ark.Ve Etn.Müzesi	9.325
6.	Konya Arkeoloji Müzesi	7.837
7.	Konya Akşehir Batı Cephesi Karargahı Müzesi	7.086
9.	Konya Etnografya Müzesi	5.626
10.	Konya Çatalhöyük renyeri	4.595
11.	Konya Kubadabad Sarayı	-
11.	Konya Zengibar Kale	-
Konya Toplam		2.613.271

Kaynak: Url 82a

Tablo 4.4'e göre, Mevlana müzesi ziyaretçileri hariç tutulduğu zaman Konya bölgesi 2017 yılı içinde 132.838 ziyaretçi kabul etmiş olur. Bu durum Konya'nın, Türkiye genelindeki ikinci sırasını 20. sıraya düşüreceği anlamına gelmektedir. Bu da işaret etmektedir ki bu kadar çok arkeolojik kültür varlığına sahip bölge arzu edilen düzeyde turizme kazandırılmamıştır.

Arkeolojik kültür varlığı açısından zengin olan Konya bölgesinin Mevlana Müzesi ziyaretleri hariç tutulduğu zaman turizm gelirlerinin çok sınırlı olduğu açıktır. Konya'nın bu zengin potansiyelini harekete geçirmek için bir planlama yaptığı da izlenmektedir (Tablo 4.5).

Tablo 4.5. Konya’da Düzenlenen Arkeolojik Kültür Varlıklarına Yönelik Etkinlikler

Sıra	Etkinlik Adı	Niteliği	Tarihi	Düzenleyen Kuruluş
1.	Turizm Haftası Etkinlikleri	Ulusal	15 - 22 Nisan	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
2.	Müzeler Günü	Uluslararası	18 Mayıs	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
3.	Çumra Çatalhöyük Kültür Şenlikleri	Ulusal	23-26 Haziran	Çumra Belediye Başkanlığı
4.	Nevruz Bahar Bayramı	Ulusal	21 Mart	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
5.	Uluslararası Öğrenci Filmleri Festivali	Uluslararası	31 Mart - 3 Nisan	Selçuk Üniversitesi
6.	Kütüphaneler Haftası Kutlama Etkinlikleri	Ulusal	31 Mart - 06 Nisan	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Türk Kütüphaneciler Derneği Konya Şubesi
7.	Bin Nefes Bir Ses Uluslararası Türkçe Tiyatro Yapan Ülkeler Festivali	Uluslararası	20-30 Nisan	Konya Devlet Tiyatrosu Müdürlüğü
..

Kaynak: Url 82b; Url 82c

Tablo 4.5, Konya’da düzenlenen turizm faaliyetleri içinde arkeolojik kültür varlıklarına yönelik etkinlikleri göstermektedir. Toplam 37 faaliyetin gerçekleştirildiği etkinliklerin tamamı burada verilmemiştir. Toplam 37 faaliyetten tabloda dikkat çeken arkeolojik kültür varlıkları ile ilgi sadece 1 adet çalışma yapılmış olduğudur. Nüfusu, coğrafi alan boyutu, ulaşım ağlarının merkezinde oluşu ile kültür şehri olduğu UNESCO tarafından tanımlanmış olan Konya mega şehrinde bir yıl içinde yapılan arkeoturizm faaliyetinin azlığı dikkat çekicidir.

Tablo 4.6. Konya'ya Gelen Turist Sayıları ve Turizm Gelirleri

YILLAR	YERLİ	YABANCI	TOPLAM	GELİR (Bin TL)
2011	1.373.973	279.374	1.926.015	3.438.099
2012	---	---	1.811.335	3.509.413
2013	---	---	2.313.293	3.917.341
2014	---	---	2.298.027	5.224.175
2015	---	---	2.711.192	297.210
2016	---	---	2.254.689	211.315

Kaynak: Konya Müze Müdürlüğü ve Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017

Tablo 4.6'da 2014 yılına kadar artarak gelen gelir artışının devamlılığı yerine 2014 yılı sonundaki keskin düşüşün sebebinin Mevlana Müzesinin yıl sonu itibarıyla ücretsiz hale getirilmesinden kaynaklandığı açıktır.

Tablo 4.7. Konya Müze ve Ören yerlerini Ziyaret Eden Turist Sayıları (2011-2016)

Müze Adı	İlçe	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Mevlana M.	Karatay	1.733.315	1.565.873	2.047.666	2.109.487	2.581.005	2.098.936
Karatay M.	Karatay	62.934	109.315	112.869	69.879	11.960	39.575
İ.Minare M.	Meram	42.523	72.449	84.989	46.022	42.850	38.563
Atatürk M.	Meram	2.211	9.783	10.360	11.708	11.297	16.709
Arkeoloji M.	Meram	14.375	7.157	10.144	8.419	9.296	8.773
Etnografya M.	Meram	5.673	3.943	4.770	6.540	6.410	6.352
Çatalhöyük	Çumra	7.060	3.220	14.690	20.542	20.058	14.597
Akşehir B.Cephesi	Akşehir	16.401	20.487	14.589	9.106	9.714	8.876
Akşehir N.Hoca	Akşehir	12.389	15.222	11.178	9.785	11.551	15.602
Ereğli M.	Ereğli	29.134	3.886	2.038	6.539	7.051	6.706
TOPLAM		1.926.015	1.811.335	2.313.293	2.298.027	2.711.192	2.254.689

Kaynak: Konya Müze Müdürlüğü, 2017

Tablo 4.6 ve 4.7, 2011 ve 2017 yıllarında Konya'yı ziyaret eden turist sayılarını ve bu faaliyetlerden elde edilen ekonomik girdileri göstermektedir. İlk bakışta turist sayılarında 2015 yılına kadar düzenli denebilecek bir artış dikkat çekmekte iken, 2016 yılındaki düşüş nerdeyse 3 yıl önceki oranlardan da aşağıya gerilemiştir. Ekonomik durum ise 2014 yılına kadar düzenli bir artış izlerken, 2015 yılı ile birlikte çok keskin bir düşüşe şahitlik etmiştir. Buradan anlaşılabilir ki, arkeolojik kültür varlıklarının potansi-

yeli geçen yıllar içinde ekonomiye kazandırılmamış bu zenginliklerin değerlendirilmesinde geriye gidiş izlenmiştir.

Zengin bir kültürel mirasa sahip olan Konya'nın, bu potansiyelinden yeterli düzeyde faydalanamadığı gözlenmektedir. Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Konya'nın en büyük problemlerinden bir tanesi şehrin sadece inanç turizmi ile hafızalarda yer edinmiş olmasıyla birlikte, diğer kültürel zenginliklerinden ve alternatif turizm çeşitliliğinden tam olarak istifade edememesidir. Bu sebeple tez, Konya'nın sahip olduğu kültürel miras değerlerinin turizm açısından değerlendirilmesi ve kültürel mirasın yönetsel, sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğinin sağlanması noktasında tüm paydaşlara fikir sunması açısından önem arz etmektedir. Böylelikle Konya'nın sahip olduğu kültürel değerlerin gelecek nesillere en sağlıklı şekilde aktarımı konusunda "kültürel miras yönetimi" başlığı altında aktif rol üstlenen ve birbirleri ile etkileşim içerisinde olan bir örgütlenmenin oluşturulması bakımından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.1.1. Çatalhöyük Turizm Değerlemesi

Konya'da yerel, Türkiye'de ulusal ve dünyada küresel anlamda bilinirliğini bölgede en üst düzeyde artırmış olan Çatalhöyük, insanlık tarihine yaptığı katkı ile eşsiz cazibe noktalarındandır. Modern insanın ilk atalarının günlük yaşantısına, inaçlarına ve hatta ölü gömme geleneklerine kadar detaylı ayrıntılar sunma kapasitesi ile bu Neolitik kent bir turizm ürünü olarak oldukça önemli bir alandır.

4.1.2. Çatalhöyük'ün Turizm Açısından Önemi ve Tanıtım Faaliyetleri

Yaklaşık 450 x 275 m boyutlarında ve 21 m'lik kültür dolgusuna sahip Çatalhöyük, Yakınoğu ve Anadolu'nun en büyük Neolitik Çağ höyüklerinden biridir (Resim 2.2). Neolitik Dönem için kesintisiz, yani yaklaşık 1200 yıl devam eden bir yerleşimi göstermektedir. Dönemlere göre değişse de yerleşmede beş bin ile on bin arasında bir nüfusun yaşamış olabileceği öne sürülmektedir. Bu özelliği ile uygarlık tarihinde önemli bir olgu olan "kentleşme" bağlamında aşağıda söz edilecek olan pek çok yeniliklere sahip bir yerleşme karakterindedir.

Höyükte, bitki ve hayvan evcilleştirmenin erken uygulamaları, çanak çömleğin ilk örnekleri, metalin erken kullanımı, dokuma ve tahta kap örneklerinin çok iyi durumda korunmuş olmaları ve yine aynı derecede iyi korunmuş duvar resimleri gibi bazı ilkleri ya da en erken ve karakteristik buluntuları ve olguları izlemek mümkündür. Özellikle çok iyi korunmuş duvar resimleri üzerinde görülebilen, Çatalhöyük halkının ve genel anlamda prehistorik insanın düşünsel ve dinsel yaşamlarının göstergesi kabul edebileceğimiz sembolizm anlayışları, bu yerleşmeyi dünya tarihinde eşsiz kılmaktadır. Dolayısıyla, Çatalhöyük'ün Dünya Kültür Mirası değeri ile nerede yaşadığı önemli olmaksızın, tüm modern insanın ziyaret edebileceği ve turist olarak bölgeyi cazip hale getirebileceği değerde bir arkeolojik kültür varlığı destinasyonu olduğu görülebilir. Duvar resimleri üzerinde görülen Anadolu kilim motifleri ve ele geçen tekstil kalıntıları da (Resim 2.15), bu geleneksel sanatın kökenini Çatalhöyük'te arayan bir grup araştırmacı için hayli ilgi çekicidir.

Yerleşmenin en karakteristik buluntularından sayılan ve gerçekte birçok erken tarımcı toplulukta Mellaart'a göre bereketin simgesi olarak yorumlanan ana tanrıça heykelleri ve kabartmaları burayı ana tanrıçacı ve feminist bazı dinsel akımlar için adeta bir haç merkezi haline getirmektedir (Hodder ve ark., 1998: 10-13). Yerleşmeye hem yıllardır süren akademik bir ilgi, hem de yerel halktan gelen büyük bir alaka vardır. Höyükteki kazıları destekleyen Visa, Shell, British Airways gibi yabancı kuruluşların ilgisi ise ayrıca kayda değerdir. "Hint-Avrupalı" halkların kökeninin araştırılmasında, Çatalhöyük gibi döneminin en gelişmiş ve "eşsiz" bir uygarlığıyla bağlantı kurulmaktadır. Çatalhöyük ile ilgili tanıtım kitaplarında yer alan "Yerleşme; Avrupa'dan Hindistan'a doğru yayılmış Hint Avrupa dillerinin kökeninde önemli bir rol oynamış olabilir" (Hodder ve ark., 1998: 3) şeklindeki yorumdan, Çatalhöyük'ün yukarıda sözü geçen ideolojik yaklaşıma sahip Hint Avrupa kökenli halklar için ayrı bir önem taşıdığı anlaşılmaktadır.

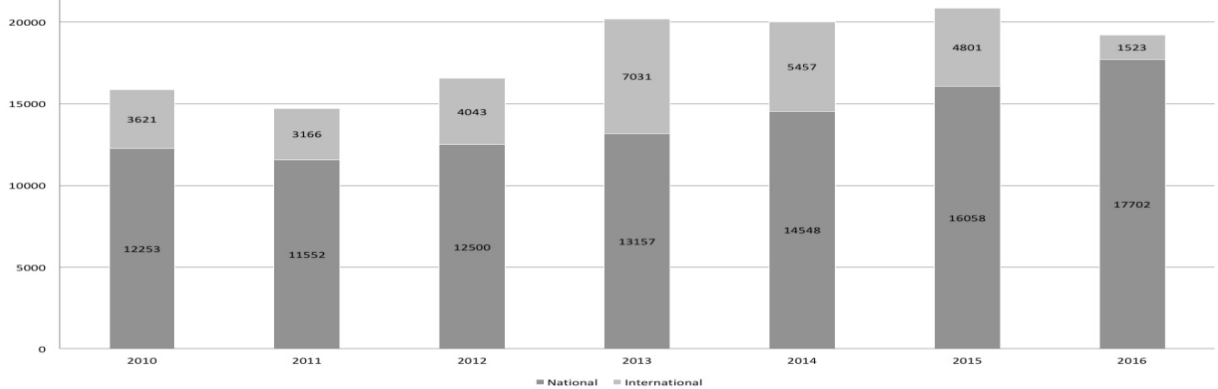
Türkiye kültürel miras listesindeki en önemli yerleşmelerden biri olan Çatalhöyük'ün tipik bir konutu, 1960'lı yıllarda ortaya çıkarılan eşsiz duvar resimleri gibi orijinal ve replik bazı eserlerle birlikte Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Höyüğün hemen yanında tipik bir Çatalhöyük evinin orijinaline uygun bir biçimde inşa

edilmiş olması ve yine aynı çevrede yer alan yerel müzede sergilenen replik eserler ve bazı illüstrasyonların varlığı ise, turizm için gelecek grupların yerleşme hakkında daha ayrıntılı bir bilgiye sahip olmalarına neden olur (Resim 2.23-2.26). Tarihsel ve kültürel olarak bu derece önemli bir yerleşmenin turistik açıdan da önem kazanıp, ziyaretçi sayısının artırılması son derece önemli ve gerekli bir olgudur.

4.1.3. Çatalhöyük için Ziyaretçi Demografisi ve Sayısı

Çatalhöyük 2017 Archive Report (s 281)'una göre, Çatalhöyük'ün site korumaları 2002'den beri elle yazılan bir deftere ziyaretçi numarası ve milliyet kaydettirmiştir. Kazı ekibinden bir grup bu verileri derleme, sayısallaştırma ve gözden geçirme görevini üstlenmiştir. Verilerin toplanması işlemi 2013 yılında başlatılmış ve 12 Ağustos 2017 tarihine kadar sürdürülmüş, güvenilirliklerinin tesisi için 2017 yılında rakamlar ikinci kez kontrol edilmiştir. Bu veriler ışığında; 2015 yılında ziyaretçi sayısındaki zirveden sonra (şimdiye dek 20.858 ziyaretçi ile kaydedilen en yüksek seviye), 2016 toplamda %7,8'lik bir düşüş göstermiştir (Şekil 2 ve 3). Ayrıca, 2016 yılına ait rakamlar, Çatalhöyük'ün 2012 yılında Dünya Kültür Mirası Bölgesi (WHS) olarak yazılan kitabından bu yana ilk kez 20.000 işaretinin altına düşmüş ve toplamda 19.225 olarak kaydedilmiştir. (Şekil 2.2). Ziyaretçi sayıları 2016'da 11.565 iken 2017'de 12.360'a yükselmiştir; bu dönemde toplamda %12,3'lük bir artışla en çok ziyaretçi kaydedilmiştir (Şekil 2.3). Veriler bölgenin turizme kazandırılması için umut verici olarak değerlendirilebilir; ancak, uluslararası rakamlar ile ulusal sayılar arasındaki farktan dolayı gelecek yıllar için genel sayıların artacağını tahmin etmek zor görünmektedir.

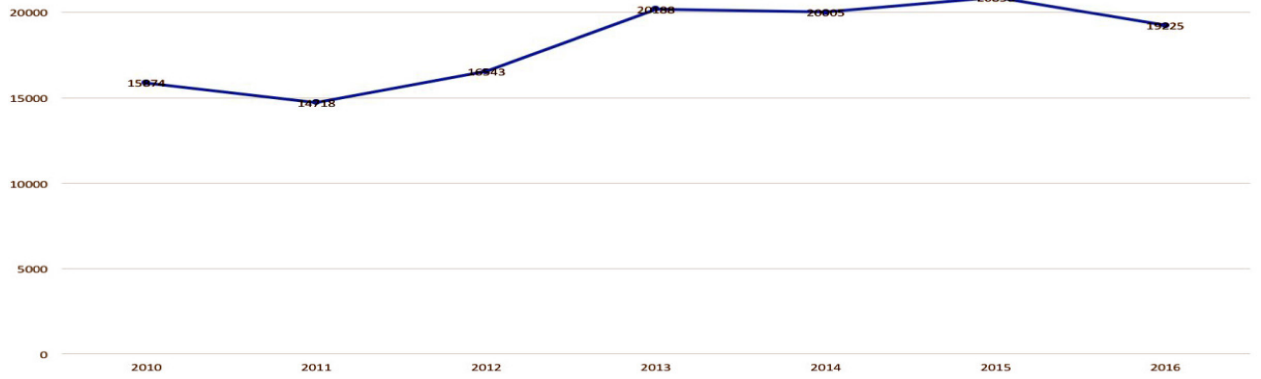
Şekil 4.1. Ulusal ve Uluslararası Toplam Ziyaretçi Sayısı, 2010-2016

Kaynak: Çatalhöyük Arşiv Raporu

2015 görülen en yüksek ziyaretçi sayısından sonra (20,858), 2016 yılında toplamda %7.8'lik bir düşüş izlenmiştir (Şekil 4.1 ve Şekil 4.2). Yabancıların sayısı 2015'te 4.801'den 2016'da 1.523'e sert bir şekilde düşer (Şekil 4.1- ayrıca Şekil 4.2'ye bakınız). Bu % 68,3'lük düşüş, yabancı turist sayısının 2010'dan bu yana en düşük seviyelerde yer aldığı ve Çatalhöyük'ün Dünya Mirası Alanı olarak kaydedilmesinden bu yana en düşük olduğu anlamına gelmektedir. 2016 yılındaki politik ve sosyal huzursuzluk uluslararası ziyaretlerde de büyük ölçüdeki azalmanın sebebi olarak görülebilir (Şekil 4.2).

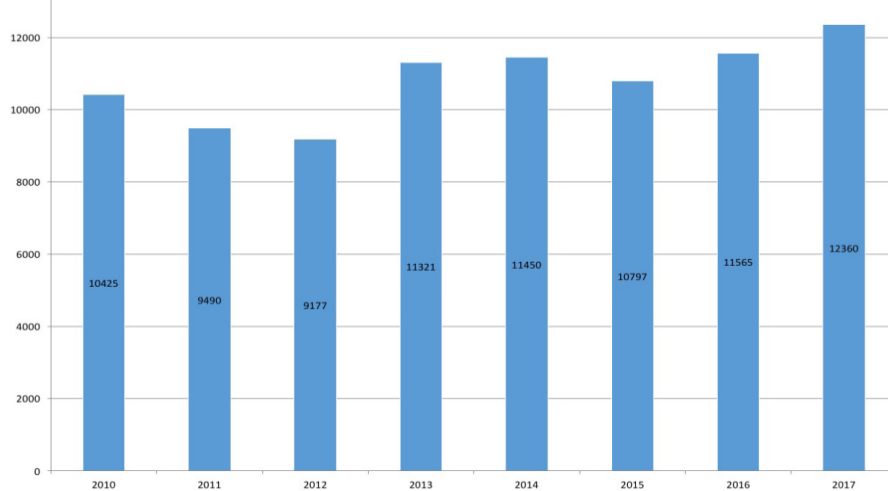
Şekil 4.2. Ziyaretçi Sayılarının Yıllara Göre Karşılaştırması, 2010-2016.

Kaynak: Çatalhöyük Arşiv Raporu

Beşinci yıl için ulusal sayılar artmıştır, 2015'te 16.058'den, 2016'da 17,702'ye %9.3'e yükselmiştir (Şekil 4.2- ayrıca Şekil 4.1'e bakınız).

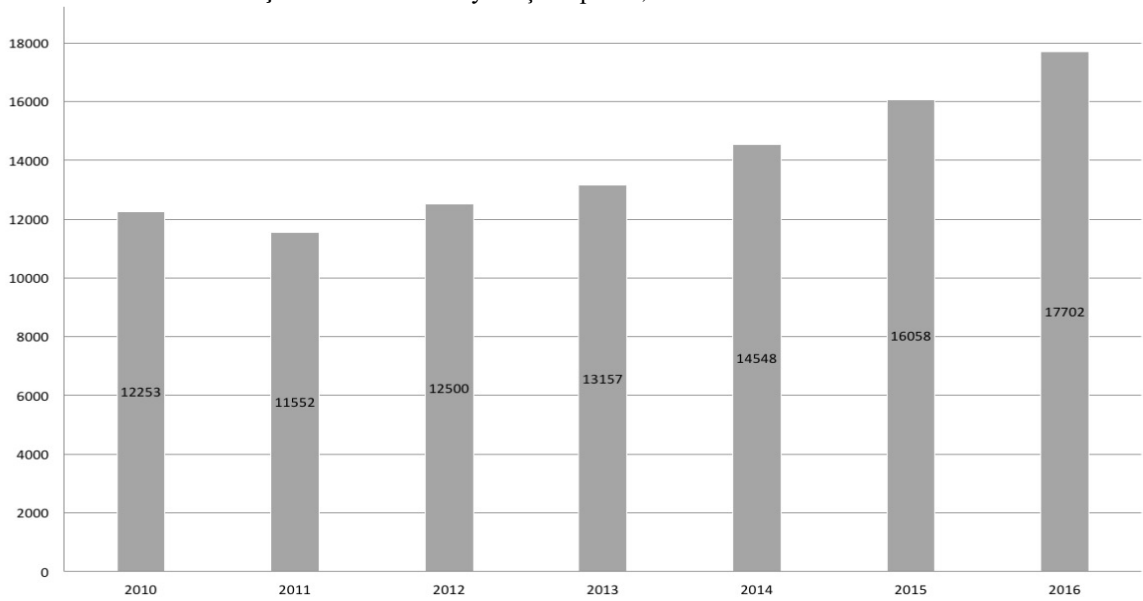
Şekil 4.3. Ulusal ve Uluslararası Ziyaretçi Sayıları Birlikte, Ocak-Temmuz 2010-2017

Kaynak: Çatalhöyük Arşiv Raporu

Şekil 4.3'te hem yerli hem de yabancı turist sayıları birlikte verilmiştir. Kısmi bir dalgalanmayla seyir etse de genel anlamda bir artış grafiği izlenmektedir. 2016 için mevsimsellik, 2015'ten önce görülen ortak eğilime dönerken, nisan ayı en yüksek ziyaretçi sayısına sahip olan ay olmuştur (2015, 2010'dan bu yana ilk kez zirveyi Mayıs'ta görmüştür). 2017 yılı Ocak-Temmuz verileri, bir önceki yılın verilerinin tam tersine değiştiğini göstermektedir. Rakamların 2016'da 11,565 iken, 2017'de 12,360'a çıkmış olduğu izlenmektedir (Şekil 4.3).

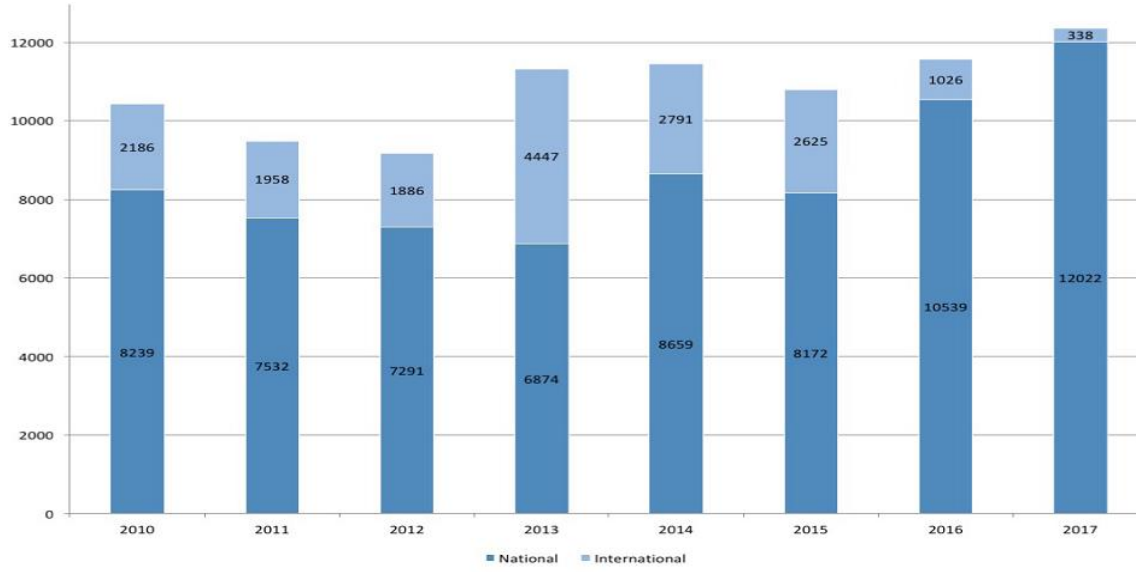
Şekil 4.4. Ulusal Ziyaretçi Toplamı, 2010-2016

Kaynak: Çatalhöyük Arşiv Raporu

Yerli turist sayısı (toplam turist sayısının %88.4) uluslararası turist sayısını açık ara geçmiştir 2015 yılında 16,058 iken, 2016 yılında (%9.3 bir artışla) 17,702'e yükselmiştir (Şekil 4.4).

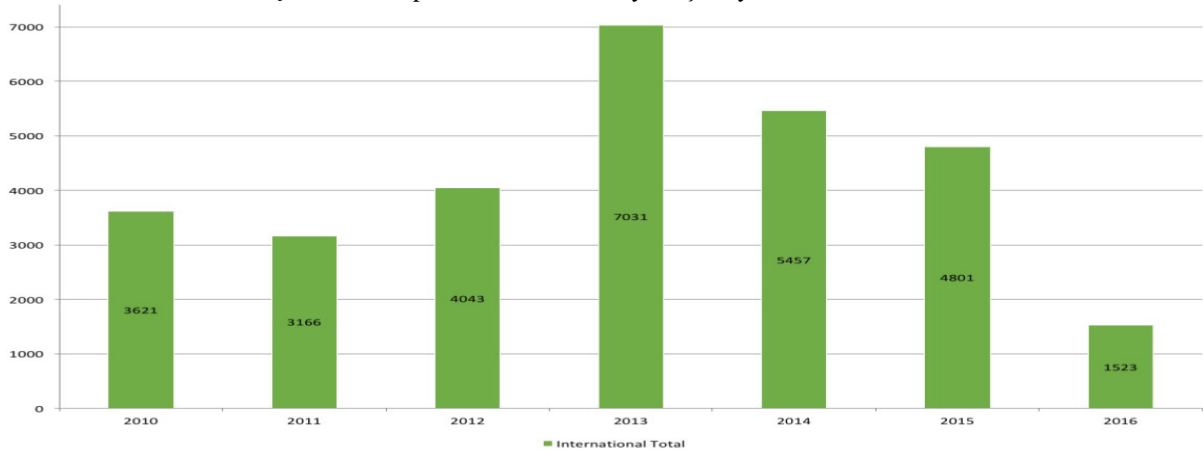
Şekil 4.5. Ulusal ve Uluslararası Sayılar, Ocak-Temmuz 2010-2017

Kaynak: Çatalhöyük Arşiv Raporu

Bu durum 2017 yılı için de geçerli görünüyor - Ocak-Temmuz döneminde ulusal rakamlar % 12.3 artarken, 2016'da 10.539'dan 12.022'ye yükseldiği görülmektedir (Şekil 4.5). 2017 yılı Ocak-Temmuz verileri, bu eğilimin 2016'da 1.026 uluslararası ziyaretçiden 2017'de aynı yedi aylık dönemde sadece 338'e (% 67,1'lik bir dramatik düşüşle) düşerek ettiğini gösteriyor (Şekil 4.5).

Şekil 4.6. Toplam Uluslararası Ziyaretçi Sayısı 2010-2016

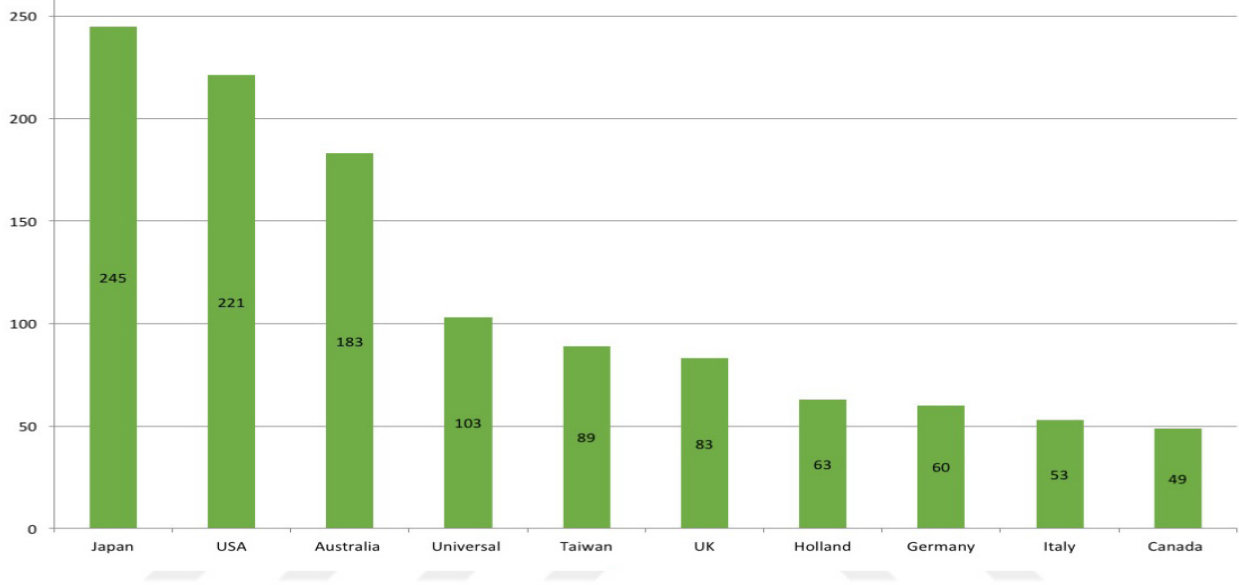

Kaynak: Çatalhöyük Arşiv Raporu

Daha şaşırtıcı bir şekilde, uluslararası sayılar 2015'te 4.801'den 2016'da 1.523'e keskin bir şekilde düştüğü izlenmektedir (Şekil 4.6). % 68.3'lük bu düşüş, uluslararası rakamların 2010'dan bu yana en düşük seviyede olduğu ve Çatalhöyük'ün Dünya Mirası Alanı olduğundan bu yana en düşük seviyesine düştüğü anlamına geliyor. Görünen o ki,

siyasi ve sosyal huzursuzluk uluslararası boyuttaki ziyaretleri büyük ölçüde azaltmıştır (Çatalhöyük Arşiv Raporu 2017:283). Yine 2017 yılı verileri, Nisan ve Mayıs aylarını en yüksek ziyaretle karşılamış, Mayıs ayında sadece 38 daha fazla ziyaretçiyle (3,400) Nisan'da (3,362) (Şekil 4.4) muhatab olmuştur. Buna rağmen, Mayıs 2014'te görüldüğü gibi, 2016 için ortalama aylık rakamlar yine 3.500'ü pek aşmamıştır. (Şekil 4.5 ve 4.6).

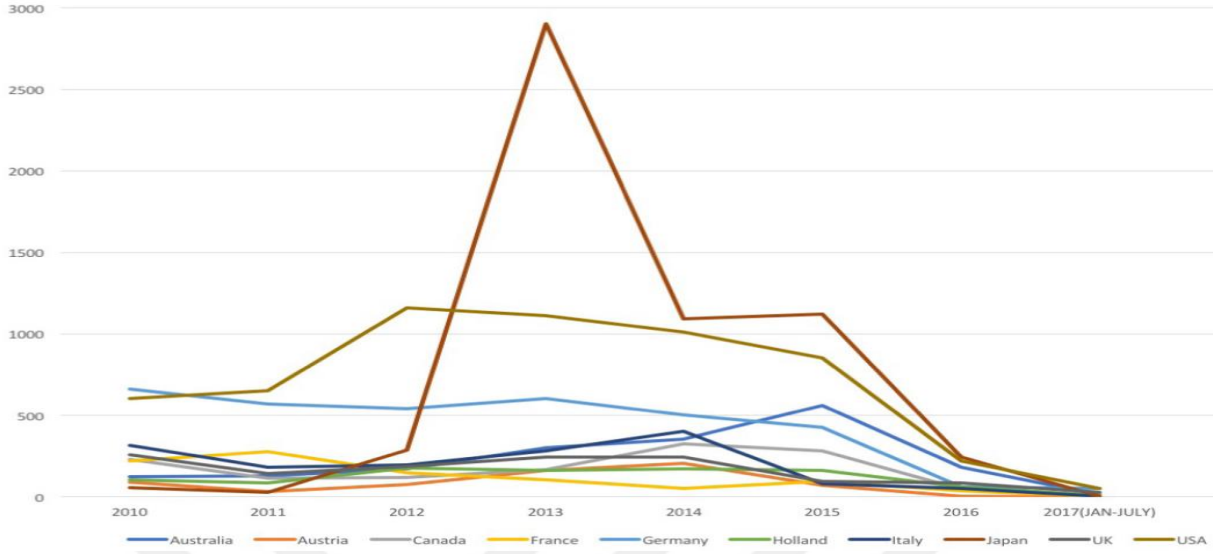
Şekil 4.7. En Çok Ziyaretçi Gelen 10 Ülke, 2016.

Kaynak: Çatalhöyük Arşiv Raporu

2016 uluslararası ziyaretçi demografisinin de tutarlılığını koruduğu izlenmektedir. Japonya, ABD ve Avustralya ilk beş ülke arasında yer almaktadır (Şekil 4.7). Japonya, 2013'teki zirveden bu yana Çatalhöyük'ün önde gelen milliyeti olarak kalmıştır (muhtemelen sitenin 2012 UNESCO kabulünün bir sonucu olarak) (Şekil 4.7). Ancak, Ocak-Temmuz 2017 döneminin raporlarına baktığımız zaman Japon ziyaretçi rakamların düşmeye devam ettiği gözlenmektedir. Site, 2017 için aynı dönemde görülen 240'ın aksine 2017'de sadece iki Japon ziyaretçi görmüştür. Japon turistlerin büyük tur grupları halinde ziyarette bulunmaları ve tur şirketlerinin bu dönemde siteye gelmeyi durdurması bu düşüş için makul bir açıklama olabilir. Bunun ışığında Japonya, 2010 yılından bu yana ilk kez 2017 yılında ilk on ülke arasında yer almamıştır (Şekil 4.9). Yabancı turist düzensizliğinde baş sırayı Japonya'nın çektiği gözlenmektedir (Şekil 4.8).

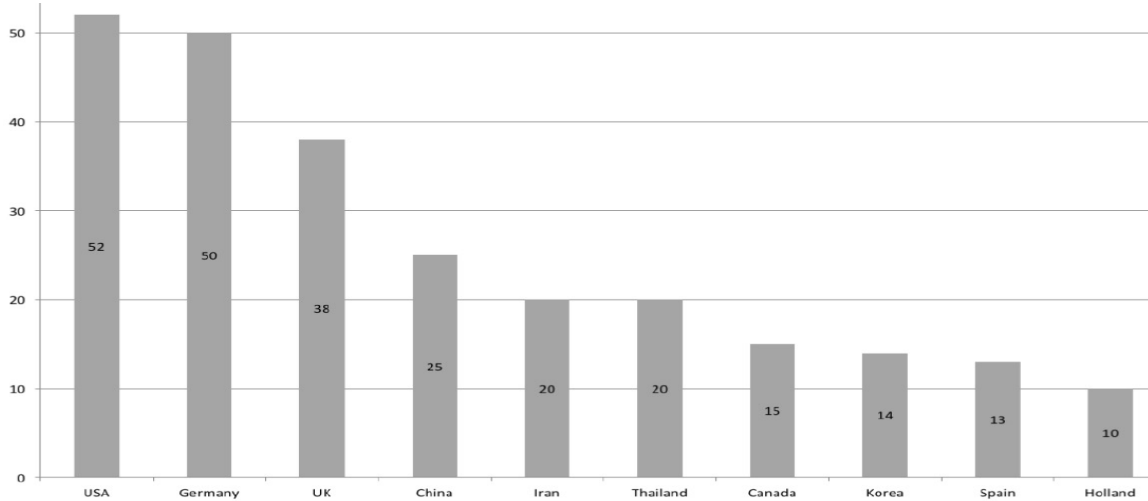
Şekil 4.8. İlk 10 ülke, 2010'dan Temmuz 2017'ye kadar

Kaynak: Çatalhöyük Arşiv Raporu

Yine Çatalhöyük 2017 Arşiv Raporu (s. 286-87)'de belirtildiği üzere, beklentiye uygun bir şekilde Konya'nın en çok turisti sağladığı ve sırasıyla İstanbul ve Ankaranın bunu izlediği, ulusal ziyaretçi demografisi geçmiş yıllarla tutarlı kalırken, 2016 yabancı ziyaretçi demografisi de tutarlı kalıyor.

Şekil 4.9. İlk 10 ülke, Ocak-Temmuz 2017

Kaynak: Çatalhöyük Arşiv Raporu

Ocak-Temmuz 2017 dönemi için ilk Japon ziyaretçi seviyeleri, rakamların düşmeye devam ettiğini göstermektedir; nihayetinde, 2016 yılında aynı dönemde görülen 240 ziyaretçinin aksine, 2017 yılında sadece iki Japon ziyaretçi görüldü. Japon turistle-

rin büyük bir kısmı, tur gruplarıyla ziyaret ettikleri için, tur şirketlerinin bölgeye gelmeyi bıraktığı anlaşılmaktadır. Bunun ışığında, Japonya, 2010'dan beri ilk kez 2017 için ilk on ülke içinde yer almamaktadır (Şekil 4.9). Bunun yerine, veriler ABD, Almanya, İngiltere ve Çin'in İran'la birlikte ilk beşte yer aldığını göstermektedir.

Önceki yıllarda olduğu gibi, site korumalarının kayıtları ile kazı ekibinin tutmuş olduğu kayıtlar arasında bazı tutarsızlıklar bulunduğunu belirtmek önemlidir. Bunun neden kaynaklandığı kazı ekibine göre açık değildir ve yine tüm verilerin gelecekte ikili kontrolden geçmesi faydalı olacaktır. 2016 geçtiğimiz yılları yansıtarak her ay 9 ila 195 kişi arasında değişen sayılardaki farklılıkları yansıtmıştır. İlginçtir ki, site koruma toplamları kazı ekibinkilerden daha yüksek. Durumun neden böyle olduğu belirsizdir, ancak kayıt işleminin el yazısı niteliği önemli bir katkı faktörü olabilir. Gelecekte bu farklılıkları en aza indirmeye yardımcı olmak için sürecin gözden geçirilmesi gereklidir.

4.1.4. Çatalhöyük'te Turizmin Mevcut Durumu

Konya, İzmir-Kapadokya ya da Antalya-Kapadokya güzergâhları üzerindedir. Konya'daki maksimum ziyaretçi konaklaması bir gecedir. Konya'ya tüm yıl boyunca gelen yaklaşık 400.000 turistten sadece 40.000'i gece konaklamaktadır. Şehre Mevlana Müzesi için gelen yıllık yaklaşık 1 milyon yerli ve yabancı ziyaretçiden sadece 1500'ü Arkeoloji Müzesi'ni ziyaret etmektedir. Konya'ya gelen ziyaretçilerin arkeolojiye duyduğu ilgisizliğin yanı sıra Konya Arkeoloji Müzesi, lokasyonu, binanın boyutu ve içindeki sergi alanı kısıtlamaları, yetersiz bakım ve verilen bilgilerin zayıf olması gibi bir dizi sorun yaşamaktadır (Temper, 2004: 33).

Konya il sınırları içinde yer alan Çatalhöyük'e gelen ziyaretçi sayısı, Konya il merkezine gelen turist sayısına göre çok azdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Konya'ya her yıl yaklaşık 1 milyonun üzerinde turist gelmesine karşın, istatistiklere göre bunlardan çok küçük bir kısmının, yılda yaklaşık 7 bin ziyaretçinin Çatalhöyük'e geldiği anlaşılmaktadır (Temper, 2004: 32-33). Buna karşın yerleşmenin kazı başkanı Ian Hodder yılbaşına 30 bin turist hedeflemektedir (araştırmacının Ian Hodder ile yaptığı kişisel görüşme), şeklinde ifade etmektedir. Çatalhöyük'e beklendiği kadar çok turist gelmesinin nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

1) Çatalhöyük gibi tarih öncesi yerleşmeler, görsel güzelliği ve çekiciliği olan Efes, Bergama gibi antik Yunan ve Roma kentlerinden ve Mevlana Müzesi gibi evrensel bir dinsel içeriği olan merkezlerden farklı ve onlardan çok daha erken yerleşilmiş merkezlerdir.

2) Çatalhöyük, bilim dünyasında ve ilgili çevrelerde çok iyi tanınmasına karşın, önemi ve değeri konusunda çok fazla bilgisi olmayan, ya da ziyaret ettiğinde Troia höyüğü gibi taş ve toprak yığınlarından başka bir şey göremeyeceğine inanan turist grupları ya da turizm seyahat acenteleri tarafından bir gezi merkezi olarak tercih edilmemektedir.

3) Gerçekten de çoğu tarihöncesi arkeolojisi yerleşmesine gidildiğinde, keskin sınırları olmayan ve planları anlaşılamayan yapılara ait, adeta topraktan zor ayırt edilen kerpiç ya da taştan yapılmış duvar parçaları, evlerin tabanlarında ve duvarlarındaki sayısız hayvan delikleri, birkaç ocak tabanı ya da sekiler dışında herhangi bir kalıntı ve çarpıcı buluntularla karşılaşmak olanaklı değildir. Çatalhöyük'ün görülecek eser anlamında durumu, diğer Prehistorik yerleşmelerden çok daha iyidir. Birçok yaklaşık 10 bin yıllık tarih öncesi höyüğü ise, kazıldıkları yıllardan günümüze kadar üzerleri çeşitli sebeplerle toprak yığınlarıyla ya da bitkilerle örtülmüş ve değil gezilip görülecek kalıntılarının olması, arazide güçlüklerle ayırt edilebilen atıl yerleşmeler halini almışlardır.

4) Yukarıdaki olguları tekrar değerlendirdiğimizde, Prehistorik yerleşmelerin gerek ziyaretçiler gerekse turizm yetkilileri tarafından tanınmadığı ve insanlık geçmişindeki önemlerinin anlaşılmadığı ortaya çıkmaktadır.

5) Araştırması yapılmış birçok tarihöncesi yerleşmenin, aktif çalışmalardan sonra korunmamış ve bakımsız bir durumda bırakılmış olmaları ise, yukarıdaki olguların en büyük nedenleridir. Türkiye'de tarihöncesi höyüklerin hemen tümü benzer bir kaderi paylaşmaktadır. Bunlara ek olarak, Çatalhöyük, Troia gibi ziyaret edilebilir merkezlerde dahi, yerleşmelerin eski hallerinin, mimarinin, günlük eşya ve yaşantıların teknolojik imkânlar kullanılarak yeniden canlandırılması ve bu konularda ciddi projeler üretilmesi büyük önem taşımaktadır.

4.1.5. Çatalhöyük'ün Arkeoturizmdeki Payının Arttırılması Amacıyla Gerçekleştirilen Çalışmalar

Türkiye ve Yakındoğu'nun en erken ve önemli tarih öncesi yerleşmelerinden biri olan Çatalhöyük'te, yukarıdaki tablonun değışmesi adına hem arkeoloji hem de turizm açısından bazı etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Aşağıda örneklenecek bu çalışmalar ise; Çatalhöyük'e gelen ziyaretçi sayısının, insanlık tarihindeki önemiyle doğru orantılı olarak artmasına yol açmasa da, çalışmaların kararlılıkla sürdürülmesi söz konusu hedeflerin en yakın bir zamanda gerçekleşmesine yarayacaktır.

Sözü edilen çalışmalar arasında "TEMPER" adı verilen bir projenin hedefleri ve etkinlikleri özellikle kayda değer. 'Temper' Projesi, yayılım alanı Akdeniz havzası olan bir kültür mirası projesidir. Başvurusu, Çatalhöyük Araştırma Projesi tarafından Ocak 2002'de yapılmış olan proje, Haziran 2004'de tamamlanmıştır (Doughty, 2002, 2004; Temper, 2004). Temper projesinden elde edilen bilgi birikimi ile hazırlanan "Çatalhöyük Yönetim Planı" (Temper, 2004) ise, yerleşmede arkeoloji ve turizmin geliştirilmesi açısından en önemli projelerden birini oluşturmaktadır. Diğer taraftan Çatalhöyük'ün 2005 yılında "Dünya Mirası Fonu" (Dünya Mirası Fonu) tarafından konservasyon ve teşhire açılması gibi çok önemli aktiviteler açısından desteklenmesi de yukarıda sözü edilen amaçlar bakımından son derece önem taşımaktadır. Çatalhöyük kazı projesi ise, 1993 yılında başladığı ikinci dönem kazılarında bir dizi kazı alanını ve iki adet yerel müzeyi ziyaretçiler için gösterime sunmuştur. Alanda, bilgilendirme tabelaları, restorasyon ve çevre düzenlemesi, rehber kitap ve internet sitesi gibi turizm alanında çalışmalar bitirilmiştir.

Bu projelerin dışında, yerleşmenin önemine paralel olarak kurulmuş "Çatalhöyük Dostları Derneği" de, yaptığı bazı aktivitelerle merkezin yurtiçi ve yurtdışındaki tanıttımlarına katkıda bulunmaktadır (www.catalhoyuk.org). Tüm bunlara ek olarak neredeyse 2019 yılına dek Çatalhöyük kazı projesini yürüten Ian Hodder ve ekipte görevli bazı uzmanların, basınla sürdürdüğü sıkı ilişkiler ve İstanbul'da yeni açılan "Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük" konulu sergi gibi bazı çalışmalar (Url 85, 86, 87) da, yerleşmenin her an gündemde kalan bir arkeolojik bir merkez olmasına neden olmuştur.

4.1.6. Zengibar Kale Turizm Değerlemesi

Tarihteki yeri ve önemi açısından hem arkeoturizm açısından hem de inanç turizmi açısından zengin görsel cazibe unsurları barındıran Zengibar Kalesi, coğrafyası çetin dağlık bir bölgede yer alan arkeolojik bir yerleşkedir. Zafer anıtları, sur duvarları, akropol ve kent kapıları, nekropol alanları ve mezarları, antik kenti önemli turizmsel cazibe merkezi haline getirmektedir. Tarihi öyküsünde dini tememlerin zenginliği kente ayrı bir boyut kazandırmaktadır. Bilimsel kazı çalışmaları, yapılacak rehabilitasyon, restorasyon ve restitüsyon çalışmaları ve turizmsel altyapılar ile bölge canlandırılırsa antik kentteki çok ciddi potansiyel hem yerel hem de ulusal anlamda önemli kültürel, sosyal ve ekonomik katkı yaratacaktır. Ancak sıradışı cazibesi ve eşsiz görsel zenginlikleri olmasına karşın, arkeolojik bilimsel bir kazı çalışması yürütülmeyen, ulaşımı sıkıntılı, faaliyet, personel, tanıtım gibi önemli turizmsel bileşenlerden yoksun bir yerdir. Mevcutta turizm açısından hiçbir çalışma yapılmamış, hiçbir ziyaretçi kaydı tutulmamış ve hiçbir turizm faaliyeti tespit edilememiştir. Alanda görevli de tespit edilememiş, insan ve doğa temelli tahribatın hızla büyüdüğü çıplak gözle görülmektedir.. Bu yönüyle bu tez çalışmasının kötü örneği olarak seçilmiştir.

5. BÖLÜM

KONYA'DAKİ ARKEOLOJİK KÜLTÜR VARLIKLARI TURİZMİ (ARKEOTURİZM) ÜZERİNE BİR AMPİRİK ÇALIŞMA

5.1. Giriş

Kalitatif araştırmalarda aynı olgu üzerine farklı insanların farklı anlamlar yüklemesi, mülakat sonuçlarının bireyler ya da gruplar arasında tutarlı olmasını gerekli kılmaz; dolayısıyla, kalitatif araştırmacılar tutarlı sonuçlara ulaşma çabası içinde olmamalıdır, zira onların işi farklı birey ya da grupların oluşturduğu farklı bakış açılarını belgelemektir (Given, 2008: 714). Bunun için kalitatif araştırmacılar araştırma yöntemlerinden röportajı (interview) sıklıkla tercih ederler. Röportaj insanların öykülerini (story) ifade eder (Seidman, 2006: 7). İngilizce'de öykü anlamına gelen “story” kelimesinin kökü Yunanca “histor”dan gelmekte ve hirtor ise “bilge-wise” ve “öğrenmiş-learned” demektir (Watkins, 1985: 74). Temel oluşturucu tecrübe detaylarının seçilmesi, bunların yazılarak yansıtılması ve bir işleyiş mantığı içinde anlamlı hale getirilmesiyle, öyküleme (telling stories) anlam üreten bir süreç halini almaktadır (Schutz, 1967: 12-50). Bu çalışma ile yapılan röportajlarda amaç kavramın normalde kullanıldığı gibi sadece sorulan sorulara cevap toplamak ya da bir hipotezi sınamak değil (Seidman, 2006: 9), diğer insanların tecrübelerinin derinlemesine mülakatının kökenine inerek bu tecrübeden onların çıkarmış oldukları anlamlara ulaşmaktır.

Bu çalışmada öneriyi yapılandırma işlemi çeşitli soruların sorularak cevaplarının yazılması şeklinde oluşturulmuştur:

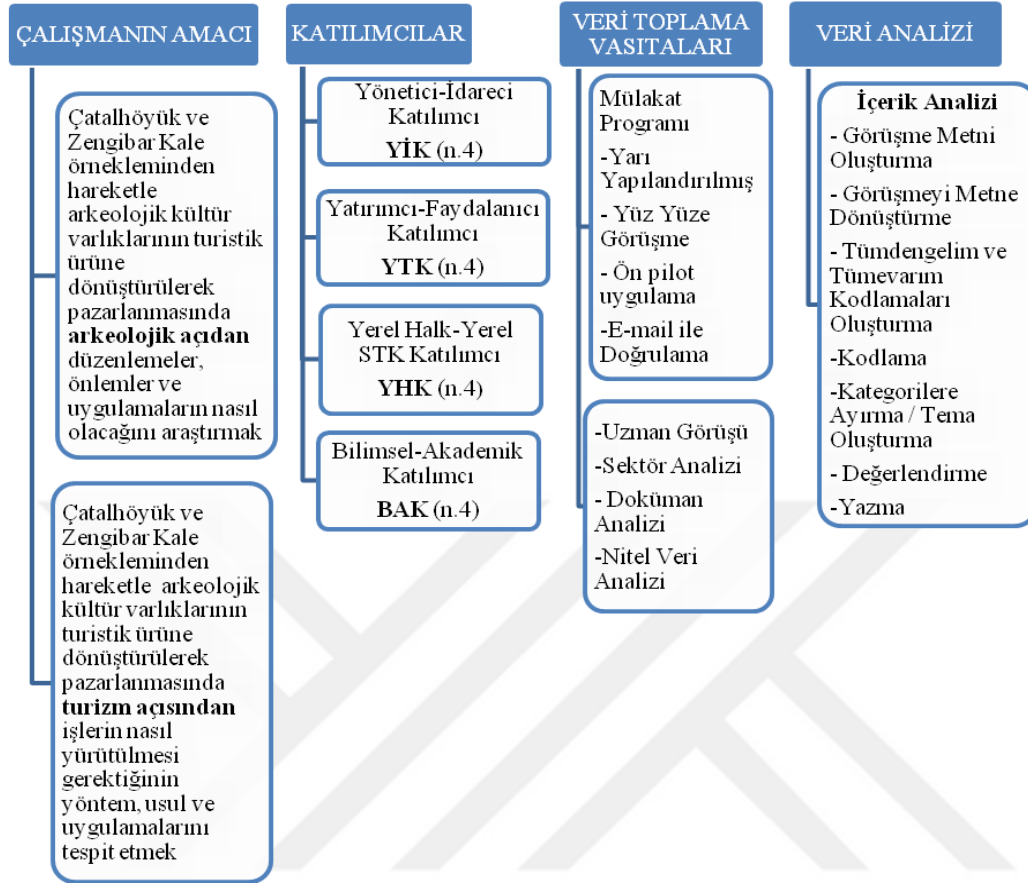
1. NE (What): Konu nedir, bu konuda ilgi ve alaka neyedir? Ne öğrenilmeye ve anlaşılmaya çalışılmaktadır?

2. NEDEN (Why): Neden bu konu önemlidir ve neden diğerleri için anlam taşımaktadır? Neden bu bölge seçilmiştir? Neden örneklem bunlar olarak belirlenmiştir?

3. KİM (Who): araştırmacı kim(ler) ile röportaj yapacaktır?

Konu, Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının turizme kazandırılmasıdır. Bu tez çalışmasında bölgenin arkeoturizmi ele alınacaktır. Arkeolojik çalışmaların ışığında bölgede çok ciddi bir arkeolojik kültür varlığının mevcut olduğu bilinmektedir. Günümüzde dünya genelinde ortaya çıkan kültür turizmindeki artışın bölgeye yansımadağı ön görüsünden hareketle Konya ili sınırları içindeki potansiyelin incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bölgenin Neolitik dönemden bugüne kesintisiz süre gelen güçlü bir arkeolojik altyapısı olmasına ve hem dünya kültür mirası hem de milli kültür mirası açılarından oldukça zengin olmasına karşın, bir turist cazibesi haline dönüşmemiş olmasının nedenleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Konu önemlidir çünkü verimli bir bilimsel çalışmayla bölgede sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan çok ciddi olumlu etkiler yapabilecek bir iş sahası yaratılabilecektir. Konu, bölgedeki tüm aktörleri ilgilendirmesi açısından önemlidir. Çalışmanın örnekleme Çatalhöyük iyi örnek olarak, Zengibar Kale-si ise kötü örnek olarak belirlenmiştir.

Şekil 5.1. Araştırma Akışı

5.2. Araştırma Soruları

Bu çalışma aşağıdaki araştırma sorularına yanıt bulmayı amaçlamaktadır:

1. Konya'nın turizm potansiyeli içinde arkeolojik kültür varlıklarının yeri nedir?
2. Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi örnekleminde hareketle Konya'da ve dolayısıyla Türkiye'de arkeolojik kültür varlıklarının etkin ve sürdürülebilir bir turizm destinasyonu haline dönüştürülmesinde yapılanmayı etkileyecek paydaşların (Yönetici-İdareci, Yatırımcı-Faydalanıcı, Yerel Halk-Yerel STK'lar, Bilimsel-Akademik Çevreler) konuya yaklaşımı, tespitleri, tenkitleri ve önerileri nelerdir?
3. Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi örnekleminde hareketle Konya'da ve dolayısıyla Türkiye'de arkeoturizm planlaması nasıl yürütülmelidir?

5.3. Katılımcılar

Pozitivist bakış açılarının tam tersine alternatif yaklaşımlar ortaya koyan çeşitli tüketici davranışı araştırmacıları, paradigmatik, aksiyolojik, epistemolojik ve ontolojik felsefi oluşumlara ters düşmektedir (Anderson, 1989; Calder ve Tybout, 1987, 1989; Hudson ve Ozanne, 1988; Hunt, 1989). Bu esas ile kalitatif çalışmanın hedef stratejisi, soruların katılımcılara nispeten direkt olarak sorulmuş olmasıdır. Dolayısıyla, çalışmanın güvenilirliği ve geçerliliği daha kolay doğrulanabilir hal almakta ve konu detaylarıyla irdelenebilmektedir.

Katılımcılara, araştırmanın arkeolojik kültür varlıklarının sürdürülebilir arkeoloji turizmi (arkeoturizm) ürününe nasıl dönüştürülmesi gerektiği üzerine yapıldığı ve bu verilerin tamamen bilimsel bir araştırma tezinde kullanılacağı, bilimsel etiğe uygun olarak gizlilik ilkesine bağlı kalınacağı ve kendilerinden kimlik bilgilerinin istenmeyeceği (ya da alınan kimlik bilgilerinin ifşa edilmeyeceği) gibi bilgiler paylaşarak rızaları alınmıştır. Yapılan her görüşme sonunda araştırmacı, katılımcı ile kayıt sonrasında ve röportaj noktasında fotoğraf çekirmiş ve kayıtları da korunmuştur. Böylece katılımcılardan “Rıza Onayı” imza altına alınmıştır.

Katılımcıların belirlenmesi aşamasında Miles ve Huberman (1994) ve Maxwell (2013) denek seçiminin kalitatif çalışmalarda sonucu etkileyeceğini, araştırmacının sadece insan seçmeyeceğini, seçilenlerin araştırma sorusu ile ilişkili olması gerektiğini ve çoklu durumlarda “Uygun Örneklem Yaklaşımı” (convenience sampling approach) yolunun izlenebileceğini ifade etmiş olması göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Buna göre sonuçları en az etkilemesi beklenen bir hedef kitle (katılımcı grubu) oluşturulmalı ve belirlenen uygun katılımcı grupları üzerinde nitel araştırmalar pilot olarak uygulanmalıdır.

Tablo 5.1. Katılımcı Belirleme

Katılımcı	Örnekleme Türü
1. Yönetici-İdareci (YİK)	Merkezi ve Yerel Yönetim -Millet Vekilleri (<i>ulaşılsa da röportaj yapılamadı</i>) -Valilik İdaresi (Kültür-Turizm Birimi) -Büyükşehir Belediyesi (Kültür-Turizm Birimi) -İlçe Belediyesi (Başkanlık Birimi)
2.Yatırımcı-Faydalanıcı (YFK)	Yatırımcılar -Otel İşletmecileri (turistik alanlardan) -Pansiyon İşletmecileri (turistik alanlardan) -Kafe İşletmecileri (turistik alanlardan) -Seyahat Acentesi İşletmecileri Faydalanıcılar -Turist Rehberleri
3. Yerel Halk-Yerel STK (YHK)	Yerel Halk -Konya Merkez Yerel Halk (turistik alanlardaki) -Çumra İlçe Yerel Halk (rastgele seçilmiştir) -Bozkır İlçe Yerel Halk (rastgele seçilmiştir) Yerel STK -Turizm Dernekleri (rastgele seçilmiştir)
4. Bilimsel Akademik (BAK)	Edebiyat Fakültesi / Turizm Fakültesi -Arkeolog (Çoğunlukla Kazı Başkanları) -Sanat Tarihçi -Tarihçi -İktisatçı -Turizmci

Tablo 5.1’de görüldüğü üzere, çalışmamızın araştırma konusu üzerinde etkili olabilecek katılımcılar dört gruba ayrılmıştır. Bu gruplarda konuyla ilgili tecrübe, bilgi ve ilgisi olduğu düşünülen katılımcılar belirlenmiştir.

Çalışmada, uygun örnek katılımcı grubu YİK-(Yönetici-İdareci Katılımcı, YFK-(Yatırımcı-Faydalanıcı Katılımcı), YHK-(Yerel Halk- Yerel STK Katılımcısı) ve BAK-(Bilimsel Akademik Katılımcı) olacak şeklinde düzenlemiştir. Bunlardan YİK grubuna valilik, büyükşehir ve ilçe belediyelerinin kültür ve turizm birimlerinden yetkililer ile il kültür müdürlüğü yetkilileri dahil edilirken, YFK grubuna, seyahat acenteleri, otel, restoran, kafe işletme sahipleri ya da işletme müdürleri ve turist rehberleri dahil edilmiştir. Öte yandan, Uygun örneklem yaklaşımı, araştırmacının toplamda 23 katılımcı ile röportaj yapmasına imkan sağlamıştır. Örnekleme sayısının ne olacağı nitel bir tezin güvenilirliği açısından önemli bir durumdur. Ancak uygun örnek katılımcı, ne kadar sayı olmasından ziyade çalışmanın geçerliliği ve anlamlılığı ile ilişkilendirilmelidir (Patton, 1990: 396-399). Patton aynı eserinde seçilen katılımcıların bilgi zengini ve konu ile alakalı

olmasının kaç adet olduğundan daha önemli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca katılımcı sayısının çok olmasından ziyade katılımcıların birbirini tekrarlayan cevaplarının oluştuğu verilerin doygunluğa ulaştığı noktadan ileri götürülmemesinin uygun olacağı (Lincoln ve Guba, 1985: 246-249) ilaveten katılımcı sayısının ne olacağı konusunda kesin bir kuralın olmadığı, önemli olanın el altındaki uygun kaynaklar ve zaman olduğu (Patton, 1990: 396-399) ifade edilmektedir. Bu çalışmada her ne kadar toplam 39 katılımcı ile eksiksiz bir mülakat çalışması yapılmış olsa da, çalışmaya içlerinden en verimli ve en çok katkı sağlayan sadece 23 tanesi dahil edilmiş, diğerlerinin yeni bir şey ortaya koymadığı, içeriklerinin çalışmaya alınan 23 katılımcının içerikleri içinde ifade bulduğu tespit edildiği için çalışma dışı bırakılmış ve 23 katılımcı uygun örnek yaklaşımı için yeterli olduğu görülmüştür.

Röportajlar yaklaşık 32 dakika ile 59 dakika arasında bir sürede tamamlanmış ve Burmeister and Lüttgens (2015: 131) telefon görüşmesi ile nitel veri toplama yoluyla gerçekleştirdikleri çalışmaya benzer şekilde, bu çalışmada da telefonla görüşmeler yoluyla veri toplanmıştır. Ancak değerlendirmeye yüz yüze mülakat ile toplanan veriler alınmış, telefon ile toplanan veriler dışlanmıştır. Görüşmeler genellikle katılımcılardan daha önceden alınmış randevularla ve yine katılımcıların belirlemiş olduğu yerlere gidilerek oralarda araştırmacı tarafından yapılmıştır. Görüşmeler Türkçe ya da İngilizce yapılmış, İngilizce olan metinler ayrıca Türkçe'ye araştırmacı tarafından çevrilmiştir.

5.4. Veri Toplama

Bu tez çalışmasında, daha çok yabancı literatür taranarak kalitatif (nitel) araştırma yöntemleri içinde görüşme (interview) tekniğinin kullanıldığı ampirik çalışmalar irdeyerek bir model oluşturma çabası güdülmüştür. Araştırmada nicel veri toplama teknikleri tercih edilmemiştir, çünkü online ya da yazılı anketler (survey), questionnaire vb. gibi bilgi teknolojileri vasıtasıyla derlenmiş veri toplama usulleri söz konusu olunca, yaygın olarak kabul edilmektedir ki hatırı sayılır bir miktarda para, zaman, çaba ve fırsat araştırma, bilgi toplama ve bunların değerlendirmesi gibi konularda israf edilmekte ve bu çalışmalar eninde sonunda beklenen faydaları sağlamakta başarısız olmaktadır (Nelson, 2007; Levison, 2009: 67-78).

Ayrıca yerleşmiş ve kabul görmüş bir araştırma ve bilgi toplama şekli şöyle değerlendirilebilir. Anket gibi nicel bilgi toplama vasıtalarıyla elde edilen verilerdeki problemin asıl kaynağı, apaçık bir şekilde önceden hazırlanmış olan sorulardaki organizasyonel etki ve göstergeleri uygulayıcıların yeterince anlayamaması ve elbette sonradan ilave edilmesi gerekebilecek birtakım detay ilave sorular gibi organizasyonel değişikliklerin bu çalışmalarda aktif bir şekilde yönetilememesidir (Doherty ve ark, 2012: 1-16). Doherty ve Terry (2013: 8) ayrıca nitel araştırma teknikleri (mülakat gibi) ile daha zengin ve daha derinlemesine çıkarımlarda bulunabileceği ve bunun da araştırmacıların kalitatif (nitel) bir araştırmanın sonuçlarını daha etkin ve ayrıntılı yorumlayabilmesine olanak sağlayacağını ifade etmektedirler. Marshall ve Rossman (2011) kalitatif veri toplama safhalarını dört temele dayandırır; (1) kurgulamada yer alma, (2) doğrudan izleme, (3) röportaj yapma, (4) dokümanları analiz etme. Çalışmada bu yol izlenmiş ve katılımcıların belirlenmesinden sonra yarı yapılandırılmış sorular hazırlanmış, araştırmacı veri toplama yöntemini belirlemede geçerlilik, güvenilirlik ve kullanılabilirlik unsurlarını da akılda tutmuştur.

5.5. Mülakat (Röportaj)

Birinci elden ve katılımcıların kendi kelimeleriyle veri toplamak (Bogdan ve Biklen, 2007) ve katılımcı dünyasındaki algısal farklılıkları ortaya çıkarabilmek (Patton, 1990) için nitel araştırmalar bir konuyu derinlemesine sorgulama fırsatı yaratan mülakat tekniğini kullanır (Marshall ve Rossman, 2011) ve en uygunları arasındadır (Bogdan ve Biklen, 2007; Marshall ve Rossman, 2011). Patton, (1990) mülakatın üç temel boyuttan bahseder ve bunlar (1) samimi ortamlı mülakat (2) genel mülakat, (3) standart açık uçlu mülakat, şeklindedir. Samimi ortamlı mülakat boyutunda planlanmış olan bu çalışmada, mülakat süreci, sekiz hiyerarşik başlıkta yürütülmüştür (Şekil 5.2).

Literatür taraması yoluyla konu üzerinde yapılmış benzer çalışmalar incelenmiş (çok fazla kaynak bulunamamıştır), nitel araştırma yöntemleri teorik ve uygulamalı olarak benzer konular üzerinde incelenerek çalışmanın boyutu, kapsamı ve içeriği şekillendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı Konya ve yakın çevresindeki arkeolojik kültür varlıklarının; arkeoloji ve turizm bilimlerinin prensipleri doğrultusunda bilimsel bir

perspektiften değerlendirilerek de bölgenin turizme kazandırılması şeklinde belirlenmiştir. Daha sonra sorular, elde edilen literatür bilgileri ışında araştırmacı tarafından belirlenerek mülakat taslağı çıkarılmıştır. Taslak uzman görüşüne başvurularak ve önerileri dikkate alınarak şekillendirilmiş ve pilot bir çalışmayla sınınanarak tekrar uzman görüşüne başvurulmuştur. Son şekli verilen mülakat yürütülmeye hazır hale getirilmiştir. Son aşaması da gerçekleştirme aşaması olmuştur.

Şekil 5.2. Mülakat Sürecinin Aşamaları

Literatür taramasında hem ulusal hem de uluslararası yayınlanmış kitap, makale ve tez çalışmaları incelenmiş ve çalışmaya en uygun tekniğin mülakat olacağına karar verilmiştir. Çalışmanın amacı göz önünde tutularak doküman analizi yapılmış, kişisel veriler, resmi dokümanlar (Bogdan ve Biklen: 2007) ve bilimsel çalışmalar ışığında mülakat soruları hazırlanmıştır².

Sorular tez çalışmasının doğasına uygun olarak literatür çalışmaları ve uzman görüşü sonunda belirlenerek üç kategoride oluşturulmuştur:

(1) Durum tespitine yönelik sorular;

² Bodan ve Biklen (2007), doküman analizinde kullanılacak dokümanları 3 gruba ayırır; kişisel dokümanlar, resmi evraklar ve TV programları, reklamlar ..vb gibi popüler kültür kaynakları. Bu çalışmada bilimsel veriler belirleyici doküman olarak dikkate alınmıştır.

Konya'nın arkeolojik potansiyeli nasıldır? AKV bunun neresindedir? Katılımcılar arkeoturizmi ve çalışmanın örneklemini bilmekte midir? Gibi sorulara cevap aranmıştır.

A) Konya'nın turizm potansiyeli ve Konya'da arkeoturizmin yeri konusunda katılımcı görüşü

B) Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi hakkında katılımcı görüşü

C) Konya'nın yüksek potansiyeline rağmen, yeterli turist çekememesinin nedenleri hakkında katılımcı görüşü almak amaçlı sorular olarak belirlenmiştir.

(2) Konya'da arkeoturizm hakkında katılımcı eleştiri ve önerilerinin ne olduğuna dair sorular

(3) Her bir katılımcı grubuna kendi ait olduğu grup dahil tüm diğer gruplara dair düşüncelerinin ne olduğu hakkında sorular olacak şekilde düzenlenerek belirlenmiştir.

5.6. Veri Analizi

Bu çalışmada tümevarım yöntemiyle sonuçlar analiz edilmiş ve sonra Spiggle (1994: 491-503) tarafından önerilen yaklaşımla yorumlanarak hipotezler sınanmıştır. Kalitatif verilerin manipülasyonunun ne şekil olacağı bu yaklaşımla tasnif ve tasvir edilmektedir. Bu işlemler arasında, *kategorilere ayırma*, *soyutlama*, *karşılaştırma*, *boyutlama*, *ilişkilendirme*, *tekrarlama* ve *çürütme* (aksini ispatlama) bulunur. Bu tez çalışmasında da izlenen bu aşamalar detaylı bir şekilde şöyle ifade edilebilir:

Kategorilere ayırma (Categorization): Verilerin birimleri kümelendirilmiş ve araştırmacı kodlama işlemi esnasında bilgileri kategorize etmiştir. Kodlama işlemi farklı kişiler tarafından tanımlanmıştır (Glaser and Strauss (1967), Lincoln and Guba (1985) and Miles and Huberman (1984). Strauss (1987) and Strauss and Corbin (1990) kodlama konusunda daha detaylı ve faydalı tanımlamalar yapmışlardır. Buradan anlaşılan, farklı kodlama işlemleri arasındaki farklılıkları tespit ederek, konu dışında kalan sınırlılıkların ya da sadece temaların tespit edilmesiyle sınırlandırılması kategorik sonuç almayı mümkün kılmıştır (Spiggle 1994: 491-503).

Soyutlama (Abstraction): araştırmacı daha küçük temelli kategorileri daha yüksek işleyişli bir düşünsel yapıya dönüştürmek için soyutlamadan faydalanmıştır. Soyutlama, toplanmış verileri ilerdeki bilgilerin ötesine taşarak daha önceden tanımlanmış kategorileri daha genel daha düşünsel gruplara ayırmaya yaramıştır (Spiggle 1994: 491-503). Yani tahmin edilemeyen, ancak teorik olarak ilişkili olduğu fark edilen bir analiz şeklini ortaya çıkardığı görülmüştür.

Karşılaştırma (Comparison): mevcut toplanmış verilerle birlikte ortaya çıkan benzerlikler ve farklılıklar emareleri çalışmayı gerektirmiş ve ilave toplanması gereken veri var ise bu konuda rehberlik etmiştir. Dolayısıyla doyuma ulaşmış ve yenileyen röportajlar yine de yapılmış ancak çalışma kapsamına alınmamıştır. Sistematik karşılaştırmalar eldeki verilerden çıkarımlar yapma konusunda mantık prensipleri üzerinden işletilmiştir. Mevcutta toplanan veriler (Data Currently Collected) kategorize edilip, soyutlamaya başladıkça karşılaştırma analizinin ilk aşamaları da ortaya çıkar. İlk etapta systemsiz gibi görünse de analiz ilerledikçe araştırmacı karşılaştırmaları sistematik ve metodolojik şekilde yapmaya başlar (Glaser ve Strauss (1967). Karşılaştırma aynı zamanda Veri toplama (Data Collection)'ya da rehberlik eder. Bazı araştırmacılar (Lincoln and Guba (1985) ve Glaser ve Strauss (1967)) bunu "amaçlı veri toplama" ya da "teorik örnekleme" gibi kavramlarla izah etmişler ve karşılaştırma işleminin kiminle mülakat yapılacağını ya da kimin gözlemleneceğini seçmede nasıl kullanıldığını tanımlamışlardır.

İlişkileme (Integration): Glaser ve Strauss (1967), Strauss (1987), ve Strauss ve Corbin (1990) tarafından ileri sürülen analitik tekniklerin amacı, verilere dayalı bir teori inşa etmektir. Mevcut çalışmada araştırmacı, teorinin oluşturulmasında 'ilişkileme'den oldukça yoğun yararlanmış ve düşünsel elemanlar arasındaki ilginin haritalandırılmasıyla çalışma akışına yön vermiştir. Çalışmada Spiggle (1994: 491- 503)'ın ortaya koyduğu süreçlerden Boyutlama (Dimensionalization), Tekrarlama (Iteration) ve Çürütme (Refutation) aşamaları, çalışmanın kapsamı, derinliği ve belirginliği gerekçeleri ile göz ardı edilmiştir. Yapılan çalışmada konu üzerinde belirleyici tecrübelerle sahip olduğu ön görülen katılımcılar rahat bir gözlem yapılabilecek kendi belirledikleri ortamda röportaj vermiş oldukları için boyutlama, tekrarlama ve çürütme tez çalışmasından dışlanmışlardır.

İşlemler birbirinden bağımsız ve farklı faaliyetler olarak benimsenmediği gibi, belli bir süre içinde, birbirini takip eden bir anlayışla da ortaya konulmamıştır. Spiggle'e göre bunlar araştırma sürecinde birer aşama değillerdir, sadece araştırmacıların farklı analiz dönemlerinde kullandığı birtakım işlemlerden ibarettirler. Bu işlemler vasıtasıyla araştırmacı verileri organize eder, anlamlar çıkarır ve sonuçlara varır. Böylece verilerin ışığında kavramsal programlar ya da teoriler üretilir ve sınanır.

5.7. Sınırlıklar

Araştırma her ne kadar büyük bir titizlikle yapılmış olsa da bazı sınırlıklar dahilinde kalmıştır. Öncelikle, her ne kadar röportaj metinleri araştırmacı, katılımcı ve hâricen bir kişi tarafından da kontrol edilmiş ve doküman analizi yapılmış olsa da, mülakat tekniğinin doğası gereği veriler tamamen kişisel kayıt, kişisel veri toplama ve kişisel gözleme dayanması sebebiyle araştırmacının gözlemleri ve bilgisiyle sınırlı kalmıştır. Ek olarak, bu gözlem ve deneyimlenme süreci röportaj metinlerini yorumlamada bir takım ön yargı ve bakış açısında kısıtlamalar doğurmuş olabilir. Çalışmanın değerlendirme süreci belli aralıklarla uzmanlar ile görüşülerek bu durumdan kaçınma çabası izlenmiştir. Ayrıca, katılımcılar da kimi zaman gerçek düşüncesinden ve birikimlerinden ziyade, moda ve gidişata uygun bilgiler aktarmış olabilirler. Araştırmacı bu durumdan kaçınmak için, röportajın amacını ve kapsamını ve isimlerin ve unvanların gizli tutulacağını tekrar tekrar hatırlatarak güvenli verilere ulaşma yolunu seçmiştir.

Araştırmanın tasarımı keşfedici bir doğaya sahiptir ve katılımcılar ile oldukça yüksek düzeyde bir durum analizi elde edilmiş durumdadır. Ancak çalışma katılımcıların bakış açıları ile sınırlı kalmıştır. Bu durumun geneli yansıtması için tümevarım yöntemi kullanılmış, kaybın en aza indirilebilmesi için de katılımcı seçimine özellikle hassasiyet gösterilmiş, belirleyici pozisyonlarda ve bilgi birikimine sahip olan katılımcılar tespit edilmiştir. "Uygun örneklem yaklaşımı" kullanılarak, katılımcılar üst düzey yeterlilik ve tecrübeye sahiplik esasıyla seçilip, geçerlilik elde edilmiştir.

5.8. Bulgular

Çalışma amacı ve sorularına uygun olarak sonuç ve değerlendirme kısmı beş bölümden oluşturulmuştur; birinci bölümde YİK, ikinci bölümde YFK, üçüncü bölümde YHK, dördüncü bölümde de BAK grubunun konuya bakış açıları ve yorumları değerlendirilerek sonuçlandırılmıştır.

5.8.1. YİK Grubu Nitelikleri

Yönetici ve İdareci grubu katılımcıları ile yapılan röportajların ışığı altında aşağıdaki nitel verilere ulaşılmıştır;

5.8.1.1. Konya'nın Turizm Potansiyeli İçinde Arkeolojik Kültür Varlıklarının Konumlandırılmasına Dair Veriler

Katılımcıların bu konuda temelde dört grupta değerlendirmede bulunduğu tespit edilmiştir. Bu değerlendirmelerin bazen ortak paydada bulunduğu bazen de ayrıştığı tespit edilmiştir. Konya'nın arkeoturizm potansiyeli olarak oldukça zengin olduğu ve inanç turizminin etkisi bulunduğu ortak değerlendirmeler iken mevcut potansiyelin olumlu değerlendirilip değerlendirilemediğinde ise farklı kanaatlerin ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm potansiyeli bakımından oldukça zengin olduğu hususunda yönetici-idareci katılımcılar arasında mutlak mutabakat mevcuttur. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu izah etmektedir.

... tarih bakımından, geriye dönük kültür bakımından zenginliği aslında Avrupa ülkelerinin birçoğunun çok çok üzerinde, dünyadaki birçok ülkenin de üzerindedir ... Neolitik dönemden itibaren yerleşke görmüş çok zengin bir coğrafyaya sahip (YİK-1).

... bu tesisleri yani bize tarihten intikal eden olağanüstü güzellikleri (YİK-2).

Konya, daha çok inanç unsurları, kültürel değerler, tarihî mekânlar ve tabiat güzellikleri dikkate alındığında zengin ve geliştirilebilir bir turizm potansiyeline sahiptir. İnsanlık tarihinin takip edilebilen zaman derinliği dikkate alındığında, en eski düzenli yerleşim yerlerinden biri olan Çatalhöyük başta olmak üzere Boncuklu Höyük, Kubad-Abad Sarayı, Eflatunpınar Hitit Anıtı, Isaura (Zengibar Kalesi) Antik Kenti, Bolat Ören Yeri, Gilistra Örenyeri, Gökhöyük Bağları Höyüğü, Antik Vasada Kenti, Gevale Kalesi vb. arkeolo-

jik kültür varlıkları Konya'nın turizm potansiyeli açısından büyük önem arz etmektedir (YİK-3).

Konya bölgesi yaklaşık 10.000 yıllık bir medeniyete ev sahipliği yapıyor ... tarihi açıdan, arkeoloji açısından, sanat tarihi açısından Anadolu zaten başlı başına bir medeniyet müzesi açık hava müzesi ... Büyük Roma İmparatorluğu gibi bu coğrafya içerisinde/üzerinde(???) farklı medeniyetlerin, milletlerin gelip geçtiği, ticaret yollarının buradan geçtiği ... (önemli yolların Kral Yolu, İpek Yolu gibi), Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte daha çok Selçuklu Devletine başkentlik yapmış bir Konya'dan bahsediyoruz... Selçuklu medeniyetinin Orta Asya'dan getirmiş olduğu kültür birikimi var ve bunun üzerine bir Osmanlı'yı görüyoruz ve günümüze kadar bu çerçevede bize bırakılan kültürel bir miras var (YİK-4).

... potansiyeli çok yüksek, gelen kişileri arttırabilmek için gerekli çalışmalar yapılırsa daha fazla olabilir hem yerel anlamda hem ulusal anlamda söylüyorum bunu (YİK-5).

Yörenin çok geniş bir arkeolojik kültür varlığı potansiyeline sahip olduğuna inanıyorum (YİK-5).

Katılımcıların inanç turizmi etkisine dair değerlendirmeleri ise Konya'nın inanç turizmi ile bütünleştirildiği ve turizm hareketliliğinde çok belirgin bir etkisi olduğu, ancak bunun tek başına da yeterli olamayacağı şeklinde tespit edilmiştir.

Konya denince ilk etapta bir inanç turizmi faktörü hissediliyor ... insanların daha çok Mevlana turizmi dediğimiz bir turizm üzerine geldiğini hep beraber görüyoruz (YİK-1).

Konya, daha çok inanç unsurları (YİK-3).

... evet bir inanç turizmi Mevlana az çok biliniyor ama bu yeterli değil, sadece bu alan üzerinde gitmemiz Konya açısından büyük bir eksiklik (YİK-4).

... bugüne kadar hep Mevlana'yı pazarlamışız (YİK-6).

Katılımcıların arkeoturizmin yöredeki mevcut konumu üzerinde farklı değerlendirmeler içinde olduğu tespit edilmiştir. İki grupta toplayabildiğimiz katılımcıların birinci grubu olumlu ve iyimser bir değerlendirme içinde iken bir diğer grup ise ilerlemelerin yetersiz ve yok düzeyinde olduğunu belirtmektedir.

İyimser değerlendirmeler;

...büyükşehir yasasının vermiş olduğu yetkiyle il sınırları mücavir sınırlar olduğu için o dakikadan sonra büyükşehir belediyesi olarak biz bu işlere eğilmeye başlayabildik ... yeni yasa ile sorumluluğumuzla beraber bu alan-

larda hizmet üretme ve teknik çalışma başlattığımız için Çatalhöyük, Zengibar ve Kubadabad'da temasımız başladı... sadece tanıtım ve turizm değil teknik altyapı oluşturmak için de ziyaretlerimiz başladı ... Turizm altyapısı oluşturuyoruz aslen şu aşamada, bir sonraki aşama turizmi zenginleştirmek için ihtiyaç duyduğumuz tesislerin bina edilmesi için yapılan teknik çalışmaları başlatmış durumdayız (YİK-1).

bütün bu tesisleri yani bize tarihten intikal eden olağanüstü güzellikleri başkanlığa ilettik ... artık iç turizmden dış turizme kadar dünyaya bunu açabilmek hedeflerimin içinde... İpekyolu'nun hayata geçeceği devreye gireceği günleri bekliyorum, ümit ediyorum inşallah o ortam yaratılırsa yöre hakkı ettiğimize gelecektir (YİK-2).

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının hemen hepsini, Çatalhöyük ve Kubadabad Sarayı daha sıklıkla olmak üzere, belli aralıklarla ziyaret ettim, çalışmalar yürüttük ... (YİK-3).

Turizm yeni şekillenen bilim dalı olduğu için multidisiplin bir yapısı söz konusu sanat tarihi, arkeoloji, tarih, antropoloji yani bunlar olmadan turizmin içeri dolduramazsınız... bu tür çalışmalar yürütüyoruz (YİK-4).

Eleştirel değerlendirmeler;

...çok fazla değer olduğunu bizler biliyoruz fakat bunun bugüne kadar üzerine gidilip somut bir adım atılabilmiş mi, çok fazla atılamamış ... daha önce bu bilinmediğinden değil, yetkimiz itibarıyla sahaya çıkamadığımızdan dolayı bekletilmişti (YİK-1).

... bu yıl ümitliyim şu ana kadar karşılığını alamadık tarihi değerlerimizin, coğrafi konumumuzun, doğal güzelliklerimizin o çevre değerleri açısından en yüksek kriterleri sağlayan yöremizin turizmde karşılığını aldığına inanmıyorum, ama alacağına inancım var (YİK-2).

arkeoloji açısından önemli bir potansiyele sahip ve bu potansiyelin olduğu gibi bütün gücünün ortaya çıkarılması gerekiyor ... sonra arkeoloji potansiyeli, sanat tarihi, tarih bunlar iç içe geçmiş ve turizm açısından çok önemli alanlar ve yeterince ben bunların değerlendirildiğini düşünmüyorum ...yeterince değerlendirildiğini düşünmüyorum arkeoturizmin (YİK-4).

... bunun yeterince değerlendirilemediği kanaatindeyim (YİK-6).

5.8.1.2. Çalışmanın Örnekleme Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi'nin Konumlandırılmasına Dair Veriler

Katılımcılar arasında Çatalhöyük neolitik kentinin ve Zengibar Kalesi'nin iyi tanıdığı tespit edilmiştir. Çatalhöyük yönetici-idareci katılımcılar arasında çok önemli

insanlık mirası olarak ifade edilmiş olup marka değeri olarak da olgunlaştığı, Zengibar Kalesinin de önemli olduğu ifade edilmiştir.

Çatalhöyük aslında marka değerinde büyük ölçüde rüştünü ispatlamış bir alandır. UNESCO tarafından dünya miras listesine alınmış bir bölgedir.

Çatalhöyük insanlık tarihinin yerleşik hayata geçişi ve tarım toplumu olma anlayışının başlangıcı hakkında verdiği referanslarla sadece Türkiye için değil, bütün dünya bakımından son derece önemlidir.

Çok çok önemli Çatalhöyük (YİK-6).

Zengibar Kalesi, Konya'nın kadim medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmasının önemli (YİK-3).

Ancak bölgedeki diğer arkeolojik kültür mirası varlıklarıyla beraber, arkeoturizm potansiyeline dair kazıların da bir cazibe konusu olduğu, bölgeye gelen yönetici-idareci heyetlerin de bir turizm faaliyeti olarak değerlendirildiği görülmüştür.

... bu kazılardan kaynaklı hareketlilik de turistlerin ilgisini çekiyor. Bilimsel bir kazı olması orada bir ilgi çekiyor ... Gelen heyetler de kendi içerisinde bir turistik faaliyet icra ediyorlar (YİK-1).

Yöneticilerin konuyla ilgili çalıştığı ve bazı etkinlikler yaptığı ifade edilmiştir;

... hemen planlama çalışmalarını başlattık, fizibiliteler bitti, uygulamaya dönük tanıtım ve karşılama merkezleri gibi tesisler kurulmaya başlandı (YİK-1).

...turizm fakültesi olarak tanıtım filmi de çektik ilk göreve geldiğim zaman bir tanıtım filmimiz var, çektiğimiz yerlerden biri de Isaura Kalesi'nin (Zengibar Kalesi) olduğu yerdir (YİK-4).

5.8.1.3. Konya ve Yakın Çevresinde Arkeoturizmin Konumlandırılmasına Dair Veriler

Katılımcılar arasında çok eski dönemle başlayan ve aralıksız tüm medeniyet izlerini taşıdığı bilinen ve bu kadar ciddi bir potansiyele sahip olmasına rağmen, Konya ve yakın çevresindeki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm destinasyonu haline gelemediği, bu durumun farklı sebeplerden kaynaklandığı ve kavram olarak da arkeoturizmin bazı katılımcılar tarafından yeni olarak tanımlandığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

Arkeoturizm çok bilinen ve çok yaygın bir alan değil, ancak bu konuda iyi çalışmalarla çok yüksek miktarda bir turiste ulaşılabilir (YİK-6).

Diğer turizm türleri yanında yeni gelişmeye başlayan bir turizm kolu olarak dikkat çekmektedir (YİK-3).

Arkeoturizm'in tek bir manası olmadığını biliyorum. Farklı tanımlar mevcut fakat arkeolojik alana yönelik her türlü hareketliliği arkeoturizm olarak nitelediriyorum.

... Kesinlikle evrensel değerleri barındırması itibariyle arkeoturizm ya da arkeolojik alanların turizme kazandırılması önemlidir ... evrensel ve apolitik diyeceğimiz belli bir kısma, kesime hitap etmeyen daha çok uluslararası bazda ele alınabilecek değerlerin turizme kazandırılması aynı zamanda bilimsellikle beraber yürümesi de çok önem arz eder (YİK-1).

Pek önemli kültür miraslarını pek değerlendiremediğimiz örnekler o kadar çok ki ... En önemli turizm potansiyelimiz ve dünyayı ilgilendiriyor. Çok büyük önem atfedilmeli ve öncelik verilmelidir (YİK-2).

... tarihin bilinebilen en eski dönemlerine atıf yapması, farklı medeniyet vurgusu, Selçuklu tarihine ve siyasetine dair birikimi ile Konya, Türkiye için gerçekten -özellikle sahip olduğu daha pek çok unsur dikkate alındığında- özellikli ve öncü bir şehir olma karakteri taşımaktadır ... Ülkemizin hemen tamamını, çok zengin teşhir malzemesi bulunan bir açık hava müzesi gibi düşünmek mümkün olduğuna göre, arkeolojik kültür varlıklarımızın turizm girdisi sağlaması elbette mümkündür (YİK-3).

Konya Türkiye için kültürel mirası, bu toprakların kimliğini ifade eder geçmişten günümüze medeniyetin renkleridir, sanatın sesidir anlamı çok büyük ... Tek tek bakıldığı zaman bir yerde toplu bir yaşam yaklaşık 9-10 bin yıla varan diğer tarafta İsaüra bölgesi Zengibar Kalesi'nin olduğu yer ... geçmişten günümüze bu tarihi kültürel miras olarak geçmişin rengi sesi ve sanatı olarak bize seslenen yapılar biz duyamıyoruz bazen bu sesleri ... Kesinlikle buralara öncelik verilmelidir (YİK-4).

... tarihi varlıklarımız, kültürel varlıklarımız bunları daha da duyurmamız lazım... Bence yatırım planlamasında öncelik verilebilir ve bunun güzel bir şekilde tanıtımı yapılırsa yurt içi ve yurt dışında olabilir ... öğrencilerimiz AKV alanlarına gitmeli, bu ders programının içine konulursa Konya'daki bütün öğretmenler öğrencilerini götürür. Milli eğitimle birlikte koordineli çalışılırsa çok daha iyi olacağını düşünüyorum (YİK-5).

Çok bilinen yerler olmasına rağmen iyi tanıtılmadığı veyahut altyapısı iyi oluşturulmadığı için yeterince ziyaret edildiğini ve turizmde hak ettiği değeri aldığını düşünmüyorum (YİK-6).

Türkiye'nin elinde bulunan bu gücü, kültürel mirası yeterince kullanmıyoruz. Arkeoturizmin son dört beş yıldır ön plana çıkan bir alan olduğunu biliyorum ... bizim için önemli olan yabancılar aslında elbette yerli turizm de

önemli ama Türkiye'ye döviz getirecek yabancı turistlerin Konya'ya getirilmesi lazım ... Arkeolojinin Kilistra olsun Sille olsun hemen arka tarafında Seydişehir bölgesi olsun, Beyşehir bölgesi ve Bozkır Isaura bölgesi olsun ciddi anlamda yapılacak çalışmaların ve tanıtımla buraya yönlendirilecek turistlerin ki yabancı turistlerin özellikle kültür turizmine önem veren önemli bir turizm kitlesi var kesinlikle bunların yönlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum (YİK-4).

5.8.1.4. Konya ve Yakın Çevresindeki Neolitik Dönemden Günümüze Uzanan Zengin Arkeoturizm Potansiyeline Rağmen Bölgenin Yeterli Yerli Ve Yabancı Turist Çekmemesinin Nedenlerinin Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki AKV'lerin etkin bir arkeoturizm destinasyonu olamamasının nedenleri sorulan YİK grubu katılımcılarının temelde altyapı, tanıtım ve eğitim yetersizliği olmakla birlikte çeşitli ve çok boyutlu nedenler tespit ettikleri gözlenmiştir.

Tanıtım eksikliğine dair tespitler;

Ana sebebin ... tanıtımla alakalı olduğunu düşünüyoruz ... gelen turiste ilk önce o gelmeden önce tanıtım yapmak (YİK-1).

...tanıtım eksikliği... (YİK-2).

... bazı tanıtım faaliyetleri (broşür, CD, sesli rehberlik sistemleri, sosyal medya uygulamaları, tur otobüsleri vb.) gerçekleştirilmiştir. Bunların geliştirilmesi, yaygınlaştırılması... (YİK-3).

... önce altyapı hizmetini bir kere yapmış olmanız lazım ki sonra tanıtım yaptığımız... Bu alanın tam tanıtımı yapılamıyor bu tabii çok aşikar bir durum... (YİK-4).

Tanıtımlarının tam olarak yapılamamasından kaynaklanıyor bana göre (YİK-5).

...yeterince tanıtamamamız... (YİK-6)

Altyapı eksikliğine dair tespitler;

Ana sebebin altyapı... geldiği zaman da gerekli altyapı tesisini sunarsınız ... arz talep dengesine göre turistin ihtiyaçlarını giderdiğiniz zaman burada turizmde ekonomik hareketlilik başlar (YİK-1).

Gelen turistin bulacağı şeylerin hazır edilmemiş olması yani altyapı eksikliği (YİK-2).

...ulaşım imkânlarının daha da iyileştirilebilmesi bu mekânların turizme kazandırılması sürecine katkı sağlayacaktır (YİK-3).

...altyapı eksiklikleri var ciddi anlamda düzenlemeler gerekiyor... tanıtım yaptığımız yerin altyapı hizmetini bir kere yapmış olmanız lazım (YİK-4).

... altyapı eksiklikleri ... Konya'nın ulaşılabilirliği yönünden çeşitli bağlantıların yapılması gerekiyor ki doğrudan dış uçuşların yapılamaması Konya'ya çok büyük handikaplardan birisidir (YİK-6).

Katılımcılar Konya ve yöresinde arkeoturizmin gelişmemesinde bir takım politik, bürokratik, ekonomik, coğrafik ve demografik engellerin varlığını ifade ederek, genel anlamda konu üzerinde eğitim düzeyinin artırılması gerektiği hususuna dikkat çektikleri tespit edilmiştir;

...istikrarsızlık ya da güvensizlik hissedildiği anda ya da bunun lanse edildiği anda etkileyen durumlar ... bürokrasi ve akademik camianın bu konu ile ilgilenmemesi ile alakalı diğer sorunlar ayrı bir perdede değerlendirilmeli... biz bilim adamlarına tutup, gelin bizim höyüklerimizi arkeolojik manada bir kategoriye koyun, bunları araştırın ya da kazın dememiz çok kolay bir şey değil (YİK-1).

Ödenek ayrılmalı, vatandaş bilinçlendirilmeli... yöneticiler iyi yönetme konusunda şu ana kadar bu çok büyük bir boyutta sağlanmadı. Yönetim kötü oldu. Yani saman alevi boyutundadır yapılan müdahaleler ama bence köklüce bir ele alıp ... Bir de finansman yeterli ayrılmıyor (YİK-2).

Yabancı turistler, yerli turistlere göre daha bilinçli hareket etmekle birlikte, çok bilinen bir iki nokta dışındakileri ziyaret etmemektedirler ... Özellikle üniversite öğrencilerimize eğitim seviyesinde hatta bu konuda Milli Eğitim Müdürlüğümüzle zaman zaman görüşmeler yapıyorum ... tüm Konya olarak söylüyorum akademisiyle diğer sorumlu kurumlarıyla hep birlikte bu tür organizasyonların eksik olduğunu düşünüyorum (YİK-4).

Tanıtım ve halkı bilinçlendirme şart (YİK-2).

Arkeolojik kültür varlıkları konusunda yerli turistlerde yeterince farkındalık oluşturulduğu söylenemez (YİK-3).

...öncelikle bilmek gerekiyor, bilmeden elimizdeki zengin kültürel varlıkların değerini bilmeden tanıtma ya da bu sektöre kazandırma imkanımız yok (YİK-4).

...insanlar kendilerinin genişlemesine, rant elde etmesine engel teşkil ediyor gibi değerlendiriyorlar, bu nedenle de çoğu zaman göz ardı ediliyor ve tahrip ediliyor (YİK-6)

İlaveten, katılımcıların Konya ve yöresinde arkeoturizmin geliştirilmesine dair bazı tespit, eleştiri ve önerilerde de buldukları izlenmiştir. Bazen farklı bakış açıları olsa da bunların genellikle farklı paydaşların koordinasyon içinde çalışması gerektiği,

sadece devletin sahip çıkmasının yeterli olmayacağı ama devletin de bu alanlara ilgisini biraz daha arttırması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

Bir arkeolojik veri, bilimsel sunulduğunda herkese hitap etmeyebilir, bunu toplumsal genele yayabilmek, uluslararası bazda insanların anlayıp talep edebileceği hale getirmek ... özellikle merkezi değil de yerel yönetimlerle mevzuatın elverdiği şekliyle nereye kadar gider kısmına çok ciddi katkı sağlıyorlar ve geri bildirim bekliyorlar ... buradaki amaç yereldeki aktörlerle paydaş olmayı ve birlikte sahip çıkarak kazandırmayı teşvik ediyor merkezi yönetim (YİK-1).

Bir idareci olarak devletin bu alanlara yeterli katkıyı yapmadığını düşünüyorum. Buralar iyi yönetiliyor mu? Hayır (YİK-2).

...önce tur firmaları, operatörleri ve rehberlerinin Konya'nın arkeolojik değerleri hakkında nitelikli bir şekilde bilgilendirilmesi, bu mekanların tur programlarına alınması ve bunu cazip kılacak tedbirlerin sunulması gerekmektedir... arkeolojik kazıların çok uzun süreli devam etmesi, beklentilerin karşılanması konusunda bir zorluk oluşturmaktadır ... bu zorluk, mevcut ile beklentinin uyumlu bir şekilde planlanmasıyla aşılabilir. Bunun ülkemizde ve dünyada güzel örnekleri mevcuttur. Ulaşım, teşhir-tanzim, bilgilendirme-sunum ve uygulamalı eğitim gibi hususlara bilhassa dikkat edilmelidir ... Devlet bu konuda elinden geleni yapmaktadır. "Yeterli katkı" konusunda imkân-yeterlilik-öncelik ve öngörünün birlikte değerlendirilmesi gerekir (YİK-3).

Konya'nın ciddi anlamda yapılmış bir turizm master planına ihtiyacı var ... sadece devletimizin ilgili kurumlara bırakacağı bir konu değil mutlaka Kültür Turizm Bakanlığımız, Kültür Müdürlüğü, valilik çerçevesinde bir şeyler yapıyor ama belediyelerimizin de çabaları var belediyelerimizle birlikte bütün kurumlar koordineli bir şekilde ki ben burada STK'lara büyük iş düştüğünü düşünüyorum ve elbette üniversitenin de öncü bir rol oynaması gerekiyor. Üniversitelerimiz var artık Konya da üniversiteler şehri oldu ilgili turizm fakültelerinin, arkeoloji bölümlerinin, sanat tarihi bölümlerinin diğer bu konuyla alakalı bütün birimlerin, akademisyenlerin ortak platformlarda koordineli olarak bu konu üzerine çalıştayların yapılması, raporların hazırlanması bir kere bunların bizim ciddi anlamda tespitini yapmamız lazım ... koordinasyon eksikliği var bütün kurumlar buna dahil edilmiyor dahil edilemediği için çıktılar açısından sürdürülebilirliği açısından eksiklikler oluyor (YİK-4).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından her okul öğrencisini buralara götürmeli buradan yola çıkarsak o zaman halk tarafından da belli bir değeri olduğu anlaşılır (YİK-5).

...ikincisi bu bir organizasyon ve planlama işidir, tur şirketleri ile görüşülmesi lazım... özellikle arkeolojik alanlarla ilgili kısmı geçmişten çok uzun

tarihi geçmişten gelen varlıklar olduğu için çoğu zaman modernizmin tehdidi altında kalıyorlar... Her şeyi devletten beklememeli (YİK-6).

...bu konuda inşallah sizlerin bilimsel tespitleriniz doğrultusunda bunu birlikte yaparız düşüncesindeyim (YİK-2)

5.8.1.5. Konya ve Yakın Çevresinin Zengin Potansiyeline Rağmen, Bölgedeki Arkeoturizm Faaliyetlerinin İstenilen Düzeye Ulaşmamış Olması Konusunda YİK'a Göre Paydaşların Durumunun Konumlandırılması

(A) Yönetici –İdareci Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YİK grubunun kendi sorumluluklarına dair değerlendirmelerinin temelde devletin elinden geleni yaptığı konusunda yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği ve mülakat örnekleri verildiği gibi, AKV'nın sayıca çok fazla olması, elde olmayan bazı ekonomik, teknik meselelerin halledilmesinin zaman alabileceği ve ilgili aktörler arasında güçlü bir koordinasyonun sağlanması gerektiği konularında mutabakat olduğu tespit edilmiştir.

(B) Yatırımcı –Faydalanıcı Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YFK grubunun sorumluluklarına dair YİK grubunun değerlendirmelerinin temelde iki grupta oluştuğu tespit edilmiştir; (1) durum tespiti, (2) eleştiri ve öneri.

Durum tespitinde; yatırımcı ve faydalanıcıların devlet tarafından önünün açılması, diğer paydaşlarla koordineli halde hareket edilmesi ve devletin ve yerel yönetimlerin de bu işin içinde olması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca işletmecilerin çoğu zaman ticaretlerini Mevlana üzerinden yapmış oldukları da vurgulanmıştır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır;

... yatırımcı ve faydalanıcının adım atabilmesi için mevzuat engelinin bir ke-re önlerinde hiç olmaması gerekiyor bunu da aşabilecek merkezi hükümet birimleri ve yerel yönetim birimleridir ... yatırımcı-faydalanıcılar kendi kar ve zarar hesabını muhakkak ... (YİK-1).

... yatırımcı, faydalanıcı ve halkın turizm, turist ve turizm gelirinden ne anladığının tetkik edilmesi gerektiği düşüncesindeyim ... Sektörün devletten, devletin sektörden bekledikleri konusunun daha sağlıklı ve dengeli bir

şekilde yürütülmesi-yönetilmesi gerekmektedir. Sektörün bütün paydaşlarının kendi üzerlerine düşeni hakkıyla yapması, başkasının üzerine yüklememesi, zahmeti-külfeti onlar çeksün nimetinden faydalanalım yaklaşımında bulunmaması son derece mühimdir YİK-3)

paydaşların hepsi kendince bir şeyler yapıyor ama biraz önce söylemiş olduğum Konya master planı olsa bunlara görev verilse daha iyi şeyler yapılacağını düşünüyorum şu anda dağınık bir görüntü var ... bu kurumların tamamının; hem üniversitelerdir hem Kültür Bakanlığı'na bağlı Kültür Müdürlüğüdür hem seyahat acenteleridir zaten müdürlüğün altındaki müze temsilcileri tüm hepsini katıyorum turizm sektörüne STK'ların işte lokantaları aşçıları federasyonları dernekleri turizme katkı sağlayacak bütün bu kurumlar bir araya gelip ortak bir platform oluşturması gerekiyor (YİK-4).

Katılımcıların duruma dair bazı eleştiriler ve öneriler geliştirdikleri izlenmiş ve bunlar arasında, yatırımcı-faydalanicıların hesaplarını iyi yapmaları gerektiği ve sorumlu davranma zorunluluklarının olduğu, birey kurumlar halinde bir şey yapamayacakları, kendi içinde ve diğer paydaşlarla derinlemesine koordineli çalışmaları gerektiği ifade edilmiştir.

Yatırımcı faydalanicılar bunu göstermemişler ama biz de onlara doğru gitmemişiz. Bence önce yöneticiler olarak bizim bir adım atıp tur operatörlerinden tutun turizmle ilgi derinine bilgiye sahip insanları yöre konusunda önce bizim aydınlatmamızda yarar var (YİK-2).

... yatırımcı faydalanicılar hizmetini en iyi ve dürüst bir şekilde vermelidir (YİK-3).

... turizm bilincini kültür bilincini oluşturacak bütün meslek gruplarının bir araya getirildiği ve ortak master planının çıkarılıp ortak bölüşümle hareket edilerek kültür ve turizm politikalarının oluşturulması gerektiğini düşünüyorum (YİK-4).

Gelen turistleri oralara götürerek farklılıkları gösterebilir ve memnun olduktan sonra onların da çevrelerine yaymalarını sağlayabilirler, gezi programlarının içine buraları koymalıdır bu şekilde hareket edilirse herkes haberdar olur (YİK-5).

Yatırımcılar çok destek sağlamaz, sağlamıyorlar, çünkü onların böyle hoyratça kullandıkları bir Mevlana alanı var. Bu güne kadar çok kolaycılığa düşmüşüz. Az masrafla çok gelir elde edebilme, zahmetsiz kestirmeden gelir elde edebilme. Hep bugüne kadar hep Mevlana'yı pazarlamışız. Ama artık günümüzde yetmiyor, alandaki ihtiyaçları karşılamıyor, daha geniş alanlara yayılması lazım. Dolayısıyla yatırımcıların bu alana girmesi gerekiyor. Her şeyi devletten beklememek gerekiyor (YİK-6).

(C) Yerel Halk-Yerel STK Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YİK grubunun yerel halk ve yereldeki STK'ların sorumluluklarına dair değerlendirmelerinin temelinde halkın bu konuda bölgelerindeki varlıklara ve yatırımlara sahip çıkması, koruması ve gelen turisti en iyi şekilde ağırlaması gerektiği üzerinde durulmuştur. İlâveten, mevcut durumda halkın hiçbir şekilde bir katkı yapmadığı dolayısıyla da ekonomik bir girdi elde edemediği, ancak bölgedeki STK'ların halkın konu üzerine bilinçlendirilmesi gibi bazı önemli katkılar sağlayabileceği tespitinde bulundukları izlenmiştir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

...bölge halkının sahip çıkmadığı bir yatırım atıl kalacaktır ve bir süre sonra işlevselliğini yitirecektir (YİK-1).

...halkımızın misafire karşı tutumu da çok samimi ama çoraptır, işte küçük çaplı satışlar çok büyük değerde değil yani...(YİK-2).

Konya ve yakın çevresinde yerel halkın ve STK'ların duruma yeterince katkı yaptıklarını söylemek zor, yeterli değildir. Yerel halkın bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi, sahip çıkma ve koruma kültürünün geliştirilmesi son derece önemlidir (YİK-3).

...halkın turizm alanına katılmasında önemli rol oynayacağını düşünüyorum STK'ların... (YİK-4).

Yerel halkın yöredeki arkeoturizme katkısı, yok hükmünde katkıları. Yok hükmünde. Farkında değiller olayın yani arkeoturizmi kastediyorum (YİK-6)

Ayrıca katılımcılar yerel halkın ve STK'ların bölgenin arkeoturizmine katkısı konusunda eleştiriler ve öneriler de ileri sürmüşlerdir. Bunlar temelinde halkın arkeoturizm konusunda hizmet üretmek için adeta seferber olması, STK'ların halkı özendirici bir rol üslenmesi, turistin para bırakması konusunda hazırlıklı olunması, yerel ürünlerde daha aktif davranılması gerektiği üzerinde durulmuş ve bütün bunların halkın hassasiyetleri ve diğer paydaşlarla hep birlikte yapılması gerektiği tespiti yapılmıştır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

Yapılan yatırımlara destek vermeliler, turistin en iyi hizmeti alması için seferber olmalılar ... STK'lar fayda getirebilecek işletmeleri yapmaları konusunda biraz daha özendirici ve cesaretlendirici olabilirler (YİK-1).

...isterse her istediği yerde gelip kalabiliyor turist ama bir para bırakma noktasında hazırlıklı mıyız değiliz (YİK-2).

tarhana festivali yapın ... festivalle köprü kuracaksınız, sadece tarhana festivali değildir gastronomi kültürü insanlar buraya geldiği zaman civardaki AKV'nı da görecek (YİK-4).

Bazı bölgelerde münferit ve çok iyi niyetli girişimler ve destekler olmakla birlikte, yerel halka konunun önemi ve sağlayacağı faydalar, bölgenin inançları, gelenekleri, değerler sistemi ve diğer hassasiyetleri göze alınarak anlatılmalıdır (YİK-3).

Hepsi topyekün hareket ederse çok anlamlı olur herhangi birisi önderlik yapсын yönünde bir fikrim yok hepsi topyekün hareket etmeliler (YİK-5).

(D) Bilimsel-Akademik Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda BAK grubunun sorumluluklarına dair YİK grubunun değerlendirmeleri temelde yeterli katkıyı yapmadığı sonucunda yoğunlaşmış olduğu tespit edilmiştir. Bilimsel akademik çevrelerin birtakım gayretlerinin olduğu özellikle alanda çalışma ve güvenilir verilerin elde edilmesi konusunda önemli çalışmaların bu çevrelerce yürütüldüğü ancak bunların iz bırakıcı mahiyette olmadığı, bu çevrelerin çok daha fazla katkı yapabileceği oysa yaptıklarının saman alevi hükmünde olduğu şeklinde değerlendirmelerin ağırlık kazandığı tespit edilmiştir.

... akademik camialar aslında sürekli bu konuları konuşan, düşünen, fikir üreten camialardır ... yazınsal olarak baktığınızda değerli basılı görsel bilgiler de oluşturmuştur arşivinde, fakat bunu uygulamaya geçmesi için yerel aktörlerle belki uygun frekansta ve uygun bir payda da buluşup hayata geçir-medikleri için birçoğu atıl kalmıştır ... sanat tarihi bölümü bütün hocaları, arkeoloji bölümü bütün hocaları ve bütün 1, 2, 3, 4. sınıf, yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle birlikte turist olarak zaman zaman arkeoturizm alanlarına faaliyetler düzenliyorlar belki ama bu konuda küçük ölçekli ya da sürekliliği olmayan çalışmalar olduğu için cılız kalıyor ve bir süre sonra unutuluyor (YİK-1).

Bence şu ana kadar bu çok büyük bir boyutta sağlanmadı. Yani saman alevi boyutundadır yapılan müdahaleler ama bence köklüce bir ele alıp ... Çok üzerinde durmadılar (YİK-2).

akademik çevreler bu konuda, bir kısmı periyodik ulusal ve uluslararası kongre, sempozyum vb. toplantılar yapmakta, sürdürülen kazı çalışmalarını değerlendirmekte, sonuçlarını yayınlamakta, muhtelif türlerde yayınlar yapmaktadırlar. Ayrıca kazı başkanlığı ve ekibini yine büyük ölçüde akademi çevreleri oluşturmaktadır. Ancak tek başına değil de işbirliği ve planlamanın

geliştirilmesi, öncelik tespitlerinin daha sağlıklı ve nitelikli bir şekilde yapılması büyük önem arz etmektedir (YİK-3).

akademik çevreler bu konuda, bir kısmı periyodik ulusal ve uluslararası kongre, sempozyum vb. toplantılar yapmakta, sürdürülen kazı çalışmalarını değerlendirmekte, sonuçlarını yayınlamakta, muhtelif türlerde yayınlar yapmaktadırlar. Ayrıca kazı başkanlığı ve ekibini yine büyük ölçüde akademi çevreleri oluşturmaktadır. İşbirliği ve planlamanın geliştirilmesi, öncelik tespitlerinin daha sağlıklı ve nitelikli bir şekilde yapılması büyük önem arz etmektedir.

Ben yeterli katkının yapıldığını düşünmüyorum gözlemlerim neticesinde ... Çatalhöyük'ün hemen yanında endemik bir bitki, biyoloğu fazlasıyla ilgileniyor ... bunları hep iç içe olarak düşündüğümüz zaman güçlü bir turizm için bu multi-disiplin bakış açısıyla ortak koordinasyonların yapılması lazım (YİK-4).

Hepsi topyekûn hareket ederse çok anlamlı olur herhangi birisi önderlik yap-sın yönünde bir fikrim yok, hepsi topyekûn hareket etmeliler tabi ... akademik çevrede yaşayan kişiler sadece Yard. Doç. ise Doçent olmak için, Doçent ise Profesör olmak için sadece onun derdindeler. Çeviri yaparak o kitap-ların profesörü oluyorlar ama sahanın profesörü olamıyorlar, gözlemlerim bu sahayla alakaları yok (YİK-5).

5.8.2. YFK Grubu Nitelikleri

Yatırımcı-Faydalanıcı Katılımcı grubu ile yapılan röportajların ışığı altında aşağı-daki nitel verilere ulaşılmıştır;

5.8.2.1. Konya'nın Turizm Potansiyeli ve Arkeolojik Kültür Varlıklarının Konumlandırılmasına Dair Veriler

Katılımcıların bu konuda temelde iki grupta değerlendirmede bulunduğu tespit edilmiştir; (1) Konya'da inanç turizmi var (2) arkeoturizm potansiyeli var ancak kendisi yok.

Konya'nın şehir kimliği daha çok Mevlana ile yerleşmiş durumda olduğu ve in-sanların buraya Sufi kültürü için geldiği ve bu kültürün Türkiye'de en çok ziyaretçi alan yer olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahi-yettedir;

Sufi kültürü için geliyorlar (YFK-1).

Türkiye’de ikinci en çok ziyaretçi kabul eden kültür turizmi olarak ikinci sıradadır Mevlana Müzesi (YFK-2).

ilk önce manevi bir turizm olarak gelirler inanç turizmi ve Mevlana’yı sorarlar (YFK-4).

Konya Türkiye’nin en fazla ziyaretçi alan müzesine sahip Konya Mevlana Müzesi (YFK-5).

Konya denilince ilk akla gelen inanç turizmi Mevlana Celaleddin Rumi (YFK-6).

Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm potansiyeli açısından oldukça zengin olduğunun YFK tarafından fark edilmiş olduğu tespit edilmiştir.

... yol üzerinde olduğu için Kapadokya yolu üzerinde olduğu için uğruyorlar (YFK-1)

Potansiyel var ama bunu anlatmak önemli (YFK-1)

... arkeolojik olarak da Selçuklunun baş şehri olarak bence çok önemli yapılara sahip bir şehir (YFK-2)

Konya coğrafi yapısı olarak da Türkiye’nin güzel bir yerinde olduğu için müthiş bir potansiyeli olmasına rağmen... (YFK-3)

... buranın bir yol üstü mekanizması içerisinde olmasıdır, yani Antalya’dan Kapadokya’ya giderken, Kapadokya’dan Denizli’ye giderken ya da farklı noktalardan farklı bölgelere giderken ziyaret edilen, eş dost ziyaretleri içerisinde değerlendirilen bir yer konumundadır (YFK-5)

... sadece Mevlana Celaleddin Rumi’nin üzerine kurulmuş bir turizm unsuru sadece belli bir bölümü kapsayacaktır ondan sonraki bölümde devamlılığı olmayacaktır ki olmamaktadır da zaten (YFK-5).

Bahsi geçen potansiyele rağmen, yatırımcı ve faydalanicıların Konya ve yakın çevresinde arkeoturizmin hiç olmadığını ve hiçbir şekilde bu potansiyelden faydalanmadıklarını düşündükleri tespit edilmiştir.

Konya’ya gelen turistlerin büyük bir çoğunluğu arkeoloji için gelmiyor... arkeolojik değer için buraya gelen çok azınlıkta, yılda bir ya da iki tane tur çıkıyor (YFK-1).

... çok önemli yapılara sahip bir şehir fakat bunu değerlendirebildiğimizi ben pek sanmıyorum ... bilinçsizce bu işler dönüyor, Çatalhöyük’ü ziyaret ettim ama çok anlayabildiğimi zannetmiyorum (YFK-2).

pastadan kendimize fazla bir pay çıkartamıyoruz ... arkeoturizm genelde ilgi ve eğitimle alakalı (YFK-3).

... ilk başta hemen söyleyeyim potansiyelin çok gerisindeyiz ... Konya'ya gelen yabancı turistler, yerli turistler arkeolojiden vs. bahsetmezler ... zaten bizim genelde Konya'ya gelenler arkeolojiyi pek sormazlar, sorup gidenler de "hiçbir şey yok burada ne var dört tane yıkılmış kaya var" diyorlar orada restorasyon çalışması yok, bir açıklama yok, bir de yol yok, gitmek zor, adamın zaten Konya'da geldiği yarım gün ya gelir ya gelmez nereye kadar gidecek...(YFK-4).

en önemli konu turizm çeşitliliğinin sağlanmasıdır... dediğiniz yerlerin hiçbirinin turistin ilgisini çekebilecek olumlulukta olduğunu görmüyorum yani bunların hemen çok ciddi bir şekilde ele alınıp baştan üretilip baştan tasarlanıp baştan dizayn edilip sunulmasından yanayım, aksi takdirde hepsi kaybolmaya yok olmaya mahkum konumda (YFK-5).

daha düne kadar Çatalhöyük'te turistin girebileceği tuvalet yoktu ... Tarihsel yapı açısından bakarsanız ya da arkeolojik bir yapı açısından bakarsanız Türkiye'nin en büyük değerlerinden bir tanesi, lakin... Bizim Çatalhöyük'te 100 yıldır yapamadığımız şey Göbeklitepe tarafından üç yıl içerisinde inşa edilmiş oldu (YFK-5).

Konya sadece Mevlana müzesinden ibaret değildir, çünkü Selçuklulara başkentlik yapmış bir kent dolayısıyla kentte birçok bilinen ve bilinmeyen eserlerin olduğunu düşünüyorum ... potansiyel var ama ... kazı aşamasındaki gördüğüm yerlerin çoğundaki en büyük sorun ziyaretçiler için bir tuvaletin bile olmaması (YFK-6).

... tuvalet olsa bile çok bakımsız olması... özellikle arkeoloji turizminden dünya pastasından pay alabilmemiz için bizim standartlarımızı da o doğrultuda ilerletmemiz ve genişletmemiz gerekiyor diye düşünüyorum (YFK-6).

5.8.2.2. Çalışmanın Örnekleme Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi'nin Konumlandırılmasına Dair Veriler

Katılımcılar arasında Çatalhöyük neolitik kentinin tanındığı ancak Zengibarın pek duyulmadığı tespit edilmiştir; Çatalhöyük'ün katılımcı-yatırımcı-faydalanıcıların dünyaca bilinirliğinin yüksek olduğu ama Türkiye'de bir anlam ifade etmediği yönünde düşündükleri belirlenmiştir. Neolitik çağ ilk yerleşimlerinden olan Çatalhöyük'ün, araştırmalarının Türkler tarafından yapılması gerektiği, birkaç Avrupalı akademisyenin iradesinde/idaresinde işin iyi yürüyemeyeceğini ifade etmişlerdir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır.

... bizim araştırmamız gereken bir alan (YFK-2).

Çatalhöyük ilk yaşam merkezi olarak daha doğrusu şehirleşme olarak bir alan bildiğim kadarıyla (YFK-2).

Çatalhöyük'ü eğer siz basit bir neolitik köy gibi tanıtırmanız ve işte dört tane Avrupalı akademisyenin söylemi üzerinden giderseniz bir sonuç alamazsınız, çünkü adamlar geliyorlar burada işte bu köy kurulmuş şunu yapmışlar bunu yapmışlar tarzında şeylerle geliyorlar ama dünyada turizm böyle olmuyor (YFK-1).

Çatalhöyük dünyaya bir şey ifade ediyor ama Türkiye'de daha o keşfedilmiş değil... (YFK-4).

Tarihsel yapı açısından bakarsanız ya da arkeolojik bir yapı açısından bakarsanız Türkiye'nin en büyük değerlerinden bir tanesi... (YFK-5).

Zengibar Kalesinin ise katılımcı yatırımcı-faydalanıcılar arasında pek bilinmediği ve işitilmediği tespit edilmiştir. Bir katılımcı dışında, Zengibar adı bile beyan edilmiştir. Tek bir katılımcının mülakatında bir yanıt alınabilmiştir;

Zengibar diye bahsettiğiniz yeri ben tam kestiremedim... (YFK-1).

5.8.2.3. Konya ve Yakın Çevresinde Arkeoturizmin Konumlandırılmasına Dair Veriler

Çok çok eski dönemle başlayan ve aralıksız tüm medeniyet izlerini taşıdığı bilinen bu kadar ciddi bir potansiyele sahip olmasına rağmen, Konya ve yakın çevresindeki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm destinasyonu haline gelemediği, bu durumun farklı sebeplerden kaynaklandığı ve kavram olarak bile arkeoturizmin bazı katılımcılar tarafında bilinmediği tespit edilmiştir. Gelecekte arkeoturizm faaliyetlerinin internet üzerinden yürütüleceği öngörüsü de kayıt altına alınmıştır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

Arkeoturizm hakkında inanın çok fazla bir bilgim yok (YFK-2).

Arkeolojiye gidecek olursa insanlar İtalya'ya, Yunanistan'a, İspanya'ya gidiyor daha çok oralara maalesef. Bizim Türkiye'ye onun için gelmiyor çok az olarak geliyor (YFK-4).

Tabi ki arkeoturizm, işletmelerimiz açısından ciddi katkılar sağlayacaktır ... bizim yeterince ehemmiyet verdiğimizizi zannetmiyorum (YFK-2).

Arkeoturizm, illaki turizmde ... büyük bir yer sağlar ... mutlaka eğitim ve istekle alakalı, ama bir şehre mutlaka turizmde iyi bir ivme kazandırır arkeolojik eserler (YFK-3).

Konya’da farklı bir turizm anlayışı var ... bir tek dini turizmden başka bir turizmimiz yok ve bunu da anlatamadık başka tarihi mekanlarımızın olduğunu, Hititlerin olduğunu, Çatalhöyük’ün olduğunu neolitik, paleolitik dönemlerin olduğunu... (YFK-4).

Boncuklu Höyük var ondan bahseden kimse yok zaten bilen de yok ... Kilistra var perişan halde, birkaç çalışma yaptılar olmuyor hangisi anlatayım ki (YFK-4).

Her ne kadar bazı katılımcılar tamamen imkansız görse de, bazı katılımcıların bölgede arkeoturizmin canlandırılabilmesinin mümkün olduğu, bunun için, turistlere iyi vakit geçirecek ilave çekicilikler sunulması gerektiği, bölgeye yatırım yapılabilmesi için bazı adımların atılmış olması gerektiği gibi bazı tespit, eleştiri ve önerilerde buldukları gözlenmiştir:

Turistler içerisinde bulunabilecekleri bir aktivite varsa ona geliyorlar, yani siz bunu arkeolojiyle birleştirebilirseniz mesela insanları oraya götürüp oradaki havayı yaşatabilirsiniz, sonuç alırsınız ama adamı götürüp işte sadece gezdirip burada şöyle olmuş böyle olmuş tarzında bir şey yaparsanız ki olan bu, hiç sonuç alamazsınız (YFK-1).

... ilave çekicilikler olması şart (YFK-5).

Yatırımcı-faydalanıcılar olarak gerekli önemi verdiğimizizi zannetmiyorum, yatırım yapılırsa destek verilirse daha iyi yere getirilebilir...(YFK-2).

Yerli turist bazında ben bunun bir başarıyla sonuçlanacağına inanmıyorum, düşünmüyorum ... bizden daha çok okumayı seven yabancı insanlar bunun bilincinde olan insanlar için tabii ki bir katkı sağlayacağını düşünüyorum (YFK-6).

Konya’nın bir şeye karar vermesi lazım, biz hangi turist profiline hitap edeceğiz ... çalışıp işte günde 40, 50 dolar mı alacağız yoksa günde 200, 250 dolar alabileceğimiz ... yoksa çıtayı daha yükseltip dünyadaki pek çok entelektüeli de buraya alabileceğimiz günlük 1000,1500 dolar harcayabilen turistte mi hitap edeceğiz (YFK-5).

...inanılmaz eserler var, Anadolu yüzyıllardan beri bir çekim merkezi haline gelmiş birçok imparatorluklar birçok devletler kurulmuş ve bunlarında kalıntıları var... yerel turizm için en başta cumhurbaşkanlığı, başbakanlık bir silsile halinde kültür bakanlığı kontrolünde buralardaki eserler tanıtılırsa, buralardaki özellikle çalışanlar bilinçli ve kültürlü insanlar olursa, buraların yakınlarına insanların cazibe merkezi diyebileceğimiz restoranlar, barınma yerleri bu tarz şeyler yapılırsa inanın şu an gelen turistin bir buçuk katı kadar turist geleceğini düşünüyorum ve inanıyorum (YFK-6).

5.8.2.4. Konya ve Yakın Çevresindeki Neolitik Dönemden Günümüze Uzanan Zengin Arkeoturizm Potansiyeline Rağmen Bölgenin Yeterli Yerli ve Yabancı Turist Çekememesinin Nedenlerinin Konumlandırılmasına Dair Veriler

Katılımcılardan alınan tespitler dört temel grupta toparlanmıştır;

1. Birtakım engellerin var olduğu ve bu engellerin bir şekilde ele alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin güvenlik sorunları olduğu imajı yabancı turist gelmesi için bir engel mahiyetindedir. İlâveten AKV'nın genellikle yolu sapa ve bu mesafelere rağmen malzeme üç aşağı beş yukarı hep kendini yeniler/tekrarlar özellikte olduğu ve bunun da motivasyonu düşürdüğü belirtilmiştir. Ek olarak Konya'da inanç turizminin, Mevlana'nın, odak noktaya oturmuş olduğu bunun da diğer turizm dalları gibi arkeoturizme de bir engel oluşturduğu ifade edilmiştir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

Avrupa ve Amerika'nın bu tarz kültürel turizme uyguladığı sigortalar falan var idi en son papazlar vardı onlarla görüştüm bu darbeden sonra gelmemeleri sigortaların yüksek olduğu ... yapacağınız yedi günlük on dört günlük yirmi günlük bir Anadolu turunu güvenli görmüyorlar, güvenli gördükleri için de ödeyebilecek güçleri olmuyor o sigorta bedelini (YFK-1).

... birincisi yolu sapa, ikincisi Türkiye'de o kadar çok arkeolojik yer var ki adama aynı anda dört tane müze gezdiremezsin Antalya'ya götürüyorsun aynı malzemeler var, başka yere götürsen aynı malzemeler ... (YFK-1).

Konya Mevlana'ya gidiyor diye herkes Mevlana'ya gidiyor (YFK-4).

Konya'nın bir gerçeği var Konya'nın Mevlana gerçeği şimdi Mevlana'ya rağmen yanına arkeoloji tutturamazsınız ... Mevlana her şeyin önünde geliyor, gelen insanlar burada bir felsefeyi anlamaya çalışıyor ... Mevlana için gelen adamın arkeolojiye ilgisi olmuyor (YFK-1).

Sadece Konya'da değil Türkiye'de bu alana ilgi pek yok. İstanbul'daki arkeoloji müzesi dahi çok programda yok ... insanlar Topkapı'ya geliyor, Aya-sofya'ya geliyor, camiye geliyor ama şey AKV yok (YFK-1).

2. Son zamanlarda turist profilinde genel anlamdaki farklılaşmalar da bu alanın gelişmemesinin bir diğer nedeni olarak değerlendirilmektedir. Turistlerin ilgisinin daha çok popüler konulara yöneldiği ve bilgi eksiklikleri ileri düzeylere ulaştığı ve zaten az olan merakın da kısa sürede tamamen yok olduğu tespitinde bulunulmuştur.

Yerli turistin önce bilinci yok yani şimdi cahil turiste ne anlatabilirsin ki ... bu adama arkeolojiye dair ne gösterebilirsin ki veya ne hissettirebilirsin ... lahit gördüğü zaman mezar değil mi deyip geçebiliyor ... mitolojiyi anlatmaya başladığımız zaman otomatik adamın daha ... öncesinde inandığı değerlere ters geldiği için hemen bir reaksiyon gösteriyor ... Anadolu'da yaşayan bir pagan kültürünü anlatamıyorsun ... Sonuç; arkeoturizm yerli turistten karşılığını bulamaz, yani yerli turistin arkeolojiye bir ilgisi yok (YFK-1).

... yerli turist açısından Göbeklitepe'yi kimse tarihsel yapısını ya da dokümantasyonunu incelemek için ziyarete gitmiyor biz hayatımızı sosyal medya ile yaşıyoruz Göbeklitepe moda oldu ve biz bu modanın arkasından koşuyoruz (YFK-5).

... insanlar arkeoturizme olan ilgiyi yitirdiler öyle bir şeyleri yok insanlar şöyle gidiyim mesela Göbeklitepe yılı gidiyim, görüyüm, özçekim yapayım derdinde ... orada ne olmuş pek ilgilerini çekmiyor ne olmuş bir şey hissedebilir miyim bir şey yok yani onun için yok öyle bir şey (YFK-1).

... buradaki eserleri ne kadar çıkartırsak çıkartalım yerli turist diye nitelendirdiğimiz kişilerin ilgisinin fazla olacağını düşünmüyorum...buradaki hedef kitle yabancı turistler olmalı diye düşünüyorum, çünkü o insanlar bizim tarihimizi bizden daha iyi biliyorlar ve bizim tarihimize bizden daha fazla ilgi leniyorlar sorun sadece bu bence... (FYK-6).

... bir rehber olarak muhatap olduğun adam eğer kendisini daha tanımiyorsa yerli turist içinde yabancı turist için de tarihini bilmiyor, dinler tarihini bilmiyor ne anlatabileceksin ki o insana ... getiriyorsun burası Çatalhöyük diyorsun, insanlar burada yaşamış diyorsun on beş dakikayı geçtiğinde insanlar senden kopuyorlar (YFK-1).

... ilk başta tarihimizi aktaramadık herhalde tarih bilgimiz olmadığı içinde geçmişe dair çıkan ürünlere de pek ilgi olmuyor diye düşünüyorum (YFK-2).

... insanlar diyorlar ki biz buraya taş toprak görmeye mi geldik ... Konya'nın arkeoturizm açısından yerel olarak beslenebilmesi çok kolay değil (YFK-3).

3. Bölgedeki arkeoturizm olgusunun yatırımcı-faydalancıların ticari hayatları üzerine olan etkisi irdelendiğinde ise bu konunun ekonomik olarak neredeyse hiçbir olumlu etkisinin olmadığı ya da çok kısmi bir etki yaptığı ifade edilmiştir. Ayrıca AKV bölgelerine yatırım yapmaya eğilimlerinin olmadığı bunun için yönetici-idarecilerden ve diğer kurum kuruluşlardan bir takım çalışmalar yapmalarını bekledikleri anlaşılmaktadır. Mülakat örnekleri şöyle sıralanabilir;

Bence çok düşüktür. Birçok tur operatörünün programında bile yok (YFK-1)

... şu anda onun çalışmasını yapıyorum inanın (YFK-2)

İşletmemde arkeoturizmin etkisi çok düşüktür %5'e varmaz (YFK-3).

Arkeoturizmin yıllık ticaret hacminde yeri yok. Etkisi hiç yok (YFK-4).

AKV bölgelerine şu haliyle yatırım yapmayı düşünmem. Alt yapıyı bizim sağlayabilmemiz mümkün değil haliyle kamunun veya belediyelerin bize istihdam (???) edeceği bölgeler veya oranın yerel halkının bize sunacağı yerlerle olabilecek işler fakat benim gezdiğimde böyle bir ortamın mümkün olmadığını gördüm (YFK-2).

Arkeoturizmin gelişmesi için yatırımcı-faydalanıcılar tek başlarına hiçbir şey yapamaz. Eğer devlet izin vermezse, Kültür Bakanlığı el atmazsa, belediyeler el atmazsa turizm şeyleri ne yapabilir yatırımcı orası yasak burası yasak burası koruma altında der çeker bu ne biçim soru, soru bile yanlış, devletin işi o, ilk önce teşvikleri yapması, oralara yerleştirilmesi o projeleri hazırlaması tek başına yapamazsın (YFK-4).

Yatırım yapmak isterdik tabi ticaret olarak düşündüğümüzde, ama oraya gelen insanların iyi bir reklamla geldikleri zaman konaklayacak potansiyel bir güç gördüğüm zaman mutlaka yapardım (YFK-3)

Çatalhöyük ya da Zengibar Kalesi veyahut herhangi bir AKV bölgesine yatırım yapmayı düşünmem. Oraya ilk önce bir turizm çekmesi lazım alt yapısını, izinlerini, programlarını ona göre, öyle kafana göre yapamazsın bu işleri zaten yapanları da engellerler (YFK-4).

4. Tüm bu bulgularla birlikte YFK'ların Konya ve yakın çevresi arkeoturizm potansiyelinin geliştirilmesi üzerine bir takım tespit, eleştiri ve önerilerde buldukları tespit edilmiştir. Her şeyden evvel arkeoturizmin çok disiplinli bir alan olduğunu ve bu alan içinde farklı branşların olmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. AKV alanlarının öykülerinin yazılması, civarındaki yerleşim yerlerinin de işin içine dahil edilmesi gerektiği üzerine tespitlerde bulunulmuştur. İlaveten gelen turistlerin memnuniyet ile ayrılmalarının çok önemli olduğu, tanıtımının iyi yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu alanlara öncelikle yerli turistlerin çekilmesi durumunda yabancı turistlerin kendisi geleceği vurgulanmıştır. Mülakat örnekleri şöyle sıralanabilir;

... arkeologların dünyası bambaşka, arkeologlar normal insan değil onlar farklılar farklı bir dünyanın insanı veya farklı bir yüzyılın insanı bir olaya bambaşka bakabiliyorlar ... Bizim bakış açımız biraz daha farklı, bizler turizmciler olarak insanların ilgisini çekebilmek adına kendimize has onların ilgisini çekeceğini düşündüğümüz yollar deniyoruz, hikayelendirmeler yapıyoruz (YFK-1).

Arkeologların getireceği bilgi sınırlı karbon testi yapacak kaç yaşında olduğunu söyleyecek bize başka da yapabileceği yok veya bulduğu yeri söyleye-

cek yaptığı çalışmaları anlatacak falan arkeolog bunun ötesini bize yapamaz (YFK-1).

... bu konular bireysel biraz zordur bu birlik ve beraberlikle bütün yatırımcılarla birlikte beraber sosyaliteye orada gelecek insanların kalması için gerekli sosyaliteyi yaparsak (YFK-3).

... yeterli yerli yabancı turist olmamasını tamamen kendinizi pazarlamayla ilgili bir durum olarak görüyorum (FYK-6).

Bunu yapabilecek çok iyi edebiyatçılar lazım oradaki yaşamı oradaki süreci hikayelendirmesi lazım bunu biz kendimiz yapıyoruz her rehberin kendine göre bir tarzı vardır bir anlatım yolu var (YFK-1).

... yatırımları arkeolojik kültür değerlere değil de burada mesela inanca yapabilirsek buranın turizmini canlandırır çünkü ön plana çıkarmamız gereken o ya da Çatalhöyük'ü farklı bir şekilde anlatabilsek işte dünyadaki feminist grupları oraya çekebilirsek çünkü anaerik bir toplum işte farklı paganları çekebilirsek dünyada sayıları çok yüksek orada bir şeyler yapılabilir (YFK-1).

... sadece Hristiyanlık ya da diğer dinler için bir şey yapabildiğimizi düşünmediğim gibi kendimize ait değerler için de bir şey yapmadığımızı düşünüyorum (YFK-2).

... ilk başta birilerini çağırmadan önce geleni iyi ağırlamak lazım öyle düşünüyorum çünkü gelen var yani buradan giderlerken iyi giderlerse yerine yenileri gelir (YFK-2).

... biz vermezsek onu otelin kirli olması, kahvenin pis olması işte mekanın kötü olması biz burada kandırırsak bir iken beş dersek farklı şeyler dönebiliyor, bu yüzden bence en büyük reklam gelen turistin buradan iyi olarak ayrılması lazım buradan iyi ayrılan turist bir ise beş gelir (YFK-2).

... ben hiç zannetmiyorum insanların burayı tercih etmeyeceğini, yani tercih var önemli olan bizim iyi ağırlamamız lazım (YFK-2).

... neden yeterli turist gelmiyor? Bilmediklerinden benim düşüncem o bilmediklerinden, yeterli tanıtım yapılmadığından ... mesela bir Ürgüp'te Asmalı Konak dizisi çekildi, yerlilerin hepsi oradaydı yani medya ve reklam eksikliği (YFK-3).

... tanıtım ve reklam önemli, şimdi tanıtım ve reklamını nasıl yaptığınıza bakıyor adam ve karşıdaki insan da bilecek o yerlerin öyle bir şey olduğunu ilgi alanı olacak. İlgi alanımız yok ki Konyalı gitmemiş sen yerli insan olarak oraya sahip çıkmazsan yabancı gelmez, ilk önce Konya halkı sahip çıkacak, ilk önce Konyalıyı eğiteceksin bu konularda ondan sonra insanlar oraya gidiyor ... bir arkeolojik yere de aynısıdır ilk önce yerli turizm gelişecek sonra yabancı turizm gelişir. Sistem bütün dünyada böyledir (YFK-4).

... yabancı turist yapısına özellikle bizim Konya'mızın Uzak Doğu'dan çok yoğun turist aldığı biliyoruz ve bu insanlar bizim üç günde yaptığımız programı bir, bir buçuk günde yapmaya çalışıyorlar ve olağanüstü de efor sarf ediyorlar ve de çok keyif alıyorlar. Önemli olan bu turistik yapıya doğru lansman ve reklamlarla nasıl ulaşılabileceği ve onların dikkatini nasıl çekebileceğimiz bütün mevzu buradan kaynaklanıyor (YFK-4).

... böyle bir yerin tanıtımını yapmak için ajans.... kurulur hemen bir ajans kurulur o ajansa bütün parametreler destek vermeye başlar kamu destek verir, belediyeler destek verir, STK'lar destek verir (YFK-5).

... ilk başta yerel yönetimlerden başlamamız gerekiyor ... kentini pazarlamasını çok iyi bilecek, Kültür ve Turizm Bakanlığıyla koordineli olarak çalışacaklar, kendi kafalarından yol haritası çizmeyecekler ve bu tanıtım ve pazarlama aşamasında gerekirse üniversitelerden destek alacaklar çünkü üniversitelerimizde çok kıymetli hocalarımız var bu konuyla ilgilenen profesyonel olarak tanıtımının nasıl yapılması gerektiğini, sosyal medyada bir yabancı turist bizim otelimiz hakkında bilgi alırken küçük bir fragman anatolya vs. birkaç tane eserimiz gösterilmiş olsa (YFK-6).

5.8.2.5. Konya ve Yakın Çevresinin Zengin Potansiyeline Rağmen, Bölgedeki Arkeoturizm Faaliyetlerinin İstenilen Düzeye Ulaşamamış Olması Konusunda YFK'a Göre Paydaşların Durumunun Konumlandırılması

(A) Yönetici –İdareci Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YİK grubunun sorumluluklarına dair YFK'ın değerlendirmelerinin temelde iki grupta olduğu tespit edilmiştir; (1) durum tespiti, (2) eleştiri ve öneri.

Durum tespitinde; yönetici-idarecilerin işi bilmemeleri, sahadan gelmedikleri ve memur zihniyetinde oldukları ve çok yavaş ilerledikleri için turizm sektörüne bir katkı yapamadıkları, hatta kimi zaman engel teşkil ettikleri düşüncelerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Mülakat örnekleri şöyle sıralanabilir;

Uyuyorlar (YFK-4).

Yönetici ve idareciler duruma yeterince katkı yapmıyorlar, hayır (YFK-3).

... yönetici ve idarecilerimizin arkeoturizm konusunda herhangi bir katkı yaptıklarına inanmıyorum (YFK-6).

Yöneticiler bu bağlamda sıkıntılı bize köstek oluyorlar getirdiğimiz turist yani böyle bir problemimiz var yönetici bu bağlamda önemli ... bizim turizmi yöneten insanlar bu işi bilmiyorlar ... (YFK-1).

Katkı yapmaz olurlar mı mutlaka yapıyorlardır da bence yeterince olmuş olsa zaten bugün bunu konuşmuyor olurduk. ... yöneticilerin ne yapacağını çok bilen bir eleştirmen değilim ... Bakanlığın, Kültür Müdürlüğü'nün neler yapması gerektiği hakkında bir fikrim yok ... ben sadece kendi alanımla yapıyorum, bizler nasıl hizmet verebiliriz, onun çabasıdayım (YFK-2).

Yöneticiler arkeoturizm alanlarında küçük işletmeler için yerler yapmalı ve gerekirse kira almamalı ama o işletmenin 24 saat açık olmasını zorunlu tutmalı. Mevlana Müzesi, Kapı Cami, İplikçi Cami, Şerafettin Cami olduğu mevkilere bakın akşam 09.00'da geldiğiniz vakit açık bir lokanta bile bulamıyorsunuz. Konya'da bir esnafa sorduğunuz zaman dükkanı kaçta kapatıyorsunuz diye akşam ezanıyla diye bir cevap alırsınız, bu durum turizm alanlarında böyle olamaz, gece saat 02, 03'lere kadar hizmet vermeniz gerekir (YFK-6).

İnanç turizmi konusunda yöneticiler objektif değiller (YFK-1).

... öyle memur kafasıyla bir şey gelişmez kusura bakmayın (YFK-4).

Valimizi ikna edebilmemiz yıllar aldı, tam biz ikna ettik, Vali bey bir ay sonra tayin oldu. Belediye başkanımız bu işlere sıcak bakan birisi, ama daha önceden defalarca çalıştaylar yaptık, defalarca raporlar düzenledik Konya nasıl kurtulur turizmle gelişir ile alakalı binlerce şey yapıldı, hepsi boş, bekliyor... çok yavaş ilerliyoruz, bu hızda bizim mümkün değil bir yerlerle yarışabilmemiz yani birileri on adım atarken biz hale yarım adım peşindeyiz atalım mı atmayalım mı diye falan, bizim bakış açımızda sıkıntı var... (YFK-5).

... turizmi yapabilmeniz için fedakarlık yapmanız gerekiyor sosyal yaşantınızdan, aile yaşantınızdan çünkü insanların dinlendiği anda sizin çalışıyor, insanların çalıştığı zamanda sizin dinleniyor olmanız gerekiyor (YFK-6).

Eleştiri ve öneri bağlamında ise katılımcılar; yöneticilerin mevcut anlayıştan kurtularak istişareyle işi götürmeleri, işi samimiyetle ve gösterişten uzak yapmaları, reklam ve tanıtıma biraz fazla önem vermeleri, halkın önünü açarak, yardımcı olmaları, bunun içi de yönetici ve idarecilerin sahadan gelen iş bilen kişilerden seçilmesi, Konya'nın sadece Mevlana'sı olmadığını halka iyi anlatmaları ve bu işleri hızlı bir şekilde sonlandırarak icra etmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca gelen turistlerin toplum inancına ve yaşam tarzına uyma zorunluluğunun olmaması ve mesela alkollü yerlerin de olması gerektiği belirtilmiştir. Mülakat örnekleri şöyledir;

Yönetici ve idareciler, belediye başkanı eğer buraya turist gelecekse bir turizmciyle oturup bu otobüs geldi bu otobüs nerede duracak konuşacak... arkeoloji müzesinin önüne otobüs koyacak yerimiz yok insanları arkada indiriyoruz yürüyoruz ya da bir yere gittiğimiz zaman trafik tıkanıyor... yöneticiler zannediyorlar ki işte üfürükten birkaç bir şey anlattıklarında işte elinde iki

tane gittiklerinde bu işi yapabileceklerini zannediyorlar... hikayelendirme boyutunu yapamıyorlar, yapamadıkları için de pazarlamasını ve tanıtımını yapamıyorlar sonuç bu (YFK-1).

Yani istişareye biraz daha ağırlık vermeleri gerekir, arz ve talebi iyi dinleyip ona göre fizibilite çalışması yaptıktan sonra hareket etmeliler (YFK-2).

Turizmcilerin önlerini açmaları lazım, bu turizmcilerin halkta sahada bilenleriyle çalışmaları lazım ve bunlara da yardımcı olmaları lazım... adamın ilgisi yok maaşımı alırım giderim otururum yerimde mantığıyla zaten Türkiye hiçbir yerde ilerleyemez ... sahadan gelecek insan, sahadan gelmeyen haberi yok oda bir gerçek Türkiye'nin gerçeği ... bir tek dini turizmden başka bir turizmimiz yok, yöneticiler bunu anlatmalı başka tarihi mekanlarımızın olduğunu, Hititlerin olduğunu, Çatalhöyük'ün olduğunu neolitik, paleolitik dönemlerin olduğunu, Boncuklu Höyük var ondan bahseden kimse yok ... Yönetici idarecilerimiz AKV alanları ile ilgilenmeli (YFK-4).

... artık çalıştay falan yapmadan mümkünse raporlama falan yapmadan olan raporları derleyip toparlayıp küçük hapçıklar haline getirip bir planlama yapmamız lazım, yapmamız gereken tek şey bu (YFK-5).

... yönetici idarecileri arkeoturizmle ilgili insanlara tanıtım noktasında pek yeterli görmüyorum buradaki durumu da hem yerel yönetimlere bağlıyorum (YFK6).

... alkollü mekan problemi var Konya'nın en büyük problemlerinden bir tanesi, insanlar maalesef rahat hissetmiyorlar geldiklerinde yabancılar sigara içebiliyor muyuz dışarıda bunu dahi sorabiliyorsa sıkıntı orada (YFK-1).

(B) Yatırımcı –Faydalancı Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YFK grubu kendi sorumluluklarına dair değerlendirmelerini temelde iki grupta toplamıştır; (1) durum tespiti, (2) eleştiri ve öneri.

Durum tespitinde; yatırımcı ve faydalancıların kendi hallerine bir şey yapamayacakları, kendi içinde ve diğer paydaşlarla grup halinde hareket edilmesi, devletin ve yerel yönetimlerin de bu işin içinde olması gerektiği ve yerel halkın konuya olan ilgisinin azlığı ifade edilmiştir. Ayrıca işletmecilerin kimi zaman ticaret içinde “döviz alayım, 3'ü 5'e satayım” gibi hatalar yapıldığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır;

Hiç bir şey yapmıyoruz. Biz ne yapalım da... (YFK-1).

... bu konular bireysel biraz zordur bu birlik ve beraberlikle bütün yatırımcılarla birlikte yapılmalıdır (YFK-3).

Arkeoturizmin gelişmesi için yatırımcı-faydalanıcılar tek başlarına hiç birşey yapamaz eğer devlet izin vermezse, Kültür Bakanlığı el atmazsa, belediyeler el atmazsa turizm şeyleri ne yapabilir ... yatırımcı orası yasak burası yasak burası koruma altında der, çeker gider (YFK-4).

Yatırımcı-faydalanıcılar olarak biz fikir üretebiliyoruz, tavsiyelerde bulunabiliyoruz, kamuyu aktive etmeye çalışıyoruz, olan bazı kurum ve kuruluşları harekete geçirmeye çalışıyoruz yaptığımız bunun ötesine gitmez gidemez. Konya'da yapılmış bir takım arkeolojik yanlışlar var. (YFK-5).

Önce ilgi diyorum ilgi şundan diyorum ilgi olmazsa çıkaracağımız veya çıkarmış olduğunuz örnek olarak söylüyorum arkeolojik turlar patlayacaktır yani patlayacaklarından kastım katılımcısı olmayacaktır ... kimse istemediği için şu an için böyle bir arkeoturizm faaliyetine Konya'daki seyahat acentelerinin dokunuş yaptığını düşünmüyorum (YFK-6).

... turizmden gelir sağlayan kesimler döviz alayım 3'ü 5'e satayım şeklinde davranabiliyor sonuçta para önemli bir olay, turizmi neden istiyoruz? Para ... halkın turizmle ilgili bir sorunu, olumsuz bir tutumu yok, çok iyiler, ama turizmden geçinenler başka ... olayı başka görebiliyorlar (YFK-1).

Eleştiri ve öneri bağlamında ise katılımcılar; eldeki turistin memnun edilmesi, onun tekrar daha fazla kişi ile dönmesini sağlamanın kendilerinin sorumluluğu olduğu, yapılan hataların ortadan kaldırılarak dünyadaki güzel örneklerin rehberliği ile işlerin yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

... birilerini çağırmadan önce geleni iyi ağırlamak lazım, öyle düşünüyorum çünkü gelen var ... turist buradan giderken iyi giderlerse yerine yenileri gelir, bunun reklamı çok zordur ... Konya'ya gelen insan buradaki enerjiyi kapıp gitmezse, biz vermezsek onu otelin kirli olması, kahvenin pis olması işte mekanın kötü olması biz burada kandırırsak bir iken beş dersek farklı şeyler dönebiliyor, bu yüzden bence en büyük reklam gelen turistin buradan iyi olarak ayrılması lazım, buradan iyi ayrılan turist bir ise beş gelir ... hiç zannetmiyorum insanların burayı tercih etmeyeceğini yani tercih var önemli olan bizim iyi ağırlamamız lazım (YFK-2).

... birtakım renovasyon ve rejenerasyon çalışmalarının çok kötü yapılması çok yanlış olması bunlar bizim önümüzdeki en büyük engeller... jotun marka beton kullanan arkadaşlarımız hepsi gitsin bir baksınlar ya da seyyar yapılarla birtakım uygulamaları asıyla hiçbir ilgisi alakası olmayan yapılarla ayağa kaldıranlar gitsinler (YFK-5).

(C) Yerel Halk-Yerel STK Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YHK grubunun sorumluluklarına dair YFK grubunun değerlendirmeleri temelinde iki grupta toplanmıştır; (1) durum tespiti, (2) eleştiri ve öneri.

Durum tespitinde; yerel halkın düzgün, konuksever ve turist sever olduğu, görev verilir, yönlendirilir ve teşvik edilirse konuya katkı yapma potansiyelinin yüksek olduğu ancak tek başına katkı açısından yapacağı pek bir şey olmadığı çünkü hem eğitim hem ekonomik durumlarının buna imkân vermediği ifade edilmiştir. Mülakat örnekleri şöyledir;

Yerel halkın yapacağı bir şey yok, yerel halkın turistle bir problemi yok yerel halk turiste iyi davranıyor, son dönemlerde inanç turizmine karşı biraz reaksiyon göstermeye başladılar. Yerel halk turisti gördüğü zaman eğer turizm işi yapmıyorsa, çalışmıyorsa, mütevazî davranıyor bir sorun yok yerel halkın problemi yok ... halkın turizmle ilgili bir sorunu olumsuz bir tutumu yok, çok iyiler (YFK-1).

... bir vatandaş olarak halkın pek yapabileceği bir şey olduğunu sanmıyorum (YFK-2).

Halk bir şey yapamaz... halk uyuyor bizim (YFK-4).

Yerel halk katkı sağlamazlar, sağlayamazlar, yapmayacaklar, yapmamalılar ... para kazanınca korumayı öğrendi, para kazanınca temiz kalmayı öğrendi, para kazanınca dil öğrendi, para kazanınca farkına vardı şimdi biz çok ters-ten gösterip (YFK-5).

Halkın yönlendirilmeye ve teşvik edilmeye ihtiyacı var. Gereğini de yapmaya hazır(YFK-6).

Eleştiri ve öneri bağlamında ise katılımcılar; sorumlu davranarak, yatırımcıya ve yapılanmalara destek vermeleri, eğitim hizmetlerine düzenli katılmaları gerektiğini, yaşadığı yeri daha da güzelleştirme, temiz tutma konularında destek sağlayabileceklerini ifade etmişlerdir.

... destek olsunlar yeter (YFK-2).

Yerel halk üzerine düşeni yapmıyor ... Yapsalardı biz de meyvesini yerdik. Halka açık haftada bir gün toplantı, değerlendirme eğitsinler şu şekilde olursa meyvesini yeriz herkes birlikte bir rol üstlenmeli aslında.. (YFK-3).

... bir mimarın çalışmasıyla bu çiçekleri ekiyorlar. Katkılı insanlar olursa ama akıllı adam lazım yok ki öyle ... en güzel köy yapmışlar Isparta'da (YFK-4).

...para kazandırın ki korumayı öğrensin, para kazandırın ki temiz kalmayı öğrensin, para kazandırın ki dil öğrensin, para kazandırın ki eğitime katılın (YFK-5).

(D) Bilimsel-Akademik Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda BAK grubunun sorumluluklarına dair YFK grubunun değerlendirmeleri temelde iki grupta toplanmıştır; (1) durum tespiti, (2) eleştiri ve öneri.

Durum tespiti; bilimsel akademik çevrelerin katkısı konusunda katılımcıların iki farklı gruba ayrıştığı izlenmiştir. (1) Hayır. Katkı yapmamaktadırlar (2) Evet. Katkı yapmaktadırlar. Ancak her iki alt grubun da durumu (1) durum tespiti (2) eleştiri ve öneri ölçeklerinde yaptıkları tespit edilmiştir.

1. "Evet" alt grubunda katılımcıların, bilimsel akademik çevrelerin duruma en yüksek katkıyı yapabilecekleri ve Konya'da yapmakta olduklarını ifade etmişler, paydaşlar arasında en belirgin etkiyi oluşturmada bu çevrenin ilk sırada olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcı mülakatlarından örnekler şöyledir:

Şu ana kadar her yeri çok eleştirdim farkındasınız, çok ümitsiz bir tablo çizdiğimi düşünüyorum, ama en çok ümitvar olduğum kurum ya da yapıların akademisyenler olduğunu düşünüyorum ... Teorik çok farklı bir yerden girer yani sizler akademisyenler çok farklı bir yerden çekersiniz, pratik çok farklı bir yerden yürür ama Konya'da benim tanıdığım herkesi söylüyorum herkesi demeyim %90 akademisyen çevre pratikte çok bütünleşmiş durumda ... Konya'nın ciddi kurtuluşlarından bir tanesi akademisyenlerdir... belediye başkanını ne kadar övdüğümü az önce gördünüz ama çevresindeki kişilerde bu bilinçte olmadıktan sonra başkan istediğini yapmaya çalışsın beceremez, yani bu işler biraz biliyorsunuz kurmaylarla yürüyecek bir sistemdir, kurmaylar yürütür bu sistemi ve akademisyen tek başına bir kurmaydır (YFK-5).

Ben üniversitelerin yani eğitim kurumlarının özellikle yükseköğretimden bahsediyoruz bir lise ortaokul gezisi gibi değil bu işe biraz daha profesyonel baktığımı düşünüyorum (YFK-6).

... akademisyenler burada mutlaka ipin ucunda olmalı, ipin ucunu tutmalı çünkü onlar ne tarafa doğru tutarlarsa ve bir de aktif olmalı, daha dinamik olmalı, daha yırtıcı olmalı şansımız bu (YFK-5).

2. “Hayır” alt grubunda katılımcıların sebebi her ne olursa olsun nihayetinde bazı AKV alanlarının hala ilmen çalışılmadığı, bilim insanlarının üretmesi gereken bilgilerin mevcut olmadığı, bu konuda eleştirilen bilim camiasının sadece arkeologlarla sınırlı olmaması gerektiği ve işin içinde, turizmciler, tarihçiler, edebiyatçıların da olması gerektiği tespiti ortaya çıkmıştır. Mülakatlarından örnekler şöyledir;

Bilimsel akademi çevreler duruma katkı, yok, kesinlikle yapmıyorlar... Zengibar’a gittiğimiz zaman kazı çalışması yok, hiçbir şey yok... Bilgi yok kazısı olsa bile zaten literatüre girin arkeolojik kazı alanlarının hepsinde klasik şeyler standart var işte, o standartta hepsi aynı şeyleri söylüyor... O yerlerin hikayesini yine bilim çevreleri yazacak... Çatalhöyük’e götürdüğüm zaman kadınlar diyorım dünyada kadın ilk defa burada makyaj yapmış diyorım, ilgilerini çekiyor, boncukları görüyorlar ... böyle şeyler olursa... (YFK-1).

Bilimsel akademik çevreler arkeoturizm konusuna yeterince katkı, hayır, yapmıyorlar (YFK-2).

Bilimsel akademik çevreler katkı yapmaya çalışıyorlar ama engellere takılıyorlar. Yöneticiden başlar bu iş halk tamam şey yapacak ama yönetici de önünü açacak (YFK-4).

... halk, turizm işletmecisi devamlı önden gider, yöneticiler, bilim insanları arkadan gelir, bu sebepten önden gitmiyorlar frenleme onlar tarafından olur bu her zaman böyle olmuştur Türkiye burası (YFK-4).

Mesela siz Anadolu’daki yaşam tarzıyla ilgili bir kaynak araştırın yerli kaynak bulamazsınız doğru düzgün kulaktan dolma veya bir şekilde ufak tefek bir şeyler çevrilmiş falan ... akademi hazırlayacak burada kim yaşamış, ne yapmış, nasıl yaşamış, neye inanmış, neye üzülmüş, gelenekleri ne objektif bir akılla siyasi bir şeyle yaptığınız zaman işin sonucuna gitmiyorsunuz ... bilim insanlarının bize orayı çok iyi hikayelendirmeleri lazım ... arkeoturizmde işe işin edebi boyutu girmesi lazım veya tatlı hikayelendirmeler gerekir ki bir şey katacağım ... adam çıkıp rehber karşı da gelebiliyor, onun için akademik olarak bir şekilde bir yerde oturması lazım, bir standart veri lazım ...

... insanlar hikayeyi seviyorlar, hikayelendirilmiş olayları seviyorlar ve bunu bilimsel akademik çevreler yapmalı, biz yapamıyoruz, yaşanmış olayları bütünleyemiyoruz, misal götürsek Kubadabad’a desek ki şurada Alaeddin Keykubat Saadettin Köpek’i şurada yakalamış burada bıçaklamış... (YFK-1).

Üniversitelerin konuyla ilgilendiğini düşünüyorum bu konuda fakat üniversitelerde herhalde sanki benim düşüncem ders konusu olunca mecburiyetten doğan haller varmış gibi geliyor bana ... zannetmiyorum ciddi manada Türkiye’de arkeoloji işinin yapıldığını o yüzden herhalde yabancı ülkelerden gelip bu işleri üstleniyorlar ... Eğitim ve birlik beraberlik olmalı. Üniversitele-

rimizde gerekli eğitim verilirse tanıtım olursa bunda biraz daha artış olur (YFK-2).

... tanıtım noktasında pek yeterli görmüyorum buradaki durumu hem turizmcilere (akademisyenlere) bağlıyorum hem de...

5.8.3. YHK Grubu Nitelikleri

YHK grubu katılımcıları ile yapılan röportajların ışığı altında aşağıdaki nitel verilere ulaşılmıştır;

5.8.3.1. Konya'nın Turizm Potansiyeli ve Arkeolojik Kültür Varlıklarının Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'da inanç turizminin yerleştiğini ama arkeoturizmin ciddi bir potansiyelinin olmasına rağmen, Konya'nın bunu iyi düzeyde değerlendirmede sorunlar yaşandığını ifade ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca Konya'da inanç turizminin daha çok yerleştiği olgusunun genel kabul gördüğü tespit edilmiştir:(1) inanç turizminin önemli olduğu, (2) Konya'da arkeoturizm potansiyelinin varlığı, (3) Konya'nın arkeoturizm potansiyelini değerlendiremediği ifade edilmiştir. İlgili mülakat örnekleri şöyledir;

... çok büyük bir düşünce adamı olan Mevlana Celaleddin Rumi'nin Konya'da bulunması aslında Konya'yı çok bir cazibe merkezi haline getiren bir olgu YHK-3).

Turizm potansiyeli Konyamızda baktığınız zaman sadece Mevlana olarak gözüküyor oysa değil... Konya'nın çok köklü bir geçmişi var Selçuklular var daha geçmişte işte yüzyıllarca yerleşim yeri olarak kullanılmış... (YHK-1).

Konya her şeyden önce Selçuklu başkentliği yapmış bir şehir olarak çok büyük bir zenginliğe sahip ... Yani cazibe merkezi olarak Konya arkeolojik kültür varlıkları açısından oldukça zengin bir şehir ... (YHK-3)

Konya'nın iyi bir turizm kültürü olduğunu... ama maalesef bu değerlerinin iyi işletilmediğini düşünüyorum (YHK-5).

Konya'da şehrin yöneticilerinde bu konuya bir aşinalık var ... çok değişik alanlarda turizme açılacak kaynaklara da sahip Konya ... çok önemli kaynaklar var diye düşünüyorum (YHK-5).

...maalesef biz bunları değerlendiremiyoruz Kilistra mesela oraya yabancı turist geliyor ama azınlıkta oysa orası onlar için çok değerli olmasına

rağmen biz bunu maalesef değerlendiremiyoruz... AKV'nın Konya turizmindeki yeri az evet az maalesef az (YHK-1).

... eski eserlerin, kervansarayların kültür varlıkları olarak kalan binaların içerisinde halka açılmış kafeler ve restoranlar gördüm ilgimi çekti. Bizim Konya'da bunun olmadığını gördüm çoğu yerlerin ziyarete kapalı olduğunu gördüm ... bir çay ocağı koymuşlar, bir oturma alanları koymuşlar insanlar bu tarihi kültürel miraslarla iç içe, bizde Konya'da yok (YHK-2).

Konya'daki Selçuklu eserlerinin çoğunun ne olduğu bilinmiyor önünden geçiyoruz tarihi eserin, okuyacak öğrenecek bir şey yok... arkeolojinin de bunun çok küçük bir kısmını kapsadığı kanaatindeyim yani arkeoloji turizmi Konya turizminin içerisinde çok küçük bir yere sahip hak ettiği yerde değildir (YHK-4).

... belli alanlarda ikliminin uygunluğu, ulaşımının uygunluğu, kolay olması ve erişmiş olduğu bilgi teknolojileri açısından tıbbi teknik düzeyi açısından merkezi konumunu değerlendirdiğimizde muhakkak değişik alanlarda çalışmalar yapılacak yapılabilecek bir yer olarak görüyorum ben Konya'yı (YHK-5).

5.8.3.2. Çalışmanın Örnekleme Çatalhöyük ve Zengibar Kale'nin Konumlandırılmasına Dair Veriler

Katılımcılar arasında Çatalhöyük'ün farklı bir yerinin olduğu ve Zengibar Kale'nin pek bilinmediği tespit edilmiştir. Ayrıca potansiyellerine rağmen turizme kazandırılmamış oldukları ifade edilmiştir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır;

Çatalhöyük bunların içinde diğerleriyle bence çok ayrı bir yeri var, çünkü Çatalhöyük insanlığın yerleşik düzene geçmiş olması bakımından en eski yerleşim yeri bilinen (YHK-1).

Çatalhöyük çok eski antik dönemlerden kalma ve hala kazısı devam eden bir yer olduğu için gerçekten önemli bir turizm merkezi olabilir (YHK-3).

Onunla (Zengibar) ilgili bilgim yok (YHK-3).

Zengibar'ı duydum ama henüz görmek nasip olmadı (YHK-5).

... onları da maalesef turizme kazandıramıyoruz yani tam anlamıyla sanki biz Türk milleti olarak sahiplenemiyoruz, gereken önemi veremiyoruz, gereken desteği sağlayamıyoruz (YHK-1).

Konya Selçuklunun başkenti olmasından dolayı yeterli bir ilgi ... Bu kültür varlıklarının okul gezilerinden tutun da (sırf turistik seyahatlerde değil) çocuklarımıza bilgi birikimi olarak aktarılmasını düşünüyorum. Değersizleştirildiğini düşünüyorum (YHK-2).

Türkiye için çok şey ifade etse de bu yeterli değeri görmemektedir yani sadece ders kitaplarından öteye geçememektedir. Çatalhöyük'ün ilk şehir yerleşim yeri olmasının halk arasında bir karşılığı yok maalesef iç turizmde de çok karşılığı yok (YHK-4).

Çatalhöyük'ü gördükleri zamanki o heyecanları, o muhteşem o gözlerindeki ışıltıyı gördüğüm zaman muhakkak bu alanlarda bir şeyler yapılması gerekiyor diye konuşuyoruz (YHK-5).

5.8.3.3. Konya ve Yakın Çevresinde Arkeoturizm Konumlandırılmasına Dair Veriler

Yerel halk katılımcılarının mülakat verilerinden arkeoturizm kavramını birçoğunun duymadığı anlaşılmıştır. Ayrıca, Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir arkeoturizm destinasyonu haline gelmesi konusunda, halka AKV hakkında yeterli eğitimin verilmediği, alanlarda konaklama imkânlarının sunulmadığı ve Türkiye'de hak ettiği düzeye ulaşmadığı, onun için de kazıların çoğunun yabancılar tarafından yürütüldüğü tespitlerinin olduğu anlaşılmıştır. Mülakat örnekleri şöyledir;

Duymadım ama tabi ki sağlar. Buralara önem verilmelidir, kesinlikle verilmelidir (YHK-1).

Arkeoturizmi daha önce duymadım. Hayır (YHK-2).

Arkeoturizm ne olabilir yani arkeolojik yerlerin gezimi gezilmesiyle ilgili (YHK-3).

Bilmiyorum (YHK-5).

... bizim ne eğitimimizde ne öğretimimizde bize bunlar verilmediği için yani biz kendimizi böyle önemsiz sanki olağan bir şeyler gibi gördük pek öyle değerli olarak da gidilip şey yapalım gezelim görelim ya da öğrenelim düşüncesi bizlere verilmedi. ... okullarda aşılırsa ve dikkatle de dışarda da bunun yansıtılması olursa muazzam bir gelir olacağını düşünüyorum Konya için en azından (YHK-2).

Selçuklu eserleri, paleontolojik çağdan kalma yerleşim yerinin bulunması, Çatalhöyük'ün bulunması gerçekten bence buna değer ama bunun çok bilinçli yapılması lazım çünkü aradaki mesafelerin de düzgün hesaplanması lazım bir de bu gidildiği zaman bu yerlerde konaklamanın da sağlanması lazım (YHK-3).

Arkeoturizmin Türkiye'de kesinlikle çok hak ettiği değeri almadığı kanaatindeyim. Çünkü arkeoloji belirli düzeyde gelişmişliği olan ülkelerin bu varlıklarına sahip çıkabildiğini düşünüyorum ama bizde zaten kazılarımızın büyük çoğunluğu yabancı destekli yapıldığı için yabancı hocalar önderliğinde ve bunlara bütçenin bilmiyorum zannettiğim kadarıyla yeterli pay verilmedi-

ği için arkeolojik değerlerimizin tam olarak ortaya çıkarıldığını düşünmüyorum (YHK-4).

5.8.3.4. Konya ve Yakın Çevresindeki Çok Eski Dönemlerden Günümüze Uzanan Zengin Arkeoturizm Potansiyeline Rağmen Bölgenin Yeterli Yerli Ve Yabancı Turist Çekmemesinin Nedenlerinin YHK'a Göre Konumlandırılmasına Dair Veriler

Yakın çevrelerinde turist varlığından memnun olacaklarını tespit ettiğimiz tüm yerel halk katılımcıları, AKV bölgelerinde altyapı eksikliği olduğunu ifade etmişlerdir. Konya'da inanç turizminin oturmasının diğer turizm alanlarını kısmen olumsuz etkilediği, ekonomik yetersizliklerden ve dolayısıyla reklam ve tanıtımın yapılmamasından buraların bilinirliğinin azlığı ve bir öneri olarak bu alanların turlara dahil edilebileceği konularını dile getirmişlerdir. Ancak bunun çözümünün halkın işi olmadığı, yönetici-idarecilerin ve bilimsel-akademik çevrelerin daha fazla kafa yorması gereken bir konu olduğunu da ifade etmişlerdir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklayıcı mahiyettedir;

Turist varlığından memnuniyetlerine dair;

Bir kere kültürümüzü dışarıya anlatmak ve tabi ki ekonomik gelir en büyük sebepleri bunlar bence... İsterim ben isterim evet (YHK-1).

Tabi çevremizde turist arzu ediyoruz ... Farklı kültürlerle bir ortak zeminde insanların kendi kendine kalmaktan kaynaklanan tutuculuk ve yobazlığa varacak şekildeki o sofuluktan uzak kalacağımızı ve daha bir uygar ortamda çocuklarımızın yetişeceğine inanıyoruz, ben çok istiyorum (YHK-2).

Şimdi turizm demek ekonomidir yani şehri canlandırır güçlendirir yani insanların para kazanmasını zenginleşmesini sağlar, bunu istememek diye bir şey olamaz (YHK-3).

Yabancı turist özellikle olmasını çok isterim. Çünkü kültürel kaynaşmanın toplumları yani turizmin bir üst kültür ögesi olduğunu düşünüyorum gelişmenin de farklı kültürlerle kaynaşma şekliyle olacağına inanıyorum... özellikle batılı turistlerin gelmesiyle birlikte toplumun medeniyetle daha fazla kaynaşacağı kanaatindeyim (YHK-4).

Altyapı eksikliğine dair;

...turist çekebilecek bir yapıya hala orası çok dönüştürülemedi diye düşünüyorum... Biraz daha ayağa kaldırılrsa, biraz daha orijinaline bağlı kalınarak bir çalışma yapılabilse en azından çevre düzenlemesi daha iyi yapılabilse taş

döşenerek gezilecek yollar tanıtımlar daha iyi yapılabilse ... okul gezilerinde gidildiği zaman bile Kubadabad Sarayı'nı çocuklara sorduğumuzda hocam taş toprak bir şey yok gibi diyor (YHK-4).

Konya'ya niye direkt uçuş yok bu alanda bir Konya bu kadar muhteşem bir şehir niye Konya'ya direkt uçuş yok bir uçuş seferlerinin ulaşımın biraz daha kolaylaşmasını bekliyorlar (YHK-5).

Reklam ve tanıtım eksikliklerine dair;

Reklam ve tanıtımını yapamadığımızı düşünüyorum en büyük etken budur ... bir broşür orada yoktu bir tanıtım bir anlatan neyin ne olduğunu anlatan ne bir rehber var orada ne bir broşür var, katalog var, hiçbiri yoktu... (YHK-1).

...halkın görseline bilgilendirilmesinin, kazıyla eşdeğer olarak yürütülmeyişinden... bir belediyelerin haber merkezlerinde olsun televizyon kanallarında olsun yani iletişim önünde bize de haber edilmeyişinden (YHK-2).

... doğru düzgün bir tanıtımının yapılamamış olması, uluslararası dergilerde basında bu yapılan çalışmaların şeylerin anlatılmamış olması daha doğrusu reklam faaliyetinin eksikliği (YHK-3).

... bir bekçi sadece bilgi veriyordu yani ayrıntılı olarak bilgi verecek başında bir kişi bile yoktu (YHK-4).

... insanlar Konya'ya, mazisine, kültürüne çok ilgi duyuyorlar. O yüzden arkeoloji turizmiyle ilgili yapılacak çok güzel çalışmalar olabilir ... biz bunu anlattığımız zaman yılın her gününe hareket gelecek, turistler gelecek ve her tarafa yansıyor bu sadece hastaneler ya da sağlık kurumlarıyla ilgili kalmıyor, alışveriş merkezlerinden restoranlarına gezilecek yerlerden arkeolojisine kadar her yere yansıyor (YHK-5).

Diğer faktörler arasında, halk olarak katılımcıların bilemeyeceğin, konunun yöneticiler ve bilim insanları tarafından yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, inanç turizminin öne çıkarılması, ekonomik sıkıntı ve bu alanların turlara dahil edilmeyişi de etmenler arasında ifade edilmiştir.

Konya'da da turizm denilince işte sanki 10-17 Aralıkta Mevlana törenleri akla geliyor hep (YHK-5).

... ödenek olmadığından çalışmaların çok uzun sürüp bir türlü sonuçların, eserlerin ortaya çıkarılamayışından tutun da ..(YHK-2).

yeni kurulan bu iç turizmle ilgili bölgesel turizm yapan şirketlerle bir çalışma yapılarak...(YHK-4).

Herhalde bu akademisyenlerin ve yerel yöneticilerin düşünmesi gereken bir olgu (YHK-2).

5.8.3.5. Konya ve Yakın Çevresinin Neolitik Dönemden Günümüze Uzanan Zengin Potansiyeline Rağmen, Bölgedeki Arkeoturizm Faaliyetlerinin İstenilen Düzeye Ulaşlamamış Olması Konusunda YHK'a göre paydaş durumu konumlandırması

(A) Yönetici –İdareci Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YİK grubunun sorumluluklarına dair yerel halk katılımcılarının öncelikle durum tespiti yaptığı ve arkasından da eleştiri ve önerilerinin olduğu görülmüştür. Durum tespitinde yönetici ve idarecilerin bölgenin arkeoturizm potansiyelini değerlendirme konusunda yeterli katkıyı yapamadıkları bunun da temel sebebinin konuya hakimiyetlerinin ve birikimlerinin yetersiz olduğu, ilgisiz oldukları ve konunun önemini anlamamış oldukları şeklinde olduğu görülmüştür. Aşağıdaki mülakat örnekleri açıklayıcı mahiyettedir;

yeterince katkı yapmıyorlar çünkü zaten hakim değiller ... çok fazla ilgilenmiyorlar zaten kültürel olarak da birikimleri olduğunu düşünmüyorum ben açıkçası (YHK-1).

Yani kesinlikle yetersizler (YHK-2).

Katkı yapmıyorlar. Katkı yapmamalarının nedeni arkeoturizm veyahut arkeokültürden çok haberleri olduğunu zannetmiyorum (YHK-4).

Eleştiri ve öneriler daha çok yönetici ve idarecilerin işi bilen kişiler arasından seçilmesi, yeterli olduktan sonra göreve getirilmeleri, kurum ve kuruluşların koordineli çalışmaları genektığı, halkın eğitimi için de bir şeyler yapılmasının fayda sağlayacağı gibi öneriler getirdikleri izlenmiştir. İlaveten, yöneticilerin dünyadaki iyi örnekleri görmelerinin ve oralardan uygulamalar yapmalarının, Konya'ya yeni bir müze açmalarının mesela ciddi katkı yapabileceğini ifade etmişlerdir. Aşağıdaki mülakat örnekleri açıklayıcı mahiyettedir;

... şu yönetici biliyorsunuz yani seçilmiş olmak lazım (YHK-1).

... sırf belediyelerin ya da kültür merkezlerinin değil yani halkla işbirliği içerisinde sanayi odalarının yahut zengin işadamlarının katkısıyla ortak bir fon kurularak gelenlere yeme, içme noktasında daha bir kültürel faaliyetleri tanıtabilmek ... (YHK-2).

... yerel halkın çoğu Konya'da ne olduğunu bilmiyordu. Şimdi buna önce çocuklardan başlamak lazım. Okulların bu tip yerlere geziler düzenlemesi lazım ... rehber eşliğinde okullar böyle periyodlara bölünerek bütün okulların özellikle ortaokul ve lise çağındaki öğrencilerin belki ilkokul erken olabilir ama ortaokul lise çağındaki bütün öğrencilerin bu tip yerleri görmüş olması gerekir (YHK-3).

Bence yöneticilerin dünyada bu turizm alanında çok iyi yatırımlar yapan ve paralar kazanan farklı yerler görmeleri ve bu doğrultuda kendi bölgelerindeki arkeolojik alanları da ihya etmeleri gerekir (YHK-4).

Konya müze açısından biraz fakir Konya'ya böyle güzel bir müze kazandırılabilir (YHK-5).

(B) Yatırımcı-Faydalanıcı-Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YFK grubunun sorumluluklarına dair yerel halk katılımcılarının öncelikle yatırımcıların bu alanlara zarar verebileceği endişesi taşıdıkları tespit edilmiştir. İlave-ten, işletmelerini bir bütün içinde iyi tanıtmaları gerektiği, personellerinin bilgili ve tecrübeli, ayrıca tüm paydaşlarla harmoni içinde olmaları ve bir birbirlerini pazarlamaları gerektiği de ifade edilmiştir.

kültür turizminde biraz daha geriyiz kültür turizminde etkileri daha az tanıtmalarını çok az yaptıklarını düşünüyorum ... tanıtım bence tanıtım yapmaları lazım (YHK-1).

turizm rehberlerinden birkaç tanesini tanıyoruz birkaçı haricinde genelde kuktan dolma bilgilerle gelenleri yönlendiriyorlar bilgilendiriyorlar yeterli kalifiye eleman ilk başta sahada yabancı gelenler yerli gelenler için turistler için birebir temas edecek insanların çok kalifiye olması gerekir (YHK-2).

yabancı ülkelerde gördüğüm şey otellerin hepsinin resepsiyonunda o ülkedeki o bölgedeki tarihi ve turistik gezilebilecek yerlerin rehberi ve telefon numaraları olur ya da bunları gösteren broşürler olur, Türkiye'de ben gittiğim otellerin çoğunda bunu görmedim hatta en son Konya dışında başka bir şehre ziyarete gittik orada da bunu gözlemedim oradaki otele de söyledim hatta burada dedim gezilecek yerlerin bir broşürünü koysanız kültür bakanlığından istesenez olmaz mı diye sordum (YHK-3).

Bence yatırımcılar yeterince katkı yapmıyorlar. Bence yapmamaları da gerekir ... yönetimin tamamen Turizm Bakanlığı gibi resmi bir kurumda olması gerektiği kanaatindeyim (YHK-4).

(C) Yerel Halk-STK Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YHK grubunun kendi sorumluluklarına dair değerlendirmelerinde halkın bu alana ilgi göstermediği, buralara pek sahip çıkmadığı, hatta bazen tahrip ettiğini ifade etmişlerdir.

Yerli halkın yeterli katkı, hayır düşünmüyorum yeterli katkı yapmıyoruz... bizim insanımızda kültürel olarak çok geçmişiyle ilgili sahip çıkmada sanki biraz uzak geliyor bana yani, bakıyorsunuz defineciler her tarafta kazı yapıyor oysa kültürel varlıklarımızı düşündüğünüz zaman o kadar ilgili değiller yani ben çok ekstrem bir durum bana garip geliyor... (YHK-1).

... arkeoturizme katkı yapmada yetersizlik duygusu her zaman için bizde var ... dedemizden babamızda miras kalmış harabe eserleri gibi gördük pek bilinçlendirilmedik yani ... halkın da bu geçim zorluklarından bihaber olarak zaten diğer olaylara hiç ilgi göstermeyişi ... Muazzam bir şekildeki potansiyeli bu kadar ilgisiz ve korunmasız olmasına rağmen bu vakte kadar ulaşmış bundan sonra inşallah bilinçli bir şekilde sahipleniriz ilgileniriz (YHK-2).

Ben fert olarak gidip ailemle geziyorum, yapabildiğim katkı ancak bu kadar (YHK-3).

Yeterli katkıyı yapamıyorum, hayır hiç bunun içerisinde bulunmadım (YHK-4).

(D) Bilimsel-Akademik Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda yerel halk katılımcılarının BAK grubuna temelde önemli sorumluluklar atfettikleri ve bu alana biraz daha etkin katkı vermeleri gerekliliği üzerinde durdukları tespit edilmiştir. Mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır;

... burada akademisyenlerin daha çok ortaya çıkarmakla ve bunları topluma kazandırmakla ilgili olduğunu düşünüyorum... gayretlerin daha çok o yönde olduğunu görüyorum, turizme katkısı olarak onlar çok ... Tabi turizm fakültesinden veya daha şey illa turizmle alakası olmasın. Turizm fakültesinden, arkeoloji, sanat tarihi, tarih gibi bölümlerden hoca ve öğrencilerin de bizzat birer turist olarak duruma katkı verdiklerini düşünüyorum (YHK-1).

... rolleri çok önemli (YHK-2).

...okumayı seven insanlar için yani daha çok makale dergi ucuz erişimi kolay şeyler olması lazım, ve bunların ücretsiz olarak dağıtılması lazım ... Konya'nın arkeolojik ana bölgelerini anlatan basit dergi makalelerin yazıldığı şeylerin ücretsiz olarak (YHK-3).

Yapmıyorlar çok net söyleyebilirim ... arkeoloji bölümünde okuyan veyahut arkeoloji bölümünde hoca olan insanların yılın 12 ayının çok uzun bir süresini sahada geçirmeleri gerekir diye düşünüyorum.

(YHK-4).

... ilkokul seviyesinden çocuklarımıza haftada bir gün ders olarak verilmesi ve çocuklarımızın da o şekilde büyüüp bunlara sahip çıkması daha mantıklı geliyor bana (YHK-1).

... sadece teorik işte bir şeyler yapılıyor ama bu bilimsel amaçla yapılan bir şey ondan sonra sanki bir kazı yapılıyor sonra çıkacak sonra insanlar ilgi gösterecekmiş gibi bakıyorlar yani devamlı orada ilgi duyulacak aktiviteler gerekiyor bence (YHK-1).

5.8.4. BAK Grubu Nitelikleri

Bilimsel-Akademik Katılımcı grubu ile yapılan röportajların ışığı altında aşağıdaki nitel verilere ulaşılmıştır;

5.8.4.1. Konya'nın Turizm Potansiyeli ve Arkeolojik Kültür Varlıklarının Konumlandırılmasına Dair Veriler

Katılımcıların bu konuda üç temel tespitinin olduğu izlenmiştir;

(1) Konya'nın bir kültür merkezi olduğunu vurgulamışlar ve Neolitik dönemden bu yana birçok farklı medeniyete ev sahipliği yaptığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, turizm açısından zengin bir potansiyele sahip olduğu bilinmekte ve kabul edilmektedir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır;

Konya, kültür varlıklarıyla turizmin bir araya getirilmesi anlamında önemli merkezlerden birisi. Neolitik Dönemden itibaren Konya bölgesi ... dünya insanların, herkesin görmesi gereken yerlerden birisi (BAK-2)

... çok iyi potansiyeli var (BAK-4), ... oldukça yüksek (BAK-6), ... zengin jeo-ekonomik varlıklar (BAK-6).

(2) Konya'da turizmin arttığını belirtmişler fakat bu artışın arkeoturizmden dahil herhangi bir diğer turizm etkisinden değil de yegane inanç turizminden kaynaklandığını ve bu gelişen turizm hareketliliği içinde AKV'nın etkisinin yeterince değerlendirilemediğini ifade etmişlerdir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır.

... tabi ki kültür turizmi anlamında, dünya insanların, herkesin görmesi gereken yerlerden birisi ... turizminde gözle görülür bir artış olduğunu hepimiz biliyoruz (BAK-2).

Konya arkeoturizminden daha çok din (inanç) turizmine dönük bir ağırlık gösteriyor (BAK-3).

Mevlana bir değerimiz çok önemli bir düşün yapısı, bir inanç yapısının yansıması ve aynı zamanda bunun somut olarak müzede sergilenmesi bir çekiciliktir (BAK-4), ancak Konya'nın yemeğinden tut da şekerine kadar Mevlana ismiyle anılır duruma gelmiştir (BAK-4).

(3) Ancak Konya ve yakın çevresinde arkeoturizm zenginlikleri bu kadar öne çıkarılamamış ve hatta Mevlana etkisiyle gelişen inanç turizminin, arkeoturizm gibi diğer turizm vasıtalarının gelişiminde olumsuz etki yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır.

.. ancak diğer turizm alanlarını sınırlamaktadır (BAK-3).

... arkeolojik varlıkların şehir merkezinde olmalarından... inanç turizmi merkezlerinin yakın olmasından ... inanç turizmi ağırlıklı... (BAK-5)

... odak biraz Mevlana odaklı ... (BAK-4)

5.8.4.2. Çalışmanın Örnekleme Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi'nin Konumlandırılmasına Dair Veriler

Katılımcılar arasında Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi farklı tanımlanmaktadır; Çatalhöyük katılımcı bilim insanlarının tamamı tarafından ifade edilmiş ve hayranlık uyandıran, dünyaca bilinirliği yüksek, UNESCO tarafından tescillenmiş ve oldukça önemli bir dünya kültür mirası şeklinde tanımlanmıştır. Neolitik çağ ilk yerleşimlerinden olan Çatalhöyük'ün, tanınırlığa değil, pazarlamaya ihtiyaç duyduğu tespiti yapılmıştır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır.

Zengibar Kale ise katılımcı bilim insanları arasında Roma medeniyetinin önemli eserlerinden, imparatorun doğduğu kent olması sebebiyle önemi daha yüksek olan, Konya'nın kültür ve turizmine ciddi katkılar yapma potansiyeline sahip fakat geç kalmış bir önemli merkez olarak tanımlanmıştır.

Çatalhöyük'ün BAK grubunda daha detaylı bilindiği ve hakkında tüm katılımcıların detaylı bilgi verebileceği boyutta yüksek bilinirlik düzeyine (%100) sahip olduğu

anlaşılmaktadır. Ancak Zengibar Kalesi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Detaylı bilinirlik düzeyi (%50) civarında kalmış, küçük proje ve vizyonlarla burasının geliştirilemeyeceği ve tanıtılamayacağı da tespitler arasındadır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır.

Çatalhöyük için;

... o hayran olduğumuzda bir yer ... görecekler heyecanlanacaklar... (BAK-1).

... dünya çapında.. (BAK-1, BAK-2, BAK-6)

.. tanınırlığa ihtiyacı yok (BAK-3).

... neolitik çağ ... çok önemli.. (BAK-5)

Ortak paydası yüksek olan bir arkeolojik varlık...(BAK-6)

Zengibar Kalesi için;

... imparator kenti, imparatorun doğduğu kent olduğu için ayrı bir öneme sahip, ... bilimsel anlamda bu önemi ispatlanmış olsa da turizm anlamında sıfır.. (BAK-2)

... geç kalınmış, ... büyük proje ve bütçelerle,... kültür ve turizmüne katılması çok elzem (BAK-4)

... derinlemesine bilgi sahibi değilim (BAK-6).

5.8.4.3. Konya ve Yakın Çevresindeki Arkeoturizmin Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir arkeoturizm destinasyonu haline gelmesi konusunda, katılımcıların üç temel tespitinin olduğu izlenmiştir;

1. Arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olması her ne kadar uygulamada çok eskilere dayansa da kavramsal ve bilimsel çalışma alanı olarak yeni olduğu ve disiplinler arası çalışmayı gerektiren bir alan olduğu ifade edilmiştir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır.

... arkeoturizm, arkeopark gibi kavramlar gündemimize geldi. ... üniversiteler ilişkisi içerisinde bir şeyler yapılmaya çalışılıyor (BAK-2)

arkeoturizmin artık alternatif turizm modeli olarak uygulanmaya başladığını gördük. ... AKV sürdürülebilir bir arkeoturizm noktası (BAK-4)

... kavram, ben de yeni öğrendim, yeni çıktığımı biliyoruz. ... turizm artık spesifik alanlara doğru yöneliyor. ... iletişimin de artmasıyla ... farklı şeyleri görme, deneme, deneyimlemek gibi merakları... gelişim potansiyeli de yüksek ... şimdi sadece arkeolojik alanları sit alanlarını gezmeye gelenler çıkabiliyor... arkeoturizm dediğimiz ... en önemli noktası kullanılan ürünün, ortadaki ürünün bizim turizme açacağımız ürünün eşsizliği (BAK-5)

...arkeoturizmi evet duydum... ülkenin temel turizm arz kaynaklarından biridir... öncelik verilmesi doğru olabilir ancak bunun planlanması bilimsel olarak değerlendirilmelidir (BAK-6)

...biz arkeolog olarak ortaya çıkardığımız kültür varlıklarının nasıl pazarlanması gerektiğiyle ilgili uzman değiliz. Bizler kazı yapıyoruz... çıkarılan kültür varlıklarının antik kentimizin daha fazla turist alması için bizim yapmamız gerekenler bilgi üretmek, bunları kitapçıklar yapmak, broşürler yapmak, antik kente ait yayınlar yaparak...turizmde bunlar nasıl pazarlanır biz bilmeyiz... bunun ayrıca çalışılması gerekir. Göbeklitepe'yi dün bilmiyorduk ama bugün dünya biliyor... idarecilerinin Cumhurbaşkanı'nın, bakanının oraya gitmesi mi gerekiyor... Duyurmak, göstermek, işittirmek gerekiyor (BAK-3).

2. Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir arkeoturizm destinasyonu haline dönüştürülebilmesinin ekonomik güç ile doğrudan ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Türkiye gibi geniş bir açık hava müzesi coğrafyasının tamamının çalışılmasının zor olduğu, bu konuda fizibiliteyle seçici olunması gerektiği tespit edilmiştir. Parasal kaynakların da kıtlığı sebebiyle özel müteşebbislerin teşvik edilmesi bir seçenek olabilir. Katılımcılara göre ancak seçilen alanların çalışmaları bitip, turizme kazandırıldıktan sonra yeni yerler tespit edilmeli ve bundan sonra bu alanların turizme kazandırılması çalışılmalıdır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu açıklamaktadır.

...ekonomik güç lazım... (BAK-1)

Anadolu'nun her bölgesi gerçekten ... bir açık hava müzesi ... herkese beş on dağıtarak bu kadar geniş kültür varlığı ile bu işin yürümeyeceği ... belirli noktaları öne çıkararak bunların ihya edilmesi ... (BAK-4).

.. devlet kendi eliyle hepsine yetişemeyebiliyor ya da çok uzmanları olamayabiliyor... yatırıma açılması da çok zor değil ... son dönemlerde artık müzelerin bile özelleştğini ... özelde insanlar daha iyi yatırımlar yapıyorlar, alt yapısıyla üst yapısıyla bunun tanıtımını daha iyi yapabiliyorlar.. (BAK-5).

her AKV turistik bir değer olarak kabul ediliyor. Ve turist çekmesi bekleniyor. Bu doğru değil (BAK-6).

3. Konya ve yakın çevresindeki mevcut arkeoturizm potansiyelinin etkin bir hale dönüştürülmesi konusunda katılımcıların sırası ile tipolojik tespitler yaptıkları izlenmiştir;

(1) Öncelikle turizme kazandırılacak AKV'nın özgün varlığına kavuşturulması, (2) bu varlıkların ayakta kalabilmesinin güvence altına alınması, (3) altyapı çalışmalarının tamamlanmış olması, (4) müzelerin alanda olması ve (5) önceliğin ekonomik girdi olmaması, şeklindedir.

... arkeolojik varlığın kendi özgün özelliğine kavuşması gerekir... başta konservasyon ondan sonra restorasyon ile belli yerlerde bir açık hava müzesi haline gelmeli,.. ayakta kalabilmesi... (BAK-1)

... büyük arkeoloji müzeleriyle tamamen kitlelerin ağırlanması... sponsorluk yasası ve mali idareler yasalarının yeniden düzenlenmesi... (BAK-4).

5.8.4.4. Konya ve Yakın Çevresindeki Neolitik Dönemden Günümüze Kesintisiz Uzanan Zengin Arkeoturizm Potansiyeline Rağmen Bölgenin Yeterince Yerli ve Yabancı Turist Çekmemesinin Nedenlerinin Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki AKV'lerin etkin bir arkeoturizm destinasyonu olamamasının nedenleri sorulan katılımcıların temelde iki neden ileri sürdükleri izlenmiştir.

1. İlgili alanlarda tahribatların fazla olması, restorasyon ve restitüsyon çalışmalarının zaman alıcı olabildiği ve dolayısıyla turizm cazibesi olarak görsel zenginliklerin çok olmaması gerekçe gösterilmiştir. Bu durumda gösterilen iyi niyetli çabaların sonuçsuz kalabildiği vurgusu da yapılmıştır. Aşağıdaki mülakat örnekleri duruma ışık tutmaktadır.

Selçuklu olabilecek çok az şey kalmış (BAK-1)

AKV turizm potansiyeli açısından hiçbir zaman, hiçbiri hak ettiği yerde değil (BAK-2)

...yerli turiste göstereceğin bunu anlamlandıracak bir görselin, sunumun yok (BAK-4)

...restore ederek, ondan sonra burada karşılama merkezleri yaparak burayı hayal ettirecek bir model sunmazsan yerli turiste, geldiği zaman taşmış, toprakmış diyerek yarı yoldan dönebiliyor.. (BAK-4)

...birçok kazılar yüzyılı aşmış durumda antik kazılara bakarsanız (BAK-1).

...aktardığın paranın verdiği ölçülerde senin çalıştığın süreler kısaysa bu süreç uzayabilir (BAK-4).

... bir kazı başkanı olarak bizim önceliğimiz burada tarihi eser, önceliğimiz turizm değil. Önceliğimiz buradaki tarihi kültür varlığımızı korumak.... Önce korumayı halletmemiz arkasından sergilemeye açmamız lazım (BAK-4).

Konuyla ilgili eğitim camiası tüm idarecileri ve öğrencileri ile katkı yapmıyor, direkt net bir cevap verebiliriz. Arkeoturizm açısından hem akademik çevrenin hem de bunun eğitimi alan çevrenin direkt bir katkısı yok (BAK-4).

yatırıma önem verilmeye başlandı, artırılmalı (BAK-5)

... çaba gösteren kurumlar var, belediye iyi niyetle mevcut olan eserlerin ayakta tutabilmek için elinden geleni yapmaya çalışıyor ama bunlar ne kadar başarılı oluyor (BAK-1)

2. Arkeolojik kültür varlıklarının bulunduğu yerlerde altyapı sorunu vardır.

Katılımcılara göre, bu alanlara ulaşımın kolaylıkla sağlanması ve ulaşımın çok zaman almaması gerekir. Yollarının güzel, ulaşım imkânlarının konforlu olması gerekir. Turistler alana ulaşmadan önce, alanlarda tüm gereksinimleri yeme, içme ve konaklama imkânlarının alanda hazır edilmiş olması, bölgede yaşayan ve çalışan kişilerle önceden kentin ya da bölgenin veyahut alanın bu ziyaretler için hazırlanmış olması gerekir. Alanların çevre düzenlemeleri ve koruma alanları yapılmış olması, görüntü pejmürde, dağınık ve virane olmaktan uzak tutulması gerekir. Alanlarda ziyareti zenginleştirecek ilave bir şeyler olmalı, ilave birkaç çekicilik daha konmalıdır. Hizmeti ve alandaki aktiviteyi üretecek personel eğitilmiş ve tecrübeli olmalıdır. Seyahat, ilk varış, konaklama, faaliyetler ve ayrılma esnasında gelen turistlerin rahat etmeleri sağlanmalıdır.

Katılımcılar altyapının sadece ulaşım ve ihtiyaç giderme olmadığını, aynı zamanda teknik ve teknolojik olarak da alanda hazırlıklar yapılmış olması gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılara göre bu sayede turistler bölgede rehberlere bağımlı kalmayacak, deniz, kum tatilinde olduğu gibi kendi kendine de bu alanlara seyahat edebileceklerdir. Altyapıya harcanan paranın heba olacağı ve gelir getirici bir yatırım olmadığı düşünülmemelidir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

Genel altyapı;

...onların rahatını sağlayacak altyapı söz konusu, yok (BAK-1).

...önemli nedenlerinden bir tanesi kentin gerekli servis ve hizmet anlamında altyapıya sahip olmaması (BAK-2).

bir kültür varlığı ne kadar önemli olursa olsun, ne kadar ilgi çekici ne kadar güzel olursa olsun, siz orada gerekli hizmeti tam anlamıyla gelecek ziyaretçinin tüm ihtiyacını karşılayacak şekilde hizmet veremezseniz, ne olursa olsun burası kadük kalacaktır (BAK-2).

...yani altyapısı ile ve şehrin hazırlanması lazım (BAK-3).

En önemlisi bence, önce o kentin o bölgenin bu işe hazır olması (BAK-3).

...gerçekten ülkemizde bu atlanarak geliştirilmiş yani bir altyapı kültürü aktarılan paranın aslında heba olması meselesi illa gelir getirici bir kapı olarak görülmemeli. Restorasyon yaşam gibidir, sürekliliği vardır (BAK-4).

...altyapı hizmetlerini sunmadığımız sürece bu kadar uzak mesafedeki bir arkeositin bir turizm destinasyonu olması zor görünüyor (BAK-4).

Kesinlikle altyapı sorununuz var (BAK-4).

Telefon uygulamaları oraya konulacak bir kare kodla tutarak bu binanın içinde gezebilecek bir duruma sokabilirsek yani çünkü artık dijital dünyadayız bu tür sergilemeleri yapmamız lazım. (BAK-4).

1.altyapı eksikliği (BAK-4).

Deniz, kum, güneşe kendiniz gidebiliyorsunuz ama mesela rehber eşliğinde organize turu ancak seyahat acenteleri ve seyahat operatörleri vasıtasıyla yapıyorsunuz (BAK-5).

...oraya kadar gidip çok az gezme mevzu var orada bir şeyler daha olsa, mesela oraya ekstrasadan gezilecek insanların vakit geçireceği bir çekicilik daha konulabilse var olan potansiyelde (BAK-5).

...çevre düzenlemesi çok uygun görünmüyor, oranın çevresi hafif virane, kimsenin çok uğramadığı bir yer sonuçta (BAK-5).

Ulaşım;

... doğru dürüst yolu bilinmiyordu, yol yoktu (BAK-1).

alt yapı yatırımlarının eksikliği ister yolun, ister bu bir suyolu olsun hizmetin eksikliği (BAK-4).

...çok önemli bir kültürel miras dediğimiz bir yerin etrafının girişinin, ön tarafının, yollarının biraz daha zengin olması bekleniyor ama yol yok, içerideki rehberlik hizmetlerinin vs. oradaki görevlilerin bu konuya hakimiyeti falan biraz düşük (BAK-5).

Barınma;

AKV'ye ilgi olabilmesi için bir kere turistlerin, yabancı turistlerin kalacak yerlerinin olması lazım (BAK-1).

...insanların orada konaklayabileceği tüm altyapının ondan önce hazırlanmış olması gerekiyor (BAK-3).

...tüm gereksinimleri karşılayacak konutların olması lazım (BAK-1).

Yeme içme;

...turist geldiği zaman karnını doyuracağı herhangi bir yer yok (BAK-4).

5.8.4.5. Konya ve Yakın Çevresinin Neolitik Dönemden Günümüze Uzanan Zengin Potansiyeline Rağmen, Bölgedeki Arkeoturizm Faaliyetlerinde İstenilen Düzeye Ulaşılammış Olması Konusunda BAK'a Göre Paydaş Durumu Konumlandırması

(A) Yönetici -İdareci Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YİK grubunun sorumluluklarına dair bilimsel akademik çevrelerin temelde üç grupta değerlendirmelerde bulunduğu tespit edilmiştir; (1) durum tespiti, (2) eleştiri (3) öneri.

Durum tespitinde; potansiyelin ziyadesiyle güçlü ve inanılmaz sonuçlar doğuracak kapasitede olduğunu ancak bu potansiyeli değerlendirecek aktörlerden yönetici ve idarecilerin önemli roller üslendiği ifade edilmiştir. Burada kimi zaman devletin işleyen sisteminden kaynaklı sorunlar kimi zaman da yöneticilerin bireysel birikimlerinden kaynaklı sorunların tespitinin yapıldığı gözlenmiştir. Ayrıca BAK grubunun durum tespiti açısından kendi içinde ayrıştığı açıktır. Bazı katılımcılar yönetici idarecilerin son yıllarda konuya çok ciddi katkılar yaptığını ve işin içine girerek önemli roller üslendiklerini ifade ederken, aynı grupta bazı katılımcılar da tam tersine değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

Yönetici ve idarecilerin sorumlulukları büyük:

... bu hazineler aslında bir lüks değil. Bütün bu varlıklar çok şey getirecek durumlar yaratabilir, yerleşebilir. Hele devam etmelerini sağladıkları takdirde... (BAK-1)

Yönetici idarecilerin rolleri çok önemli olmakla birlikte, yöneticinin kişiliğinde bitiyor olay. Eğer bir yönetici, bir idareci kültür varlığı kavramının ne olduğunu biliyor ise ve bunun önemini farkında ise evet çok büyük katkısı oluyor. Ama eğer özel bir durumu yok ise, çok soğuk bakıyor ve dolayısıyla sıfır katkı ile kalabiliyor (BAK-2).

...yerel yöneticilerin büyük sorumluluğu var (BAK-4)

Yönetici ve idareciler yeterli katkıyı sağlamaktadırlar:

1998 yılından beri buradayım, o günden bugüne gelen ivmeye baktığımızda inanılmaz bir şekilde yöneticilerin bu işe destek verdiğini görüyoruz. Kültür Bakanlığı, valilik, belediyeler düzeyinde sivil toplum kuruluşları düzeyinde kimisi maddi olarak manevi olarak... Valilik benim antik kentimde projeler yapıyor, yani şu an kültür turizmine her şey yapılıyor (BAK-3)

... yerel yönetimlerin özellikle idarecilerin bu olaya son yıllarda katılmaları ilgi duymaları çoğaldı bu bir gerçek. Yeterli olmasa bile bunlara yatırım yapıyorlar, ilgileniyorlar (BAK-4)

Yönetici ve idareciler yeterince katkı sağlayamamaktadırlar:

Yönetici ve idareciler yeterince katkı yapmıyorlar (BAK-6).

Yönetici ve İdarecilerin duruma yeterli katkıyı yapmamalarının sebeplerini kişisel bazdan ziyade ... yani devlet politikaları ön plana çıkıyor...(BAK-5).

... popüler yaklaşımlar ve günlük, kısa vadeli kararlar alınmasından, her gelene göre değiştirilen uygulamalardan dolayı her yönetici farklı bir şeyler düşünüyor dolayısıyla gelişmemesinin nedenlerinden en büyüğü bu politika (BAK-5).

Politikası olması lazım yani burada devlet kendisi direkt yatırım yapmasa da bunları buraya kanalize etmesi lazım, teşvik etmesi lazım. Ya sen bu bölgeye ben devletin şunu demesi lazım ben bu bölgeye arkeoturizm için bir yatırımım var, seni yani gerekli sivil yatırımcı kuruluşları, paydaşları buraya yönlendirecek işte pek çok muafiyetten veya destekten faydalandırabilir. O zaman harekete geçebilir, onun dışında biraz önce söylediğim gibi yani bu tür yatırımlar sadece gözle görülür turist çekebilecek ve çabuk para kazandırabilecek alanlara kayar onun dışındaki alanlar atıl duruma düşer bunu belirttim (BAK-6)

Eleştiriler kapsamında; yönetici ve idarecilerin kimi zaman konuya ilgi duymadıkları ve lüks gözüyle baktıkları, bilimsel çevrelerden farklı değerlendirmeler içinde oldukları, hemen sonuç almayı ve yaptıklarının bir an önce görünmesini istedikleri, diğer paydaşlarla iş birliği yapmaksızın davranabildikleri gibi yöneticileri ve idarecileri kişisel olarak eleştirdikleri tespit edilmiştir. Ancak eleştiriler aynı zamanda idari boyutta da

yapılmış, sistemin bazı düzenlemelere açık olmaması, arkeolojik kültür varlıklarının politik kaygılardan temizlenmiş olması gerekliliği de vurgulanmıştır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

... bu konuya biraz lüks gibi bakanlar var (BAK-1).

Yönetici ve idareciler popüler davranmayı seçebiliyorlar (BAK-5)

... yöneticiler zaman zaman sadece kendi iç dinamikleri içerisinde bu kararları alıp uygulamaya gitmeye çalışıyor. Burada bence kültürdür, belediyedir herkesin ortak bir yuvarlak masa etrafında sık sık toplanıp doğru şeyleri orada karar üretip ona göre giderlerse hatasız (BAK-3).

Fakat bakış açıları akademik çevreden çok farklı, beklentileri çok farklı yani onlar hemen bu işin olarak turizme katılmasını ve gelir getirmesini bekliyorlar (BAK-4).

Akademik çevreler diyor ki bu tarihi eser işi en az zararla halledilmesi gerekir diyoruz, bu iş aceleye getirilmez diyoruz. Bugünden yarına oturacak benim yaptığının hemen görülmesini istiyorum diyor idari çevreler, ama tarihi eser için bu çok mümkün değil hele uzun yıllar ihmal edilmiş bölgeler için bu nerdeyse hiç mümkün değil (BAK-4).

Yönetici ve idarecilerin duruma yeterli katkıyı yapmamaları ... devlet politikaları ön plana çıkıyor...(BAK-5).

... en büyük problemimiz hangi parti veya hangi görüş, hangi yönetim değil bu bir kültür meselesi... siyaset anlamında değil otorite anlamında kim gelirse gelsin bunun değeri aynı olmalıdır ama o başka bir gözle bakıyor bu başka bir gözle bakıyor, sıklıkla politikalar değişiyor, uygulamalar değişiyor, sonuç olarak ortaya da hiçbir şey çıkmıyor (BAK-5).

Bir kısmının böylesi bir durumdan haberleri olduğunu da düşünmüyorum (BAK-6)

Öneriler kapsamında; Bilimsel akademik katılımcılar, yönetici ve idarecilerin arkeoturizm meselesini anlamaları gerektiği, ya da anlayan insanların yönetici ve idareci olması gerektiği, buralara maddi destek sağlanarak, buraların bir bacasız fabrika haline getirilebileceği ancak bunları ehil kişilerin yapması gerektiği ve zaman alabileceği ifade edilmiştir. İlaveten, AKV ve alandaki bilimsel çalışmaların birer okul gibi değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Devletin mevcut politikalarında güncellemelere ihtiyaç duyulduğu, arkeoturizmde işletme maliyeti ya da yatırım maliyetinin fazla olmadığı (yapılan sadece yol ve hukuki düzenlemeler) buna rağmen para elde edildiğinin

anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

... kültür alanlarının en önemli özelliği kimse çok farkına varmaz, yani siz hammadde kullanmadan para elde ediyorsunuz ,yani hiçbir şey harcamadan para elde ediyorsunuz bir yatırım yapacaksınız ondan sonrasında doğrudan gelen her şey cebinize kalacak, bir iki yıl koruyacaksınız bir iki personel gideri haricinde yapman gereken bir şey yok. İnsanlar gördüğü şeye para verecek, gördüğü insanların eline bir şey vermiyorsun aslında bunu bir anlatabilsek anlayabilseler (BAK-5)

... yöneticilerden AKV'nın) önemini buranın önemini anlamalarını bekleriz her şeyden önce... sonra da maddi destek isteriz hiçbir şey parasız olmuyor (BAK-1).

... yöneticiler bu yerlere şöyle bakmalı; buralar insan yetiştirmesi açısından gerek burada çalışan işçiler gerek öğrenciler onlar da birer işçi tabi öğrenciler burada bu eserlerin önemini anlayıp onları sevmeyi bilecekler ve sevdirtmeyi sağlayacaklar, reklamını yapacaklar, anlatacaklar ve turizme en büyük katkıyı bunlar yapacak (BAK-1).

... bu meslekle bu işle alakalı insanların başa geliyor olması bizim için çok büyük avantaj (BAK-3).

... devletin şunu demesi lazım ben bu bölgeye arkeoturizm için bir yatırıma var seni yani gerekli sivil yatırımcı kuruluşları, paydaşları buraya yönlendirecek işte pek çok muafiyetten veya destekten faydalandırabilir. O zaman hareket geçebilir, onun dışında biraz önce söylediğim gibi yani bu tür yatırımlar sadece gözle görülür turist çekebilecek ve çabuk para kazandırabilecek alanlara kayar, onun dışındaki alanlar atıl duruma düşer bunu belirteyim (BAK-4)

(B) Yatırımcı-Faydalanıcı-Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YFK grubunun sorumluluklarına dair bilimsel akademik çevrelerin temelde üç grupta değerlendirmelerde bulunduğu tespit edilmiştir; (1) durum tespiti, (2) eleştiri (3) öneri.

Durum tespitinde; işletmecilerin arkeoturizmin önemini kavradıkları ama yararlanmayı düşündükleri ve kısa vadeli hesaplar içine girdikleri için algı farklılığı oluştuğunu, dolayısıyla turistin kendi işletmesi için geldiğini sandığını ifade etmişler, sponsor-

luk bağlamındaki iştiraklerden uzak durdukları ve ayrıca reklamlarını yapacak alanlara heves ettiklerini dile getirmişlerdir. Özetle yatırımcı ve faydalanıcıların, bölgede arkeoturizmi geliştirmekten ziyade para kazanmaya odaklandıklarına dikkat çekmişlerdir. Ancak hiç altyapısı oluşmayan yerlere de yatırım yapmamalarının doğru bir davranış olduğu dile getirilmiştir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

...işletmeciler anlamında baktığımız zaman anlamının farkındalar ancak, yararlanmayı ön plana koydukları için sanki gelen ziyaretçi, gelen turist onun restoranına, oteline geliyor ya da onun güzel yüzüne geldiğini zannediyor (BAK-2)

... gelen ziyaretçi kültür varlığı için geliyor, onun önemi için geliyor sen sadece yararlanıcısın... gelen ören yerine geliyor, restorana gelmiyor. Restoran bir yan öğedir. Otel bir yan öğedir ... ama işletmeci oda sayısını artırma ya da yayılmayı artırmaya çalışıyor (BAK-2)

...rehberler sadece bu var olanları gezdiriyor ve anlatma konusunda yani oradan parayı kazanma sistemi üzerinde bir sistem kurulmuş (BAK-3)

... ben en fazla birkaç otel söyleyebilirim Side'de bir çeşme ya da tuvaleti yapıyor, onun dışında hiçbir şey yok (BAK-3)

... buralar çok reklam getirdiği için yatırım yapılıyor (BAK-4).

Yapmıyorlar yapmazlar niye yapmazlar şimdi yatırımcı dediğiniz insanlar para kazanmak için geliyor... yatırımcının yatırım yapması için o alanın düzenlenmesi lazım, Zengibar'a şu haliyle kim yatırım yapsın (BAK-5).

Yatırımcı ve faydalanıcılar arkeoturizme yeterince katkı yapmıyorlar bence ... hazır olan paket tur müşterilerini getirip gezdiriyorlar. Konya'nın bölgesel pazarlanması için herhangi yapıcı bir rol üstlenmiyorlar (BAK-6).

Eleştiriler kapsamında bilimsel akademik katılımcılar, yatırımcı ve faydalanıcıları oldukça kısa vadeli düşündükleri ve para kazanma odaklı oldukları için genel duruma uygun hareket edemedikleri şeklinde eleştirdikleri tespit edilmiştir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

Yatırımcı ve faydalanıcılar yeterince katkı yapmıyorlar. Hayır (BAK-3).

... işletmeciler anlamında baktığımız zaman anlamının farkındalar ancak, yararlanmayı ön plana koydukları için sanki zannediyorlar ki, gelen ziyaretçi, gelen turist onun restoranına, oteline geliyor ya da onun güzel yüzüne geldiğini zannediyor (BAK-2).

biz daha çok kazanalım derdindeler (BAK-3).

... bir ören yerinde, bir antik kentte devasa bir işletme yapmayı tercih ediyorlar (BAK-2).

Antalya oteller cennetidir değil mi beş yıldızlı otellerin olduğu. Kaç tanesi kaç kazıya sponsorluk yapıyor? Hiç (BAK-3).

... hiçbir özel kuruluş arkeoturizm anlamında özellikle turizmden gelir elde edenlerin hiçbir destekleri yok tam tersine bize bir şey verilmiyor diye hep onlar bir şeyler talep ediyorlar (BAK-3).

Öneri kapsamında ise yatırımcı ve faydalanıcılar için birtakım düzenlemelerin faydalı olacağını ileri sürmüşler, yatırımlarını genel duruma uygun yapmaları gerektiği, gereğinden fazla veyahut az girişimlerde bulunmamaları gerektiği, gelen turistin kendisi için değil, herkes için geldiğinin anlaşılmasının gerekliliğini ifade etmişlerdir. İlaveten, alandaki yerel halkın ekonomiye katılmasının da gerekliliği öne çıkartılmıştır. Bilimsel akademik katılımcılara göre faydalanıcı ve yatırımcılar genel anlamda her turistin memnun edilmesinin bir zorunluluk olduğunun anlaşılmasının gerektiği vurgusu yapmışlardır. Kazanılan paranın bir kısmının arkeoturizme aktarılması gerektiğini dolayısıyla bunların sponsorluklarla destek olmalarının iyi bir katkı olacağı önerisinde bulunmuşlardır. Ayrıca yeni pazarlama alanı yaratabilmek için iyi bir fırsat da olabileceğini ifade etmişlerdir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

... yatırımcıların yapacağı şey benim hep hayalimdeki bu köy turizmi (planlanmalı) hikayesi (BAK-1).

Yatırımcı arkeoturizme destek (sponsor) olmalı, oraya para aktarmalı ki para kazansın. Dolayısıyla, ters orantılı bir ilişki söz konusu (BAK-2).

Yatırımcı faydalanıcıların arkeoturizme etkin bir katkı yapabilmesi için kuşkusuz sponsorluk yasaının çıkması ondan sonra mali idareler yasalarının yeniden düzenlenmesi gereklidir (BAK-4).

Daha aktif pazarlama ve yeni ürün yaratma sürecine girebilirler (BAK-6)

(C) Yere Halk -Yerel STK Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda YHK grubunun sorumluluklarına dair bilimsel akademik çevrelerin temelde üç grupta değerlendirmelerde bulunduğu tespit edilmiştir; (1) durum tespiti, (2) eleştiri (3) öneri.

Durum tespitinde; halkın aslında konu ile sözde ilgili olduğu ancak gerçek anlamda katkının uzmanların doğrultusunda hareket etme olduğunu, halkın daha çok milli ve İslami kültür varlıklarını önemseydiğini, Selçuklu öncesinin pek ilgi görmediğini, ancak girişim konusunda da verimli olduğunu gösterecek bir lider aradığını ifade etmişlerdir. Halkta son zamanlarda AKV'na sahip çıkma konusunda kısmi gelişmelerin olduğu tespitinde bulunmuşlardır. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

Halk arkeoturizmin gelişmesine katkı yapmıyor ama bu yapmıyor derken suç anlamında değil durum tespiti olarak (BAK-5).

Teatral bir şekilde herkes ilgili bu konuyla. Teatral bir şekilde herkes ilgili. Herkese sorduğumuz zaman herkes çok seviyor, herkes bayılıyor, herkes korusun istiyor (BAK-2).

...halk özellikle biraz daha Selçuklu, Osmanlı ya da İslami dönem çok daha ön planda olduğu... hep böyle Selçuklu, Osmanlı ve İslami dönemler üzerine daha Roma ve daha öncesiyle alakalı çok fazla böyle etkinlikler ne yazık ki Konya'da yapılmıyor (BAK-3).

Konya'da anketlerde sordunuz mu Binbir Kiliseye kaç kişi gidiyor. (Konya halkı milli ve dini kültür unsurlarına odaklanmakta) (BAK-3).

... halkın hiçbir şekilde katkısı olamaz. Olamaz yani mümkün değil ancak bir girişimci ruh, bir bilinçli ruh yapacak da olacak. Konya için şunu söyleyebilirim ki yerel halkın kendi kendine arkeoturizme katkı sağlayabilecek herhangi bir şeyi yok.. BAK-4).

bu arkeolojik alanlara şu anda millet sahip çıkalım bunlar nereye gidiyor niye hırsızlar falan demeye başladı ... halk önemli malzeme, hem de kültürel değer olarak algılanmaya başladı, eskiden bu kadar algılanmıyordu (BAK-5).

Eleştiri ve Öneri kapsamında ise halkın katkı yapmasının mümkün olamayacağı çünkü kazançlarının ne olabileceğini bilmedikleri ifade edilmiştir. Ayrıca, bir diğer eleştiri ise konuya tamamen bireysel baktıkları ve arkeoturizmi geliştirme ve çeşitlendirme dertlerinin asla bulunmadığıdır. Halkın arkeoturizmin eğitim odaklı yönünü görmediğini, bazen de AKV'na zarar verileceği için aşırı koruyucu olduklarını, bu yönüyle geli-

şimi tı kayabildiklerini düşündükleri de tespit edilmiştir. İlâveten, halkın sadece birilerinin yaptıkları üzerinden para kazanma eğilimi olduğu ve böylece kazancı var ise, işine geliyor ise, bu işe katkı yapmaya istekli olabileceği eleştirisi yapılmıştır. Duruma öneri olarak ise devletin kendisinin ya da teşvik ettiği sponsor girişimcilerin arkeoturizmin karlılığını gösterecek yapılanmada ön ayak olması gerektiği şeklindedir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

...katkı sağlayamazlar çünkü uzman oldukları bir alan değil, böyle bir kültürleri yok turizmle ilgili bildikleri bir şey yok uzman da değiller, neyin nereden, ne şekilde geleceğini, ne elde edeceklerini ne kaybedeceklerini bilmiyorlar. Hani kaybedecekleri korkuları oluyor ama ne kazanacaklarını bilmiyorlar. Fayda-zararda daha çok zarar kısmına bakıyorlar. Çok da suçlayıcı olmadan gereken şeyi vermediklerini, katkı yapmadıklarını düşünüyorum (BAK-5).

Halk eğitim odaklı olduğunu da düşünmeli, insanlar, halkımız, çocuklarımızı eğitirken ... ama bir taraftan da burada insanlar nasıldı binlerce yıl önce burada yaşayan insanlar nasıldı demiyor (BAK-5)

...gerçek anlamda bazen işleri profesyonellere bırakıp, onların denetiminde ya da onların öngördüğü şekilde hareket etmeleri daha doğru (BAK-2).

... halk da bazen bu tip şeyleri kabul etmiyor, sanki bozulacak sanki çalıp çırpılacak sanki götürülecek farklı inanç gruplarıyla alakalı misyonerler mi gelecek falan gibi böyle bir sürü tantanadan dolayı yerli halkın bile ayak drettiğini görüyorsunuz (BAK-5).

Bilimsel bir şey yapınca bizim (turizm) sektör, sanayi, bilim adamı, halk biraz sıkıntılıdır. Bizim turizmde şöyle bir özellik var insanlar bir şekilde bir şeylerden kazanç elde ederlerse bizim yaptıklarımız sayesinde, o zaman fazlasıyla etkili oluyor, kullanıyorlar. Mesela ne oluyor, ekonomik girdi sağlıyorlarsa, evine turizm sayesinde fazla para giriyorsa (fazla para derken herkes turizmle uğraşmak zorunda değil üç para etmeyen üç liraya satamadığı evi, turizm sayesinde beş lira ediyorsa) bu insanın işlerine geliyor (BAK-5).

... ondan sonra çocuğuna iş bulamıyorken oradan açılan bir restoran, otelde iş buluyorsa bu onların işine geliyor işine gelir (BAK-5).

... hiçbirinin derdi turizmi geliştirmek, turizm alanlarını korumak ya da çeşitlendirmek değil sadece ve sadece kendi (BAK-6).

hiçbir şey harcamadan para elde ediyorsunuz... yapman gereken bir şey yok, insanlar gördüğü şeye para verecek gördüğü, bunu bir anlatabilsek, halk bunu bir anlayabilse... (BAK-5).

önemli bir şey katkı istihdamda ekonomik katkı dolayısıyla insanlara bunu bilimsel anlamda gösterip sonra uygulamada da gerçekleşirse eğer bu tip

alanlarda turizmin hızlanması çok kolay oluyor. Bilimsellikle bunu vurgulayarak biraz uygulamada bunun olabilirliğini, olduğu zaman elde edeceklerini gösterdiğin zaman iş kolaylaşıyor işin açığı.

(D) Bilimsel – Akademik Katılımcıların Konumlandırılmasına Dair Veriler

Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm cazibesi olamaması konusunda BAK grubunun kendi sorumlulukları hakkında temelde iki zıt anlayışın hakim olduğu tespit edilmiştir; (1) “evet, ilgili bilim ve akademi çevreleri arkeoturizme yeterli katkıyı yapmaktadır” şeklinde yaklaşırken, (2) “hayır, ilgili bilim ve akademi çevreleri arkeoturizme yeterli katkıyı yapmamaktadırlar” şeklinde yaklaşmışlardır. Birinci grubunun katılımcı sayısının oldukça düşük oranda olduğu izlenmiştir. Aşağıdaki mülakat örnekleri durumu aydınlatıcı mahiyettedir;

(1) “evet, ilgili bilim ve akademi çevreleri arkeoturizme yeterli katkıyı yapmaktadır;

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yaptığı faaliyetle beraber bizlerinki de otomatik olarak artıyor... biz de projeler yapıyoruz artık ... TÜBİTAK projeleri yapıyoruz, .. arkeoloji temelli doğa ve bilim kampı yapıyoruz (BAK-3).

Biz zaten bunun reklamını yapıyoruz, kitap yazıyoruz, konuşmalar yapıyoruz (BAK-1).

... öğrencileri götürdük, antik kentin içerisinde beş gün yaşattık, deneysel kazı alanları oluşturuldu, müzelerde çocuk alanları oluşturuldu.. kazı alanlarında çocuklara ait bölümler oluşturuluyor, hemen hemen arkeolojik çalışma yapan, özellikle sahada çalışan hocalarımızın akademisyenlerimizin pek çoğu her yıl zamanlarının bir bölümünü bu işe ayırıyor (BAK-3).

Hiçbir şey yapmayan akedemisyenlerimiz de antik kentiyle ilgili yazılar yazarak, hazırlanacak broşürlere bilimsel veri sağlayarak, yani eskiden beri akademisyenler bu işin içerisinde yer alıyordu sadece bilgi vererek ama şimdi bilfiil bir de uygulayarak yer almaya başladık (BAK-3).

(2) “hayır, ilgili bilim ve akademi çevreleri arkeoturizme yeterli katkıyı yapmamaktadır;

Hayır hiçbir destek göremedik ... bırakın öğrencilerini, kendileri bile, arkeolog, tarihçi, sanat tarihçiler bile gelmiyor... o güzel sanatlar fakülteleri, o arkeoloji, tarih, sanat tarihi bölümleri biliyor, bunun ticaretini yapanlar da var ama Allah'ın kulu bir gün gelip de burada neresi nedir bu demiyor, bilmiyor istemiyor herhalde (BAK-1).

Yürkiye'nin arkeoturizmden ekonomik değer üretmesi konusunda bilimsel akademik çevrelerin (bir bilim insanı olarak kendimin de) yeterli çalışma yaptığımı düşünmüyorum, hayır (BAK-2).

Üniversitelerin içerisinde dahi akademik olarak baktığımız zaman turizm fakültesi ya da arkeoloji bölümleri, sanat tarihi bölümlerinin arasındaki ilişki dahi yeterli değilken, kurumlar arası bu ilişkinin yeterli olmaması iş birliğinin de yetersiz olduğunu göstermektedir. ... kurumlar arası ilişkinin zayıf olması önemli etkenlerden bir tanesi (BAK-2).

Hayır hayır direkt net bir cevap verebiliriz. Arkeoturizm açısından hem akademik çevrenin hem de bunun eğitimini alan çevrenin direkt bir katkısı yok (BAK-4).

... tabi ki düşünmüyorum, biz yeterince bu işleri yapmıyoruz bir arkeoloji değil bilim adamlarının şöyle bir şeyi var popüler taraflara daha çok yavaşlıyoruz (BAK-5).

... turizm multidisipliner bir alan ve arkeoloji vs. gibi alanlar çok farklı gözle bakıyor meseleye. Turizmci olaya "o alanları, nasıl paraya çeviririm" diye bakıyor, ama bir arkeolog ne gözle bakıyor "çok önemli bir varlık, bunun kesinlikle korunması lazım, aman buraya kimse gelmesin ya da zarar verecek her şeyden kaçınalım" mantığında (BAK-5).

... akademisyenlerin böyle bir şeyi var en çok kendilerine, ilk önce fayda sağlayacak boyutu itibariyle düşünüyorlar ... "çok önemli bir katkı yapacağız, çığır açacağız" dan ziyade ... "bana hem parasal anlamda hem akademik anlamda en kısa yoldan ne getirecek" diye bakırlar (BAK-5).

... yeterli katkı yaptığımızı düşünmüyorum (BAK-6).

Bilimsel-akademik katılımcıların kendi grup sorumlulukları düşünüldüğünde objektif davrandıkları, ancak yegâne sorumluluğun yüzey araştırmaları, kazı çalışmaları ve bulgularla ilgili yayınlar yapmak şeklinde anlaşıldığı için konuya ciddi katkılar yapıldığı kanaatinin doğduğu tespit edilmiştir. BAK grubu içinde turizm alanı çalışanlarının da var olduğu düşünülürse, yüzey araştırması yapıp, kazı çalışmaları ve bulgularla ilgili yayınlar yapmak dışında arkeologlar buraların turizme kazandırılma sürecini de yürütmeli midir? Tartışma kısmında yer verilmiştir.

5.9. Değerlendirme

Konya ve yakın çevresinin turizm potansiyeli içinde arkeolojik kültür varlıklarının konumlandırılmasına dair bulgular değerlendirilmiştir. Buna göre bütün katılımcıların genel değerlendirmesi göz önüne alındığında, Konya ve yakın çevresi arkeoturizm açısından oldukça zengin bir bölgedir. Sadece yönetici-idareci, bilimsel-akademik, yatırımcı-faydalanıcı gruplarında değil yerel halk ve yereldeki STK'lar tarafından da bölgenin arkeoturizm potansiyeli açık ne belirgin bir şekilde bilinmektedir. Bölgenin, insanlığın ilk kasaba yerleşkelerini kurup, hayvanları evcilleştirerek, tarım toplumuna geçen aile hayatı sürmeye başladığı ilk evrelerden bu yana kesintisiz medeniyet izleri barındıran verimli hilalin bir parçası olduğu ve dolayısıyla arkeolojik kültür varlıkları açısından hak ettiği düzeyde olmadığı birşeyler yapılması gerektiği ortak görüş olduğu izlenmiştir.

Şekil 5.3. Konya'nın turizm potansiyeli içinde arkeolojik kültür varlıklarının potansiyelinin konumlandırılmasına dair verilerin değerlendirilmesi

1.Yönetici-İdareci Katılımcılar(YFK)	2.Yatırımcı-Faydalancı Katılımcılar (YFK)	3. Yerel Halk-Yerel STK Katılımcılar(YHK)	4. Bilimsel Akademik Katılımcılar (BAK)
<p>“Konya’da arkeoturizm potansiyeli oldukça yüksektir.”</p> <p>(A) grubu katılımcılar değerlendirilebildiğini düşünürlerken,</p> <p>(B) grubu katılımcılar ise değerlendirilemediğini düşünmektedirler.</p> <p>Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm potansiyeli olarak oldukça zengin olduğu yönetici-idareci katılımcılar arasında mutlak mutabakat ile sağlanmıştır. Ancak, birinci grup olumlu ve iyimser bir gidişatın olduğunu, ikinci grup ise ilerlemenin yetersiz ve yok düzeyinde olduğunu belirtmişlerdir.</p> <p>Konya’da inanç turizmi çok öne çıkmıştır ve tek başına da yetersiz olacaktır. Konya’da arkeoturizmin gelişmesinde inanç turizminin olumsuz etkisinin fazla olduğu ifade edilmiştir.</p>	<p>“Konya’da arkeoturizm potansiyeli vardır ama kendisi yoktur.”</p> <p>Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm potansiyeli açısından zenginliğinin YFK tarafından fark edilmiş olduğu tespit edilmiştir.</p> <p>Ancak, potansiyele rağmen, yatırımcı ve faydalancıların Konya ve yakın çevresinde arkeoturizmin hiç olmadığını ve hiçbir şekilde bu potansiyelden faydalanamadıklarını düşündükleri tespit edilmiştir.</p> <p>Konya’da inanç turizmi çok baskındır. Konya’nın şehir kimliği daha çok Mevlana ile yerleşmiş durumda olduğu ve insanların buraya Sufi kültürü için geldiği ve bu kültürün Türkiye’de en çok ziyaret alan yer olduğu ifade edilmiştir.</p>	<p>“Konya’da yüksek bir arkeoturizm potansiyeli vardır ama değerlendirilmemektedir.”</p> <p>Konya ve yakın çevresinde ciddi bir arkeoturizm potansiyelinin olduğu YHK tarafından bilinmektedir. Ancak, Konya’nın bunu iyi düzeyde değerlendirmede sorunlar yaşadığı ifade edilmiştir.</p> <p>Konya’da inanç turizmi yerleşmiştir.</p> <p>Konya’da inanç turizminin daha çok yerleştiği olgusunun genel kabul gördüğü tespit edilmiştir.</p>	<p>“Konya arkeoturizm açısından zengin bir potansiyele sahiptir.</p> <p>Ancak, yeterince değerlendirilememektedir.”</p> <p>Neolitik dönemden günümüze kesintisiz kültür izi barındıran yöre potansiyelinin daha etkin hale getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.</p> <p>Konya’da turizm inanç turizminden kaynaklanmaktadır.</p> <p>Turizm hareketliliğinin Mevlana’dan kaynaklandığı ve bunun içinde arkeoturizmin etkisinin olmadığı ifade edilmiştir.</p> <p>Konya ve yakın çevresinde arkeoturizm zenginliklerinin Mevlana kadar öne çıkarılmadığı,</p> <p>Mevlana etkisiyle gelişen inanç turizminin arkeoturizm gibi diğer turizm vasıtalarının gelişiminde olumsuz etki yarattığı ifade edilmiştir.</p>

Konya'nın arkeoturizm açısından yüksek potansiyeli tüm katılımcılar tarafından bilinmektedir (Tablo 5.3). Ancak bu kadar zengin bir potansiyel, turizm açısından cazibe unsuru haline dönüştürülemedi, hak ettiği düzeyde değerlendirilememiştir. Konya'da turizm faaliyetleri yok değildir. Ancak, bu faaliyetler inanç turizmi çerçevesinde yürütüldüğü için, arkeoturizm bölgede gelişmemiş ve baskılanmıştır.

Şekil 5.4. Çalışmanın örnekleme Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi'nin konumlandırılmasına dair veriler

1. Yönetici-İdareci Katılımcılar (YFK)	2. Yatırımcı-Faydalanıcı Katılımcılar (YFK)	3. Yerel Halk-Yerel STK Katılımcılar (YHK)	4. Bilimsel Akademik Katılımcılar (BAK)
Katılımcılar arasında Çatalhöyük neolitik ken-tinin ve Zengibar Kale-si'nin iyi tanındığı tespit edilmiştir. Çatalhöyük'ün yönetici ve idareci katılımcılar arasında çok önemli insanlık mirası olarak ifade edilmiş ve marka değeri olarak da olgunlaşmış olduğu, Zengibar Kale-si'nin de önemli olduğu ifade edilmiştir.	Katılımcılar arasında Çatalhöyük neolitik ken-tinin tanındığı ancak Zengibar Kalesi'nin pek duyulmadığı tespit edilmiştir. Çatalhöyük yatırımcı ve faydalanıcı katılımcılar arasında dünyaca bilinir-liği yüksek, olduğu ama Türkiye'de bir anlam ifade etmediği yönünde düşündükleri tespit edilmiştir. Neolitik çağ ilk yerleşim-lerinden olan Çatalhö-yük'ün, araştırmalarının Türkler tarafından yapıl-ması gerektiği, birkaç Avrupalı akademisyenin iradesinde işin iyi yürü-yemeyeceğini ifade etmişlerdir. Zengibar Kalesi ise yatırımcı ve faydalanıcılar arasında pek bilinmediği ve işitilmediği tespit edilmiştir.	Katılımcılar arasında Çatalhöyük'ün farklı bir yerinin olduğu ve Zen-gibar Kalesi'nin pek bilinmediği tespit edilmiştir. Ayrıca potansiyellerine rağmen turizme kazan-dırılmamış oldukları ifade edilmiştir.	Katılımcılar arasında Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi farklı tanımlan-maktadır. Çatalhöyük, katılımcı bilim insanlarının tamamı tarafından ifade edilmiş ve hayranlık uyandıran, dünyaca bilinirliği yük-sek, UNESCO tarafından tescillenmiş ve oldukça önemli bir dünya kültür mirası şeklinde tanımlan-mıştır. Neolitik çağ ilk yerleşimlerinden olan Çatalhöyük'ün, tanınırlığa değil, pazarlamaya ihtiyaç duyduğu tespiti yapılmış-tır. Zengibar Kalesi ise Kon-ya'nın kültür ve turizmne ciddi katkılar yapma po-tansiyeline sahip fakat geç kalınmış bir önemli mer-kez olarak tanımlandığı tespit edilmiştir.

Mevlana müzesinin ziyaretlerinin de ücretsiz hale getirilmesi ile turizm faaliyet-lerden herhangi bir parasal dönüt elde edilememiş ve turizm algısının bölgede hem yerel halk hem yatırımcı, faydalanıcı hem de yönetici, idareciler arasında çok farklı bir mec-raya taşınmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu verilerin doğruluğunu test etmek için belirle-diğimiz örnekleme ile ilgili verileri (Tablo 5.4) değerlendirdiğimiz zaman, Çatalhö-yük'ün bilinirliğinin tam olduğu ancak Zengibar Kalesi'nin ise pek bilinmediği tespit

edilmiştir. Bir önceki bölümde turizm verilerini reel olarak değerlendirdiğimiz Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi'nin arkeoturizm konusunda hiçbir şekilde örnek olamayacak durumda olduğu, önemine rağmen pazarlanamadığı açıktır.

Şekil 5.5. Konya ve yakın çevresinde arkeoturizmin konumlandırılmasına dair veriler

1. Yönetici-İdareci Katılımcılar (YFK)	2. Yatırımcı-Faydalanıcı Katılımcılar (YFK)	3. Yerel Halk-Yerel STK Katılımcılar (YHK)	4. Bilimsel Akademik Katılımcılar (BAK)
<p>“Arkeoturizm yeni bir kavramdır.” Çok eski dönemle başlayan ve aralıksız tüm medeniyet izlerini taşıdığı bilinen, Konya ve yakın çevresindeki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm destinasyonu haline gelemediği ifade edilmiştir.</p>	<p>“Arkeoturizmi kavram olarak yeni yeni işitmeye başlıyoruz.” (Bazı katılımcılar tarafından bilinmediği tespit edilmiştir.)</p> <p>Ciddi bir potansiyele sahip olmasına rağmen, Konya ve yakın çevresindeki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir turizm destinasyonu haline gelemediği, bazı katılımcılar tamamen imkânsız görse de, bazı katılımcıların bölgede arkeoturizmin canlandırılabilmesinin mümkün olduğu, bölgeye yatırımcılar tarafından yatırım yapılabilmesi için devlet tarafından bazı işlerin bitirilmesi gerektiği</p> <ul style="list-style-type: none"> * alanda turistlere iyi vakit geçirecek ilave çekicilikler sunulması * altyapı açısından bazı adımların atılmış olması gerektiği ifade edilmiştir. 	<p>“Arkeoturizmi kavram olarak duymamıştım.” Konya'daki arkeolojik kültür varlıklarının etkin bir arkeoturizm destinasyonu haline gelmesi konusunda, halka AKV hakkında yeterli eğitimin verilmediği, alanlarda konaklama imkânlarının sunulmadığı ve bu varlıkların Türkiye'de hak ettiği değere ulaşmadığı ifade edilmiştir.</p>	<p>“AKV'nın etkin bir turizm cazibesi olması her ne kadar uygulamada çok eskilere dayansa da, arkeoturizm, kavramsal ve bilimsel çalışma alanı olarak yenidir ve disiplinler arası bir çalışma gerektirir.”</p> <p>Arkeoturizmin bölgede etkin kılınabilmesi için katılımcıların tespit ve önerileri şöyledir;</p> <ul style="list-style-type: none"> *ekonomik güç *özel müteşebbislerin teşvik edilmesi *AKV'nın özgün varlığına kavuşturulması *varlıkların ayakta kalabilmesinin güvence altına alınması *altyapı çalışmalarının tamamlanmış olması *müzelerin alanda olması *önceliğin ekonomik girdi olmaması.

Çatalhöyük, Zengibar Kalesi ve bölgedeki diğer arkeolojik kültür varlıklarının tamamı ele alınarak bölgenin genel bir arkeoturizm konumlandırması yapılmıştır (Tablo 5.5). Durum şu şekilde değerlendirilebilir; arkeoturizm kavramının bölgede yeni bir kavram olduğu ve pek bilinmediği, arkeoturizm etkinlik olarak da bölgede yok hükmünde olduğu açıktır.

Bölgede arkeoturizm çalışmalarının yürütülüp yürütülemeyeceği ve yürütülecekse ne şekilde yürütülmesi gerektiği üzerine çalışmayı devam ettirebilmek için, bölgedeki

potansiyele rağmen arkeoturizm faaliyetlerin gerçekleşmemesinin nedenlerinin tespit edilmesi gerekli olmuştur. Bu amaçla katılımcıların tamamına bunu nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur.

Şekil 5.6. Konya ve yakın çevresindeki neolitik dönemden günümüze uzanan zengin arkeoturizm potansiyeline rağmen bölgenin yeterli yerli ve yabancı turist çekememesinin nedenlerinin konumlandırılmasına dair veriler

1.Yönetici-İdareci Katılımcılar (YFK)	2.Yatırımcı-Faydalancı Katılımcılar (YFK)	3. Yerel Halk-Yerel STK Katılımcılar (YHK)	4. Bilimsel Akademik Katılımcılar (BAK)
<p>Nedenler;</p> <ul style="list-style-type: none"> * altyapı eksikliği *tanıtım eksikliği *eğitim yetersizliği *politik, bürokratik sebepler *ekonomik yetersizlikler *coğrafik engeller *demografik engeller <p>Tespit ve Öneriler:</p> <ul style="list-style-type: none"> * paydaşların koordinasyon içinde çalışması * sadece devletin yetersiz olacağı ifade edilmiştir. 	<p>Nedenler;</p> <ul style="list-style-type: none"> *ülkenin güvenlik imajı * yolların sapa ve uzun mesafe oluşu * arkeolojik bulguların kendini yeniler özellikte oluşu *inanç turizminin basıncılığı * turist profilinde farklılaşmalar * hiç ekonomik etki yaratamaması * tanıtım eksikliği <p>Tespit ve Öneriler:</p> <ul style="list-style-type: none"> *arkeoturizmin çok disiplinli bir alan olduğunu ve bu alan içinde farklı branşların olmasının gerektiği * AKV alanlarının öykülerinin yazılması gerektiği * civarındaki yerleşim yerlerinin de işin içine dahil edilmesi gerektiği * turistlerin memnuniyet ile ayrılmalarının çok önemli olduğu ifade edilmiştir. 	<p>Nedenler;</p> <ul style="list-style-type: none"> * altyapı eksikliği * inanç turizminin basıncılığı * ekonomik yetersizlikler * tanıtım eksikliği *bilinirliğinin azlığı <p>Tespit ve Öneriler:</p> <ul style="list-style-type: none"> *alanların turlara dahil edilebileceği * çözümünün halkın işi olmadığı *yönetici-idarecilerin ve bilimsel-akademik çevrelerin daha fazla kafa yorması gereken bir konu olduğu ifade edilmiştir. 	<p>Nedenler;</p> <ul style="list-style-type: none"> * altyapı eksikliği *tahribatların fazla olması * restorasyon ve restitüsyon çalışmalarının zaman alıcı olması * görsel zenginliklerin çok olmaması <p>Tespit ve Öneriler:</p> <ul style="list-style-type: none"> *alanların turizme hazır hale getirilmesi *civarda ilave çekiciliklerin gerekliliği * eğitimli ve tecrübeli personel *gelen turistin rahat etmesinin sağlanması ifade edilmiştir.

Alınan cevaplar Tablo 5.6’da özetlenerek değerlendirmeye alınmıştır. Alınan veriler ışığında tüm paydaşların etkin bir harmoni içinde beraber çalışabilmesinin ortak karar olduğu izlenmiştir. Katılımcı bakış açılarındaki farklılıklar tabloda değerlendirilmiştir. Tablo 5.6’da görüldüğü gibi, arkeoturizmin bölgede gelişmemesinin temelinde “çok ciddi bir altyapı sorununun varlığı”, “reklam ve tanıtım çalışmalarının sağlıklı ya-

pılmadığı” ve “inanç turizminin bölgede baskılayıcı bir etki yaratmakta olduğu” gerekçelerinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, yukarıdaki temel sebeplerin de sebepleri diğer birçok gerekçeyle birlikte sorguladığında, yanıtı oluşturacak muhatapların (paydaşların) temelde dört grupta toplanabildiği tespit edilmiştir (Tablo 5.7).

Arkeoturizmin bölgede hukuki, siyasi ve fiziki altyapısını düzenleyecek resmi otoritenin işleyiş sistemini temsilen YİK (Yönetici-İdareci Katılımcı) grubu oluşturulmuştur.

Şekil 5.7. Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm faaliyetlerinin istenilen düzeye ulaşmamış olmasında YİK (Yönetici-İdareci Katılımcı) grubu paydaş durumu konumlandırmasına dair veriler

1. Yönetici-İdareci Katılımcılar (YİK)	2. Yatırımcı-Faydalancı Katılımcılar (YFK)	3. Yerel Halk-Yerel STK Katılımcılar (YHK)	4. Bilimsel Akademik Katılımcılar (BAK)
<p>Yeterli katkı yapılmaktadır.</p> <p>YİK grubunun kendi sorumluluklarına dair değerlendirmelerinin temelde devletin elinden geleni yaptığı konusunda yoğunlaştığı görülmektedir.</p> <p>Öneriler; AKV'nın sayıca çok fazla olması, elde olmayan bazı ekonomik, teknik meselelerin halledilmesinin zaman alabileceği ve ilgili aktörler arasında güçlü bir koordinasyonun sağlanması gerektiği konularında mutabakat olduğu tespit edilmiştir.</p>	<p>Yeterli katkı yapılmamaktadır.</p> <p>Devlet tarafından önlemlerin açılması gerektiği, devletin ve yerel yönetimlerin de bu işin içinde olması gerektiği ifade edilmiştir.</p> <p>Öneriler; Hesaplarını iyi yapmaları gerektiği, sorumlu davranma zorunluluklarının olduğu, kendi içinde ve diğer paydaşlarla derinlemesine koordineli çalışmalar gerektiği tespit edilmiştir.</p>	<p>Hiçbir katkı yapılmamaktadır.</p> <p>Halkın bu konuda bölgele- rindeki varlıklara ve yatırımlara sahip çıkması, koruması ve gelen turisti en iyi şekilde ağırlaması gerektiği ifade edilmiştir.</p> <p>Öneriler; *Hizmet üretmek için adeta seferber olmaları gerektiği * STK'ların halkı özendirici bir rol üstlenmesi gerektiği * turistin para bırakması konusunda hazırlıklı olunması gerektiği * halkın hassasiyetleri ve diğer paydaşlarla hep birlikte yapılması gerektiği ifade edilmiştir.</p>	<p>Yeterli katkı yapılmamaktadır.</p> <p>Bilimsel akademik çevrelerin birtakım gayretlerinin olduğu, özellikle alanda çalışma ve güvenilir verilerin elde edilmesi konusunda önemli çalışmaların bu çevrelerce yürütüldüğü, ancak bunların iz bırakıcı mahiyette olmadığı, bazen de iş icabı yapıldığı, bu çevrelerin çok daha fazla katkı yapabileceği ama yaptıklarının saman alevi hükmünde olduğu ifade edilmiştir.</p>

YİK grubunun bölgenin mevcut arkeoturizm durumunu nasıl değerlendirdiği, tespit, eleştiri, öneri ve diğer paydaşlardan beklentilerinin ne olduğu Tablo 5.7’de verilmiştir. Burada yönetici idarecilerin kendi sorumluluklarını yerine getirdikleri, devletin elinden geleni yaptığı, ancak elde olmayan sebepler için de yapılacak ilave bir şeylerin bulunmadığı yönünde düşündükleri tespit edilmiştir. Tüm paydaşlar arasında güçlü bir koordinasyonun gerekliliği üzerinde durulmuş ancak bunun kimin önderliğinde olması

gerektiği konusunda sorumluluğu üzerine almadığı, “kapımız herkese açık” diyerek diğer paydaşların bunu üslenmesinin beklenildiği tespit edilmiştir. Ancak yönetici idarecilerin harcanacak paranın kendilerinden çıktığı bilgisiyle sahada belirleyici ve işi yapan aktör rolünde olmak, patronun kendileri olduğunu hissettirmek istedikleri araştırmacı tarafından gözlenmiştir. Bu yüzden kimi zaman yönetici-idarecinin sadece kendi değerlendirmeleri gereği olur vermediği işlerin bilimsel akademik camianın planlaması ve ısrarına rağmen yürümediği bir durumu ortaya çıkarmakta bu durum arşivlerde çürüyen birçok çalışma ile donlanmaktadır. Yönetici ve idarecilerin işi bilen ve sahada güçlü olan kişiler içinden atanması ve atanmaların ekip ruhu içinde diğer paydaşlar ile uyumlu bir şekilde çalışabilen bir karaktere sahip olması şarttır. Kendi parasını değil halkın parasını harcadığını ve bu işi yapmakla memur olduğunu unutmaması gerekmektedir. Arkeolojik kültür varlıklarının siyaset üstü bir anlayışla ve popülariteden uzak bir şekilde yönetilmesi gerektiği açıktır.

Yönetici-idareciler aynı zamanda kendilerinden başka hiçbir grubun yeterli çalışma yapmadığını, duruma yeterli destek vermediğini ifade etmektedirler. Devletin bazı hukuki, sosyal ve fiziki işleri hallederek yatırımcıların işinin önünü açması gerekmektedir. Ancak bu gibi durumların çalışma grubundaki katılımcıların kendi yetkilerini aştığı ve merkezi idarenin de işe dahil edilmesi gerektiği izlenmiştir. YİK grubunun diğer eleştiri ve beklentilerinin makul olduğu hem yerel halk hem de bilim çevrelerinden bölgeye sahip çıkmaları gerektiği talepleri isabetli ve yerindedir. BAK grubunun daha fazla inisiyatif alması ve koordinasyonu sağlayan ve son sözü söyleyen grup olması YİK grubunu çok rahatsız etmeyeceği kanaati oluşmuştur ve araştırmacı beklentinin de bu doğrultuda olduğu fikrini taşımaktadır.

YFK (Yatırımcı-Faydalanıcı Katılımcı) grubu, bölgede arkeoturizm hizmetini sağlayacak, devletin önünü açtığı yolda yatırımcılığı ve işletmeciliği ile hizmeti ekonomik güce dönüştürecek, ulaşım, yeme, içme, konaklama, eğlenme ve bilgilendirme gibi hizmet üretimi işleyiş sistemini temsilen oluşturmuştur.

YFK grubunun bölgenin mevcut arkeoturizm durumunu nasıl değerlendirdiği, tespit, eleştiri, öneri ve diğer paydaşlardan beklentilerinin ne olduğu çıkarılmıştır (Tablo

5.8). Burada yatırımcı ve faydalanıcıların kendilerinin de yeterli katkıyı yapmadıklarını itiraf etmeleri birer samimiyet göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Yatırımcı faydalanıcıların ilgili alanlara yatırım yapabilmesi için oraların en azından altyapısının ve tanımının kabul edilir bir hale getirilerek, alanların bilinirlik düzeylerinin belirli bir seviyeye getirilmesi bir koşuldur. Örneğin şu haliyle Zengibar Kalesi civarına herhangi bir yatırım atılacaktır, çünkü yolu yoktur, elektrik, su, kanalizasyon yoktur, civarında insan yoktur, gelip giden turist yoktur, önemini ve değerini bilen insan yoktur.

Şekil 5.8. Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm faaliyetlerinin istenilen düzeye ulaşmamış olmasında YFK (Yatırımcı-Faydalanıcı Katılımcı) grubu paydaş durumu konumlandırmasına dair veriler

1.Yönetici-İdareci Katılımcılar (YİK)	2.Yatırımcı-Faydalanıcı Katılımcılar (YFK)	3. Yerel Halk-Yerel STK Katılımcılar (YHK)	4. Bilimsel Akademik Katılımcılar (BAK)
Yeterli katkı yapılmamaktadır. Yönetici-idarecilerin işi bilmemeleri, sahadan gelmedikleri ve memur zihniyetinde oldukları ve çok yavaş ilerledikleri için turizm sektörüne bir katkı yapmadıklarını, hatta kimi zaman engel oldukları düşüncelerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Öneriler; İstişareyle, samimiyetle ve gösterişten uzak yapmaları, reklam ve tanıtmaya biraz fazla önem vermeleri gerektiği, halkın önünü açarak yardımcı olmaları gerektiği, yönetici ve idarecilerin sahadan gelen iş bilen kişilerden seçilmesi gerektiği, Konya'nın sadece Mevlana'sı olmadığını halka iyi anlatmaları gerektiği, işleri uzatmadan, hızlı bir şekilde sonlandırarak icra etmeleri gerektiği ifade edilmiştir.	Yeterli katkı yapılmamaktadır. Kendi kendilerine yapamayacakları, kendi içinde ve diğer paydaşlarla hareket etmeleri gerektiği, devletin ve yerel yönetimlerin de bu işin içinde olması gerektiği, yerel halkın konuya olan ilgisinin azlığı ve işletmecilerin kimi zaman ticaret içinde "döviz alayım, 3'ü 5'e satayım" gibi hatalar yaptığı ifade edilmiştir. Öneriler; Eldeki turistlerin memnun edilmesi, onun tekrar daha fazla kişi ile dönmesini sağlamanın kendilerinin sorumluluğu olduğu ifade edilmiştir.	Yeterli katkı yapılmamaktadır. Yerel halkın düzgün, konuksever ve turist sever olduğu, görev verilir, yönlendirilir ve teşvik edilirse konuya katkı yapma potansiyeli yüksek olduğu, ancak tek başına katkı açısından yapacağı pek bir şey olmadığı, çünkü hem eğitim hem ekonomik durumlarının uygun olmadığı ifade edilmiştir. Öneriler; Sorumlu davranarak, yatırımcıya ve yapılanmalara destek vermeleri gerektiği, eğitim hizmetlerine düzenli katılmaları gerektiği, yaşadığı yeri daha da güzelleştirme, temiz tutma konularında destek sağlayabileceği ifade edilmiştir.	(1) Hayır. Katkı yapmamaktadırlar; Bazı AKV alanlarının hala ilmen çalışmadığı, bilim insanlarının üretmesi gereken bilgilerin mevcut olmadığı, bu konuda eleştirilen bilim camiasının sadece arkeologlarla sınırlı olması gerektiği ve işin içinde, turizmci, tarihçiler, edebiyatçıların da olması gerektiği tespiti ortaya çıkmıştır (2) Evet. Katkı yapmaktadırlar. Bilimsel akademik çevrelerin duruma en yüksek katkıyı yapabilecekleri ve Konya'da yapmakta olduklarını ifade etmişler paydaşlar arasında en belirgin etkiyi oluşturmada bu çevrenin ilk sırada olduğunu ifade edilmiştir.

YHK (Yerel Halk-STK Katılımcı) grubu, bölgede arkeoturizme konu arkeolojik kültür varlıklarının yakınlarında yaşayan ve turizm faaliyetlerinden doğrudan etkilenecek ve yatırım alanlarında iş gücü, personel temini ve yerel kaynakların değerlendirilmesi sistemini temsilen oluşturmuştur.

YHK grubunun bölgenin mevcut arkeoturizme hangi göz ile baktığı ve durumunu nasıl değerlendirdiği, tespit, eleştiri, öneri ve diğer paydaşlardan beklentilerinin ne olduğu çıkarılmıştır (Tablo 5.9). YHK grubu diğer gruplar içinde sadece BAK grubunun az da olsa bölgenin arkeoturim kapasitesinin artması konusunda katkı yaptığını ancak onun da artırılması gerektiğini değerlendirmektedir. Görülmektedir ki yerel halk arkeoturizm faaliyetlerinin başlamasından rahatsız değildir ve çevresinde çok turist olsun istemektedir. Faaliyetlerin başlamasıyla birlikte elinden gelen desteği vermeye de hazır olduğu gözlenmektedir. Bilimsel olarak yönlendirilmeye ve bilgilendirilmeye ciddi düzeyde ihtiyaç duymakta olup bunu istemekte ve beklemektedir. Kendi haline yapacağı bir şeyin bulunmadığı açıktır. Yerel halkın bu yönü iletilebilirse AKV'nın arama, bulma ve koruma alanlarında çok ciddi ilerlemeler kaydedileceği ön görülmektedir. AKV'nın yakın çevresinde yerel halkın bulunmasının alanlara yatırım önceliğinde bir kriter olması gerekmektedir.

Şekil 5.9. Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm faaliyetlerinin istenilen düzeye ulaşmamış olmasında YHK (Yerel Halk-STK Katılımcı) grubupaydaş durumu konumlandırmasına dair veriler

1. Yönetici-İdareci Katılımcılar (YİK)	2. Yatırımcı-Faydalanıcı Katılımcılar (YFK)	3. Yerel Halk-Yerel STK Katılımcılar (YHK)	4. Bilimsel Akademik Katılımcılar (BAK)
Yeterli katkı yapılmamaktadır.	Yeterli katkı yapılmamaktadır.	Yeterli katkı yapılmamaktadır.	Daha etkin katkı vermeleri gerekir.
Konu hakimiyetlerinin ve birikimlerinin yetersiz olduğu, ilgisiz oldukları ve konunun önemini anlamamış oldukları ifade edilmiştir.	Yatırımcıların bu alanlara zarar verebileceği endişesi taşıdıkları, işlemlerini bir bütün içinde iyi tanıtmaları gerektiği, personellerinin bilgili ve tecrübeli olması gerektiği, tüm paydaşların harmoni içinde olmaları gerektiği ve bir birini pazarlamaları gerektiği ifade edilmiştir.	Halkın bu alana ilgi göstermediği, buralara pek sahip çıkmadığı, hatta bazen tahrip ettiğini ifade edilmiştir.	Önemli sorumlulukları olduğu, arkeoloji bölümünde okuyan veyahut arkeoloji bölümünde hoca olan insanların yılın önemli bir bölümünü sahada geçirmeleri gerektiği, konunun çocuklarımıza haftada bir gün ders olarak verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.
Kurum ve kuruluşların koordineli çalışmaları gerektiği, halkın eğitimi için de bir şeyler yapmaları gerektiği, dünyadaki iyi örnekleri görmeleri ve oralardan yeni uygulamalar yapmaları gerektiği, yeni bir müze açmalarının gerektiği ifade edilmiştir.			

BAK grubu, bölgenin arkeoturizm potansiyelini, yönetici-idareci, yatırımcı-faydalancı ve yerel halk gücünü bilimsel bilginin rehberliğinde değerlendirip bölgeye en güçlü katkıyı sağlayacak olan sistemin tesisi açısından önemlidir. Bu grubun bölgenin mevcut arkeoturizmine ve potansiyeline dair değerlendirmeleri, tespit, eleştiri, öneri ve diğer paydaşlardan beklentilerinin ne olduğu çıkarılmıştır (Tablo 5.10).

Şekil 5.10. Konya ve yakın çevresinin arkeoturizm faaliyetlerinin istenilen düzeye ulaşmamış olmasında BAK(Bilimsel Akademik Katılımcı) grubu paydaş durumu konumlandırmasına dair veriler

1.Yönetici-İdareci Katılımcılar (YİK)	2.Yatırımcı-Faydalancı Katılımcılar (YFK)	3. Yerel Halk-Yerel STK Katılımcılar (YHK)	4. Bilimsel Akademik Katılımcılar (BAK)
<p>(A) Ciddi katkılar yapılmaktadır. Son yıllarda konuyla ilgili çok ciddi katkılar yapıldığını ve yönetici idarecilerin işin içine girerek önemli roller üstlendikleri ifade edilmiştir.</p> <p>(B) Yeterli katkı yapılmamaktadır. Devletin işleyen sisteminden kaynaklı sorunlar ya da yöneticilerin bireysel birikimlerinden kaynaklı sorunların var olduğu, bazen konuya ilgi duymadıkları, lüks gözüyle baktıkları, bazen bilimsel çevrelerden farklı değerlendirmeler içinde oldukları ve kendi doğrularını yapmak istedikleri, yaptıklarının bir an önce görünmesini istedikleri, diğer paydaşlarla iş birliği yapmaksızın davranabildikleri gibi tespitlerde bulunmuşlardır. Arkeoturizm meselesini anlamaları gerektiği ya da anlayan insanların yönetici ve idareci olması gerektiği, maddi destek sağlanarak, buraların bir bacasız fabrika haline getirilebileceği, ama bunları ehil kişilerin yapması gerektiği, alandaki bilimsel çalışmaların birer okul gibi değerlendirilmesi gerektiği, arkeoturizmde işletme maliyeti ya da yatırım maliyetinin fazla olmadığı ifadelerinde bulunmuşlardır.</p>	<p>Yeterli katkı yapılmamaktadır.</p> <p>İşletmecilerin arkeoturizmin önemini kavradıklarını, yararlanmaya çalışarak kısa vadeli hesaplar içine girdiklerini, dolayısıyla da algı farklılığı oluştuğunu ve turistin kendi işletmesi için geldiğini sandığını ifade etmişlerdir.</p> <p>Sponsorluk bağlamındaki işbirliklere katılmadıklarını, reklamlarını yapacak alanlara heves ettiklerini, bölgede arkeoturizmi geliştirmekten ziyade para kazanmaya odaklandıklarına dikkat çekmişler, hiç altyapısı olmayan yerlere de yatırım yapmamalarının doğru bir davranış olduğunu ifade etmişlerdir.</p> <p>Kısa vadeli düşündükleri ve para kazanma odaklı oldukları için genel duruma uygun hareket edemedikleri, kazanılan paranın bir kısmının arkeoturizme aktarılması gerektiğini ifade etmişlerdir.</p>	<p>Yeterli katkı yapılmamaktadır.</p> <p>Katkı yapmasının mümkün olamayacağı çünkü bilmedikleri ifade edilmiştir.</p> <p>Halkın aslında konu ile sözde ilgili olduğu, uzmanların doğrultusunda hareket etmeleri gerektiği, daha çok milli ve İslami kültür varlıklarını önemseydiği ifade edilmiştir.</p> <p>Konuya tamamen bireysel baktıkları, arkeoturizmi geliştirme ve çeşitlendirme dertlerinin asla bulunmadığı, bazen de AKV'na zarar verebileceği ifade edilmiştir.</p>	<p>(A) Yeterli katkı yapılmaktadır. Katılımcı oranının ciddi oranda düşük olduğu,</p> <p>(B) Yeterli katkı yapılmamaktadır. Katılımcı çoğunluğunun bu grupta yer aldığı tespit edilmiştir.</p> <p>Bilimsel akademik çevrelerin de bir turizm faaliyetinde bulunmalarının güzel katkı sağlayacağı ifade edilmiştir.</p>

BAK grubu, yönetici-idareci grubunun dışında kalan paydaşları konu hakkında katkısız görürken, kendi grubu ve YİK grubunda farklı değerlendirmeler yapmaktadır. Bazı katılımcılar iyimser iken bazıları da kötümserdirler. Bunun sebebinin son yıllarda Kültür Bakanlığının 12 aylık kazılarla başlattığı bu alana yönelik olumlu politikalar ile büyükşehir belediyelerinin KUDEB birimlerinin aktif çalışması ve belli pilot alanlarda hizmete hız verilmesi olduğu araştırmacı tarafından düşünülmektedir. Bu çalışmalara dahil olan bilim insanları devletin ciddi katkıları yaptığını düşünmekte iken, bu çalışmalar dışında kalan bilim insanları ise devletin yeterli katkıyı yapmadığı şeklinde değerlendirmektedirler.

BAK grubunun bölgenin arkeoturizm açısından etkin rol almasını istediği asıl grup YİK grubu olmuştur. Kimi zaman yetki çatışmalarının da üst düzeyde hissedildiği grup bu iki gruptur. Bilim insanları için ilmine sahip iken para ve ekipman olmadan hiçbir şey yapamamakta, yönetici grup ise finansman gücünü elinde tutmaktadır. Ancak YİK grubunun da bilim camiası olmadan iş yapma kapasite ve yetkisi sınırlıdır. Bu iki grubun güçlü oldukları yönleri aralarında iyi koordine etme zorunlulukları vardır. Yatırımcı ve faydalanıcılar ile yerel halkın da önceliklerini öncelik olarak filtrelemelidirler.

6. BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye henüz tam oturamamış kültür varlığı uygulamaları ile yukarıda sayılan çıkmazlardan uzak, dünya arkeolojik kültür mirası yönetim şekillerini de filtreleyerek oluşturacağı topyekûn bir “*arkeolojik kültür varlığı ve turizmi yönetimi*” planıyla dünyadaki potansiyelini sürdürülebilir bir iktisadi teşekkül olarak konumlandırabilir.

Bu çalışmada yapılan literatür taraması ile toplanan veriler, yapılan ampirik çalışmadan elde edilen bulgular, uzman görüşlerinden derlenen tecrübeler ve araştırmacının kendi bilgi birikimi ve gözlemlerinin bir araya getirilmesi ile aşağıdaki sonuçlar ve önerilere ulaşılmıştır.

Konya ve yakın çevresi arkeolojik kültür varlıkları açısından oldukça zengin ve avantajlı bir bölgedir (Mellaart, 1954:176; Bahar 2015:5; YİK, YFK, YHK, BAK). Ancak bu avantaj toplumun refah düzeyinde belirgin bir artış doğuracak şekilde planlı, kontrol edilebilir ve sürdürülebilir bir kazanca dönüştürebilmiş değildir (Pulhan 2009: 132; YİK, YFK, YHK, BAK). Bu çalışma bölgede potansiyel olarak mevcut olan AKV'nın turizme kazandırılmasında ufuk açıcı olacaktır. Bu durumda arkeologlar belirgin bir sorumluluk üslenmelidir; “turizmden kar sağlamak isteyenleri uyarmak ve bilinçlendirmek (biz arkeologların) en önemli görevimiz olmalıdır” (Özdoğan 2008: 11-64). Elbette, günümüze kadar ulaşmayı başarmış AKV'nın oldukları şekli ile muhafaza edilerek gelecek kuşaklara aktarılması önemlidir. Ancak, turizmde cazibe (çekicilik) de önemlidir (Gunn 1993: 107) ve AKV birçok insan için çekicidir. Nihayetinde günümüzde çoğu turist deniz tatili yerine kendilerine ilginç gelen yerlere gitmek, geçmiş medeniyetlerin izini sürmek ve kendilerine cazip gelen turistik ürünü görmek isterler (Baloğlu ve McCleary 1999). Arkeoturizm de dünyada hızla genç turistler arasında da cazibe unsuru halini almaktadır. Mısır, Meksika, İtalya, Peru, Kamboçya ve Hindistan turlara dahil edilmiş olan arkeolojik kültür varlıkları turizminde dünyada ilk sıralarda olan ülkelerdir (Srivastava, 2015:31). Konya'da ve dolayısıyla Türkiye'de, AKV'na

dokunmadan ve hiçbir zarara yol açmadan, alanın en yakın uygun bir noktasında turizm cazibesi olarak replikalarını sunarak turizme açmak çalışmanın önerisidir. Bu durumda hem AKV turizm kitlelerinden zarar görmeyecek, gelecek bilim insanları için hala çalışılabilir malzeme korunacak ve turistler için gizemini korumaya devam edecek hem de birer turizm ürünü olarak pazarlanabilecek ve finansal girdi sağlayacaktır.

Çatalhöyük ve Zengibar Kalesi potansiyelleri arkeoturizm kapsamında ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir. Çatalhöyük'ün, yapılan bilimsel kazılar ve kazılara destek veren çok uluslu firmalar, yapılan yayınlar ve sunumlarla ortaya çıkan tanıtımlar sayesinde bilinirliği Zengibar Kalesine göre daha yüksektir. Ayrıca Konya şehir merkezine Zengibar Kalesine oranla daha yakındır. Bu yüzden bir turizm destinasyonu olarak nispeten daha iyi bir konumdadır. Ancak, bölgede ve Türkiye'de arkeoloji biliminin seyrine etki edecek düzeyde önem atfedilen bu neolitik alan arzu edilen ziyaretçi düzeyine ve daha da önemlisi arzu edilen ekonomik katkı düzeyine yaklaşmamıştır. Zengibar Kalesi ise hem ziyaretçi sayısı hem de potansiyelinden beklenen ekonomik katkı itibarıyla yok hükmündedir. Ancak, Zengibar Kalesi, Orta Anadolu'nun Efes'i sayılabilecek nitelikte özgün antik değerlere sahip ve Orta Anadolu ile Konya'nın en büyük antik kentidir ve hem Çatalhöyük'e hem de yapım aşamasındaki Konya-Alanya yoluna çok yakın bir mesafededir. Alanda arkeoturizm faaliyetleri canlandırılarak, hem köyden şehre göçün fazla yaşandığı bu yörede ciddi katma değer sağlanacak ve bölge kısa vadede ekonomiye kazandırılabilir hem de önüne geçilemeyen insani ve doğal tahribat kontrol altına alınabilecektir.

	Çatalhöyük	Zengibar Kalesi
Cazibe	Oludukça yüksek Nihai duruma erişilmiş	Oludukça yüksek İyileştirilmeli
Erişim	İyileştirilmeli	Yok
Faaliyet	Yok denecek kadar az	Yok
Hizmet	Yok denecek kadar az	Yok
Personel	Yok denecek kadar az	Yok
Tanıtım	İyi düzeyde	Yok

Turizm için gerekli çekiciliğin her iki destinasyon için de oldukça yüksek olması, her birinin diğerine olan artıları ile değerlendirilebilmesi alanların arkeoturizm yapılması kapsamına alınmalarını gerekli kılmaktadır. Erişim konusunda her iki alanda da yolların genişletilerek güzelleştirilmesi ve park alanlarının planlanması gerekli görülmektedir. Gelen turistlerin alanlarda birkaç gün kalmalarını sağlayacak faaliyetlerin planlanması gerekmektedir.

Çatalhöyük'ün mevcut alan yönetiminin etkin olmayışına istinaden, her iki alan için de güncel ve etkin bir "alan yönetimi başkanlığı" oluşturulmalı, başkanlık himayesinde her türlü planlama ve yürütme faaliyetleri gerçekleştirilmelidir. Alan başkanlığı himayesiyle yürütülecek bazı önemli girişimler temelde şu şekilde sıralanabilir. Çatalhöyük 1. Derece sit alanına turistlerin girmelerine izin verilmemelidir. Yürüyüş yolları tekrar gözden geçirilmeli zemin çevresinden akımın yönetilmesi ve sadece doğu höyüğünde güney açması gösterimde tutulmalıdır. Bu ziyaret rutin algılanmalı ve genel ücret belirlenmelidir. Mevcut güzergahlar daha da daraltılmalı ve etrafları dönemin dokusuna uygun hafif koruyucu malzemelerle kapatılarak çatalhöyük evleri görüntüsü sağlanmalıdır. Böylece höyük, yağmur, kar, nem, rutubet, güneş ve erozyon gibi doğal tahribattan korunmalıdır. Höyüğün mevcut ziyaretçi güzergahları da ziyarete açılmalı ancak turist gezinti ücreti yüksek tutulmalıdır. Bu alan uzman rehberler eşliğinde gezilmeli, böylece hassas neolitik yaşam mirası varlıklar çok az sayıda tursitin gezebileceği bir oran ile sınırlandırılmalıdır.

Çatalhöyük için asıl turist cazibesi olarak turiste dönemin koşullarının tecrübe ettirilebileceği, modern dünyadan tamamen soyutlanmış ve neolitik yaşam koşullarıyla donatılmış reanimasyon alanının kurulmasıdır. Bu alanda turistlerin iki ya da üç gün boyunca neolitik yaşamı bizzat tecrübe etmelerinin sağlanması ve bu faaliyetin hem ekoköy hem agroturizm gibi ilave faaliyetler ile zenginleştirilmesi önerilir. Alanda ayrıca modern anlamda barınma, yeme içme, modern dünya ile entegre tesislerinin ve hizmetlerinin sağlanması gereklidir. Gastronomi turizminin de dahil edilebileceği bir anlayış ile yakın köylerden hizmet tedarigi ve personel temini yoluna gidilmelidir. Alanda güvenlik ve bilgilendirme gibi hizmet alanlarında kalifiye eleman bulundurulmalı ve bu durum turist yoğunluğuna göre desteklenebilmelidir.

Zengibar Kalesinde acilen bir bilimsel kazı faaliyetinin başlatılması mevcut cazibe düzeyini daha da yükseltecektir. Kazı çalışmasıyla birlikte rehabilitasyon, restorasyon ve restitüsyon çalışmalarının yürütülmesi kente hem arkeoturizm hem de inanç turizmi çekiciliklerini artıracaktır. Öte yandan alanın alt yapı sorunu ileri düzeydedir ve özellikle ulaşım ve erişilebilirlik sorununun çözümü acildir. Antik kentin bizatihi kendisi turizme açılmalı ve kent içinde yürüyüş yolları, yönlendirme tabelaları konuşlandırılmalıdır.

Kentin yaşandığı dönemdeki faaliyetler tekrar hayata geçirilmeli ve alanda yapılan üretime haiz etnografik kapasite canlandırılmalıdır. Dönemin öykülerinin hem arkeologlar hem de tarihçiler tarafından doğru bir şekilde belirlenmesi ve ziyaretçilere doğru aktarılması gereklidir. Gelen turistlerin alanda birkaç gün kalmalarını sağlamak amacıyla, yakın çevrede oluşturulacak doğa yürüyüşleri, doğa (manzara) fotoğrafçılığı ve at biniciliği gibi bölgeye uygun faaliyetlerin yanı sıra yakın yerleşkelerden gastronomi hizmetleri, ekoturizm ve agroturizm faaliyetleri gibi çekicilikler oluşturulmalıdır. Hizmet üretecek yetişmiş personel ihtiyacını da bölgeden tedarik yoluna gidilmesi için yerel halka eğitim verilmesi ve böylece yerel halkın da katılımının sağlanması, bölgede hem sosyal, eğitsel hem de ekonomik değer üretilmesini doğuracaktır. Antik kentin yakınlarında hakim bir alanda yapılacak modern tesisler turistleri karşılama birimleri ile modern dünyadan iletişimini kesmeyi istemeyen turistler için de olanak sağlanmalıdır. Bu gelişmeler sonucunda özel müteşebbislerin ilgisi alana çekilmiş olacaktır.

Tüm bu gelişmelerden sonra her iki alan da tur güzergahlarına dahil edilmelidir. Tur operatörleri için birer zorunluluk halinde tutulması gereken bu iki alanın da tanıtımı ve ürün kimliği üzerine hem ulusal hem de uluslararası ölçekte tanıtım faaliyetleri yürütülmelidir. Özellikle yabancı turiste odaklanılmalı ve basılı medya ile hem internet siteleri hem de sosyal medya planlaması yapılmalıdır. İlgili mecralarda görsel ve işitsel veri paylaşımı güncel yapılmalıdır. Alanlarda ayrıca günübirlik ziyaretler için expres gezi alanları oluşturulmalı ve alanı tanıtıcı ve bilgilendirici görsel ve işitsel prodüksiyonlar oluşturulmalı ve sunulmalıdır. Hem Konya'daki Üniversitelerin hem de İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı devlet ve özel okullar ile her türlü eğitim öğretim kurum ve kuruluşlarının öğrencilerinin ilgililerle oluşturulacak protokoller doğrultusunda bu alanları günübirlik geziler düzenlemelerinin zorunlu hale getirilmesi sağlanmalıdır. Alanlara ve

bölgeye özgü arkeolojik ve etnografik ürünler teşhir edilmeli ve turistlerin beğenisine sunulurken satın alabilmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca alanlarda mutlaka anı alanları oluşturulmalı ve turistlerin ilgisine sunulmalıdır.

Konya’da ciddi potansiyeli olmasına rağmen arkeoturizmin yaygınlaşmamış olmasının en önemli nedenleri arasında inanç turizmi bulunmaktadır (YİK, YFK, YHK, BAK). Yapılan araştırma sonucunda bütün katılımcıların Konya’da Sufi kültürünün ön plana çıkarıldığı ortak paydasında buluştukları tespit edilmiştir. Mevlana Müzesi ziyareti de süresi itibarıyla kısa bir müddette tamamlandığı için Konya’ya gelen insanlar Konya’da yapılacak işin tamamlandığı ve başka bir şey kalmadığı hissine kapılarak “Konya’da Mevlana’dan başka hiç bir şey yok” kanaati ile ayrılmaktadır. Bu durum zaman içinde kent imajının inanç turizmi merkezli oluşmasına yol açmıştır. Mevlana Müze ziyaretlerinin ücretsiz olmasıyla birlikte Konya turizmden neredeyse hiç kazanç elde edememiş, dolayısıyla turizm işinin karlı bir iş olamayacağı kanaati oturmuş, turizm ile uğraşanlara da “gereksiz işlerle uğraşanlar” muamelesi edildiği gözlenmiştir. Durumun tersine çevrilmesi için her şeyden önce Mevlâna Müzesi ziyaretlerinin ücretlendirilmesi, turistler için “Turizm Güzergâhı” belirlenmesi, havaalanı, otogar ve gardan geçen direkt güzergahlar oluşturularak buralardan ulaşım sağlanması önerilir. Böylece Mevlâna Müzesi ziyaretleri yapılabildiği gibi, arkeoloji müzesi, Çatalhöyük, Zengibar Kalesi ve Sille gibi şehrin önemli arkeolojik ve kültürel zenginliklerinin de gösterimi sağlanmış olabilir.

Çalışma bulguları ışığında temel sebebin “sayıca çok fazla olan AKV’nın seçilmiş hedefler halinde tam teşekküllü bir planlama ile çalışılmamış olması” olduğu sonucuna varılmıştır. Konya ve yöresinde birçok arkeolojik kültür varlığının tespiti ve envanter çalışması yapılmamıştır. Konya ve yakın çevresinin AKV potansiyelinin arkeoturizme kazandırılması ile alakalı sorumlu paydaşların, sorumluluk ve yetki tahsisi doğru yapılandırılmış bir örgütlenme içinde olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu karmaşanın ortadan kaldırılması hususunda şu sonuç ve önerilere ulaşılmıştır:

Hiyerarşik işleyişteki silsileyi takip etmekle mükellef devlet kurum ve kuruluşlarının ve dolayısıyla yönetici ve idarecilerin, hem hukuki hem de ekonomik gücü elinde

tutması, bir arkeoturizm sistematığı olmadığı için kimi zaman kanuni, kimi zaman da bireysel sebeplerden kaynaklanan tıkanmalara, gecikmelere ve vazgeçmelere yol açmaktadır. Konya Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daireleri bir bilimsel akademik yapılanmanın yönetimi altında çalışabilmeli, sadece görev ve sorumluluklarıyla sınırlı işleri yerinde ve zamanında yürütmekle mükellef tutulmalıdırlar. Günümüzde konu ile alakalı yerel yönetim birimlerinin ihtiyaca karşılık veremeyerek yetersiz olduğu, ayrıca çalışan yetersizliği gibi gerekçelerle yapılacak işin denetim ve gözlemlenmesini de sıkıntıya soktuğu açıktır. Bilimsel camianın bu konuda bağımsız çalışmasının önünün açılması aksi takdirde hem bilimsel akademik camia hem yatırımcı faydalanıcı pozisyonundaki özel müteşebbisler hem de yerel halkın sert bir siyasi filtrelemeye takıldığı gözlenmektedir.

Bir arkeoturizm sistematığı olmadığı için hangi bilim insanlarının işin neresine katkı yapacağı konusu karmaşıktır. Konunun ilmi kısmını çalışan, günlük politikalar ve ön yargılardan arınmış, popülizme ve diğer bilim dışı çevrelere itibar etmeyen bilim insanlarının konuya çok dahil olma eğilimlerinin olmadığı açıktır. Bu durumun tam tersine çevrilmesi ve bu bilim insanlarının bir araya getirildiği bilimsel komitelerin her alan yönetimi için ayrı ayrı oluşturulması gerekli görülmektedir.

Bilimsel açıdan arkeoturizm, farklı bilim dallarının koordineli çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Arkeoturizm konusuyla yakından ilgili bilim çevreleri arasında AKV'nı tespit, teşhis, muhafaza etme ve önemini ortaya çıkarma açılarından arkeoloji, sanat tarihi ve tarih alanındaki bilim insanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Elde edilen bulguları ifade, tarif etme ve öykülerini yazma açısından Türk Dili ve İngiliz Dili edebiyatı alanındaki bilim insanlarına ihtiyaç vardır. Bulguların ve çevrenin görsel, işitsel ve yazılı dokümanlarını hazırlayarak reklam, tanıtım ve medya planlaması ile dijital platformlar, prodüksiyonlar ve internet müzeciliğinin alt yapısının oluşturulması açısından iletişim bilimleri alanından bilim insanlarına ihtiyaç vardır. AKV'nın turizm için planlanması (Turizm Destinasyon Planlaması), turizm arz kaynaklarının, turistik kaldırma kapasitesinin ve bunların sürdürülebilirliğinin tespiti ve ayrıca oluşturulan turistik ürünün pazarlanması açısından turizm alanından bilim insanlarına ihtiyaç vardır. Hiçbir idareci, yatırımcı ve yerel halk paydaşı bu alanlardan destek almaksızın arkeoturizm konumlamasını

eksiksiz tamamlayamayacağı gibi tek başına hiçbir bilim insanı arkeolog, turizmci ya da sanat tarihçinin de üstesinden gelebileceği düşünülmemelidir.

Konuyu daha çok ticari bir platformda değerlendiren ve mutlak kârlılık üzerinden yürüten yatırımcı ve iştirakçilerin AKV alanlarına hızlı yatırımlar yapılması mevcut durumda imkânsız görünmektedir. Hem yasal hem de iktisadi açıdan pek cazip olmayan bu alanların mevcut turist kapasiteleri hiçbir türlü yatırımı karşılar boyutta değildir. Cazip ortamın yaratılması alana yatırımcı ilgisini ziyadesiyle çekecektir. Ancak bir “*arkeolojik kültür varlığı ve turizmi yönetimi*” gibi bir arkeoturizm sistematigi olmadığı için yatırımcı ve faydalanıcılar da bir belirsizlik ve yatırım yapma konusunda güven arayışı hakimdir. Hem kanunlar ve yönetmeliklerde yapılacak lehte düzenlemeler, hem de finansal teşvikler ya da faizsiz kredilerle desteklemeler sayesinde yatırımcı ve faydalanıcıların önü açılarak devlet tarafından teşvik edilmeleri önerilmektedir.

Arkeoturizmin en çok fayda sağlayacağı paydaşın yerel halk olduğu açıktır. Kentlere göçün önünü kesebilecek ve yerinde istihdam sağlayarak ciddi bir katma değer yaratacak olan arkeoturizm yapılanmasında, bir arkeoturizm sistematigi olmadığı için yerel halk da gücünü, kuvvetli olduğu yönünü ve konuya nasıl destek verebileceğini bilmemektedir. Ne bilmediğini bilmeyen insanların konuya destek vermesi mümkün değildir. Bilgi ve tecrübesi olmayan yerel halkın konuya hiçbir şekilde destek veremeyeceğini düşünen yönetici ve bilim çevrelerinden insanlar olduğu yapılan mülakat bulgularında karşılık bulmuştur. Bu çalışmanın önerisi, konunun en önemli paydaşının yerel halk olduğu gerçeğinden hareket edilmesi gerektiğidir. Bu yüzden arkeoturizm sistematigi içinde önemli bileşenlerden birinin de yerel halkın eğitimi olduğudur. Unutmamak gerekir ki, bu alanda yapılacak tüm çabalar ancak yerel halkın ilgisi ve desteği ile sürdürülebilirlik kazanacaktır. Bu gerçeğin hem yönetici-idareciler, hem yatırımcı-faydalanıcılar hem de bilimsel-akademik çevrelerce asla göz ardı edilmemesi gerekir. Yerel halk arkeoturizm yapılanma sürecinde tamamen edilgen olmasına rağmen, daha sonrasındaki sürdürülebilir arkeoturizmin asli ve en önemli paydaşı konumunda olacaktır. Mutlaka düzenli ve belirli aralıklarla eğitime alınması, ancak eğitimini tamamlayanların sonrasında turizm hizmetlerinde istihdam yoluna gidilmesi ve görevi esnasında da kontrol edilmesi gerekmektedir. Böylece, yerel halkın, AKV’na, arkeoturizme, turiste

ve farklı kùltùrlere bakışı değişecek, hoşgörü ve misafirperverliği ile alanda arzulan kaliteli hizmet sağlama ihtiyacı giderilecektir. Yerel halkın eğitimi konusunda bölgedeki turizm fakùltelerinin ilgili birimlerinde daimi çalışmalar yapılmalı ve belli bir eğitim seviyesini tamamlayan katılımcılar sertifika verilerek iş gücüne dâhil edilmelidir.

Mevcut alan yönetimi önemli düzeyde belediyelerin altında çalışacak şekilde tanzim edilmiştir. Bu durum arkeolojik kùltür varlıklarını yerel yönetim anlayışına terk etmekte ve siyasi bir çerçeveye sokmaktadır. Çalışmanın önerisi şöyledir. Alan yönetiminin konu ile alakalı bilimsel akademik çevrelerden seçilmiş bir alan başkanı tarafından valilikle koordineli apolitik bir şekilde yürütülmesi, belediyelerin ise bu başkanlığa finansman ve teknik destek vermesi şeklinde olmalıdır. Ayrıca alandaki turizm faaliyetlerinden alan başkanlığına aktarılacak belirli oranda kesinti ve harçlarla her alan başkanlığı kendi döner sermayesini oluşturmalıdır. Böylece her alan başkanlığı turizm faaliyeti yürütmeli ve döner sermayesine gelir sağlamalıdır. Alan başkanlığı alanın bulunduğu yere yakın bir hizmet binası içinde tüm kadroları ile çalışmalıdır. Alan başkanlığına valilikten, belediyeden, yatırımcı temsilcilerinden ve ilgili STK'lardan gerekli sayıda görevlendirmeler yapılarak Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu üyeleri alınmalı ve koordinasyon sağlanmalıdır. Eşgüdüm ve denetleme kurulu üyeleri mevcuttaki gibi yılda en az iki kere toplanmamalıdır. Haftanın belirli günleri hizmet binası içinde görev yapmalı, diğer günler de kendi iş alanlarında hizmet vermelidirler. Alan başkanı her koşulda başkanlıkça üniversitelerden atanmalı, yerel politikalara karıştırılmamalıdır. Denetim birimi en az bir turizmci ilave edilerek aynen korunmalıdır. Burada alan yönetimi uygulamalarının sonuçsuz kaldığı apaçıktır.

Tezin çözümler önerisi ise şudur: Arkeolojik Kùltür Varlıkları Genel Müdürlüğü (AKVAGEM ya da bir başka isim) kurulmalı ve Kùltürel Miras Yönetimi Kanunu çıkarılarak yepyeni bir yapılanmaya gidilmelidir. Arkeolojik kùltürel miras düzenlemeleri ile arkeoturizm bölgelerinde lehte hukuki, mali ve teşvike dayalı iyileştirmeler yapılmalı, hem alan yöneticilerinin hem yatırımcı faydalanıcıların hem de yerel halkın ekonomiye kazandırılması ve istihdamın artması için önlerinin açılması sağlanmalıdır. Türkiye'nin arkeoloji atlası son dönem gelişmelerine göre çıkarılmalı ve kùltür yoğunluklarına göre kùltür bölgelerine ayrılmalıdır. Bölge Müdürlüklerinin kurulması, bölge müdür-

lükleri içinde müdürlükler ve müdürlükler içinde de şefliklerin yapılandırılmasıyla Orman Genel Müdürlüğünün yapılanma şeklinin örnek alınması önerilmektedir. Koruma memurları da dâhil, alana üniversitelerin belirtilen bölümlerinden istihdam yapılmalı, çalışanlar ilave görevlerle görevlendirilebilecek (örneğin yüzey araştırması yapabilecek) donanımda alınmalıdır. Yetki kargaşasının önüne geçilmesi açısından, kültür varlıklarının olduğu tespit edilen sit alanları ve alanlarla irtibatı sağlayacak ilgili güzergâhlar dâhil olmak üzere mutlak yetkili AKVAGEM olacağına teminat altına alınması önerilmektedir. Bu planlamada hem merkez hem de taşra teşkilatında görevlendirilmek üzere yaklaşık 25000 personelin aşama aşama alınması ve bunların arkeolog (% 40), sanat tarihçi (% 15), mimar (% 5), tarihçi (% 10), edebiyatçı (% 5), iletişimci (% 10) ve turizmci (% 15) gibi meslek dallarından istihdam edilmesi önerilmektedir. Bunlarla ilgili detaylar çalışılmışsa da tez çalışmasının kapsamı dışında tutulmuştur. Şefliklerden, müdürlüklere, oradan bölge müdürlüklerine ve merkez yönetime kadar her bir alanda mutlak denetim, kontrol, envanter çalışmaları, yüzey araştırmaları ve alanların arkeoturizm potansiyelleri çalışılarak arkeoturizm faaliyetleri gerçekleştirmelerinin sağlanması ve belirli dönemlerde faaliyet raporlarının düzenli olarak sunulması sağlanmalıdır. Reklam ve tanıtım faaliyetlerinin böylece düzenli bir şekilde yapılarak turist destinasyonu haline dönüşebileceği, gelen turistlerin kayıt altına alınabileceği ve her AKV alanında bir muhatap bulunabileceği ön görülmektedir. Belli aralıklarla gerçekleştirilecek kontrollerle eserlerin yerinde denetimi yapılacak, böylece hem kaçakçılık ve insan tahribatının önüne geçilebilecek hem de jandarma ve polisin bu bağlamdaki yükünde azaltılmalarına gidilmiş olacaktır. Bu sistem ile gelen ziyaretçi sayılarının kayıt altına alınarak hangi bölgelerin ne kadar turist tarafından ziyaret edildiğinin verileri de elde edilmiş olacaktır. Bu anlamda ilâve çalışmalar oldukça ufuk açıcı olacaktır. Bu şekilde yönetilen AKV alanlarının oluşturacağı turizm gelirleriyle on yıl içinde kendini amorti edeceği düşünülmüşse de, bir ilâve maliyet ve fizibilite çalışması yapılarak değerlendirilmesi gerektiği önerilmiştir.

Arkeoturizm yatırımları aynı zamanda bir istihdam alanı olarak değerlendirilebilir. Böylece her yıl üniversitelerimizin arkeoloji ve tarih gibi ilgili fakültelerinden mezun olan gençlere hem bir istihdam alanı yaratılmış olacak hem de milli ve dünya kültür

mirası varlıkları değerlendirilmiş olacaktır. Arkeoturizme yatırımları aynı zamanda eğitim öğretim süreci, kültürlenme ve hoş görü, konukseverlik ve dünyaya entegre olma olanağı sağlayacaktır. Üniversitelerle yerel halkın daha da kaynaşması ve eğitimi desteklenmiş olacaktır. Arkeoturizme yerelde var olan “potansiyelin kazanca dönüştürülmesi bir zorunluluk ve bir görevdir” gözü ile bakılmalıdır. Turizme kazandırılmayan her arkeolojik alanda paydaşların sorumluluklarını yerine getirmediği ve kaynakları verimsizleştirerek atıl halde tuttuğu gerekçeleri ile muamele edilmeli, dolayısıyla lehteki hukuki ve mali düzenlemelerden faydalanmalarının önü kesilmelidir.

Arkeoturizm dünyada ve Türkiye’de bilimsel olarak yeni şekillenen bir araştırma alanı olup, gelişen bir turizm türüdür. Dünya genelindeki mevcut arkeolojik kültür varlığı potansiyeli göz önüne alındığında, yapılan literatür çalışmalarında konuyla ilgili benzer çalışmalar yok denilebilecek kadar azdır. Konya örneğinde ise benzer bir çalışma tespit edilememiştir. Konya’daki arkeolojik kültür varlıklarının turizme kazandırılması konusunun ele alındığı bu tez çalışmasında yönetici ve idareci katılımcılar arasında karar alma mekanizmasının önemli bileşenlerinden olan bölge milletvekilleri ile mülakat yapılamamış, konunun siyasetçiler boyutu incelenememiştir. Siyasi ve politik bakış açılarını kapsayacak ilave çalışmalar ayrıca yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alanyalı, F. S., (27–30 Mayıs 2010), *Arkeoloji ve Turizm İlişkisinde Beklentiler Neler Olmalı*, I. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi: 343-350, Nevşehir
- Allen, G., (1903-1912), John Ruskin, Works, “The library Edition” E. T. Cook and Alexander Wedderburn.39 vols, London
- Altun, S., (2016), İsauria Nekropollerini ve Mezar Sitellerini, Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya
- Ahunbay, Z., (1996), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon: İstanbul, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları
- Ahmad Y., (2006), The scope and definitions of heritage: From tangible to intangible, *International Journal of Heritage Studies*, 12 (3) pp. 292-300
- Amex tourist traveller classification (1989)
- Appadurai, A., (1986), Introduction. (ed), *The Social Life of Things; Commodities in Cultural Peerspective:3*, Cambridge: Cambridge University Press
- Archi, A., (1984). “Anatolia in the Second Millenium B.C., Circulation of Goods in Non-Palatial Context in the Ancient Near East.” *Proceedings of the Internaonal Conference Organized by the Instituto Per gli Studi Micenei ed Egeo-Anatolici*, (Editor: A. Archi), 196-206,
- Arı, Y., (2005). Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj Kavramı, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13 (1): 311-340.
- Avcioğlu S., (2016). Tarihi Çevrelerde Kentsel Koruma ve Kentsel Yenileme Eğilimleri: Yasal ve Yönetmelik Çerçeve, ISSN: 1307-9905 Sayı Issue 20, Cilt Volume 7, Eylül September 2016, 698-719.
- Azam, M. & Sarker, T.. (2019). Governance of Green Tourism and Sustainable Development: Towards Greening the Economy.
- Baloğlu, Sehmuz ve McCleary, K.W. (1999), “A model of Destination Image Formation”, *Annals of Tourism Resarch*, Cilt: 26 (4).
- Bandyopadhyay, R.; Morais, D.B.; Chick, G. (2008), Religion and identity in India’s heritage tourism, *Annals of Tourism Research*, 35 (3) pp. 790-808

- Barutçugil, İ.S., (1984). Turizm İşletmeciliği (2.Baskı). Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Baykara, T., (1998), Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, (Kısaltma: Konya), II. Baskı, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Konya 1998 ; Ekrem Akurgal, Anadolu Kültür Tarihi, Tübitak Yay., Ankara.
- Bayer, M.Z. (1992). Turizme Giriş, İşletme Fakültesi Yayını, 531s, (Introduction to Tourism, Tourism Faculty Publications), Küre Ajans, İstanbul.
- Bayliss, A. & Brock, F. & Farid, S. & Hodder, I. & Southon, J. & Taylor, R. (2015). Getting to the Bottom of It All: A Bayesian Approach to Dating the Start of Çatalhöyük. *Journal of World Prehistory*. 28. 1-26. 10.1007/s10963-015-9083-7.
- Benthall, J., (1988). The Anthropology of Tourism. *Anthropology Today*, 4(3), 20-22. doi:10.2307/3032643
- Breathnach, T., (2006), Looking for the real me: Locating the self in heritage tourism, *Journal of Heritage Tourism*, 1 (2) pp. 100-120
- Brink, P. H., "Heritage Tourism in the U.S.A.: Grassroots Efforts to Combine Preservation and Tourism." *APT Bulletin: The Journal of Preservation Technology*, vol. 29, no. 3/4, 1998, pp. 59-63. *JSTOR*, doi:10.2307/1504615.
- Brown, K., (1993). TOURISM TRENDS FOR THE '90s. *History News*, 48(3), 4-7. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/42653541> Accessed on 04/07/2018
- Bodine, J., (1981), Comments to: Tourism as an Antropological Subject by Dennison Nash. *Current Antropology*, Vol.22 No:5
- Boyer P., Roberts N., Baird D., (2006) – “Holocene Environment and settlement on the Carsamba Alluvial Fan, South-Central Turkey: integrating Geoarchaeology and Archaeological Field Survey”, *Geoarchaeology*, Vol 7, No 21
- Bruner, E., (2005), Abraham Lincoln as authentic reproduction E. Bruner (Ed.), *Culture on tour*, University of Chicago Press, Chicago pp. 145-168
- Bogdan, R. C., & Biklen, S. K., (2007). *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods*. The USA: Pearson Education.

- Burns, P. and Holden, A., (1995) *Tourism: a New Perspective*, Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Burns, P. M., (1999), *An introduction to Tourism and Antropology*, Routledge, New York, NY 10001
- Bushell, R. ve Eagles, P., (Ed.) (2007). *Tourism and Protected Areas: Benefits Beyond Boundaries: The Vth IUCN World Parks Congress*, Wallingford, UK: CABI Pub.
- Calder, W. M., (1928), *The Site of Ísauria Nova*, JHS.
- Carleton, W & Conolly, J. & Collard, M., (2013). Corporate kin-groups, social memory, and “history houses”? A quantitative test of recent reconstructions of social organization and building function at Çatalhöyük during the PPNB. *Journal of Archaeological Science*. 40. 1816–1822. 10.1016/j.jas.2012.11.011.
- Castañeda, Q. (2012), The Neoliberal Imperative Of Tourism: Rights And Legitimization In The Unwto Global Code Of Ethics For Tourism. *Practicing Anthropology*, 34(3), 47-51. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/24781886>
- Cate, H.T., (1961), Houwink Ten Cate, P. H. J., *The Luwian Population, Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period*, Leiden, 1965.
- Catling, Christopher (2009); *Archaeology Step-by-Step*, Hermes House and Annes Publishing, London.
- Caton, K. ; Santos, C.A. (2007), *Heritage tourism on Route 66: Deconstructing nostalgia*, *Journal of Travel Research.*, 45 (4) pp. 371-386
- Charles, M., Doherty, C., Asouti, E., Bogaard, A., Henton, E., Larsen, C. S., Ruff, C. B., Ryan, P., Sadvari, J. W., and Twiss, K. C., (2014), Landscape and taskscape at Çatalhöyük: an integrated perspective. In Hodder, I. (ed.), *Integrating Çatalhöyük: Themes from the 2000–2008 Seasons*. Los Angeles: UCLA Cotsen Institute of Archaeology Press. Çatal Research Project 10. British Institute at Ankara Monograph 49. *Monumenta Archaeologica*
- Chambers, D.& Rakic T., (2008), *World heritage: Exploring the tension between the national and the “universal”* *Journal of Heritage Tourism*, 2 (3)
- Çakılcıoğlu, M., (2016), "Turizm Odaklı Sürdürülebilir Kalkınma İçin Bir Yöntem Önerisi". *Tasarım + Kuram* 9

- Çetik, A.R., (1985), Türkiye Vejetasyonu: İç Anadolu'nun Vejetasyonu ve Ekolojisi, Konya 1985
- Cohen. E., (1971), “Arab Boys and Tourist Girls in a Mixed Arab/Jewish Community”, *International Journal of Comparativ Sociology*, XII (4): 217–33.
- Cohen. E., (1972), “Towards a Sociology of International Tourism”, *Social Research*, 39 (1).
- Cohen. E. (1974), “Who is a Tourist?: A Conceptual Classification”, *Sociological Review*, 22: 527–55.
- Cohen. E. (1988), “Authenticity and Commoditization in Tourism”, *Annals of Tourism Research*, 15: 371–86.
- Comer, D. & Willems, A., (2019), Conclusion: Feasibility Assessment at Public Archaeological Heritage Sites. 10.1007/978-3-319-92756-5_16.
- Comp, T. (1993). Heritage Tourism Comes of Age. *History News*,48(3), 9-12. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/42653542> Accessed on 04/07/2018.
- Corbin, Annalies, Russel, Matthew A., (2010), When the Land Meet the Sea, Historical Archeology of Tourism in Yellowstone National Park, Springer Science+Business Media, LLC, 233 Spring Street, New York
- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Crick, M., (1989), Representations of International Tourism in the Social Sciences: Sun, Sex, Sights, Savings, and Servility. *Annual Review of Anthropology*, 18, 307-344. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2155895>
- Daher, R.F. (2005), *Urban regeneration/heritage tourism endeavours: The case of Salt, Jordan “local actors, international donors, and the state”* International Journal of Heritage Studies, 11 (4) pp. 289-308
- Davis, E. J., (1879), Life in Asiatic Turkey, a Journal of Travel in Cilicia (Pedia and Tracheia), Isauria and Parts of Lycaonia and Cappodocia, London

- Deetz, J., (1968), The inference of residence and descent rules from archaeological data. In *New perspectives in archaeology*, edited by S. R. Binford and L. R. Binford, Chicago: Aldine. Pp. 41-48
- De Ridder, N.A., (1965), "Sediments of the Konya Basin, Central Anatolia, Turkey", *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology*, 1, pp225-254
- Diñçer, İ., (2009), *Tarihi Yarımada – Yönetim Planı Kavramı ve Planlamanın Meşruiyet Krizi*
- Diodoros, *Bibliotheka Historika*, XVIII, 22. (Library of History of Diodoros Sicily), Çev. C.H. Oldfather (LOEB), London, 1953
- Doğanay, O., (2011), *Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2010 Yılı Yüzey Araştırması*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Cilt 3, 2011, Malatya
- Doğanay, O., (2012), *Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2011 Yılı Yüzey Araştırması*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Cilt 2 Yayın No: 157-2, 2011, Çorum
- Doğanay, O., (2014), *Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2014 Yılı Yüzey Araştırması*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Cilt1 Yayın No: 168-1, 2011, Gaziantep
- Doğanay, O., Köker E., Yılmaz A., Altun S., (2015), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, cilt II, Yayın No: 172-2 Erzurum.
- Doğanay, O. (2016-A), *Zengibar Kalesi (İsaura) 2010-2015 Yılları Yüzey Araştırmaları: İlk Sonuçlar Ve Düşünceler*, idil, Cilt 5, Sayı 21, Ankara
- Doğanay, O., (2016-B), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 34. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, cilt II, Yayın No: 176-2 Edirne
- Doğanay O., Kurt, M., Aydaş M., Eraslan H., (2017), *Zengibar Kalesi (Bozkır/Konya) 2010 Yılı Yüzey Araştırması*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Cilt 2, 2017, Bursa

- Drabek, T.E., (1995), Disaster planning and response by tourist business executives, *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, Volume 36, Issue 3, Pages 86-96, ISSN 0010-8804, [https://doi.org/10.1016/0010-8804\(95\)96941-9](https://doi.org/10.1016/0010-8804(95)96941-9)
- Drakos, K., & Kutan, A., (2003), Regional Effects of Terrorism on Tourism in Three Mediterranean Countries. *The Journal of Conflict Resolution*, 47(5), 621-641. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3176222>
- During, B., (2007), Reconsidering the Çatalhöyük Community: From Households to Settlement Systems. *Journal of Mediterranean Archaeology*. 20. 10.1558/jmea.v20i2.155.
- Edensor, T. (2007), *Mundane Mobilities, Performances And Spaces of Tourism*, *Social & Cultural Geography*, 8 (2) pp. 199-215
- Edson, G., (2004), *Heritage: Pride or Passion, Product or Service?* *International Journal of Heritage Studies*, 10 (4) pp. 333-348
- Emekli, G., (2013), “Öğrenen Turizm Bölgeleri Yaklaşımı ve Kent Turizmi - Öğrenen Turizm Bölgeleri, Kentler ve Kent Turizmine Kuramsal Yaklaşım”, 3rd International Geography Symposium - GEOMED
- Engelhardt, R. A., (2005), Culture and Sustainable Development in the Pacific, 13. Bölüm: Culturally and ecologically sustainable tourism development through local community management; Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/j.ctt2jbj7c>
- Erzen, A., (1940), *Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft*, Leipzig
- Feilden, B. and Jokilehto, J.(1993) *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*, ICCROM, Roma.
- Forest, J.D., (1993), “Çatal Hüyük et son décor: pour le déchiffrement d'un code symbolique”, *Anatolia Antiqua*, 2, pp. 1-14.
- Foster, K., (1990), The Ironbridge Gorge Museum - an extraordinary museum, *Insights*, September, C7-14, English Tourist Board.
- Frost, W., (2004), *Heritage tourism on Australia's Asian shore: A case study of Pearl Luggers, Broome*, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 9 (3) pp. 281-291

- Gamble, C., (2004), *Archaeology: The Basics*, Routledge, New York
- Garrod, B. & Fyall, A., (2000), Managing Heritage Tourism. *Annals of Tourism Research*, 27. 682-708. 10.1016/S0160-7383(99)00094-8.
- Gautam, S., (2019), *Archaeotourism in the Western Himalayas Scope and Challenges*
- Giraud, R. & Porter, B., (2010), Archaeotourism and the Crux of Development. *Anthropology News*, 51. 7-8. 10.1111/j.1556-3502.2010.51807.x.
- Given, L. M., (2008), *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*, Volume 1 & 2, Sage Reference Publication
- Goodall, B., (1993), "Industrial Heritage and Tourism (1978-)." *Built Environment* Vol. 19, no. 2, pp. 92-104. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/23287681.
- Goodall, B. (1997), The Future for Heritage Tourism. *The Geographical Journal*, 163(2), 243-244. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3060207> Accessed on 04/07/2018.
- Graburn, N. H. H., (1989), Tourism: The Sacred Journey. In V. L. Smith (Ed.), *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*, 2nd edition, pp. 21–36. University of Pennsylvania, PA.
- Greenwood, D., (1989), 'Culture by the Pound: an Anthropological Perspective on Tourism as Cultural Commoditization', (in) Smith, V. (1989).
- Gruffydd, J., (2002), Fieldwork in heritage tourism. *Teaching Geography*, 27(4), 164-170. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/23756246> Accessed on 04/07/2018.
- Goetze, A., (1933), *Die Annalen des Mursilis (MVAeGXXXVIII)*, Leipzig
- Gökgöz T., (2009), "Cartographic Properties and Current Situation of the Oldest Picture Map in Çatalhöyük", *The Portolan*, vol.75, pp.43-49,
- Gülersoy Z., N., Günay, Z., (2005), *Avrupa'da Kültürel Miras Koruma Yaklaşımları ve Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Türkiye'de Koruma Politikaları*, İstanbul: Tarihi Kent Yönetimi Paneli, TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul Büyükşehir Şubesi Yayınları, 3.02.2005, s.19-34

- Günlü, E., (2011), *Preserving Cultural Heritage And Possible Impacts On Regional Development: Case Of İzmir*, İzmir
- Gunn, C. A., (1994), *Tourism Planning, Basics Concepts Cases*, 3. Baskı, USA.
- Harvey, D.C., (2001), *Heritage pasts and heritage presents: Temporality, meaning and the scope of heritage studies*, *International Journal of Heritage Studies*, 7 (4) pp. 319-338
- Hamilton W.J., (1842), *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia; with some Account of their Antiquities and Geology*, I-II, London, 1842.
- Haddow, S. & W. Sadvari, Joshua & Knüsel, Christopher & Hadad, Rémi. (2015). A Tale of Two Platforms: Commingled Remains and the Life-Course of Houses at Neolithic Çatalhöyük. 10.1007/978-3-319-22554-8_2.
- Herodot, *Historia*, I.72
- Hitchcock, M. , V.T. King, M. Parnwell (Eds.), (2010), *Heritage Tourism in Southeast Asia*, NIAS, Copenhagen
- Hodder, I., (1996), Çatalhöyük: 9000; Year Old Housing And Settlement: Central Anatolia. *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Habitat II*, (Ed.Sey, Y.), İstanbul, 43-48.
- Hodder, I., & Cessford, C., (2004), Daily Practice and Social Memory at Çatalhöyük. *American Antiquity*, 69(1), 17-40. doi:10.2307/4128346
- Hodder, I., (2006), *Çatalhöyük: the Leopard's Tale, revealing the mysteries of Turkey's ancient 'town'*. London: Thames and Hudson
- Hodder, I., (2007), "Çatalhöyük in the context of the Middle Eastern Neolithic", *Annual Review of Anthropology*, 36.
- Hodder, I.R., (2011), "Wheels of time: some aspects of entanglement theory and the Secondary Products Revolution", *Journal of World Prehistory*, 24, 175-187.
- Hodder, I., (2006a), Peopling Çatalhöyük and its landscape, in *Inhabiting Çatalhöyük: reports from the 1995-99 seasons*. Edited by I. Hodder. Cambridge: McDonald Institute of Archaeological Research.
- Hodder, I., (2006), *Leoparın Öyküsü*, Çev: Dilek Şendil, Yapı Kredi Yayınları

- Hodder, I.R., (2011), "Wheels of time: some aspects of entanglement theory and the Secondary Products Revolution", *Journal of World Prehistory*, 24, 175-187.
- Hodder, I.R., (2013), "Why do pot styles change? A consideration of culture change from the perspective of Çatalhöyük". In: Tekocak, M. ed. *Studies in Honour of K. Levent Zoroğlu*. Antalya: Suna and İnan Kıraç Research Institute on Mediterranean Civilizations, pp. 293-304.
- Jaafarr, M., Ismail, S., & Rasoolimanesh, S., (2015), Perceived Social Effects Of Tourism Development: A Case Study Of Kınabalu National Park. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 10(2), 5-20. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/24873524>
- Jamal, T., H., (2005), Kim Bridging the interdisciplinary divide: Towards an integrated framework for heritage tourism research, *Tourist Studies*, 5 (1) pp. 55-83
- Jeremy N. (Research Officer in Tourism) & Jim M. (Program Chair in Tourism), (2005), Limitations of Resident Perception Surveys for Understanding Tourism Social Impacts The Need for Triangulation, *Tourism Recreation Research*, 30:2, 43-54
- Jüthner, J.-Knoll, F.-Patsch, K.-Swoboda,(1903), H.,Vorläufiger Bericht über eine Archäologische Expedition nach Kleinasien Unternommen im Auftragen der Gesellschaft zur Förderung Deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen, Prag
- Jones, A. H. M., (1971), *Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford
- Joseph, J. W., (2004), Resistance and Compliance: CRM and the Archaeology of the African Diaspora, *Historical Archaeology*, Volume 38, Number 1.
- Jusoh, A. & Sauman S., &Yunus S. & Nayan, Nasir & Ramli, Z., (2017), Archaeotourism and its Attractiveness in the Context of Heritage Tourism in Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 7. 2222-6990. 10.6007/IJARBS/v7-i4/2923.
- Karajaoja, R., (1991), *Commoditization of Indigenous Cultures Through Tourism: A thesis Fort he Degree of Master of Arts; B.A., The University of British Columbia*

- Köker, Emine, 2016. Yüzey Araştırmaları Işığında Isaura (Zengibar Kalesi/Bozkır) Seramikleri, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: 9, 2016, Konya
- Kodge & Terrace, Gülersoy Z., Nuran; Ayrancı, İ., (2011), Koruma Alanlarında Yönetim Planı İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Çevre ve Şehircilik UYGAR Merkezi Yayınları
- Kozak, N., Kozak, M. A. & Kozak, M., (2008), Genel Turizm, İlkeler- Kavramlar (7. Basım). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kreiner, N. C., & Gatrell, J.D., (2006), *Tourism, heritage and pilgrimage: The case of Haifa's Bahá'í Gardens* Journal of Heritage Tourism, 1 (1) pp. 32-50
- Kretschmer, P., (1896), Einleitung in die Geschichte der Griechischen Sprache, Göttingen.
- Kurt, M., (2016), Yazıtlar Işığında Zengibar Kalesi'nde (Isaura) Roma Dönemi İmar Faaliyetleri ve Euergesia, Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları: 9
- Lansing, P., & De Vries, P., (2007), Sustainable Tourism: Ethical Alternative or Marketing Ploy? Journal of Business Ethics, 72(1), 77-85. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/25075360>
- Levick, B., (1967), Roman Colonies in Southern Asia Minor, Oxford
- Li, M.; Wu, B. & Cai, L., (2008), *Tourism development of world heritage sites in China: A geographic perspective*, Tourism Management, 29 (2) pp. 308-319
- Lichter, C.,(2016), Burial Customs of Neolithic in Anatolia-An Overview 71, Anatolian Metal VII Anatolien und seine Nachbarn vor 10.000 Jahren- Anatolia and neighbours 10.000 years ago, Bochum
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G., (1985), Naturalistic Inquiry. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
- Logan, W.S., (2001), Globalizing heritage: World heritage as a manifestation of modernism and challenges from the periphery. In: *Proceedings of Australia ICOMOS National Conference 2001: 20th Century Heritage—Our Recent Cultural Legacy* (pp. 51–57). Adelaide 28 November–1 December 2001.

- Lowenthal, D., (2005), *Natural and cultural heritage* International Journal of Heritage Studies, 11 (1) pp. 81-92
- Marangoz, M., (Mart 2006), Yaşlı Tüketiciler ve Satın Alma Davranışlarının incelenmesine Yönelik Bir Araştırma. İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 34, 105-121.
- Marshall, C., & Rossman, G. B., (2011), *Designing qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc
- Martin, L., (2000), Hunting, herding, feasting: animal use at Neolithic Catalhoyuk, Turkey. *Archaeology International*, 4.
- Maxwell, J. A., (2013), *Qualitative research design: An interactive approach*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Mbaiwa, J., & Darkoh, M., (2008), The Socio-Economic and Environmental Effects of the Implementation of the Tourism Policy of 1990 in the Okavango Delta, Botswana. *Botswana Notes and Records*, 39, 138-155. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/41236640>
- Mcintosh, R.W., Goeldner, C. R., (1990), *Tourism: Principles, Practices and Philosophies* (Sixth Edition). New York, USA: John Wiley and Sons Inc.
- McMorran, C., (2008), *Understanding the “heritage“ in heritage tourism: Ideological tool or economic tool for a Japanese hot spring resort?* *Tourism Geographies*, 10 (3) pp. 334-354
- Mellaart J., (1967), *A Neolithic Town in Anatolia*, McGraw Company, New York
- Mellaart, J., (1990), “The Earliest Representations of the Goddess of Anatolia and Her Entourage”. In: Rageth, J. ed. *Anatolische kelims; Symposium Basel, Die Vorträge*. Basel, pp. 27-46.
- Mellaart, J., (1965), *Earliest Civilisations of The Near East*. London: Thames and Hudson, pp. 81-101.
- Mellaart, J., (1963), “Deities and Shrines of Neolithic Anatolia. Excavations at Çatal Hüyük 1962”, *Archaeology*, 16(1), pp. 29-38.
- Mellaart J., (1967), *Çatal Höyük: A Neolithic Town in Central Anatolia*, London

- Mellaart, J., (1974), Beycesultan and Hittites, Mandel'e Armağan I, 509-521,
- Mellaart, J., (1963), "Early Cultures of the South Anatolian Plateau II The Late Chalcolithic and Early Ages in the Konya Plain", AnatSt.XIII, 199-236
- Middleton, C., (2018), *The beginning of herding and animal management: the early development of caprine herding on the Konya plain, central Anatolia. Anatolian Studies*, 68, 1–31. doi:10.1017/s0066154618000017
- Miles, M. B., & Huberman, A. M., (1994), *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Mumcu, A., (1969), "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", A.Ü Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XXVI, S. 3-4, Ankara, s.45-78.)
- Mitford, T. B.-Andrews, St., (1980), *Roman Rough Cilicia*, ANRW, II. 7.2, 1230-1261, Berlin
- Nash, D., (1989), Tourism as a Form of Imperialism. In *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism* (second ed.), V.L, Smith, ed., pp.265-279. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Naster P., (1938), *L'Asia Mineure, et L'Assyriens*, Bibliotheque du Moseon, vol. 8, Louvain
- National Travel and Tourism Office, (2015), *2014 Cultural Heritage Traveler*. Washington, DC: U.S. Department of Commerce.
- Ndosi, O.M., (1992), *Preparing Management Plans for Protected Areas Canada, Parks*
- Feilden, B. and Jokilehto, J., (1993), *Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites*, ICCROM, Roma.
- Neal, J., Sirgy, M., & Uysal, M., (2004), Measuring the Effect of Tourism Services on Travelers' Quality of Life: Further Validation. *Social Indicators Research*, 69(3), 243-277. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/27522146>
- Nickerson, N. P., (1996), *Foundations of Tourism*, Prentice Hall Inc, Printed in The USA.
- Nuryanti, W., (1996), Heritage and postmodern tourism, *Annals of Tourism Research*, 23 (2) pp. 249-260.

- Olalı, H., (1983), Dış Tanıtım ve Turizm, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, No:253
- Orser, C., (1999), Towards a Modern-World Archaeology, Routledge, USA and Canada,
- Orton, D., Anvari, J., Gibson, C., Last, J., Bogaard, A., Rosenstock, E., & Biehl, P. (2018), A tale of two tells: Dating the Çatalhöyük West Mound. *Antiquity*, 92(363), 620-639. doi:10.15184/aqy.2018.91
- Ormerod, H. A., (1922), The Campaigns of Servilius Isauricus Against the Pirates, *JRS* 12, 35-56
- Oter, Z., Assiouras, I., & Markopoulos, M., (2010), Detrimental Tourist Behavior and De-Marketing of Cultural of Heritage Visits. Paper presented at International Symposium on the Conservation of Monuments in the Mediterranean Basin, Patras, Greece.
- Özdoğan, M., (2008), Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Öztaş, K., (2002), Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri, Nobel Yayınları, Ankara
- Patton, M. Q., (1990), Qualitative evaluation and research methods. Newbury Park, CA: Sage Publications, Inc.
- Pedersen A., (2002), Managing Tourism at World Heritage Sites: a Practical Manual for World Heritage Site Managers: sayfa;23 By Arthur Pedersen, UNESCO World Heritage Centre
- Plog, S., (2001), Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity: An Update of a Cornell Quarterly Classic, Cornell (*University*) Hotel and Restaurant Administration Quarterly, Sage Publications
- Pinter, T. L., (May 2005), Heritage Tourism And Archaeology: Critical Issues, Volume; 5, number; 3
- Polat, S. & Dostoğlu, N., (2007), Kentsel dönüşüm kavramı üzerine: Bursa'da kükürtlü ve Mudanya örnekleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 61-76.

- Polat S., Özge H., Yıldız T., & Dostoğlu N., (2018), A user-Oriented Urban Design Guide Model for Cultural Heritage: The Case of Bursa Khan Area. *Megaron*; 13 (4):584-596
- Poon, A., (1993), *Tourism, Technology and Competitive Strategies*, Wallingford: CAB.
- Poria, Y. , Reichel A. , Biran A., (2006), Heritage site perceptions and motivations to visit, *Journal of Travel Research*, 44 (3) pp. 318-324
- Porter, B.W.& Salazar, N.B., (2005), Heritage tourism, conflict, and the public interest: An introduction, *International Journal of Heritage Studies*, 11 (5) pp. 361-370
- Pulhan, G., (2009), “Cultural Policy Reconsidered in the Light of Recent Cultural Policies”, *Introduction to Cultural Policy in Turkey* (Ed. S. Ada ve A. İnce), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 151-170.
- Ramsay, W. M., (1967), *The Social Basis of Roman Power in Asia Minor*, Adolf M. Hakkert Publisher, 1967, Amsterdam
- Ramsay, A.M., (1904), The Early Christian Art of İsauro Nova, *JHS* 24, 260-292, 1904.
- Ramsay, W.M., (1960), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. M Pektaş, İstanbul, 1960
- Ramsay, A.M., (1906), Isaurian and East Phrygian Art and Report on Exploration in Phrygia and Lykaonia, in *Stud. in the Hist. and Art of the East. Prov. of the Roman Emp.*, 3-92, Aberdeen
- Ringbeck, B., (2008), *Management Plans for World Heritage Sites Bonn: German Commission for UNESCO*
- Ritzer, G., (1998), *The McDonaldization Thesis: Explorations and Extensions*, London: Sage.
- Roberts CN, Eastwood W, Kuzucuoglu C, Fiorentino G & Caracuta V., (2010), Climate, vegetation and cultural change in the eastern Mediterranean during the mid-Holocene environmental transition. *The Holocene* 21(1): 33–52
- Robinson, H., (1979), *A Geography of Tourism*. MacDonald and Evans, Estover, Plymouth, England (amended version, first printed 1976).
- Ruge, W., (1916), İsauria, RE, IX/2

- Russell, N., Twiss, K., Orton, D. & Demirergi, A. G., (2012), More on the Çatalhöyük Mammal Remains. pp. 213-258.
- Ryan, C., (1991), *Recreational Tourism: a Social Science Perspective*, London: Routledge.
- Saarinen, J., & Manwa, H., (2008), Tourism as a Socio-Cultural Encounter: Host-Guest Relations in Tourism Development in Botswana. *Botswana Notes and Records*, 39, 43-53. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/41236632>
- Sagona, A., (2009), *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri- Ancient Turkey*, Routledge
- Saltuk S., (1997), *Arkeoloji Sözlüğü*, İnkılap.
- Schutz, A., (1967), *The phenomenology of the social world* (G. Walsh & F. Lenhart, Trans.). Chicago: Northwestern University Press.
- Schwimmer, E. 1979 Feasting and Tourism: A Comparison. In I. Portis-Winner and J. Umiker-Sebeok (Ed.), *Semiotics of Culture*, pp. 221–235. Mouton, The Hague.
- Seidman, I. (2006), *Interviewing As Qualitative Research; A Guide For Researchers In Education And The Social Sciences*, Teachers College Press, Columbia University
- Selwyn, T., (1994), “The Anthropology of Tourism: Reflections on the State of the Art” (in) Seaton, A. *et al.* (eds) (1994) *Tourism: the State of the Art*, London: Wiley.
- Selwyn, T., (1996), *The Tourist Image: Myths and Myth Making in Tourism*, London: Wiley.
- Sevin, V., (2003), “The Early Iron Age in the Van Region”, (Ed. A. T. Smith/K.S. Rubinson), *Archaeology in the Borderlands Investigations in Caucasia and Beyond*, California, L.A.
- Smith, V. (ed.), (1977), *Hosts and Guests: the Anthropology of Tourism* (1st edition), Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Smith, V. L., (1981), Comment on Tourism as an Anthropological Subject by Dennison Nash. *Current Anthropology* 22(5):475.
- Smith, V. (ed.), (1989), *Hosts and Guests: the Anthropology of Tourism* (2nd edition), Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Smith, M. K., (2007), *Tourism, Culture and Regeneration*. Wallingford: CABI Pub.
- Srivastava, S., (2015), *Archaeotourism: An Approach To Heritage Conservation And Area Development*.
- Stange J., & Brown D., (2011), *Tourism Destination Management; Achieving Sustainable and Competitive Results*
- Steadman, S. R. & McMahon, G., (2017), *The Archaeology of Anatolia, Cilt II*, Cambridge Scholars Publishing, UK.
- Sterret, J.R.S., (1888), *The Wolfe Expedition to Asia Minor III*, Boston
- Stilliwell, M. T., (1968). *Olba in Rough Cilicia*, Michigan
- Strabon, *Geographika*, XII, 569
- Swoboda, H.-Keil, J.-Knoll, F., (1935), *Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und Isaurien*, Wien.
- Temizsoy, İ-Uysal, M.V.-Mertek, K., (1984), *Zengibar Kale 1984 Yılı Mertek 1984 Kazı Çalışmaları*, Karaman Müzesi Yıllığı 2, 1-23, Konya
- Tezcan D., (1996), *Arkeolojik Kültür Varlıklarının Korunması Ve Milletlerarası Ceza Hukuku*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Cilt: 51 Sayı: 1
- Thomas, B. & Langlitz, M., (2019), *Archaeotourism, Archaeological Site Preservation, and Local Communities*. 10.1007/978-3-319-92756-5_7.
- Thomas, L., Middleton, J. & Phillips, A., (2003), *Guidelines for Management Planning of Protected Areas*, World Commission on Protected Areas (WCPA).
- Timothy, D. J. & Boyd, S., (2003), *Heritage Tourism*. New York: Pearson Education.
- Timothy, D.J. , Prideaux, B., (2004), *Issues in heritage and culture in the Asia Pacific region*, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 9 (3) pp. 213-223
- Timothy, D.J., & Boyd, S.W., (2006), *Heritage tourism in the 21st century: Valued traditions and new perspectives* *Journal of Heritage Tourism*, 1 (1) pp. 1-16
- Toskay, T., (1989), *Turizm, Turizm Olayına Genel Yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.

- Travel Industry Association and Smithsonian Magazine 2003 *The Historic/Cultural Traveler, 2003 Edition*. Travel Industry Association of America, Washington, D.C.
- Turner, V. & Turner, E., (1978), *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*. Columbia University Press, New York, NY.
- Twiss, Katheryn & Bogaard, Amy & P. Charles, M & Henecke, Jennifer & Martin, Louise & Russell, Nerissa & Jones, Glynis. (2009). *Plants and Animals Together Interpreting Organic Remains from Building 52 at Catalhoyuk*. *Current Anthropology*. 50. 885-895. 10.1086/644767.
- Urry, J., (1997). *The Tourist Gaze*. London: Sage Publication
- Utkan, M. S., (2012), *Çatalhöyük, Yıl Ocak 2012, Sayı IV, 1 "Kültürümüzde Toprak"*, Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, ACTA TURCICA.
- Ünal, A., (2003), *Hitit Devrinde Anadolu 3*, İstanbul
- Vecco M., (2010), *A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible*, *Journal of Cultural Heritage*, 11 (3) pp. 321-324
- Verzone, P., (1959), "Citta Ellenistiche e Romane Dell" *Asia Minore, Isaura Vetus (Palatia Isaura)*, Palladio (Rivista di Storia dell' Architectura), Roma
- Wahab, S., (1975), *Tourism Management*, London: Tourism International Press.
- Wainwright G.A., (1954), *Keftiu and Karamania (Asia Minor)*, *Anat St.* 4, 33-48, 1954.
- Waite, G., (2000), *Consuming heritage: Perceived historical authenticity*, *Annals of Tourism Research*, 27 (4) pp. 835-862
- Waters, A., (2003), *Heritage Tourism Development And Unofficial History In Port Royal, Jamaica*. *Social and Economic Studies*, 52(2), 1-27. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/27865327>
- Waterton, E., (2009), *Sights of Sites: Picturing Heritage, Power, And Exclusion*, *Journal Of Heritage Studies*, 4 (1) pp. 37-56
- Watkins, C. (Ed.), (1985), *The American heritage dictionary of Indo-European roots*. Boston: Houghton Mifflin.

- World Travel & Tourism Council, (2017), Travel & Tourism: Economic Impact 2017: World. London: WTTC.
- WTO/UNEP, (1992), Guidelines: Development of National Parks and Protected Areas for Tourism, WTO/UNEP Technical Report Series No:13, 1992'den Thorsel, 1984
- Xenophon, Anabasis, I. 19
- Yıldız, H.D., (1982), Bizans Tarihi, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi 3, 443-511.
- Yılmaz, M., (2005), Bozkır Çevresinin Antik Tarihi ve Eserleri İsa'ya, 2005, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya
- Youell, R., (1998), Tourism An Introduction, Longman, Newyork, USA
- Zielinski, S., Seong-il K., Camilo B., Andrea Y., (2018), Factors that facilitate and nihibit community-based tourism initiatives in developing countries. Current Issues in Tourism 1-17.
- Zoroğlu C., 2007. Çatalhöyük TP Alanı Klasik Hellenistik, Roma Çağı Seramiği, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Konya.
- Zoroğlu, L., (1994), Cilicia Tracheia in the Iron Age: The Khilakku Problem, Anatolian Iron Ages 3, 301-309

TEZLER:

- Bahar, H., (1991), İsa'ria Bölgesi Tarihi (Yayınlanmış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Civelek, A., (2016), Pazarlama İletişim Stratejileri Kapsamında Destinasyonlarda Marka Kimliği Oluşturma Süreci: Konya Örneği, Yayınlanmış Doktora Tezi Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Doğanay, O., (2008), İsa'ria Bölgesi Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya.
- Garda B., (2010), Macera Turizmi Pazarlaması: Antalya Yöresine Gelen Turistlerin Macera Turizmine Yönelik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma, Doktora tezi,

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, Konya .

Gürhan S., (2008), İç Anadolu Turizminin Gelişiminde Pazarlama Stratejilerinin Önemi: Teorik ve Ampirik Bir Çalışma, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Kızıldere, D., (2007), 1980 Sonrası İstanbul'un Tarihi Kent Merkezinde Sosyo-Ekonomik ve Mekânsal Dönüşüm: Talimhane, Beyoğlu Örneği, Yeditepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Melanie N. C. D., (2013), Cruising for Culture: Mass Tourism and Cultural Heritage on Roatán Island, Yüksek Lisans Tezi, Honduras.

Özkasım, H. (1995), T.C. Kültür Bakanlığına Bağlı Müzelerde Finansal Sorunlar ve Yeni Kaynak Önerileri: Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Sezgin, M., (2004), Turistik Güzergâhlarda Strateji Eksenli Pazarlama İletişimi Çabalarının Turizm İşletmelerindeki Yeri ve Önemi (Konya Yöresi İçin Bir Model Önerisi), (Yayınlanmış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya.

Subaşılar B., (2007), Turizm Tanıtımında Kültür Turizminin Yeri İstanbul Üzerine Bir Uygulama, Doktora Tezi, İstanbul.

Varol F., (2016), Kültürel Miras Yönetiminde Sürdürülebilirlik: Konya Turizm Paydaşlarına Yönelik Bir Araştırma, Doktora Tezi, Konya.

INTERNET ERİŞİMLERİ:

Url 1: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/archaeology> Erişim: 07/06/2019

Url 2: www.livescience.com/topics/archaeology Erişim: 19/07/2018

Url 3: www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17959.pdf Erişim: 01/08/2018

Url 4: whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf Erişim: 19/07/2018

Url 5: <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html> Erişim; 16/07/2018

- Url 6: <https://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14329/658-nolu-ilke-karari-arkeolojik-sitler-koruma-ve-kullan-.html> Erişim: 04/05/2019
- Url 7: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,174602/681-nolu-ilke-karari-kentsel-sitler-koruma-ve-kullanma-.html> Erişim: 01/08/2018
- Url 8: www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050611-7.htm Erişim: 19/07/2018
- Url 9: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14353/728-nolu-ilke-karari---kultur-ve-tabiat-varliklarini-ko-.html> Erişim: 01/08/2018
- Url 10: www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44974/illere-gore-sit-alanlari-istatistigi.html
Erişim:15/10/2018
- Url 11: www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44978/tarihi-sitler-koruma-ve-kullanma-kosullari.html Erişim:01/08/2018
- Url 12: www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage Erişim:15/10/2018
- Url 13: www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.doc Erişim: 01/08/2018
- Url 14: <https://rm.coe.int/16805e115f> Erişim: 19/07/2018
- Url 15: http://cif.icomos.org/pdf_docs/Documents%20on%20line/Heritage%20definitions.pdf Erişim: 19/07/2018
- Url 16: <https://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco> Erişim:15/10/2018
- Url 17: www.coe.int Erişim; 19/07/2018
- Url 18: <https://www.icomos.org/en/about-icomos/mission-and-vision/mission-and-vision> Erişim:16/07/2018
- Url 19: www.iccrom.org/about/overview/what-iccrom Erişim:15/10/2018
- Url 20: <https://icom.museum/en/about-us> Erişim:19/07/2018
- Url 21: <https://www.wmf.org/who-we-are> Erişim:15/10/2018
- Url 22: www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html Erişim:15/10/2018

- Url 23: www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44395/dunya-miras-gecici-listesi.html Erişim: 15/10/2018
- Url 24: www.unctad.org Erişim: 19/07/2018
- Url25: www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800563.pdf Erişim: 15/10/2018
- Url 26: www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4848.pdf Erişim: 15/10/2018
- Url 27: www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.doc Erişim: 15/10/2018
- Url 28: www.vgm.gov.tr Erişim: 15/10/2018
- Url 29: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/02/20080227-2.htm> Erişim: 15/10/2018
- Url 30: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040727.htm> Erişim: 15/10/2018
- Url 31: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/03/20060330-5.htm> Erişim: 15/10/2018
- Url 32: <http://tvk.csb.gov.tr/yonetmelikler-i-413> Erişim: 15/10/2018
- Url 33: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111018-5.htm> Erişim: 15/10/2018
- Url 34: www.cekulvakfi.org.tr/hakkimizda Erişim: 10/07/2018
- Url 35: www.tarihikentlerbirliigi.org/hakkimizda/tarihce/ Erişim: 10/07/2018
- Url 36: www.tacvakfi.org.tr/tr/hakkimizda/tarihce-amac Erişim: 10/07/2018
- Url 37: www.cekulvakfi.org.tr/hakkimizda Erişim: 10/07/2018
- Url 38: <http://tarihvakfi.org.tr/Icerik/hakkimizda/24> Erişim: 10/07/2018
- Url 39: web.deu.edu.tr/terracottas/kumid/misyon.asp Erişim: 15/10/2018
- Url 40: www.taskvakfi.org/ Erişim: 10/07/2018
- Url 41: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> Erişim: 15/10/2018
- Url 42: www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr Erişim: 26/05/2019

- Url 43: www.icomos.org.tr/?Sayfa=Digeruluslararasıbildirgeler&dil=tr Erişim 26/05/2019
- Url 44: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-13908/uluslararası-sozlesmeler.html> Erişim 26/05/2019
- Url 45: whc.unesco.org/archive/2005/whc05-15ga-inf7e.pdf Erişim:15/10/2018
- Url 46: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14270/silahli-bir-catisma-halinde-kultur-mallarinin-korunmasi-.html> Erişim:15/10/2018
- Url 47: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14271/kultur-varliklarinin-kanunsuz-ithal-ihrac-ve-mulkiyet-t.html> Erişim:15/10/2018
- Url 48: www.unesco.org/new/en/culture/themes/underwater-cultural-heritage/2001-convention/official-text/ Erişim:15/10/2018
- Url 49: www.unesco.org/eri/la/convention.asp?KO=13520&language=E&order=alpha Erişim:15/10/2018
- Url 50: www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss77.pdf Erişim:15/10/2018
- Url 51: http://uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/ak/turkce/018_tur.pdf Erişim:15/10/2018
- Url 52: <http://teftis.kultur.gov.tr/yazdir?9966540C5929CCFFFF6E248DC7F8D9A3> Erişim:15/10/2018
- Url 53: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14268/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html> Erişim:15/10/2018
- Url 55: <http://europanostra.org.tr/files/file/Farokonvansiyonu.pdf> Erişim:15/10/2018
- Url 56: www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051127-2.htm Erişim:15/10/2018
- Url 57: www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040727.htm#1 Erişim:15/10/2018
- Url 58: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14726/2863-sayili-kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-kanunu-.html> Erişim:15/10/2018
- Url 59: www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6831.pdf Erişim:15/10/2018
- Url 60: www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050719-2.htm Erişim:15/10/2018
- Url 61: www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110704M1-1.htm Erişim:15/10/2018

- Url 62: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/319/3149.pdf> Erişim:15/10/2018
- Url63:www.wikizero.pro/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvS29ueWE Erişim 08/10/2018
- Url 64: <http://dsr.nii.ac.jp/toyobunko/III-2-F-c-104/V-1/page-hr/0419.html.en>.Notes on Marco Polo, Cilt.1 Sayfa: 403-404 Erişim 15/10/2018
- Url 65: <http://www.korumakurullari.gov.tr/TR,89472/istatistiki-bilgiler.html> Erişim: 19/06/2018
- Url 66-a: http://www.konyakultur.gov.tr/index.php?route=pages/pages&page_id=15 Erişim: 08/06/2018
- Url 66-b: <http://www.konya.gov.tr/turizm> Erişim;08/06/2018
- Url 67: http://konya.bel.tr/engelli/tarihi_yerler.php Erişim;08/06/2018
- Url 68: <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR-77779/neolitik-yeni--cilalistas-cag.html> Erişim;08/06/2018
- Url 69: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/14/718/9089.pdf> Erişim;08/06/2018
- Url 70: <https://www.haritatr.com/harita/catalhoyuk/110136> Erişim;26/05/2019
- Url 71a:<https://tr.scribd.com/document/21261788/Tarih-Oncesi-Ca%C4%9Flarda-Anadolu> Erişim 26/05/2019
- Url 71b:<https://whc.unesco.org/uploads/nominations/1405.pdf> Erişim;26/05/2019
- Url 71c: <http://www.catalhoyuk.com/news/exhibition.html> Erişim 08/10/2018
- Url 71d: <https://www.haritatr.com/harita/zengibar-kalesi/112905> Erişim:25/11/2018
- Url 72: www.brill.com/abstract/book/9789004352520/BP000016.xml Erişim 05/12/2018
- Url 73: <https://www.pusulahaber.com.tr/bozkirda-bir-antik-kent-isaura-ve-zengibar-kalesi-352g-p2.htm> Erişim: 27/11/2018
- Url 74: <https://www2.unwto.org/publication/unwto-annual-report-2010> Erişim 26/12/2018
- Url75:[http://whc.unesco.org/sustainabletourismtoolkit/sites/default/files/UNESCO%20oolkit%20PDFs%20guide%206C.pdf](http://whc.unesco.org/sustainabletourismtoolkit/sites/default/files/UNESCO%20toolkit%20PDFs%20guide%206C.pdf) Erişim 26/12/2018
- Url 76:http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/168920/6/06_chapter%201.pdf Erişim 26/12/2018

- Url 77: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/culture> Erişim 26/12/2018
- Url 78: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4848.pdf> Erişim 27/12/2018
- Url 79: <http://www.turob.com/tr/turob/turob-hakkinda> Erişim; 19/06/2018
- Url 80: <http://www.jstor.org/stable/23287681> Erişim 21/06/2017
- Url 81: <http://dosim.kulturturizm.gov.tr/assets/documents/2016.pdf> Erişim 06/06/2018
- Url 82a: <http://dosim.kulturturizm.gov.tr/assets/documents/2017.pdf> Erişim 06/06/2018
- Url 82b: www.kultur.gov.tr Erişim: 25.02.2017
- Url 82c: www.konyaarastirmalari.blogspot.com.tr Erişim: 25.02.2017
- Url 83: <http://dosim.kulturturizm.gov.tr/assets/documents/2018.pdf> Erişim 04/07/2019
- Url 84: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Konya#Co.C4.9Frafya> Erişim 07/12/2016
- Url 85: <http://www.ykykultur.com.tr/sergi3/catalhoyuk/main.html> Erişim 27/12/2018

KANUNLAR:

- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- 5226 nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
- 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun
- 4848 nolu Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
- 5737 sayılı Vakıflar Kanunu
- 5302 nolu İl Özel İdaresi Kanunu
- 5393 sayılı Belediye Kanunu
- 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu
- 2252 Sayılı Döner Sermaye Kanunu
- 5225 nolu Kültür Yatırımı ve Kültür Girişimlerini Teşvik Kanunu
- 5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu
- 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Hasan Ali Erdoğan
Doğum Yeri:	Konya
Doğum Tarihi:	10.04.1973
Medeni Durumu:	Evli

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Gölyaka İlkokulu	Örgün Program	Gölyaka	1978-83
Ortaöğretim	Gölyaka Ortaokulu	Örgün Program	Gölyaka	1983-86
Lise	Maltepe A. Lisesi Y.bademli Lisesi	İngilizce Eğitimi Pro. Sosyal Bilgiler Pro.	İzmir Yenişarbademli	1986-90 1991-93
Lisans	Selçuk Üniversitesi Selçuk Üniversitesi Anadolu Üniversitesi	İngilizce Öğretmenliği RTV (İletişim Fak.) Uluslararası İlişkiler	Konya Konya Konya	1993-97 2001-05 2016-....
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi	İletişim Fak. (RTV)	Konya	2006-09

Becerileri:	İngilizce ileri düzey (Konuşma, yazma, dinleme, okuma) Almanca, Fransızca ve Rusca başlangıç düzey Bağlama
-------------	--

İlgi Alanları:	Okuma, Müzik, Tiyatro, Spor (Eskrim)
----------------	--------------------------------------

İş Deneyimi:	1997-2000: A.Ü. TÖMER Konya Şubesi İngilizce Okutmanı 2001-2007: PRODEM Dil Eğitim Merkezi –Kurucu, İngilizce Öğretmeni 2007-2017: KLS Kardil Language School –Kurucu, İngilizce Öğretmeni 2017-2018: S.Ü. SELÇUKSEM –İngilizce Eğitmeni
--------------	---

Aldığı Ödüller:	-
-----------------	---

Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Dr. Mustafa ÇIPAN Konya İl Kültür Eski Müdürü Prof. Dr. Birol Gülnar S.Ü. SELÇUKSEM Yön. Kur. Bşk. Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞÇI S.Ü. TÖMER Merkez Müdürü Pfor. Dr. Caner ARABACI NEÜ Beşeri Bilimler Fak. Dekanı Prof. Dr. Hüseyin MUŞMAL KMÜ Edebiyat Fakültesi Dekanı Bilal SERT A.Ü TÖMER Konya Şb./PRODEM Yön. Kur. Bşk. Mustafa KARACA KLS Kardil Language School Yön. Kur. Bşk.
--	--

Tel:	533 336 92 82
------	---------------

E-Posta:	haerdogan@gmail.com
----------	---------------------

Adres	Abdulaziz Mah. İmam Begavi Sok. Zühre Apt. No 109 Meram / Konya
-------	---